T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖTEJAN NURGALİEV'İN ŞİİR DÜNYASI

(aktarma-inceleme)

Adilam TURSYN

Danışman **Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ**

Jüri Üyesi **Doç. Dr. Ekrem AYAN**

Jüri Üyesi **Doç. Dr. Samet AZAP**

KASTAMONU -2020

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ÖTEJAN NURGALİEV'İN ŞİİR DÜNYASI

Adilam Tursyn

Kastamonu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ

Ötejan Nurgaliev, 1960-1970'li yılların Kazak şiirinin önemli temsilcilerinden ve önde gelen şairlerinden birisidir. Birçok türde şiir yazan şair, 30'a yakın şiir kitabının da müellifidir. Şairin 1977-1978 yıllarında yayımlanan, "Savaşın son yazı" adlı şiir kitabından seçili şiirleri üzerine, ontolojik ve tematik tahlil metoduyla çözümleme (hayatı-çözümleme-aktarma) yapılan bu çalışmanın amacı; Türk dünyası edebiyatları bağlarının güçlenmesini sağlamak ve şiirleri Türkiye Türkçesine aktararak Türkoloji araştırmacılarının istifadesine sunmaktır. Bu doğrultuda, Ötejan Nurgaliev'in "Savaşın son yazı" adlı şiir kitabının ikinci serisinde yer alan 44 şiiri Türkiye Türkçesine aktarılmış ve seçilen 5 şiiri üzerinde çözümleme yapılmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde, Kazak şiirinin savaş dönemi ve sonrasından kısaca bahsedilmiştir. Birinci bölümde Ötejan Nurgaliev'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, şiirlerin tasnifleri ve çözümleme gösterilmiş, Üçüncü bölümde ise şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ötejan Nurgaliev, İkinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği, Kazak şiir edebiyatı, Kazak halkı

ABSTRACT

M.Sc.Thesıs

POETRY WORLD OF OTEJAN NURGALIEV

Adılam Tursyn

University of Kastamonu

Social Sciences Institute

Department of Turcology

Lecture: Prof. Dr. Orhan SOYLEMEZ

Otejan Nurgaliev who is the one of the important representative Kazakh Poetry between 1960 and 1970, is the one of the foremost poet.Writting many poem,he is an author who has a about 30 poetry book.the purpose of our studying which is analysed with ontological dissection method (life of poet-analysis-translation) ,which is about selected poems from his poetry book ,which has name of the *Last Summer of War* which was released in 1977 and 1978, is that it propound importance to make available to researchers of Turcology by transplanting poems to Turkich and gets strength to bond of Turkish -World Literature. Accordingly, forty four poems which take place in poetry book of Ötejan Nurgaliev which named *Last Summer of War* were translated to Turkish of Turkey and also ,on five selected poems was worked through with ontological analysis method.

In introduction section of our studying it has been mentioned shortly about war and after war era of Kazakh Poetry. In initial section, it was given information about life of Ötejan Nurgaliev,his literary personality and his work of arts. In second section, it was shown that classifications of poem and analysis with ontological analysis method,and in third section ,it was shown that translation of poems to Tuskish.

Key words: Otejan Nurgaliev, Second World War, Soviet Union, Kazakh Poetry Literature, Folk of Kazakh

ÖN SÖZ

"Ötejan Nurgaliev'in Şiir Dünyası" ismiyle ele alınan bu çalışmada, Çağdaş Kazak Şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan Ötejan Nurgaliev'in (1938-2011) "Savaşın Son Yazı" adlı şiir kitap serisinden seçilen 44 balat türündeki şiirin Türkiye Türkçesine kazandırılması, şiirlerin ontolojik ve tematik tahlil metoduyla çözümlenerek hem şairin hem de dönemin özelliklerinin ortaya çıkarılması ve Çağdaş Türk dünyasında tanınmamış şair hakkında bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. Ötejan Nurgaliev'in Sovyetler Birliği döneminde yazılmış bu şiirleri, dönemin gerçeklerini derinden öğrenme, Sovyet ideolojisi dönemindeki Kazak halkının sosyal durumu hakkında geniş kapsamda bilgiler alma itiyacını doğurmuştur. Şiirler incelenildiğinde, Ötejan Nurgaliev'in çocukluğunu, hayatını, kendisinin ve halkının yaşadığı zorlukları, Sovyet döneminin karanlık yüzünü, yönetim şeklini, ideolojinin insanlara yaşattığı duyguları tüm şeffaflığıyla eserlerine yansıttığı görülmüştür.

Bu çalışma, Giriş ve Sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Kazak halk şiirleri, savaş dönemi ve sonrasında şiir edebiyatının gelişim süreci, 1960-1970'li yıllardaki Kazak şiirleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Ötejan Nurgaliev'in hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde seçilmiş şiirler tasnif edilmiş, tasnif konuları belirlenerek bu konular hakkında bilgi verilmiş ve beş adet şiirin çözümleme örnekleri gösterilmiştir. Üçüncü bölümde, şiirler Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. 1977-1978 yılında yayımlanmış "Savaşın Son Yazı" adlı şiir kitabından seçilmiş şiirler, şairin de doğduğu yer olan Aktöbe şehrindeki, K. Zhubanov adındaki Bölgesel Devlet Üniversitesi'nin rektörü Prof. Dr. Bavırjan Erdembekov tarafından temin edilmiştir. Şairin hayatı hakkındaki bilgiler, kaynakça kısmında da gösterildiği gibi Aktöbe K. Zhubanov adındaki Bölgesel Devlet Üniversitesi'nin 2018 yılında, hazırladığı «Өтежан» (Ötejan) adlı kitaptan ve web adresinden alınmıştır.

Çalışma boyunca tüm desteğini esirgemeyen, bu çalışmanın ortaya çıkmasında tüm gayreti ve desteğini ortaya koyan danışman hocam sayın Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ'e; çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan sayın Prof. Dr. Guljan ŞOKUM'a; çalıştığım alanda akademik bilgisi ve tecrübeleri, fikirleriyle yol gösteren Doç. Dr. Samet AZAP'a; Türkiye'deki eğitim hayatımda ilk günden , maddi manevi

desteklerini esirgemeyen, arkamda olduğunu hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Orhan KAVUNCU'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitiminde, bu alanı sevdiren, eğitim görmekten mutluluk ve onur duyduğum Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde çalışan başta Doç. Dr. Fatma Şahan GÜNEY olmakla birlikte tüm değerli hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Türkiye'deki eğitim hayatımda her zaman arkamda olan, anlayış ve sabırla bekleyen, hasret kaldığım aileme minnettarım. Çalışma esnasında beni yalnız bırakmayan Dr. Arş. Gör. Ömer Faruk ATEŞ'e ve bu bölümü paylaşan, daima yanımda olan, yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma gönülden teşekkür ederim.

Adilam TURSYN

Kastamonu, Eylül, 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **x**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **10**
1.1 Ötejan Nurgaliev'in hayatı 10
1.2. Ötejan Nurgaliev'in Edebi Kişiliği 12
1.2.1. Eserleri 15
1.2.2. Edebi Kişiliği Hakkında Yorumlar 16
İKİNCİ BÖLÜM **18**
ŞİİR TASNİFLERİ VE ÇÖZÜMLEMELERİ **18**
2.1.Şiirlerin Tasnifleri 18
2.2. Tasnif konuları 20
2.3. Şiir Çözümlemeleri 34
Şiir 1 35
A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı 37
B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı 38
Şiir 2 46
A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı 48
B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı 49
A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı 60
B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı 61
Şiir 4 69
A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı 70
B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı 72
Şiir 5 79
A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı 81
B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı 82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **89**
ŞİİRLER VE AKTARMA **89**

3.1. Seçilmiş şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarımları 89
SONUÇ 192
KAYNAKÇA.....193
ÖZGEÇMİŞ 195

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.e: Adı geçen eser

Doç: Doçent

Dr: Doktor

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumuriyetler Birliği

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

vs.: ve saire

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Şiirin İç ve Dış Yapısı 34
Tablo 2: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri 38
Tablo 3: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri 49
Tablo 4: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri 61
Tablo 5: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri 72
Tablo 6: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri 82

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Kazak Şiiri; 1941-1970'li Yıllardaki Kazak Şiirinin Gelişim Süreci

Kazak halk şiiri, Kazak edebiyatının önemli bir dalıdır. Kazak halkının siyasi ve sosyal, tarihi ve toplumsal gelişme evrelerine ait sanatsal estetik seçimlerini, etik ve felsefi gereksinimlerinin sonuçlarını aktarmaktadır. Eski dönemlerden başlayan Kazak halk şiirleri bir sanat olarak değerlendirilir. Bu nedenle onun sözlü halk edebiyatıyla, müzik kültürüyle, folklor ile bütünleşen alanları geniştir. Kazak halk şiirinde hürriyet yolundaki yiğitlik, milli ruh yükselişi ile kahramanlık, doğa ile olağanüstü uyumluluk, insanoğlunun iç dünyası ve dünya görünüşü yer almaktadır.

Kazak edebiyatı tarihinde şiirler üç büyük döneme ayrılmaktadır;

a. Жыраулар кезеңі (Jıravlar dönemi) – 15'inci yüzyıl ve 18'inci yüzyılın lk yarısı
b. Ақындық кезең (Ozanlık dönemi) - 18'inci yüzyılın ikinci yarısı ve 19'uncu yüzyılın ilk yarısı.
c. Айтыс кезеңі (Aytıs dönemi) – 19'uncu yüzyılın ikinci yarısı ve 20'inci yüzyıl

Kazak halk şiiri zengin şiir türlerinden oluşmaktadır. Bunlar; başta Destan, Tolgav, Aytıs, Jır olarak gösterilebilir;[1]

Дастан (Destan) - Kazak edebiyatının ve şiirinin en eski ve geniş kapsamlı tarihi türüdür. Türk halkları arasında geniş yer almaktadır. Kazak destanları konularına göre "kahramanlık" *"Алпамыс"* (Alpamış), "tarihî" *"Бекболат"* (Bekbolat), "âşıklar" "Қыз Жібек" (Kız Jıbek), "kıssalar" *"Тотының тоқсан тарауы"* (Totı'nın doksan tarayışı) olarak ayrılmaktadır. Sovyet döneminde, emekçiler ve büyük vatan şavaşına katılan kahramanlar için de destanlar yazılmıştır, buna örnek olarak Jambıl'ın "Заманa ағымы" (Zaman akışı), Bayganin'in "Қанды жорық" (Kanlı sefer), K.Japsarbaev'in "Капитан Гастелло" (Kaptan Gastello) gibi örnekleri verilebilir.

[1] *Қазақ әдебиеті.* Энциклопедиялық анықтамалық. — Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл

Толғау (Tolgav) – Kazak, Nogay, Karakalpak halklarının sözlü edebiyatında görülen, yaygın bir şiir türüdür. Tolgav'a benzer ahenkte verilen şiir türlerini, Kırgız Türkleri "санатна-сыятырлар" (sanatna-sıyatırlar), Başkurtlar ise "қобайыр" (kobayır) derler. Tolgav Kıpçak grubunda 13-14'üncü yüzyılda görülmüştür, Kazak halkında gelişme ve filizlenme süreci 15-19'uncu yüzyıllara denk gelmektedir. Tolgav, tarihî şiir türüne bağlı bir türdür, Kaztugan, Şalkiyiz, Bukar, Dulat, Mahambet gibi kişiler Kazak edebiyatında Tolgav'ın öncüleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Айтыс (Aytıs) – Kazak halk edebiyatının özel bir şiir türüdür. Toplumun önünde karşılıklı, jır (şiir) şeklinde yarışma sanatıdır. Aytıs'da – lirik, epik, dram türlerinin özelliklerini de görmek mümkündür. Aytıs – Kazak halkının düğün – dernek, milli oyunları, merasimlerinde sıklıkla yapılan bir yarıştır. Türüne göre "Türe" ve "Süre" aytıs olarak ikiye ayrılır. Eski dönemlerden bugüne ulaşan "aytıs"ın asıl amacı ise hayatın gerçeklerini anlatıp, aktarmaktır. Aytıs hakkında Kazak halkının önemli aydını Muhtar Avezov kapsamlı araştırma yapmıştır. 1948 yılında yazılmış *Aytıs şiirleri* adlı kitabı bulunmaktadır.[2]

Жыр (Jır) – geniş anlamda Kazak halkının tüm şiir türlerine verilen isimdir. Şiirin 7'li-8'li hece ölçüsünden oluşan, sözlü halk edebiyatının bir türüdür. Tarihî, liro-epik, terme, tolgav, gibi şiir türlerinin kökeni – "jır"a dayanmaktadır. Kazak şiirinin bu türünü Abay ve Toraygırov gibi şairler geniş kapsamda kullanmıştır.

Kazak halk şiirini yapı ve tür açısından, Ahmet Baytursın, Muhtar Avezov, Saken Seyfullin gibi Kazak aydınları incelemiştir. Muhtar Avezov, Kazak halk şiirlerini, lirik gelenek şiirler olarak nitelendirip, onları üç farklı türde tasnif etmiştir; Göçmen halkın geleneğiyle oluşan kaygılı şiirler; veda, yas, ağıt, duyurma, başsağlığı dilemedir. Din kültürü ve anlamından oluşan şiirler; bata (dua), dilek, teşekkür, öğüttür. Kız uzatuv[3] geleneğiyle oluşan şiirler; jar–jar, betaşar, beşik türküsü, toybastardır.

XX. yüzyılın 1941-1956'ıncı yıllar, Kazak halkı için büyük değişimlerin yaşandığı dönemdir. O yıllar büyük vatan savaşı (II. Dünya savaşı) ve savaş sonrası halkın sosyal yapısını düzeltme dönemidir. Sovyetler Birliğinde yer alan, Kazakistan halkı 1941-1945 yılları arasında Almanya ve müttefiklerine karşı savaşa katılmıştır. Bu savaş,

[2] Әуезов М (1991). *Әдебиет тарихы*. — Алматы: Ана тілі. 275 б
[3] Kazak halkının kızını evlendirme geleneği (kına)

Sovyetler ve onun içinde yer alan diğer etnik halklar için de zorlu bir dönem olmuştur. Bolşevikler kendi bağımsızlığını kaybetmemek için, kendilerine bağlı milletleri de savaşa sürüklemişlerdir. Bunların içinde, Kazak halkı da savaşa birlik halinde katılarak, onlara hizmet etmiştir. Sovyetler Birliğinin Avrupa kısmında yer alan, fabrika ve eğitim kurumları, savaşa katkıda bulunamayacak yaşlı insanlar ve çocuklar Kazakistan bölgesine gönderilmiştir. Diğer yandan, Sovyet hükümetinin güvenemediği halklar da (Çeçen, Alman, Kafkasyadaki Müslümanlar vb) Kazakistan'a sürülmüştür. Bunların tamamı ülke şartlarını etkileyerek, halkın hayatını, geçimini zorlaştırmıştır. Erkekler savaşa gitmiş, tüm yük kadınlar ve gençlerin üzerine kalmıştır. Bu olaylara rağmen, Komünist Partisinin öğütlerinin canlılığı ve daha önceki senelerden insanların aklına kazınan, Sosyalist vatanı koruma düşünceleri, Sovyetleri ayakta dimdik tutmalarına, savaşı kazanmalarına odaklandırmıştır. Halkın gücünü kullanmaya çalışan Sovyet hükümeti, köy kısımlarında halka ücret ödemeden çalıştırmıştır. Bununla birlikte halk zaman kavramını da kaybetmiştir. Barış ortamı tamamen ortadan kalkarak ülke ekonomisi savaşın gereklerine uygun hale getirilmiştir. Savaş dönemindeki Kazak edebiyatının konusunu da bu şartlar belirlemiştir.

Kahramanlık konuları, Kazak edebiyatı için yabancı değildir. Kahramanlık epos ile çeşitli savaş dönemlerinde doğmuş bir halkın lirik örnekleri de bulunuyordu. 1930'lu yıllarda, vatanı koruma konuları Kazak edebiyatında, geniş bir yere sahip olmuştur. Avrupa'daki faşizm konuları da onların düşmanca davranışları da Kazak edebiyatında yeni arayışlara yol açmıştır fakat böylesine büyük bir savaşla insanoğlu hiç karşılaşmamıştı ve böyle bir konuyu edebiyatta ele almamıştı. Kazak edebiyatı için kahramanlık edebiyatını yeniden olmuşturmasına neden oldu. Savaş döneminde, Kazak yazar ve şairleri, Kazak edebiyatını geliştirmek için tüm gücünü sarf etmiştir. Bunların içinde S.Mukanov, M.Avezov, G.Musirepov, A.Tejibaev, A.Abişov, G.Ormanov gibi kişiler yer almıştı. T.Jarokov, J.Sayn, A.Sersenbaev, Q.Amanjolov, K.Abdirkadirov, K.Bekhocin, B.Momışulın gibi yazar ve şairler doğrudan savaşa katılmışlardır. Kazak şiirinin öncüleri olan Jambıl, Nurpeyis Bayganin, Kenen Azirbaev, Şaşubay Koşkarbaev vb kendilerin milli ruhtaki şiirlerini yazdılar. Böylece Kazak edebiyatının her dalında kurulan gruplar, bir hedefe odaklanarak, savaş dönemindeki edebiyatı geliştirmek için çaba sarfetmişlerdir.

1941-1960'lı yılların Kazak şiiri karmaşıklıklarla ve çeşitli eylemlerle dolu bir dönemdir. Tarihi – sosyal yönden incelenirse, ideolojik açıdan ve dünya sahnesinde kendini ispatlamış, yeni bir memleket olarak ortaya çıkması, manevi ve ekonomik yönden bazı gelişim süreçlerinin kargaşaları, Stalin'in de tek kişi egemenliği gibi faktörler, Stalin'in ölümüne kadar tüm Sovyetler Birliğinde yer alan memleketlerin sosyal gelişim sürecinde etkili rol aldığını göz önünde bulundurarak, bu dönemdeki edebiyat ve sanat dalını derinden anlamak ve değerlendirmek oldukça zordur. Böyle sosyal değişim sürecine ve eylemlere ses katan, kendilerini göstermek isteyen şairler (akınlar) grubu savaş döneminde sıkça ortaya çıkmıştır. Nazıma dayalı türlerden şiir, cırav, tolgavlar, aytıslar oldukça gelişmiştir. Nazımın, gelişim süreci yazılı edebiyata göre daha hızlı, dinleyiciye fikir – estetik yönden de daha etkili olan, sözlü halk edebiyatı ürünleri, önce ağızdan ağza şiir, cırlarla aktarıldı ve sonrasında gazete sayfalarında daha sonraki süreçlerde ise derleme olarak yayımlandı. Şairler aytısta savaş yılların gerçeklerini, olayları, başarı ve eksiklerini aktardı, her ülkedeki en parlak aytıslar mükâfatlandırıldı, öne çıkanlar eleştiriye alınıp değerlendirildikten sonra *Akınlar Aytısı* (1944) adlı, ayrı kitap olarak yayımlandı.[4]

Özelikle, Kazak halkının ulu akını Jambıl'ın yıldızı parlamıştı, onun şiirleri günlük gazetelerde yayımlanarak, radyoda her gün duyurulmuştu, vatanına olan sevgi dizeleri ise büyük ilgi görmesi sonucunda ayrı kitap olarak da yayımlanmıştır.

Jambıl'ın "Eserleri" (1940), "Meydan Türküsü" (1942) "Vatan Emri" (1941) "Alınmaz Kale" (1943) "Kale Yıkan Kahraman" (1945) gibi şiirleri o dönemin meşhur şiirlerdendi.[5]

Dönemimizin Kazak şiirinde da Jambıl'ın şiirleri ideolojik açıdan ziyade sanatsal yönden değerlendirildiğinde, genel Kazak halk şiirinin, halk edebiyatının sanatsal ayrıcılıklarını derinden anlamak mümkündür. Şiirlerindeki etkileyici mukeyeseler, imajlar, farklı biçimlerdeki sıfatlar, aytıs şairlerinde sıkça kullanılan yöntem – retorik (derece) yöntemini ustalıkla kullanması ve böyle bir ustalıkla yazılı edebiyatı da etkilediği bilinmektedir. Jambıl'ın şiirleri; Kendi halkının milli ruhunun düşmemesi, dönem şartlarında kendini kaybetmemesi, tekrardan yükselişine, ilerlemesine, milli boyaların canlanmasına, genişlemesine, yayılmasına büyük etken olduğunun örnekleridir. İkinci Dünya Savaşı başladığında Jambıl 96 yaşındaydı, 1941 yılında

[4] Уахатов, Б. (1974) *Қазақтың халық өлеңдері*. Алматы: Ғылым
[5] Қадыров А. Қ. (2013) *1940-60 жылдардағы қазақ әдебиеті*. Семей

Leningrad Almanlar tarafından kuşatıldığı sırada, "Leningradlı gençlerim" adlı şiirini yazar, Leningrad halkının gösterdiği kahramanlıklarını anlatarak, gençleri savaşta cesaretlendirmiştir. Dört yıl süren savaş esnasında, şairin bu konu üzerine üç binden fazla mısradan oluşan şiirini yazdığı bilinmektedir. Böylelikle Kazakistan halkının cephede savaştığı dönemde, Jambıl da ateşli şiirleriyle bu sürece katkıda bulunmuştur. Sovyetler Birliği halk şairlerinin şiirlerini yayımladığında, öncelikle tüm halkı düşmana karşı odaklı olmasını amaçladığı ortadadır, o dönemlerde Jambıl'ın savaş konusu dışında kendini tedavi eden, evliyaya Tejıbay Baybagasılun'a yazdığı "Bayseyit Batır" (Bayseit Kahraman) adlı şiirinin kitap olarak yayımlanmasına engel oluşturmuştu. Böyle halk şairleri içinde D. Elimbaev *Tolgav* (1941), N.Bayganin'in *Akın şabıtı* (1940), İ.Bayzakov *Akböpe* (1945), *Kafkas* (1941), N.Baymuratov *Er Tölegen* (1945), Ş.Koşkarbaev *Söyle, Şaşeke* (1942), M.Mönkeulu *Karasay- Kazi* (1943), O.Şipinin'in *Amankeldi* (1942) gibi şiir kitapları yayımlandı.[6] Savaş döneminde şiir edebiyatı aydınlandı fakat şiirlerin tek taraflı tek konulu olması da bir gerçekti. Daha sonraki dönemlerde, siyasi lirik şiirler ve gazete düz yazıları da yer almaya başladı.

Savaş dönemi Kazak şiir edebiyatında şairleri iki büyük sahaya ayırmak mümkündür. Birinci – Jambıl ve Nurpeyis gibi halk akınları (şairleri) akımına dahil olanlar; İsa Bayzakov, Şaşubay, Nurhan Aktambekov, Kuat Teribaev, Kalka Japsarbaev, Orınbay Taymanbaev, Kaip Aynabekov, Omar Şipin, Jaksıbay Jöntöbetov, Doskey Elimbaev, Nartay Bekcanov, Kenen Ezirbev. Bunun gibi halk şairleri, jır ve tolgavlarında folklorik boyalar, epik resimlendirmeler, imajlar, derin düşünce ve fikir üslupları, kahraman tabiatını açmak, süslemek gibi sanatlar, geniş kapsamda kullanıldı.

İkinci sahada, yazılı şiir edebiyatının şairleri yer almaktadır, başta Ulu Abay'ın eserleri olmakla (1943,1944,1945), K.Ebdikadırov *Batır* (1940), *Sert* (1945), D.Ebilov *Jürekten* (1945), *Maydanbek* (1943), Q.Bekhocin *Şeruv* (1944), İ. Esenberlin *Ayşa* (1945), *Sultan* (1945), T.Jorokov *Zoya Turalı Cır* (1944), *Narın* (1940), *Stalin Sunqarları*, Z.Kalavova *Şolpan* (1941), A.Jumagaliev *Seçmeli şiirleri* (1945), S.Mukanov *Alıptar turawlı anız* (1942), *Biz jenemiz* (1942), T.Mukanov *Jauınger jırı* (1943), G.Ormanov *Yeme* (1945), *Halık Kahramanı* (1941), C.Sayın *"Jorık Jırları"* (1944), *Külende* (1945), K.Satıbaldin *Aliya* (1945), A.Sersenbaev *Ant* (1940), A.Tejibaev *Perne* (1942), A.Tokmagambetov *Ajaldı jengen*

[6] A.g.e., s 27

alptar (1944), *Marşaldar şıktı maydanga* (1941), *Munay ber* (1943), K.Şangıtbaev *Ar* (1945), vb şiirler kitap olarak yayımlandı.[7]

İkinci Dünya Savaşı, Kazak Edebiyatı döneminin gereklerine hizmet etme görevini yerine getirmiştir. Edebiyat dalında, deneyim ve yeni araştırmalar açısından kendisini tamamlayıp, nitelik bakımından da güçlenmiştir, gerçekçi bir edebiyat olmaya imza atmıştır.

1960-1970'li yıllar; şimdiki Kazak şiirine yeni isimler getirmesiyle birlikte, sosyal ve manevi hayatımıza, Kazak toplumunun döneme özgü gerçeklerini ortaya çıkarmaya, şiirin her türlü şekilini, canlandırma ve betimleme kurallarını derinden geliştirmek açısından, Kazak edebiyatı için çok önemli bir dönem olmuştur. Kazak şiir sanatı için yeterince büyük bir yenilik dönemidir.

Bu dönemde T.Moldagaliev, K.Mırzaliev, M.Makataev, Ö.Nurgaliev, M.Şahanov gibi önemli şairler kendilerine özgü üslübü ve sesi ile Kazak şiir edebiyatının kapısını açmıştır. O esnada 70 yıldan fazla kendi eğemenliğini yürüten Sovyet yönetiminin, Kazak şiir edebiyatının gelişme sürecine gerileme getirdiğini de belirtmek gerekmektedir. Öncelikle, beş asırdır yaşayan Kazak edebiyatının zengin kaynakları, altın hazinesi olan folklorun ve sözlü halk edebiyatının talihsizliğe uğraması, devamını bulamaması edebiyatta büyük bir kayba neden olmuştur. Sonrasında, Kazan ayaklanması gerçekleşmesiyle birlikte " Devrimi destekleyenler ve karşı çıkanlar" topluluklarını tespit etme amaçlı, ideolojik içerik ve yaratıcılık fikrine göre Kazak şairleri farklı gruplara ayrılmıştır.

1936-1937'li yıllarındaki baskılar nedeniyle Magjan Jumabaev ve zamandaşlarının şiirleri sonraki nesil için meçhul görünmüştür. Bu baskılar; şiirin kendi doğal akımına, gelişmesine, lirik şiir türünün altın ipinin kopmasına neden olmuştur.

Diğer bir hususta, dönem şartlarına göre sadece öğüt veya proganda edebiyatına öncelik verilmiş olup, lirik şiir edebiyatının döneme uygunsuz görüldüğü aşılanmıştır. Bir kişiye bağımlı kalma durumundan dolayı, bir çok diğer ülke edebiyatlarıyla birlikte Kazak edebiyatının da kendini geliştirmesine engel oluşmuştur. Bunun gibi sebeplerden yola çıkarak, 1930-1960'lı yıllar arası Kazak edebiyatının gelişimi için hiçbir şekilde uygun olmadığı bir gerçektir.

[7] A.g.e., s. 36

Böyle bir dönemden geçen Kazak edebiyatı, 1959 yıllarında "tek kişi eğemenliği altında olma ve onun zararlarını yok etme" kararnamesinin ortaya çıkmasıyla birlikte, edebiyat ile sanat kendine yeni bir yön çizmiştir. Eskiden her sanat dalında anılması zorunlu olan "Stalin" anlayışı zamanla ortadan kaldırılmış, edebiyat ve sanata özgürlük akımı gelmiştir. İşte bu dönem 1960. yılların başlangıcıydı ve bu dönemde Kazak şiiri filizlenmiş ve Kazak toprağındaki şiir sanatının ağaçları meyve vermeye başlamıştır. 1960. yılların genç şairleri kendi lirik kahramanları ve şahsiyetleriyle birlikte ortaya çıkmıştır.

Bunlar; Mukagali Makataev, Kadir Mırzalıev, Jumeken Nejimedenov, Tölegen Aybergenov, Tumanbay Moldagaliev'dir daha sonra bu şairler topluluğuna Ötejan Nurgaliev ve Muhtar Şahanov katılmıştır.

Kazak halkının asıl amacı, asırlardır özlenen hayali, halkın mutluluğu ile kederi, milli psikolojisi, milli gelenek ve görenekleri, Kazakların sosyal kaderi – şiir sanatıyla ortaya çıkmış ve onunla var olmaktadır. İnsanoğlunun duyguları ve içgüdüleri, milli renkleri, gelenek-görneğinin manası şiir sözleriyle tasvir edilip, kalpte yer bulmaktadır. Şalkiyiz'den Mahambet'e, Abay'dan Magjan'a, Saken'den Kasım'a ulaşan şiir sanatı, 1960-70'li yıllarda zengin içeriğiyle, halk maneviyatının kaynaklarında zirveye ulaşarak hayata olan tutkuyu uyandırmıştır.

1960-70'li yıllarda Kazakistan bölgesinde 300'den fazla şiir kitabı yayımlanmıştır.[8] Onların çoğu lirik şiirlerden oluşmaktadır. Bu yılların şiirlerini objektif bir şekilde inceleyip, derlemede *Жұлдыз* (Juldız) dergisinin şiirler bölümü araştırılabilir.

Kazak şiirinin 1960-70'li yıllardaki durumunu gündelik hayat çerçevesiyle veya siyasi akımdaki çeşitli tarih ve olaylarla sınırlandırmak yanlıştır. Tersine bazı konuların söylenmesi ve şiirde işlenmesi yasak olduğu dönemlere rağmen Kazak şiiri derin düşünce yapısıyla hatta entelektüel okurun anolojik alegorisiyle, geniş düşünce algısıyla değerlendirilir.

1960-1970'li yılları Muhtar Avezov'un sözüyle anlatmak gerekirse "Edebiyatımıza yıl gelmiş, yenilik hissettiren" dediği şairler toplumu ortaya çıkmıştır. Onlar şiirlerinin canlılığıyla, sanatsal özellikleriyle edebiyat merdivenlerini atlayıp, Kazak şiirini şimdiki büyüklüğe ulaştırmıştır. Bu dönemde Mukagali Makataev, Kadir Mırzalıev,

[8] Исаков, Ж. (2015 жы) 1930-1960 жылдардың әдебиеті. *Массагет газетесы*. Алматы. 12 ақпан

Jumaken Nejimedenov, Tölegen Aybergenov, Tumanbay Moldagaliev, Ötejan Nurgaliev, Muhtar Şahanov, Marfuga Aytkojina, Fariza Ongasırova gibi şairlerin emekleri hem sanatsal hem estetik eser açısından da Kazak şiir edebiyatına iz bırakmıştır. Bu senelere iz bırakan şairlerin şiirleri değerlendirildiğinde, Sovyet idolojisinden yakından uzaktan bağlantısı olmayacak kadar şeffaf milli renkler içermektedir.

Kronolojik listeye göre değerlendirildiğinde, 1960'lı yılların en popüler şiir kitapları şu şekilde gösterilebeilir.

a. Tumanbay Moldagaliev *Öğrenci Defteri* (1959) *Kamile* (1960)
b. Sagi Jienbaev *Hediye* (1960) *Kır Çiçeği* (1961)
c. Zeneola Şükirov *Deniz Türküsü* (1960) *Aral Defteri* (1961)
d. Jumeken Nejimedenov *Sıbızgı Türküsü* (1962)
e. Ötejan Nurgaliev *Benim Aşkım* (1962)
f. Sabırhan Asanov *İlk Kitap* (1963)
g. Tölegen Aybergenov *Hayal Seferi* (1963)
h. Mukagalı Makatev *İliyiç* (1964) *Janar* (1966)
i. Fariza Ongasırova *Sandugaş* (1966)
j. Muhtar şahanov *Mutluluk* (1966)[9]

1960. yıllar şiirlerinin öncü sözcülerinden biri de Kadir Mırzaliev olmuştur. 1959.yılından 1965 yılına kadar çocuk şiirleri yazmıştır.

Kazak edebiyatının 1937-1938'lı yıllarında, baskıya maruz kalan Ahmet Baytursın, Magjan Jumabev, Mırjakıp Dulatov, Jusipbek Aymavıtov; bir sonraki Kazak şairler nesili için sır gibi saklandı. Daha sonrasında Saken Seyfullin, Beyimbet Maylin, İlyas Jansugırov'u okumalarını yasaklanmıştı. Bu nedenle genç Kazak nesli Magjan'dan çok Avrupa ve Dünya edebiyatıyla daha yakından tanışıyordu. Bunların halk arasında saklanıp okunması veya ağızdan ağza sır gibi aktarılması dışında açıkta okumaya izin verilmemişti. Böylelikle kuşaktan kuşağa akatırlma milli geleneği kopmuş durumundaydı. Lâkin bunlar şairlere "Sovyet gerçeğini, sosyalistik realizmle" yazmayı öğretmişti, "şekli milli, içeriği sosyalistik" olma zorunluluğu getirilmişti. 1960'li yılların yeni nesil dalgası, bu çizilmiş çizgiden çıkarak, hakikati yazmayı hedefledi. Söyleyemediği kısımlarını ima ve imge yollarıyla aktarıldı. El, Halk ve

[9] A.g.e., s.25.

Zamanla ilgili yazmak, yeni nesil şairlerin altın kuralına dönüşmüştü. Tabiat ile birleşerek, insana özgü gerçeklere yüz çevirdi, abartılı övgü ve tanıtmadan arınmaya başladı. Böyle sadık duygularla dolu şiirler, Kazakların sosyal hayatını az etkilemedi. Kazak şiiri, 1960'lı yıllarıda yeni döneme yürüyen göçün başı oldu.

Kazak şiiri dünyaya Jambıl'ın cırları şeklinde tanındı; fakat bu Kazak şiirinin bir diğer çizgisiydi. Halk şairlerinin şiir ve yazım şekillerinin ayrıcalıklarının olması doğal bir gelişimdir. Edebiyat alanı genişledikçe uzmanlaştıkça bu ayrıcalıkların, artması da doğaldır. Bunun en büyük örneği de 1960-1970'li yılların şiir edebiyatıdır.

Kazak şiiri bu yıllarda nitelikli değişimlere adım atmıştır. Canlandırma ve betimleme yöntemleri yeniliklerle gelişmeye başlamış ve milli geleneği devam ettirmiştir. Öncelikle konu ve içerik değişikliği daha sonra şekil ve tür arayışları, imaj ve tasvir farklıkları, süslemenin zenginleşmesi, yeniliğe kanat germiş yaratıcılık sürecinin canlı olgusu nitelikli değişimin ispatıdır. Özetle, 1960-70'li yılların Kazak şiiri, şimdiki şiirinin başlangıcı, milli geleneğin devamı, yeniliğin temelidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 Ötejan Nurgaliev'in hayatı[10]

Şair Ötejan Nurgaliev, 15 Temmuz 1938'de Kazakistan, Aktöbe şehri, Bayganin bölgesinin, Akjar köyünde doğdu. Babası Nurgali, annesi Akböpe'dir. Evin tek oğlu idi. Bir kız kardeşi ile ablası vardı. Babası Nurgali'nin bu üç evladının kaderi de 2. Dünya Savaşı döneminde radikal bir şekilde değişmiş. Savaş başladığında ablası Kamka dört, Ötejan henüz üç, küçük kız kardeşi ise daha on beş günlük bebek imiş. Yılın donduran kara kışında baba Nurgali bu büyük vatan savaşına katılmak için cepheye çağrılmış. Nine Üzüldük ile annesi Akböpe'nin öküz kızağıyla, birkaç gün eşi Nurgali'yi meydana uğurladıklarını ablası Kamka hatıralarında canlı bir şekilde anlatır. Üç sene sonra 1944'te Ötejan'ın babasından "Berlin'e doğru yol alıyoruz" mektubunu alırlar. Bu mektubun üstünden henüz üç gün geçer bu defa da baba Nurgali'nin "ölüm haberi"ni veren ve pek çok ocağı söndürdüğü gibi "kara kâğıt" gelir.

Şairin ailesi dededen kalan varlıkla, çok zorluk görmese de savaş yıllarında köy ne yerse onu yemişler. Ablası Kamka bu durumu: "Biz durumu iyi olan ailenin çocuklarıydık fakat o dönemde varlığımızı göstermek yakışık kalmaz diye annem bizi köyün hal durumuna göre yetiştirdi" diye anlatır. II. Dünya Savaşı da sonrası da bütün halklar için kolay bir dönem olmamıştır. O zorlu yıllarda "Akjar" köyünün halkı balık tutarak ayakta ve hayatta kalmayı başarmış. Evlerinde ihtiyaç olunan her şeyin olmasına rağmen, çocuk Ötejan ile ablası, halka ayak uydurmak için ara sıra balık tutmaya giderlermiş. Böyle balık tutma günlerinden birinde Ötejan'ın başından mühim bir hadise geçer. Ölümden döner. Kamka'nın anlattıklarına göre; balık tutmaya çalışan Ötejan'ın oltasına kocaman somon balığı takılır. Ötejan'ı coşkun akan suya çeker. Abla Kamka da kardeşini kurtarmak için suya atlar. Tam ikisi de boğulmak üzereyken yoldan geçenlerin yardımıyla kurtulurlar. Bu tehlikeli durumu anlatan

[10] Şairin hayatı hakkındaki bilgiler, kaynakça kısmında da gösterildiği gibi Aktöbe K. Zhubanov adındaki Bölgesel Devlet Üniversitesi'nin 2018 yılında, hazırladığı *Өтежан* (Ötejan) adlı kitaptan ve web adresinden alınmıştır.

ablası, onun ileride iyi bir şair olacağını yanında taşıdığı kâğıt ve kaleminden anladığını da söyler.

Ötejan Nurgaliev 1957'de okulunu tamamladıktan sonra, Almatı şehrine üniversite hayaliyle, şimdiki El Farabi adındaki Kazak Milli Üniversitesinin, Kazak Dili ve Edebiyatı bölümüne başvurur. Şairin hayali gerçekleşmez. Üniversiteyi kazanamaz. Doğduğu şehir Aktöbe'ye döner. Akjar köyünde, traktör sürücüsü olarak çalışır. Şiire ve genelde edebiyata olan ilgisinden hiç vazgeçmez. Dönemin şairlerini, Rus şairleri, edebiyat dünyasının her dalını okumaya, araştırmaya devam eder. Köyde şiirler yazar, çeşitli şiir yarışmalarını takip etmeyi sürdürür.

O yıllarda, köy okuluna Almatı'dan genç yazar Tobıq Jarmagambetov öğretmen olarak gelir. Köy halkı için "Edebiyatçılar kulübünü" organize eder. Kulüpte, edebiyat akşamlarını düzenler. Sonu fikir tartışması ve şiir okumasıyla devam eder. Böyle akşamların birinde traktör sürücüsü Ötejan Nurgaliev yazdığı şiirleri ve edebiyata olan ilgisiyle, halkı ve öğretmeni şaşırtır. Tobık Jarmagambetov'un gizlice Ötejan Nurgaliev'in şiirlerini "Yazarlar Birliğine" göndermesiyle yıldızı parlamaya başlar. "Yazarlar Birliğinde" şiirleri çok beğenilen Ötejan'ı Almatı'ya davet ederler.

Dönemin önemli edebiyat dergisi *Жұлдыз*'da (Juldız) ilk şiirleri yayınlanır. Almatı'ya dönen şair 1959'da Kazak Milli Üniversitesinin "Gazetecilik" bölümüne kabul edilir. 1962'de üçüncü sınıf öğrencisiyken *Benim Aşkım* adlı şiir kitabı yayınlanır. 1964 yılında üniversiteden mezun olan şair, 1964-1968 yıllar arası Jaraqala ortaokulunda öğretmen olarak çalışır. 1968-1969 arasında *Kazakistan Pioneri* gazetesinde, 1969-1972 yıllar arası *Kazak Edebiyatı* gazetesinde dilci olarak çalışır. "Жалын" yayın evinde baş redaktör ve daha sonraki yıllarda Kazak televizyonunda çalışır.

Ötejan Nurgaliev, dört çocuk babasıdır. Oğlu, Sayat, kızları Bella, Margarita, Tahmina'dır. Oğlunun vefatından sonra eşi de kederinden hayatını yitirir. Şair hayatın son dönemlerinde, toplumdan ayrı yaşamayı tercih etmiş, kendisi için şiir yazmakla meşgul olmuştur. "Hürmet nişanı", "Baygan'in bölgesinin Saygıdeğer vatandaşı" adıyla ödüllendirilmiştir.

Ötejan Nurgaliev hayatının büyük bir kısımını kitaplar arasında geçirmiştir. Almatı'daki iki odalı küçük dairesinde sekiz binden (8000) fazla kitabıyla 27 yılını geçirmiştir. Bu zengin kütüphaneden ödünç kitap alıp da zamanında getirmeyenlere

1000 tenge[11] ceza parası şartı da varmış. Şairin en çok kitap alıp, değiştiği arkadaşı Sagat Eşimbaev olmuş.

Arkadaşlarının anlattıklarına göre şair Ötejan çok okumuş, bilgeliği ve keskin dili ile tanınırmış. Duruşundan ve bazı karakter özeliklerinden dolayı, dönemini paylaştığı Kazak edebiyat dünyasında şairler arasında "kirpinin iğnesi"ne benzetilirmiş. 2010 yılında doğduğu köyünü ziyareti sırasında okuduğu okula uğramış, köyün sokaklarında yaya olarak dolaşmış, halkla selamlaşmış, Almatı'ya dönene kadar sessizliğe bürünmüş, aradan uzun zaman geçmeden, 6 Ocak 2011'de aniden yaşamını yitirmiştir.

1.2. Ötejan Nurgaliev'in Edebi Kişiliği

Ötejan Nurgaliev ilk şiirleriyle yıldızı parlayan şairlerden biridir. Onunla aynı dönemi paylaşan Kazak halkının görkemli aydını Orazakın Askar, şair hakkında; "Ötejan'ın Almatı şehrine, kendinden önce şiirleri geldi, kendisi de edebiyat dünyasına yağmur gibi yağıp, sağanak yağmur gibi döküldü" der. Ötejan'ı Kazak edebiyatında, kendine has yeri ve özel zevkinin tekrarı olmayan gösterişli, yetenekli şahsiyet olarak nitelendirmek mümkündür. Gerçekte Ötejan Nurgaliev duruşu ile hakikat denen köyün, adaletli bireyi olarak, kendini halka topluma kabullendiren şairdi.

1957 yılında üniversite kazanamayıp, Aktöbe şehrine dönen şairin kısa sürede Almatı'ya geri dönmesi, edebiyat dünyasında hızlı yeşermesindeki büyük sebep şiir dünyasında kimselere benzemeyen yeteneğidir. Şair, şiir sanatına adım attığında, Kazak edebiyat dünyasının büyük yazar ve aydını Әбділда Тәжібаев (Ebdılda Tejıbaev) "Kazakların Puşkin'i" geldi diye sevinir. Kazak Halkının diğer bir büyük yazarı Қуандық Шаңғытбаев (Quandık Şangıtbaev) ise "Artık Kazakların da Yesenin"i var diye mutluluğunu ifade eder. Şair daha öğrenciyken, çok daha büyük yazar ve şairler tarafından hürmet görüp, şiirleriyle hızla şiir dünyasında yüksek sevgiye sahip olur. 1962. yılı 3 sınıf öğrencisi Ötejan Nurgaliev *Менің Махаббатым* (Benim aşkım) adında lirik şiirler kitabını edebiyat dünyasına tanıtır.

Kazak şairler arasında ters huyu ile tanınan şair, eğitim gördüğü dönemlerde de hocaları ile ters düşmesi, yaşadığı yurda da sığmaması nedeniyle üniversiteden uyarı almış, sonunda uzaktan eğitime devam etme zorunda kalmıştır. Şairin hayata bakış

[11] Kazakistan para birimi

açısını diğer şair ve dostlarının anlaması zor olmuştur. Şairin okuduğu dönemlerde üniversite mezunu olan gençlere, "S.M. Kirov adındaki Üniversite mezunu" adlı göğüs rozeti takılması geleneği varmış. Rozet birkaç yıl mezun kişi tarafından her gittiği yerde takılması şartmış. Fakat Ötejan Nurgaliev, hiçbir zaman anlaşılmayan huyunun tersliği yüzünden o rozeti, göğsüne değil pantolonunun paçasına takmıştır. Şairin bu farklı bakış açısına ve anlaşılmayan huyuna tepkiler gelmesine rağmen şair "beni kimsenin anlaması şart değil, ben halkımı anlasam yeterli" demiştir.

Şair lirik şiirleriyle, kariyer hayatının zirvesini yaşadığı dönemde, ani kararla Aktöbe'ye döner. Bu durum herkesi şaşırtır. Toplum tarafından eleştiriye ve dedikoduya maruz kalan şairin, zaman zaman küsme tavırları da bilinir. Şairin kendine yüksek paha biçip, sadece kendi düzeyindeki insanlarla konuşması da yazarlar arasında bilinen bir hal alır. Böyle dönemlerin birinde, kendi şehrine dönen şair 1964-1968 yılları arasında, Aktöbe şehri, Jarkala köyünün, ortaokulunda beden eğitimi öğretmeni olarak çalışır fakat edebiyat dünyasından, şiire olan tutkusundan vazgeçemez. O dönemde dünya felsefesine yönelir, çokça "tanrı" temalı şiirler yazar. Öğretmenlik hayatında da anlaşılmaz. Birçok defa iş değiştirmiş, gazete, dergilerde de hizmet etmiştir. En sonunda "Жалын" (Jalın) yayın evinde baş redaktör olarak çalışır. Şairin yaşıtları ve şairler arasındaki bazı şahıslara lakap takması ve gördüğü yerde ağır şakalar yapması da farklı alışkanlıklarından biridir.

Ötejan 1944 yılında henüz 6 yaşında çocukken *Kazakistan Pioneri* gazetesine şiir yazan, 21 yaşında ilk şiirler kitabını tanıtan özel yetenekli şair, yaşarken okurlarına 30'a yakın şiir kitabını sunmuştur.

Леніншіл Жас (Leninşıl Jas) gazetesinde basılan, S. Eşimbaev'in "O yılların yolu", "Şiir sözün terbiyesi" (1979), "Ötejan'ın balatları" (1982) K. Mırzaliev'in "Yaralı yıllar ile şecere şiirler" T. Jurtbaev'in "Savaşın son yazı" (1980), S. Ospanov'un "Hakikat dünyası" olarak bilinen edebi inceleme makaleleri, şair Ö. Nurgaliev'in şiirler ve balatlarının, şiir sanatının kuvvetini, felsefi fikir ve düşüncesinin özel çizgilerini, tüm şeffaflığıyla göstermektedir.

Şan şöhret, ödül ve ödüllendirmeden hayatı boyunca kaçan şair, hiçbir zaman ünlü olma sevdasına kapılmamıştır. Kendi büyüklüğünü dünyanın karanlık kısmından uzak tutmayı hedefleyen şairi anlamak kolay olmasa da gerçek yeteneğin garip şeklini,

karakter özelliklerini, huyunu, alışılmış şekle yakıştıramasalar da, bugünkü Kazak edebiyat dünyası onun yeteneğini yüksek tutmaktadır.

Şairin şiirleri onun sırdaşı, dostu, iç dünyasıdır. Şair işte o iç dünyasını kâğıda şiirleriyle aktarıp, o şiir cevherleriyle okurlarına kendi dünyasının sırını verdi. Şairin kendi yaşadığı döneme, topluma, gönlü el vermese de, gelecekten, geleceğin gençlerinden ümidini kesmeyen çeşitli şiirleri çoktur. Her zaman halkı yüksek tutmuş, onunla derdini paylaştığı hislerini, şiir dizelerinde görmek mümkündür. "Şair dediğin, elin sözünü söyler, derdini arar, halkına farklı bir sıcaklıkla yaklaşır" fikri sanki Ötejan'ı anlatmak için yazılmış gibidir.

Ötejan Nurgaliev'in kitaplara olan ilgisini evindeki 8000 adet kitaptan anlamak mümkündür. Biriktirdiği kitapların çoğu nadir bulunan değeri yüksek kitaplardır; Amankos Mekteptegi'den Wilhelm Barthold'un beş ciltlik kitabını çok istediği ve sonunda 40 adet kitap karşılığında aldığı da bilinir. Kitapsever olduğunu bir röportajında; "eskiden peşini bırakmadan kitap arıyordum, şimdi ise bir heves işine dönüştü ama hala aklımı kurcalayan bir kitap var, L. Tolstoy'un eserleri, evde 80 cildi var kalan 10 cildini alamadım, bir şekilde elde etmem gerekir" der. Toplumun kütüphanesinden veya birinin evinden çalmak lazım, yoksa onun fiyatı bir koyunun parası eder diye muhabiri şaşırtır.

Yaratılış doğası hayatta da şiirde de herkesten farklı olan Ötejan Nurgaliev giyim kuşamıyla da halkın diline düşmüştür. Sohbet veya toplantı yerlerine altına eşofman üstüne ceket ile gelir, kırmızı ayakkabı tercih edermiş. Bir diğer şaşırtan olay da, yaratıcı, insanın aklı almaz cevaplarla çokça sohbetlere katılmış olmasıdır. Böyle sohbetlerinin birinde, hobiniz ne sorusuna "budala" biriktirmek diye yanıtlamış ve sözlerine şu şekilde açıklık getirmiş: "Bu ne dersiniz şimdi siz, bu "kırık kişi bir yana, dik kafalı bir yana" gibi kendi çıkarından önce şiirinin, yeteneğinin yararını yüksek tutan, toplumun baskısına boyun eğmeden, akına karşı (kolektif düşünce) yüzenler veya bilerek inatlaşıp, kendilerinin özel karakteriyle şımarıp, çevresindeki insanlara düşünce aşılayanlar, benim kalbimde yer alır" demiştir.

Bu "budalalık" olarak tanımladığı listeye, Kazak halkının önemli şairlerinden biri Mukagali Makataev'a yer vermiş, hakkında "O Alatav'ın delikanlısı – dış görünüş var, yetenek var, ne ararsan var. İki Kazak'ın biri onu sever ama o ise gelir birileri edebiyat akşamları adında bir etkinlik (eğlence) düzenlerse, gelip etkinliği bozar: "bu Kazak

edebiyat değil mazak (rezil) edebiyat" bunları derhal durdurmak lazım der. Bundan öte "saçmalık" olabilir mi?! Ama ben bu saçmalığı seviyorum" der. İkinci şahıs olarak büyük dramaturg Askar Süleymenov'u gösterir. Ona karşı olan sevgisini, saygısını da şu şekilde anlatır: "Şimdi evime gitsen, duvarımda onun kocaman portresi var" der. Böyle tanımladığı, üçüncü şahsiyet olarak da, Kazak halkın en önemli ozanı Şamil Ebiltay'ı gösterir. Ötejan'a göre "budalalık" yeteneği karşılığında bir şeyleri beklememektir, ödül almamaktır, bahsettiği şahsiyetlerin hayattayken ödül almayı kabul etmedikleri de bilinir.

Gariplikle dolu, toplumun anlayamadığı, bir türlü ad veremediği şairin hayattan göçmesini, yakından tanıyan, yazar ve şairler toplumundaki bazı kişiler "Ötejan hayattan göçünce, ömürden özgürlük göçmüş gibi oldu" derler.

1.2.1. Eserleri

Ötejan Nurgaliev'in ilk birkaç şiiri *Şiire Sefer* adlı Cumhuriyet genç şairler derleme kitabında yayınlandı. Şairin şiirlerini edebiyat araştırmacıları 3 türe ayırmaktadır:

1. Lirik ve karışık şiirler kitabı

a. *Менің Махаббатым* (Benim aşkım). Алматы: "Жазушы", 1962

b. *Ақ Нөсер* (Beyaz Sağanak). Алматы: "Жазушы", 1968– 64 sf

c. *Кемпірқосақ* (Gökkuşağı). Алматы: "Жазушы", 1971- 88 sf

d. *Кәмелет* (Yetişkin). Алматы: "Жазушы", 1972- 55 sf

e. *Ай Астында Ақбоз Үй* (Ay Altında Beyaz Ev). Алматы. "Жазушы", 1973- 64 sf.

f. *Таңдамалы* (Seçmeli) Алматы: "Жазушы", 1977- 236 sf.

g. *Қайыңды Тоғай* (Kayın ormanı). Алматы: "Жазушы" 1976- 84 sf

h. *Шұғылалы Көктем* (Renkli bahar). Алматы: "Жазушы" 1979- 128 sf

2. Biyografik balatlar kitabı

a. *Соғыстың Соңғы Жазы*- 1. cilt (Savaşın Son Yazı). Алматы: "Жалын" 1978-144 sf

b. *Соғыстың Соңғы Жазы*- 2. cilt (Savaşın Son Yazı). Алматы: "Жалын" 1980– 136 sf

c. *Соғыстың Соңғы Жазы*- 3. cilt (Savaşın Son Yazı). Алматы: "Жалын" 1984– 168 sf

d. *Тыныштық* (Sessizlik). Алматы: "Жазушы" 1987- 96 sf.

e. *Соғыстың Соңғы Жазы*- 4. cilt (Savaşın Son Yazı). Алматы: "Мектеп" 1989– 277 sf

3. Felsefe konulu şiirler kitabı:

a. *Афина Мектебі* (Afina Okulu). Алматы: "Жазушы" 1996– 360 sf.

1.2.2. Edebi Kişiliği Hakkında Yorumlar

"Ötejan'ın kendinden önce şiirleri geldi Almatı'ya kendisi ise edebiyata fırtına gibi uçurup, yağmur gibi dökülüverdi"

Orazakın Askar

"Kazak'ın Puşkin'i"

Ebdilda Tejıbaev

"Artık Kazakların da Yesenin'i var"

Kuandık Şangıtbaev

"Ötejan vefat ettiğinde ömürden özgürlük göçmüş gibi göründü bana"

Avezhan Kodar

"Ötejan'ın, her hareketi, oturup kalkması, karakteri, yaratılışı bir şiir için yaratılmış gibi, şair nasıl olur dese, böyle olur diye Ötejan'ı" göstermeye değer".

Mukagali Makatev

“Nurgaliev – büyük şair ve milli şiir sanatının vekili diye kabullenmek lazım”

Kadir Mırzaliev

“Ötejan Nurgaliev – Kazak’ın tekrarlanmaz nadide, yetenekli şairlerinden biriydi. Ötejan gibi şairin kendisi ölse de, şiirleri asla ölmeyecek”

Sabit Dosanov

İKİNCİ BÖLÜM
ŞİİR TASNİFLERİ VE ÇÖZÜMLEMELERİ

2.1.Şiirlerin Tasnifleri

1. Erkekler:

a. Şintemir'e selam ver
b. Yine o Sagındık hakkında
c. Kösek bakan bilge
d. Yarası yok adam
e. Karasek kalmahambet hakkında şiir
f. Berikbay
g. Kömekbay hakkında rivayet (hikâye)
h. Yönetimin çocuğu
i. Yönetim ile şokat. 1944 yıl
j. Hafif hırsız
k. Şokat Elibekov hakkında şiir
l. "İyi genç"
m. Mukaş'ın sonu

2. Kadınlar:

a. Balgatşa
b. Tejayık'ın sokağı
c. Kalka hakkında hikaye (o zamanın şakası)
d. Eneş'in bir hikayesi
e. Topal gelin
f. Muhammet'in büyük kızı – deneker

3. Eylem:

a. Geriye doğru yürümek

b. Çocuğum benim ölmedi
c. “Ben olayım”
d. Can ısınması
e. Dargınlık
f. Mutluluk denen ne?
g. Bir aşk hikâyesi
h. “Bitqoş”
i. Okula gitmediğim sene
j. Yıllara sefer
k. Konser

4. Hayvanlar:

a. Bayşıbar
b. Gök keçinin kulağı
c. Tay
d. Deli öküz ile Tejıbay
e. Tavşan

5. Diğerleri:

a. Pantolon şarkısı
b. Kaydırak
c. İki metre siyah kumaş hakkında türkü
d. Karmen
e. İki kaşık süt
f. Alın
g. Buz üstünde ihtimal (tesadüf)
h. Havlu
i. Bot

Поэма ма? Баллада ма? Я бір жұмбақ жанр ма? Я немесе ашымаған, Шала иленген қамыр ба? Не десең де... Жартасымды жарып шығып жатыр ән- Көптен бергі тереңдегі сыймай жүрген запыран...	Poem mi? Balat mı? Yoksa bulmaca bir tür mü? Yoksa mayalanmamış, Yarım yamalak yoğurulmuş hamur mu? Ne demek istersen de... Göğsümü delip çıkıyor bu türkü – Çoktan beri derinlere sığmayan bir üzüntü…

Ötejan Nurgaliev (1984)

2.2. Tasnif konuları

Ötejan Nurgaliev - Kazak şiir dünyasına 1000'e yakın şiir bırakmış bir şairdir. Şiirlerini lirik ve biyografik balatlar, felsefe konulu içerikler olarak, 3 farklı üslupla yazmıştır. Hacim ve derin içerik olarak bilinen, yoğun ilgi gören şiirleri ise 4 ciltten oluşan *Savaşın Son Yazı* adlı, II. Dünya Savaşı sonrasında Kazak halkı ve köylerinin durumunu anlatan biyografik balatlardır. Bu bağlamda, Kazak şiirinde balatların yerini kısaca özetlemek gerekir;

Balat - şiir alanında az araştırılmış türlerin biridir. Balatların Kazak edebiyatında ortaya çıkışı XX. yüz yılın 30-40. senelerinde görülür. Balatların ortaya çıkışını devrim, Büyük Vatan Savaşı, kolhozlaştırma gibi değişimlerle bağdaştırmak mümkündür. Balatların en sık kullanıldığı şiir türü olarak II. Dünya Savaşı dönemi gösterilebilir. 1941-1945. yıllar arasında geçen II. Dünya Savaşı, Kazak edebiyatının şiir alanında gelişmelere, şiire yeni konu edinmelerine, farklı bir anlam kazandırmalarına büyük bir imkân tanıdı. Düşmana karşı olmayı ve korunmayı, meydana giden er-kızların kahramanlık hareketlerini, kanlı meydanı anlatan şiir alanı genişledi. Bu tür konular 1970'ten 2000'li yıllara kadar yazar ve şairler arasında aktüel halde devam etti. Kazak şiir edebiyatının her açıdan büyük gelişimlere sane olan bu senelerde, Kazak edebiyatı dünya edebiyatından fazlasıyla örnekler aldı ve etkilendi. Bununla birlikte şiirin farklı türlerinin kullanımı hızla yayıldı. Gelişmekte olan şiirin balat türünü de şairler farklı konular türeterek yaygın kullanmaya başladı. Realizm ve romantizmin ana öğesi olarak görülen balatların içeriği milli ruh coşkusuna geçti.

Balatlar - başka şiir türlerinin de olduğu gibi yaşadığı dönemine layık, dönemin sorumluklarını da kendi açısından değerlendirerek, hayatın hızla değişen detaylarını betimleyerek, zamanın gerçeklerini canlandırmaya çalışmıştır. Araştırmacılar balatların – Kazak edebiyatındaki yerini üç döneme ayırmaktadır.

1. Balatların işlenmemiş olduğu dönem olarak XII. yüz yıl, Kaşgarlı eserlerinde görülür.
2. Balatların bir şiir türü olarak biçimlenmesi, XIX – XX. yüz yılların başı (Abay, Magjan, Saken).
3. Yeni balat dönemi XX. yüz yıl, 1940-2000 yıllar arası, (K.Amanjolov, S.Maylenov, M. Şahanov, J.Nejimedenov).[12]

Balatlar – şiir şeklinde yazılan sentetik bir türdür. Balatların çoğunda insani fazilet, onur, meziyetler, ahlak, erdem ve etik konuları değerlendirilir. Balatlara özgü özellikler ise olay ve karakter, dram ve lirizmin birlikte ifade edilmesidir. Eski dönemlerden bu yana cır, destan, hikâye üzerine kurulan Kazak şiirinin, balat türü – hem yazmaya hem okumaya uygun olan, düşünce ve olaydan başka, fazla söze yer verilmeyen, okurun ilgisini çeken, kendisinin de coşkulu gelişmesine bilimsel ve teorik tahlili talep eden önemli bir şiir türüdür.

Ötejan Nurgaliev de – II. Dünya Savaşı döneminde, yaygın olarak coşkulu gelişen, şiir türü olan balatları yazan şairler akımına dâhil olmuştur. *"Savaşın son yazı"* adlı biyografik balatlardan seçilmiş ve aktarılmış şiirleri – beş başlık altında tasnif ettik.

1. **Kişiler ve Şahıslar**:

Bu başlık altında toplanan şiir sayısı – 19 şiirdir, onların 13'ü erkek şahısları anlatırken, kalan 6'sı ise kadınlardan bahsetmektedir. Kazak halkının başından geçen pek çok olay vardır, uzak tarihe yönelmeden, son 100 yılın geçmişi incelenirse, verilerde birçok, roman ve hikâyelere karakter olan insanları hatırlamak mümkündür. Bunun büyük bir örneği de yazar Beyimbet Maylin'dir. Mesela 20-30 yıllara bakılacak olursa, Şuga, Küleş, komünist Rauşan, Tüyebay, Ayranbay, Azamatoviç, Jeldibay Jındıbaev gibi çokça karakterler sayılabilir, fakat bu karakterler nesir konusu olmuştur ve düzyazıda yer almıştır. Böyle sadece düzyazıya uygun görülen konuları, şiirlerinde işleyen bununla başarıya ulaşan ilk şairlerden biri de Ötejan Nurgaliev'dir.

Bildiğimiz üzere Kazak edebiyatında savaştan önce ve sonra olarak nitelendirilen iki büyük dönem vardır. Savaştan sonraki dönemde Kazak şiirinde, 1977-1978'den 1984'e kadar sadık, kurnaz, ahmak, saf, zalim, çalışkan, tembel, kahraman, korkak,

[12] Оразханова, М. *Қазақ әдебиетіндегі баллада* Павлодар: Павлодар мемлекеттік унивеситеті, 182-183 бет

zarif kaba olarak değerlendirilen karakterler toplumu ortaya çıktı. Onlar: Şıntemir, Stepan, Berikbay, Tejibay, Kömekbay, Kalka, Balgatşa, vb. kişilerdir. Bu kişiler, Ötejan Nurgaliev'in şiirleri ile birlikte toplumun aklına kazınan karakterlerdir. Bu karakterlerin yaşı ve mesleği, makamdaki, toplumdaki yerleri farklıdır, maddi güç açısından bir – birinden uzak insanlardır. Bazıları çok yetenekli, çalışkan emek sever ise bazıları da bunların tamamen zıttıdır. Bahsi geçen karakterlerin, ortak özelikleri ise Sovyet ideolojisine boyun eğen, kolektifleştirilme bilincine maruz kalan, Rus yönetimin altında ezilen, hür yaşamaya, özgür hissetmeye susayan kaderidir. Şairin Sovyetlere olan tavrı nettir. Bu şiirlerinde, sıkça yönetimi eleştirir ve halkın olup biten tersliklerin, artık farkına varmasını talep eder. Şiirlerinde bahsi geçen karakterler dışında, Kazak halkının tarihinde büyük yere sahip olan, han ve kağanları, bilgeleri de kullanır.

Mesela: "Şıntemir'e selam ver" şiirin bir dizesinde bunu görmek mümkündür.

Кеше ғана... Күліп жүрген жайраңдап, Мен отырмын бул «қызыққа» қайран қап. Кеше ғана Абылайдай Шынтемір — Орадаларды отап жүрген ойраңдап...	Daha dün... Seviniyordu, neşelenip Ben oturuyorum bu " garipliğe" şaşırıp Daha dün Abılay gibi Şıntemir Orduları biçiyordu gülüp oynayıp.

Şairin, yönetimi eleştirmedeki nefret gücü, kolhoz brigadierini anlatmak için Kazak tarihinin büyük liderlerini (burada Abılay'dır) dahi harcamaya varmıştır, gerçek hayatta korkak, fazla bir gücü sahip olmayan, bir sıradan vatandaşı, makama geçince bunu güç olarak kullanmasını, hana benzetmektedir.

Şair her ne kadar, Rus yönetimine karşı gelse de, II. Dünya savaşının "zafer" olarak nitelendirilen kısmının halkına faydasız olduğunu, her fırsatta dile getirse de savaşa giden, kanlı meydanda bulunan, her bir birey için, şiirlerinde farklı havada bir üslup kullanır. Üç yaşında savaş nedeni ile babasını kaybeden Ötejan, başkalarını da anlatırken, halkın acılarını anlar, onunla bütünleşmiş bir kederi yaşar. Böyle örneklerin biri de "Çocuğum benim ölmedi" adlı şiirinde, daha önce öldüğü haberini alınıp, halk arasında ölüm merasimleri yapılan, köyün savaşa gitmiş bir bireyinin, yaşadığı ve köye geldiğini duyduğundaki heyecan ve ruh halini, şaşkınlığını gizleyemeyip dizelerine şu şekilde yansıtır.

Жексен дей ме? Өлген Жексен марқум ба? Келді дей ме аман-есен қалпында? Өзі келген өзексіз өлім жоқ — Еркек бала қалмап еді артында!	Jeksen mi dediler? Ölmüş Jeksen merhum mu? Geldi mi diyorlar sağ-salim halinde? Kendisi gelen özsüz ölüm yok – Erkek çocuğu kalmamış mıydı arkasında!

Şairin, 4 ciltten oluşan bu kitabının, farklı bir cildinde aynı karakterin başka bir olayda da yer alması ilgi çekicidir. Mesela: " Bir aşk hikâyesi" adlı şiirinde yer alan Kalka karakteri. Kalka kızın evlendikten sonra terk edilmesi, Jaras isimli eşinin dönmesini 10 yıla kadar beklemesi, Jaras'ın ise vatan borcu olarak gittiği yerden Kalka'ya ihanet etmesi, tekrar evlenmesi, çoluk çocuğa kavuşması hikâyesinde, Kalka'nın karşılıksız aşkı anlatılır. "Eneş'in Hikayesi" adlı farklı bir şiirinde Eneş isimli bir kadının, talihsiz yalnızlığı, evlenmeyen kaderi, evde kalan kadın olması, köyün diline düşmesi anlatılır. İki farklı kadının kaderini bir şiirinde buluşturur, ortak noktaları olarak yalnızlığa vurgu yapar. Bu dizelerinde şu şekilde görülür:

Қалқа келін — қыз Әнештің келіні, Оның да аққа тимей өткен еріні... Он жыл бойы Жарасынан хат та жоқ... Әнеш қана енді қалған серігі.	Kalka gelin – kız Eneş'in gelini Onun da beyaza değmeden geçti dudağı On yıl boyu Jaras'ından mektup yok… Bir tek Eneş onun yandaşı.

Buna benzer örnekler arasında, Stepan isimli akrabası çok yer alır, dönemin yönetimleri Tejibay, Jeken, Şıntemir gibi yönetim veya brigadierlerin ismi farklı şiirlerde de geçmektedir. Ötejan Nurgaliev'in şiir üslubunda karakterlerin iyi veya kötü, büyük veya küçük olması dikkate alınmaksızın, birçoğunun isimlerine "ka-ke-ken" eklerini getirerek, yakın tanıdığı veya yaşıtı gibi samimi bir şekilde hitap etmesi de görülür. Örnek olarak: "Yıllara sefer" adlı şiirinde, karpuz, kavun bahçesinde, gençlerin aynı zamanda kendinin de yer aldığı, hırsızlık macerasını anlatan bu hikâyede, başka bir şiirde başkarakter olarak yer alan Sagındık (Yine o Sagındık hakkında) isimli kişiye Saken olarak seslenir.

Біз алтыда, Сәкең онда алпыста, Онан қатты шал болған жоқ сол туста, Әсіресе қауын піскен заматта Түсуші едік бітіспейтін тартысқа.	Biz altıda, Seken o zaman altmışta, Ondan daha sert ihtiyar olmadı o çevrede, Özelikle kavun yetişmiş zamanda Düşüyorduk bitmeyen çatışmaya…

Şair, hayatta da olduğu gibi şiirde de insanoğlunun bir birinden ayıran, çok çeşit özelliklerini, farklıklarını, her türlü karaktere sahip olmalarını, büyük bir ustalıkla okurlarına anlatmaya çalışmıştır. Ötejan Nurgaliev dönem olaylarının doğru veya yanlışını, halkın, şahısların hep gerçek yüzünü anlatmaktan asla çekinmemiştir. Şiirlerinde izlenen diğer bir yol ise kadınların her koşulda güçlü olmasıdır, şiirlerinde Kazak kadının ortak özelikleri olarak gücü göstermektedir. Daima eşitlikten yana olan şair, kadın karakterini erkek karakterden ayırmaz, doğru ve dürüstlük ilkesine sahiptir, bu nedenle şiirlerinde hep bir objektif bakış açısına rastlamak mümkündür. Kişi ve şahıslar olarak nitelendirdiğimiz bu başlık altındaki şiirlerinde, halk – saflığın bir sembolüdür, halkı direk dedikoduculukla suçlamaz, Kazak halkın kara söz olarak değerlendirdiği, kelime üslubuyla, yumuşak bir tavırla, "uzunkulak", "yelağız" olarak gösterir. Şairin halka olan bu tavrını, her şeye rağmen olan sevgisi ve saygısı olarak düşünmek, kendi halkına verdiği değer olarak görmek mümkündür.

Dikkate alınması gereken bir başka nokta ise neredeyse hemen hemen tüm şiirlerinde kendinin yer alması, bazı şiirlerinde ise şair kendi yaşını beş, altı, yedi yaş olarak gösterir. Gösterilen yaşından dolayı, şiirlerine yansıtan olayların olduğu dönemi kolaylıkla bulmak mümkündür. Böylelikle şair, yazdığı, hikâye içeren biyografik balatlarını, çocuk Ötejan gözüyle kaleme almıştır. Şairin, yaşını net olarak gösterdiği, dizelerden birini "Topal gelin" adlı şiirinde şu şekilde görmemiz mümkündür:

Жәкен бүгін балалықтан қашыпты, Қашыпты да жігіттікке басыпты. Бес жастағы қара менің ойымды: «Ойбай, сонда кім ойнайды асықты!»	Jeken bugün çocukluktan ayrılmış Kaçmış ve erliğe adım atmış Beş yaşındaki bak benim düşünceme "Tüh, artık kim oynayacak aşık'ı

Kişiler ve şahıslar olarak tasnife ayrılan karakterlerin, şiirde kim olduğu, nasıl bir kişiliğe sahip olduğu, karakter özellikleri hakkında kısa bilgiler verilebilir.

a. Erkekler

1. "Şintemir'e selam ver" – Şıntemir, Rus yönetiminin her dediğini eksiksiz yapan, kendi halkına acımayan, zalim bir kolhoz brigadieridir.

2. “Yine o Sagındık hakkında” – Sagındık, yaşadığı köyde, büyük topraklara sahip olan, kavun karpuz tarlaları bulunan, cimri ve faşizme karşı olan yaşlı bir bireydir. “Yıllara sefer” şiirinde de yer almaktadır.
3. “Karasek Kalmahambet hakkında şiir” – Kalmahambet, köyün çalışkan demir ustası, çocuk sahibi olamayan, hayatını demircilikle sürdüren yaşlı bir kişidir.
4. “Berikbay” – Berikbay, köyün şarkıcı bir gencidir, âşık olduğu kıza savaş nedeniyle evlenemeyip, savaş bitince sevdiğinin köy yönetimindeki yaşça büyük ama makamdaki biriyle evlenmesinden, mutsuz olan bahtsız bir bireydir.
5. “Kömekbay hakkında rivayet (hikâye)” – Kömekbay, köyün çobanı, durumu olmayan, o dönemde yönetmenlik yapan Tejibay’dan yardım isteyip alamayan, bir pantolonla ömrünü geçiren fakir fukara bir şahıstır.
6. “Yönetimin çocuğu” – yönetimin çocuğu, Ötejan’ın akrabası olan, dayısının oğlu, yeğeni Stepan’dır. Rus yönetimi altında çalışan ailenin çocuğu olan Stepan, Kazak bir aileye mensup olmasına rağmen, Rusça isim verilmiştir. Stepan “tay”, “bot” isimli şiirlerde de yer almaktadır. Ötejan Nurgaliev’in çocukken kıskandığı, varlıklı bir ailenin çocuğudur.
7. “Yönetim ile şokat. 1944 yıl” – Şokat, köyün o dönemlerde kolhoz, sovhoz gibi kolektif çalışanı, gözü şaşı, savaşa gitmemiş, biraz da işten kaçan geveze. Dönem yönetimi Jakıya adlı kolhoz brigadierinden, dayak yiyip, dillere düşen bir şahıstır. Aynı zamanda “Şokat Elibekov hakkında şiir” şiirinde yaşlanmış haliyle karşımıza çıkar.
8. “Hafif hırsız” – bu şiirde hırsız olan, 60 yaşına gelse de ufak tefek hırsızlıklardan elini çekmeyen, Muhammed isimli bir ihtiyardır, halkın diline düşen, parayı çok seven, günümüz tabiriyle dolandırıcı bir bireydir, ölümü de yalnız bir şekilde, çölde gerçekleşmiştir.
9. “İyi genç” – iyi genç olan Ötejan Nurgaliev’in kendisidir, köyde “kötü çürük” diye lakap verilmiş olsa da, bir tren yolculuğunda, bir kıza âşık olur, kızın gözünde iyi genç olarak göründüğünü ve büyüdüğünü hisseder. Şiirinde tren yolculuğundan çok hayat yolculuğu anlatılmaktadır.

10. “Mukaş’ın sonu” – Mukaş hayatı boyunca gök eşeğinden inmeyen, çalışkan, yalnız, ailesinde çok fazla değer görmeyen, zorluk çeken bir ihtiyardır, Mukaş’ın hayatına son vermesi de eşeğinden gelir.

b. Kadınlar:

1. “Balgatşa” – Balgatşa, küçük yaşta, Selsovette çalışan 50 yaşlarındaki adama aldanan, 14 yaşında babası tarafından evden kovulan, halkın gözünde kötü kız olarak değerlendirilen Jarakamış’ın sakinidir.
2. “Tejayık’ın sokağı” – Tejayık, çocukluğundan işe beceriksiz, çirkin olarak değerlendirilen, köy kızıdır, şiirde her şeye rağmen yakışıklı bir gençle evlenmesi ve yaşlılığından bahsetmektedir.
3. “Kalka hakında hikâye (o zamanın şakası)” – Kalka, şairin “Bir aşk hikâyesi” şiirinde yalnız, mutsuz terk edilen karakter ise bu şiirinde Jaras’ın nişanlısı olan Kalka ile o dönem yönetimi Tejıbay’ın şakalaşma olayını anlatmaktadır, bu bağlamda şair karakterlerin hayatlarına karşı objektif bir bakışta bulunmuştur.
4. “Eneş’in bir hikâyesi” – Eneş, köyün güzel görünümlü ama evde kalıp yaşlı kız lakabı verilen bir kızdır, küçüklüğünde elinde fiziksel bir farkı olmasından dolayı, çolak olarak bilinir, “Bir aşk hikâyesi” şiirindeki Kalka’nın görümcesi, büyük bir yaşta evlenip, eşine layık görülmeden evine geri gönderilen, bahtsız yalnız bir bireydir.
5. “Topal gelin” – Korkut atanın “aksak gelin” rivayetinden esinlenerek yazdığı düşünülen bu şiirde, şairin köyüne başka bir köyden gelin gelen Topal bir kızdır.
6. “Muhammet’in büyük kızı – Deneker” – Deneker, köyün erkek çocukları ile büyüyen, zamanla onlardan da daha güçlü, kaba, çalışkan ama o kadar da içinde merhamet besleyen bir bireyidir.

2. Eylem:

Eylem - başlığı altında tasnif edilen şiirlerin toplamı 11’dir. Bu başlık altında verilen her bir şiirin, insanları derinden etkileyen, zaman, olay, vaka olarak değerlendirebileceğimiz farklı bir hikâyesi vardır. Şairin hikâyelerini, direk dram olarak nitelendirmek zordur, bir yandan mizahtan daha çok alay edilen bir üslup yani iğneleyici bir tavır da bulunur, bu bağlamda hikâyelerinin yapıtlarını, keskin çizgide belirlemek imkânsız gibidir.

Terme (reçitatif), Tolgav (jır, destan), Hikmetli söz, Hitabet hüneri gibi yapıtlarla kanatlanan Kazak şiirine Ulu Abay'ın realist tasvirler getirdiği örnekler 1888'de yazılmış "Sonbahar" "Kasım", "Aralık ile o bir iki ay" gibi şiirlerde verilebilir. Onlarda: rengi soğuk gri bulut, nemli sis, yaşlıların kahkahaları, genç gelinlerin çadır evinin yırtıklarını yamamaları, zengin evinde kesilen koyun, zengin çocuğuna bakan rençper çocuk, gibi tasvirler jır, reçitatif desturunu bozarak, şiirin alışılmadık yeni akımını yaratmıştı. Bundan tam 90 yıl geçe, şairlerin önde geleni romantizme, diğerleri ise güzel bezenmiş kafiyelere, zarif dizilen dizelere alıştırmış okuru, Ötejan Nurgaliev Kazak'ın savaştaki hakiki kara sözü (sade söz uslübü) ile tekrardan buluşturmayı başarmıştır. Dönemin Rus yönetimine ait olması, şiirlerinin II. Dünya Savaşı temalı olması, şairi milli tasvirden, milli folklordan uzaklaştırmamıştır, aksine şair Kazak köyleri, yaşamı, örf adetleri, gelenekleri, milli oyunları konulu şiir dizlerini arttırmıştır, bu özelikle balatlarında görülmektedir.

Araştırmacılar tarafından biyografik olarak değerlendirilen bu balatların, her bir hikâyesinin altında bir ve birden fazla gerçek hayatta bulunan karakterler yer alır. Dolaysıyla eylem olarak tasnife ayırılan bu hikâyeleri de başkarakteri olmadan düşünmek mümkün değildir. Bu şiirlerinde, belirli zaman içerisinde karakterlerin etkileşiminden ortaya çıkan duygular yer alır. Tasniflerde de görüldüğü gibi şair, şiirlerinde kırgınlığın, mutluluğun, aşkın, can ısınmasının, ölümün tanımlarını yazmıştır. Mesela: "Çocuğum benim ölmedi" adlı şiirindeki halkın ölüm anlayışı, cenaze merasimlerinin tasvirleri ve insanların hissettikleri, özelikle babasının şehit düşmesini kabullenemeyen ninesinin duygularını, sağ salim döndüğü için tepkiye maruz kalan Jeksen adlı kişinin bulunduğu durumu beyan etmiştir. Bu durum dizelerine şu şekilde yansımıştır:

Жерде жатқан көн тулақты шұқылап, Сөз таба алмай, басын төмен тұқырад. Біздің кемпір сурау толы көзімен Жексенжанның бара жатыр қутын ап. Аспандағы куә қылып Күн, Айды Қарсы алдына бір тізерлеп қулайды. «Бірге кеткен Нурғалиды өзіңмен Өз қолыңмен көмдің бе?» — деп сурайды.	Yerde duran eski deriyi karıştırıp, Söz bulamadan, başını aşağıya eğip Bizim nine ise soru dolu gözlerle Jeksenjan'ın gidiyordu iyi haberini alıp. Gökyüzündeki Güneşi, Ayı şahit edip Önüne gelip diz çöküp düşüyor. "Birlikte giden Nurgali'yi seninle Kendi ellerinle mi gömdün? - diye soruyor.

Şair halkının hissettiği her duygunun sesi olmaya çalışmıştır. Mutluluk kavramını da zamanına ve halkın durumuna göre tanımlamıştır. Halk için mutluluğunun iki çuval

unla sınandığı dönemleri kaleme almıştır ve “Mutluluk denen ne” adlı şiirinde, açlıkla, kıtlıkla geçen 1950. yıllarının soğuk dönemlerini tasvir etmiştir. Kazak halkı Rus Sovyet döneminde her bakımdan sömürülmüş ve şair de bu sömürüyü simgelerle anlatmak durumunda kalmıştır. İnsanın en temel ihtiyacı yemektir. Bu bağlamda karnı aç bir topluma her şey yaptırılabilir. Bunu bilen Sovyet rejimi Kazak halkına zulmü reva görmüştür ve sömürü politikasını sistemli bir şekilde Kazak halkına uygulamıştır. Şairin bu şiirinde verilen önemli tarihi bir diğer detay, Kazakların Sovyetlerden önce yaşanan kıtlık dönemi de görülmektedir, “Ақтабан шұбырынды”[13] (Aktaban Şubırındı), bu kıtlık dönemini, savaştan sonraki yıllara benzetmektedir. Mutluluğu tanımlarken şair eşekle yolculuk yapar ve eşeği dizelerinde gök eşek olarak vermiştir. Nadir kullanılan bu kalıp, Kazakların önde gelen aydını Ahmet Baytursın’ın “Gök eşeklere” şiirinde de görülmesi tesadüf değildir. Kazak edebiyatında disfemistik metafor olarak bilinen, gök eşek kalıbı iğneleyici benzetme üslubudur. Bu bağlamda her iki şair de bu kalıbı kendi halkı için kullandığı düşünülebilir. Misal: sağda Ahmet Baytursın’ın “Gök eşeklere”, solda Ötejan’ın “Mutluluk denen ne” şiirinden karşılaştırmalı dizeler verilebilir.

Қабағынан есектің тер домалап, Қазір жетем деп келемін жобалап. Есек болып келе жатқан Екеуге Есек болып күлап қалу обал-ақ. (aktarımı) Alınından eşeğin ter dökülüp Hemen gitsem diye yalvarıp Eşek olup gelen her İkisine Eşek olup düşmek yazık ki.	Көң тасыған көк есектер, бәріңе, Қалдырмастан жағалай жас-кәріңе, Үрім-бұтақ нәсіліңе қалғандай Нық басылар кетпейтін мөр тәніңе. (aktarımı) Tezek taşıyan Gök eşekler, hepinize Gencinizden yaşlınıza kadar, Soyunuza – sülalenize kalmış gibi Cuk diye basılır geçmez baskı tenine. [14]

Eylem – insanların davranışları ve hissettikleri duyguları dışında toplumsal yapılan bir hareket olarak da nitelendirilebilir. Şairin bu kategoriye dâhil edilebilir şiirleri olarak – “Konser” “Bitqoş”, “Ben olayım” hikâyeleri gösterilebilir. Ötejan Nurgaliev’in şiirlerinde görülen en yaygın tarz, eleştiri tarzıdır. Eleştiri tarzını kullanırken şair Sovyet İdeolojisi, Rus yönetimi, kolektifleştirme bilinci, kendi halkının geride kalması, boyun eğmesi gibi buna benzer birçok konular haricinde, özeleştiriye de açık

[13] https://kk.wikipedia.org/wiki e.t. (23.04.2020. 15:52)
[14] https://bilim-all.kz/olen/602-Kok-esekterge e.t.(25. 04.2020 01:32)

ve bunu şiirlerinde sıklıkla gösteren şairlerden biridir. Şair halkın eksik yanlarını her fırsatta dile getirse de halkını iğneleyici bir üslupla eleştirse de tek amacı halkını uyandırmak, ileriye sürüklemek olduğu, şiirlerinde açıkça görülür. Şair, kendi halkının davranışlarını uzun sürede izleyerek, kendi düşüncelerini şiirlerine yansıtmıştır, Ötejan Nurgaliev'in öz halkını eleştirmesini, küçümsemek olarak düşünmek yanlıştır. Şairin eleştirileri her yönlü, objektifliği, derin düşünce ve mana içermesiyle bilinir.

Eylem olarak tasnife ayrılan şiirler, derin duygular, toplumsal hareketler olarak ele alındığı gibi onları zamanla bağdaştırmak mümkündür. Zaman kavramını şair geçmişten yana kullanır. Şiirlerinde dikkat çeken bir diğer nokta ise örneklerin, insanların, olayların eski efsanelerle tarihten gelmesidir. Şairin eserlerinde onu çoğunlukla geçmişte bulmak mümkündür, bu onun geçmişe olan özlemini aşikâr etmektedir. Şairin aktarılmış şiirlerinde yalnızca zaman vurgusunu değil, bunların arkasındaki felsefî dayanakları da araştırmak gerekir. Bir diğer deyişle yalnızca zamana ait vurgular değil zamanı temsil eden, zamana bakışta etkili olan değerleri de anlamak lazımdır. Geçmişteki olayların, bulgu ve açıklamaların önem ve anlamı durağan değildir; bu önem ve anlam asırdan asra, dönemden döneme değişebilir. İmgenin her çağda, her sanatçıda hatta sanatçının her eserinde farklılaşması sebebiyle imge, sanat eserinde zamanı belirleyen bir araç konumundadır.

Bu tasnifte zamanla bağdaştırılan şiirler olarak – "Geriye doğru yürümek", "Okula gitmediğim sene", "Yıllara sefer" adlı balatlarına yer vermek mümkündür. "Geriye doğru yürümek" şiirinde şair geçmişe dönmek ister, savaşta kaybeden babası ile o dönemin büyüklerini görmek ister. Zamanı tıpkı vitesi bulunan bir arabaya benzetir, hayalindeki kişilerle buluşacağını ifade eder. Zaman hakkını geçmişten yana kullanmak ister. Şairin hemen hemen tüm şiirlerinde bir geçmişe özlem hislerini izlemek mümkündür. Bunun sebeplerinden birisinin, büyük olasılıkla savaşa denk gelmesi ve babasız büyümüş olması, tam anlamıyla yaşanamayan çocukluğu olduğu düşünülebilir. Şiirlerinde babasını "Nurgali" "Tay" "Yaşlı" "Bizimki" olarak göstermesi de ilgi çekicidir. Mesela: "Geriye doğru yürümek" şiirinde bu durum şu şekilde görülür.

Шіркін, жүру мүмкін болса артыңмен, Кездесер ем көрмей кеткен қартыммен. Өмір дейтін үлкен Жолдың бойында Кездесер ем кездеспейтін әркіммен!	Harika, mümkün olsa yürümek geriye Buluşurdum göremediğim yaşlımla Ömür denen büyük yolun boyunda Karşılaşırdım görüşmeyeceğim herkesle!

Şairin biyografik balatlarında geçmişe dayalı birçok yönetimdeki kişilerin, köy sakinlerinin, Kazak kadınlarının ve en çok şairin kendisinin hayatını öğrenmek mümkündür. Çocukluğuna, gençliğine, arkadaş çevresine, aile durumuna, şair olduğu döneme dair bilgiler bulunur. Halkın, yönetimin, insanların davranış şekillerini hikâyelerinde paylaştığı gibi kendi eksiklerini de açıkça yazmıştır. Bu konuda şairin özeleştiri gücü yüksektir. Kendi gençliği hakkında yazılan bir diğer şiirleri de "Okula gitmediğim sene" ve "Yıllara sefer" hikâyeleridir.

3. Hayvanlar:

Hayvanlar olarak tasnife ayrılan konuda 5 şiir parçası bulunmaktadır. Şair "Savaşın son yazı" balatlarında köyün şahıslarına yer verdiği gibi hayvanlarını da konu edinmiştir. Türklük tarihinde olduğu gibi totemizm kavramına göre hayvanlarla bağımız bulunan halk olarak, eski eserlerimizden bu yana edebiyat dalının her alanında hayvanlarla karşılaşmak mümkündür. Dolaysıyla Kazak halkı da yaşamı boyunca hayvancılıkla uğraşan Türk kavimlerinin önde gelenlerinin biridir.

Kazak halkı özelikle ev hayvanlarını "Tört tulik mal" (Dört çift hayvan) olarak adlandırıp ayrı bir değer göstermiştir. Dört çift hayvanları ise: Deve, at, koyun, inektir. Halk bu hayvanların koruyucu ruhlarının veya atalarının olduğuna inanır ve her birine ad vermiştir; Deve atası – Oysılkara, at atası – Kambar ata, koyun – Şopan ata, inek – Zengi babadır. Halk edebiyatının her dalında sıkça karşılaşmaktadır. Göçmen halk olan Kazaklar, deve ile ata binek hayvan olarak büyük değer vermişlerdir. "Er kanadı – at" diyerek tanımlayan Kazak halkının at ile olan bağı da farklıdır, Kazak tarihindeki önemli şahsiyetlere atları eşlik ederek, onlara sadık kalarak, düşmandan kurtarmıştır. Bunların içinde Kobılandı'nın Tayburılı, Alpamıs'ın Bayşubar'ı, Er Töstik'ın Şalkuyruğu, Kambar'ın Karakaskası en bilindikleridir.

Ötejan Nurgaliev'in balatlarında da ev hayvanları yer almaktadır. Dört çift hayvan olarak tanımlanan hayvanlardan – at, öküz, keçi görülür. Genel olarak, edebiyatta insan ile hayvanların ortak benzerlikleri ele alınır, hayvanlar eserlere bu şekilde

yansımaktadır. Bazen şair veyahut yazar, toplumda oluşan sorunları, insan karakterinin özeliklerini hayvanlar aracılığıyla eserlerinde işler. Böylece karşılaştırılmalı benzetim türü okurun dikkatini çeker. Bu bağlamda kurnaz, korkak, kıskanç, güçlü gibi insanlarda görülen özelikler hayvanlarda da bulunmaktadır, fakat vurgu her ne kadar hayvana yapılsa da işin astarında insanları, toplumu tanımlayan her türlü heyecan, olay, vaka aranabilir. Şairin hayvan isimleriyle adlandırdığı şiirleri Sovyet rejimini, yaşanan yolsuzlukları, Kazak köylerinin durumu, II. Dünya Savaşı sonrası olan devrimler gibi konular içermektedir. Hayvanları konu ederek yazdığı şiirlerin altında nice eğitici gönderiler, eleştiriler, ince benzetmeler bulmak mümkündür. Hayvanlar tasnifinde yer alan bir şiirinde sadece at hayvanına özgü isim "Bayşubar" ismini öküze vermektedir. Öküz üzerinden, yönetimi eleştirmektedir. Halkın dilinde ezberlenen, okurun büyük oranda ilgisini arttıran, şairler arasında edebiyat camiasında yetenek olarak değerlendirilen bu şiirleri, dönemin yönetim yolsuzluklarını da ele vermiştir ve o kişilerin rahatını kaçırmıştır. "Tay" başlıklı şiirinde ise II. Dünya Savaşında kaybeden babasını, babaannesinin feryadını ve aynı zamanda Rejimi eleştirmektedir. "Gök keçinin kulağı" Savaş döneminin zorlukları ele alınmıştır, Kazakların halk geleneksel tıbbını da şiirlerinde gösterir, o zor dönemlerde hasta çocukları iyileştirmekte çarenin halka kaldığını vurgular.

4. Diğerleri:

Diğerleri olarak nitelendirilen, karışık şiir konularından oluşan tasnifte 9 şiir bulunmaktadır. Bu tasnifte yer alan şiirlerin çoğu okuru, şairin gençlik anılarıyla buluşturur. Bilindiği üzere savaştan sonra aşama olarak fakirlik, yoksulluk dönemleri yaşanmıştır. Şair, gençliğinin denk geldiği dönemde lüks olarak bilinen, her Kazak ailesinin maddi gücünün el vermediği ve az bulunan bazı eşyaları, gençlik hayalleri olarak ele almıştır. Eşitsizlik, yoksulluk, fakirlik gibi unsurları dönemin gençlerinin gözünden tasvir etmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç, şairin Sovyetler döneminde yaşanılanları her yaş grubunda incelemeye ve aktarmaya çalışmasıdır. Bu bağlamda şair bazı şiirlerinde savaşta çocuklarını kaybeden ebeveynlerin feryadını anlatırken, diğerlerinde yetim, öksüz kalan çocukların mutsuzluğundan bahseder, gençlerin ise işsizlik ve maddiyat açısından çektiği zorluklarını gösterir.

Kazak şiir edebiyatının temelini efsane, hikâye ve atasözleri oluşturmaktadır. Efsane büyüleriyle yetişen Kazak halkının dikkatini hikâyelerle çekmek mümkündür,

böylelikle Ötejan Nurgaliev şiirlerine vermiş olduğu isimlerin sonuna “efsane” “hikâye” “cır” “türkü” “şarkı” gibi Kazak folklorundan eklemeler yaptığı sıkça görülür. Örnek olarak: “Kömekbay hakkında rivayet” “Kalka hakkında hikâye” “Eneş’in bir hikâyesi” “Şokat Elibekov hakkında şiir” “Pantolon şarkısı” “İki metre siyah kumaş hakkında türkü” gibi şiirleri verilebilir.

Böyle şiirlerinin biri de bu tasnifte yer “Pantolon şarkısı” adlı şiirinde, sadece yönetimin çocukları, varlıklı ailelerin giyebildiği pantolonu, ilk defa 13 yaşında belediye tarafından verilmesi üzerine mutluluğunu anlatmak için, kumaş pantolonuna şarkı yazdığını ifade eder. Bu durum dizelerinde şu şekilde görülmektedir.

Қалай ғана шығармайсың буған ән? Қалай ғана қуанбасын бу ғалам: Мың тоғыз жүз елу бірдің күзінде Туңғыш рет шалбар кидім — шуғадан.	Nasıl yazmayayım buna bir şarkı? Nasıl sevinmesin buna tüm âlem: Bin dokuz yüz elli birin güzünde İlk defa pantolon giydim – kumaştan

Aslında bu tür şiirlerinde şair çocukluğunda hissettiği o yetersizliği, fakir koşulları bir heves gibi anlatmaktadır, şairin burada vermek istediği mesaj, geçmişteki çocukların mutluluk tanımı ve anlayışıdır. Mutluluğun bir kumaş pantolon ile sınandığı dönemlerden bahsederek daha sonraki hayat koşullarına vurgu yapmaktadır.

Şairin bu tasnifte verilen şiirlerini nostaljik anılar olarak da değerlendirmek mümkündür. Bunun bir örneği Sovyet döneminin 1990’lı yıllarına kadar popüler ve yaygın “Karmen” isimli parfümün şairin şiirlerinde karşımıza çıkıyor olmasıdır. Her şeyin az ve bulunmaz olduğu o dönemlerde, parfüm kullanmanın veya bulundurmanın bir nimet olduğunu anlatmaya çalışan şair, parfümü de bir mutluluk olarak tanımlar. Şiirine de parfümün ismini vermesi, ilgi çeken bir diğer unsurdur. Dönemin nesneleriyle anılarını bağdaştıran şair, Sovyet rejiminin zor bir süreç olmasına rağmen geçmişine olan özlemini hissettirmektedir. Bu şiirin dizelerinde şu şekilde görülmektedir.

Тығып жүрген қолхатындый елшінің, Я болмаса, дәрісіндей емшінің, Әсіресе «Кармен» дейтін иіссу Болды менің көптеп бергі жеңсігім.	Saklanan mektubu gibi konsolun Veya olmazsa, ilacı gibi doktorun Özelikle “Karmen” denen parfüm Oldu benim bir süredir hayalim.

Сол боп алды аяғымның сылтығы, Сол боп жүрегімнің тыртығы, Соны сепсем бүтінделіп кетердей Жамалмаған шалбарымның жыртығы.	O oldu benim ayağımın sakatlığı O oldu benim kalbimin yarası Onu sıksam bütün olacak gibi Yamanmamış pantolonumun yırtığı

Buna benzer şiirler içinde "Bot" "İki metrelik siyah kumaş hakkında türkü" şiirleri de, şairin gençlik ve çocukluk hayallerini içermektedir.

Fransız yazar Antoine de Saint-Exupéry'nin dediği gibi "Tüm büyükler bir zamanlar çocuktu" ne yazık ki Ötejan Nurgaliev'in çocukluğu savaş dönemine denk geldi. Şair, savaş meydanında bulunmamış olsa da, savaşın Kazak köylerine dokunan tüm acılarını etiyle kemiğiyle hissetmişti. Bu acıları köyün yüzlerce insanları tarafından okurlarına aktarmayı başarmış ve *Savaşın Son Yazı* kitabına sığdırmıştır.

2.3. Şiir Çözümlemeleri

Tez çalışmasında, çözümleme metodu olarak kullanılan ontolojik tahlil metodu ile ilgili, ülkemizde ilk çalışmalar yapan *Sanat Ontolojisi* kitabıyla İsmail Tunalı'dır. Tunalı, İngarden ve Hartman'ın varlık tabakalarıyla ilgili görüşlerinden yararlanarak, tabakaların edebiyat eserlerine uyarlanmasıyla ilgili kendisinin de görüşlerini kattığı "ontolojik analiz metodu" adıyla bir çözümleme yöntemini ortaya koyar. Bu tabaka varlıkları şu şekildedir:

1. Şiirde ses tabakası: Eserin biçimsel özelikleri
2. Semantik (anlam tabakası): Kelimelerin kendi varlık tabakalarında ifade ettiği objektif anlam
3. Karakter tabakası: Eser (nesne) ve sanatçı (obje) arasındaki yaratmaya yansıyan bağ
4. Alınyazısı tabakası: Eserin ifade ettiği duygunun, fikrin, mesajın evrenselliği[15]

Tablo 1: Şiirin İç ve Dış Yapısı

ŞİİRİN İÇ VE DIŞ YAPISI[16]	
A. ÖNYAPI **(Duyulur Yapı, Dış Yapı, Ses Tabakası, Maddî Tabaka, Görünür Yapı, Reel Varlık Alanı, Vonderground ...)**	
dış görünüm harfler, heceler, kelimeler... ölçü, âhenk, redif, kâfiye mısra-beyit yapısı (Şiirin varlığıyla duyulan, algılanan, görülen maddî yapısına ait olan her şey)	**B. ARKA YAPI (Đç Yapı, Đrreel Varlık Alanı, Soyut Yapı, Hinterground)** **1. Semantik (Anlam) Tabaka** a.Kelime (Cocnitiv) Semantiği b.Cümle Semantiği (Sentaks) **2. Obje (Nesne) Tabakası** Anlamın yoğun olduğu bölüm. Anlamı ağırlıklı olarak taşıyan kelimeler. **3. Karakter Tabakası** Şâirin ruh dünyası hakkında bilgiler, kişiliği, hayata bakış açısı... **4.Alınyazısı (Kader) Tabakası** Üçüncü tabakadaki tespit ve tanımlamaların çevre ve bütün insanlık için genelleştirilmesi.

[15] Öztürk, F. (2007) "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", s. 681
[16] Bayram, Y. (2003) "Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama" *Yom Sanat Dergisi*, 12. Sayı

Şiir 1

ШЫНТЕМІРГЕ СӘЛЕМ БЕР	ŞİNTEMİR'E SELAM VER
I	I
... Кемпір біздің қаукөкірек ғаріп жан, Даусы шығады арғыл-тарғыл жалынған: «...Айналайын, айрылсаң да барыңнан, Айырылма адамшылық арыңнан — Алдап кетіп аз күн дәурен Түлкі өмір, Анау үйде шаршап жатыр Шынтемір. Шөп басынан қарғып жүріп ауырды — Келмей кетті қатын алған үлкен ул... Бір адамдай кеудесіне бір аяқ Ас сиятын қаситін құдай ап, Анау-мынау ат көтере алмайтын Шынтемір шал... болды бүгін ши аяқ... Жаман кемпір бас қатырды деменде, Құдай қылса, кем болады кеменгер... Жүрер жолын таппай жатыр Шынтемір... Алдыменен сол кісіге сәлем бер!» Кемпір суп-сур, әлем-жәлем тарғыл сур... Дауысынан тартып біраз қалдым сыр: «Сөйлер сөзін таппай жатыр Шынтемір... Бар да қазір... сол кісіге қол қусыр!» II Кеше ғана... Күліп жүрген жайраңдап, Мен отырмын бул «қызыққа» қайран қап. Кеше ғана Абылайдай Шынтемір — Орадаларды отап жүрген ойраңдап... Аузындағы сөндіргенше шоқты айқын, Сол емес пе ед жанып жүріп боқтайтын. Өртеп барып жапырақтай жаныңды... Жеті әкені куртып барып тоқтайтын... Шіл сияқты бытырамен қиратқан Сол емес пе... сындыратын сирақтан? Әзірейілден жия алмайтын айылды Қандай құдай құдіретпен жинатқан? Атқа мінсе аунақшитын ер-тоқым Түсті дей ме бурынғыдан да орта тым? Түсті дей ме жүрегінің түктері Басқармадан ғана сәл-пәл қорқатын? Қайғысы жоқ, қасқыр мінез Шынытекең, Жаумай келіп жарқылдайтын булт екен. Тепең-тепең тебінгісін тесуші ед, Таусылды ма, тозды ма екен бул тепең?	… Nine bizim koca yürek garip can, Sesi çıkıyor yalvar yakardan usanan: "...Gözünü seveyim, ayrılsan da her şeyden, Ayrılma insanlık vicdanından – Kandırdı gitti bir devir Tilki ömür, İşte şu evde yorgun argın yatıyor Şıntemir. Çayır çimen üstünde koşturup hastalandı – Gelmedi gitti karısını alıp büyük oğul… Bir adam kadar gövdesine bir tabak Yemek yeme özelliğini (Tanrı almış) yitirmiş,[17] Seçkin atların bile kaldıramadığı Şıntemir ihtiyar, kaldı bugün bir deri bir kemik… Yaman nine baş ağrıttı demeyin Tanrı isterse, yok olur aklınız… Gideceği yolunu bulamıyor Şıntemir… Öncelikle o kişiye selam ver!" Nine buz gibi soğuk, etrafındaki âlem daha da soğuk… Sesinden aldım biraz kendime sır: "Söyler söz bulamadan yatıyor Şıntemir… Hele de şimdi ... eli bomboş!" II Daha dün... Seviniyordu, neşelenip Ben oturuyorum bu " garipliğe" şaşırıp Daha dün Abılay gibi Şıntemir Orduları biçiyordu gülüp oynayıp. Ağzındaki közü söndürene dek, O değil miydi köpürüp küfreden. Yakıyordu yaprak gibi canını.. Yedi atasını yok edene dek… Kuş gibi kurşun ile yok eden O değil miydi? Kemiği kıran? Azrail'den toplayamadığı akılı? Hangi tanrı kudretiyle toplattırdı? Ata bince titretirdi heybeyi, Düştü der mi eskisinden de aşağı hiç? Düştü der mi yüreğinin tüyleri Yönetimden azıcık korkan? Kaygısı yok, kurt huylu Şınıteken, Yağmadan gelip gürleyen bulutmuş. Yavaş-yavaş tepesini delermiş

[17] Burada kendine has kasılarak yürüyen bir adamı kast ediyor.

	Bitti mi? Yok oldu mu bu tepen?
III	III
Бастан тайған ой, опасыз заман-ай, Кетемісің қайрылуға жарамай! Өмірінде «Уф» демеген Шынтемір... Арқасына жамылыпты жадағай.	Akılını yitirmiş, acımasız zaman ey, Kaldın, dönmeye bile yaramaz! Hayatında “Of” dememiş Şıntemir Sırtına yapışmış deri ceketi
Аяғында жүні шыққан көрпесі, Құлап қапты күжірейген желкесі. Ешкілерге қарамастай құлапты, Бір отардың мекіренген серкесі...	Altında yünü çıkmış minderi Eğilip düşmüş bitkin omuzu Keçilere bakamadan düşmüş Sürünün meliyordu yaşlı tekesi
Арлан болып қапқан талай күшікті — Көкжал бөрі мынау күйге түсіпті. Талай тонды тіліп өткен қамшыңыз Өзі салған тақсіретті ішіпті.	Kurt olup saldıran eniklere - Hırçın kurt düşmüş bu hallere Ne kürkler kesmişti kamçısı Kendi ettiği taksiratını çekmiş.
Талай жерде турмастай қып жерленген, Талай жерде әзірейілдей тергеген, Қалай ғана сәлем берем мен оған Алпыс үйлі ауылға опа бермеген?	Birçok yerde anılmayacak gibi gömülen Birçok yerde Azrail gibi sorulan Nasıl selam veririm ben ona Altmış haneli köye acımayana?
Мен адастым адаспайтын жерменен, Кемпір отыр ақ таяғын сермеген. Қалай ғана қолын барып сүйемін, Маңдайымнан бір сәт сипап көрмеген.	Ben yanıldım yanılmayacak yerde, Nine oturuyor ak değneğini sallayıp. Nasıl gidip elini öpeyim, Başımı hiç bir zaman okşamayanın
Көз жасы емес, судың да бар сырауы, Оңай ма екен шыңыраудың құлауы? Шынтемірдің жүрегіне у болып Тамған жоқ па жетімдердің жылауы?	Gözyaşının değil, suyunda var hakkı, Kolay mı çıkrığının düşmesi? Şıntemir’in kalbine zehir olup Damlamadı mı yetimlerin gözyaşı?
IV	IV
Төрт жыл бойы төбемізден оқ ушты, Төрт жыл бойы өмір, өлім тоғысты. Төрт жыл бойы алпыстағы ақымақ Ауылдағы қатындармен соғысты.	Dört yıl boyu tepemizden kurşun uçtu, Dört yıl boyu ömür, ölüm çatıştı Dört yıl boyu altmışındaki ahmak Köyün kadınları ile tartıştı
Ақ сақалын, абыройын қалқан ғып, Ала шылбыр мойынында арқан жіп, Арп-арп етіп ақ ит кіріп аузына, Жүрген жерін ала топан талқан ғып,	Yaşlı bilgenin mertebesini yerle bir edip, Alacalı renkte boynunda arkan ip, Havlayıp beyaz köpek girip ağzına[18] Bastığı yeri yerle bir edip,
Бірге туған Жүсібін де жат қылып, Колхоз үшін жасамап па ед қаттылық? Елден бурын өз қатыны — Түймештің Сары шәйнегін су-муымен лақтырып...	Birlikte doğduğu Jüsip’i düşman edip Kolhoz için yapmış mıydı düşmanlık? Herkesten önce kendi eşi – Tüymeşin Sarı çaydanlığını suyuyla birlikte fırlatıp…
Сөйтіп жүрген... Шаршап жүрген арпылдақ, Адуын шал шыбыртқыдай шартылдап, Тесігінен су жүгірген қайықтай Батып бара жатыр, әне, қалтылдап!	Böyle oldu… Yorulmuştu boşboğaz Cüretli dede, çubuk gibi şıkırdayıp. Deliğinden su kaçırmış kayık gibi Batıp gidiyor, bak titreyip!
Кемпір тағы салып жатыр ойбайды: «Шынтемірге сәлем бермей болмайды. Ауру болған жақсы адамның жасы үлкен	Nine yine başladı bağırmaya: “Şıntemir’e selam vermeden olmaz diye Hasta olan iyi kişinin yaşı büyük

[18] Yersiz, boş, çok konuşma anlamına gelen deyimdir

Кей қылығын кешірмеген — оңбайды!	Bazı hatalarını affetmeyen – onmaz diye!
өзі айтыпты, өлем депті жуықта, Жамап алған дерт қой депті суықта... Әкеңнің де сыйлап өткен кісісі ед, Шынтемірге сәлеміңді умытпа!»	Kendisi demiş, öleceğim diye yakında Yamamak dert demiş bu soğukta Babanın da saygı gösterdiği kişiydi Şıntemir'e selam vermeyi unutma
Бул өмірдің айтып болған өлеңін, Бул өмірден алып болған керегін Шаршап жатқан Шынтемірге бара алмай, Тамағымда турды менің сәлемім.	Bu hayatın söyleyip bitirmiş şarkısını, Bu hayattan almış her istediğini Yorulup yatan Şıntemir'e gidemeden Boğazımda durdu benim selamım
Берілмеген талай сәлем кезінде, Жатты тулап дақ түспеген сезімде. Сәл кешірім сурағандай сыр жатты, Шынтемірдің сәлем күткен көзінде.	Verilmemiş birçok selam zamanında Durdu tekmeleyip leke düşmeyen hislerde Az af dilemiş gibi bir sır vardı Şıntemir'in selam bekleyen gözünde
Шайқалғанда жел қозғаған шаңырақ, Ой қозғалды жүректерде жамырап. Сәлем бере келген қоңыр қозыны Ата қошқар күтіп жатты маңырап...	Savrulunca rüzgâr sallamış şanırak Düşünceler kıpırdadı kalbe dökülüp Selam vererek gelen kara kuzuyu Ata koyun bekliyordu meleyip
Көңілім сәлем беруге әбден бекінді, Сәлем бермеу қылмыс жасау секілді. Берілмеген қазір барып бір сәлем Ойып жейтін секілді боп етімді.	Kalbim selam vermeye çoktan karar verdi Selam vermemek bir cinayet gibiydi Verilmeyen şimdi ki selam Kesip yiyecek gibi oldu etimi
Өткен күннен өшпей қалған бір сүйрет, Өлеңімде әрлі-берлі жүгіред. Бара жатыр ауру шалға сәлем боп Кешірімшіл жүректегі құдірет!	Geçmiş günden sönmemiş bir çehre, Şiirlerimde sağa – sola koşturur Gidiyor hasta yaşlıya selam olup Af edici kalpteki o kudret!
О, Шынтемір! Лаулап-лаулап өткен күн, Сөніп барып сай-сүйекке жеткен күн, Өкпелерге беріш болып қатқан күн, Өлмеліге сәлем беріп жатқан күн. Көңілім менің айтқысы кеп сол жайды, Айтпай келген мәселесін толғайды. Өткен күннің бір белгісі — Шынтемір... Шынтемірді умытуға болмайды.	O Şıntemir! Cayır cayır geçen gün, Sönerek tüm kemiklerini yakmış gün Üzüntülere taş olup sertleştiği gün Ölümlüye selam verildiği gün Benim gönlüm söylemek ister o hali Söylenmeyen meselesine ağıt yakar Geçmiş günün bir işareti - Şıntemir Şıntemir'i unutmak olmaz.

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Ötejan Nurgaliev, Kazak şiir edebiyatında en yaygın olan "Kara ölen" kafiye şemasını neredeyse tüm şiirlerinde kullanmaktadır. Kara ölen – Kazak halkının eski şiir biçimi olmakla birlikte, Özbek, Kırgız, Tatar, Başkurt Türklerinin şiir edebiyatında da karşımıza çıkar. Kara ölen genellikle 11'li hece, dörtlüklerden oluşur ve "aaxa" şeklinde verilmektedir. Kara ölen kafiye şeması - şiiri türküleştirmeye son derece elverişlidir. Bu kafiye biçimini, aynı zamanda Rus halkının "Çestuşkasında"

Taciklerin "Aşulasında" Uygur, Özbek Türklerinin "Koşuklarında" görmek mümkündür.

Şairin "Şintemir"e selam ver" şiiri "Kara ölen" kafiye biçiminde olup, dört bölüm, 27 dizeden oluşmaktadır. Dizelerin 24'ü dörtlük, sırasıyla iki 5'li, son dizesi 9'lu mısra olarak yazılmıştır.

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka:

Ontolojik çözümlemenin Arka yapısında yer alan semantik aynı zamanda anlam tabakası olarak gösterilen bu tabakada, önce temel kelimeler ele alınır, daha sonra kelimenin, cümle içinde kazandığı anlam değerlendirir.

Tablo 2: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri

Sözcüğün kullanım şekli	**Sözcüğün gönderim şekli**
Şıntemir	Kolhoz'a hizmet eden brigadier
Tilki Ömür	Kurnazlık, Yolsuzluk dönem
Abılay	Han mertebesinde kimse
Kurt	Kötü huylu kimse
Yedi Ata	Aile bağları
Azrail	Korkusuz kimse
Gariplik	Geçicilik
Yaprak Can	Güçsüz, sıradan halk
Şanırak	Otağı, Yuva,
Zehir	Halkın kahrı
4 Yıl	II. Dünya Savaşı
Taksirat	Kötülüklerin Bedeli

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Şıntemir:

Şiirin ana kahramanı olan Şıntemir, 1970'li yıllarında Sovyetlerin kolhoz, sovhoz dönemlerinde, brigadierlik yapan bir şahıs olduğu bilinmekte olup, hakkında fazla kaynak bulunmamaktadır. Kolhoz kolektif tarımla uğraşan birlikler olarak tanımlanmaktadır. SSCB'nin kolhoz ve sovhoz merkezlerinin yoğunluk olduğu bölge Kazakistan bölgesiydi, doğal olarak Kolhozlara yönetmen olarak Brigadierler yaşadığı

bölgedeki insanlardan seçilmekteydi. Brigadierler ise Kolhoz başındaki yönetmenlerden talimat alarak, kolhoz çalışanlarına disiplinli bir şekilde uygulamaktaydı. Ötejan Nurgaliev Sovyet döneminde doğan ve yetişen bir şair olarak, kolektif bilincini ve rejimi şiirlerine konu etmiştir. Şairlik hayatına lirik aşk şiirleriyle adım atan şair, edebi kişiliği boyunca bir birine zıt olan, farklı şiir çeşitleriyle karşımıza çıkar. Lirik şiirlerinden sonra, 1976-1977 yıllarında savaş temalı üç ciltlen oluşan, *Savaşın son yazı* balat şiirler kitabını okurlarıyla buluşturdu. Şiirlerinin büyük çoğunluğu manzum şiir şeklinde yazılmıştır, ana konusu ise Sovyet döneminde Kazak halkı, Kazak köyleri, rejimin karanlık yüzü, savaş sonrası halkının durumu, eğitimsizlik, eşitsizlik, açlık, fakirlik oldu.

Bu şiirlerinde şair, çoğunlukla yönetimi eleştirmiştir, Sovyetlere hizmet eden, kendi halkından da olsa, makam sevdası yönetmenlerin, birgadierlerin hal ve hareketlerini tariz biçimiyle şiirlerine yansıtmıştır. Şiirinde Şıntemir'in brigadierlik yaptığı dönemi ve yaşlanma dönemini karşılaştırmalı şekilde tasvir etmektedir. Şıntemir, ismi eski dönemlerde Kazak halkı arasında yaygın kullanılan erkek ismidir. Şıntemir, eski Öz Türkçe isim olmakla birlikte, Uygur halk folklorunda "Çintömür Batur ve Mahtumsula" destanında karşımıza çıkar. Moğol Hükümdarı ve kurucusu olan Cengiz Hanın ilk ismi Temuçin de, aynı kökten geldiği bilinmektedir.

Tilki Ömür:

1946 yılında, SSCB'nin hemen hemen her yerinde açlık belirtilerinin başladığı dönem olduğu, herkesin tarafınca bilinen durum. Ekmek, süt, et ürünleri yeterli miktarda olmaması, insanların açlıktan ölmeye başlaması, fakat bu durum devlet tarafından gizli tutulduğu da açıktır. Bu durumlara karşı tavır alan şair, dönemi şiirlerinde anlatmıştır. Dönemdeki yolsuzluk, kurnazlık, halk açlıktan ölürken, rejim yönetimindeki insanların varlık içinde yaşamasını, halkın fukaralıkla sınandığı zamanları, bu eşitsiz hayat şartlarını şiirinde – Tilki ömür olarak gösterir. Zenginin hep zengin olması, fakirin fakir kalmasını, bir tek güçlünün sözü geçen o zamanları – tilkinin kurnazlığına benzetir. Halkın rejim tarafından kandırılmasını da dizelerinde açıkça beyan eder.

Şairin şiirlerinde sıklıkla kullandığı bir diğer üslup ise bir birine tamamen zıt veya aykırı nesneleri, durumları, olayları bir araya getirerek, okurun dikkatini çekmesidir. Tilkinin ömre benzetilmesi de bunun bir örneği olarak görülür. Bir başka unsur da

dönemin düşüncesini, eylemini, davranışını, halka daha kolay kavratabilmek için Tilki kurnazlığını vurgulayarak, Tilkiyi simgesel benzetme olarak kullanmıştır.

Abılay:

Kazak Ordusunun tarihindeki en yüce hanlardan birisidir. 1771-1781 yıllar arası beylik kuran, Kazak hanlığının 18.hanıdır. Kazakistan bölgesinde "Ақтабан Шұбырынды"[19] yani "Yalınayak uçuş" adlı yenilgi felaketinde, açlık döneminde yetim kalmıştır, Kazakların önemli şahıslarından biri TöleBi'nin eline geçmiş, ondan terbiye almıştır. Abılay hanın, han olarak yetişmesinde, küçük yaşında cesur ve güçlü olmasında, ordu yönetme yeteneğinde Tölebi'nin emeği büyüktür. Halk edebiyatının bazı örneklerinde Abılay hanın 20 yaşlarında kanlı meydanda savaştığı söylenir. "Ақтабан Шұбырынды" felaketinde düşmanların yaptığı zulmü, açlıktan ölen, zorluk çeken halkı görerek yetişmesi, onu derinden etkilemiş, öç alma hayaliyle büyümüş olması onu düşmana karşı zalim yapmıştır. Ötejan Nurgaliev'in Kolhoz Brigadierini, Kazak Ordusunun en güçlü ve zalim hanına benzetmesi, şiirde mübalağa sanatıyla açıklanır. Şıntemir'in Kolhozdaki sıkı ve sert yönetimini, zalim davranışını, kahrını okuruna daha anlaşılır ve zihinde daha etkili hissettirmesi için kullandığı bir benzetme olduğu barizdir. Bir yandan, Ötejan Nurgaliev'in hanlıkla, kahramanlıkla hiç ilgisi olmayan, kanlı meydanda bulunmayan kimseleri de büyük şahıslara benzetmesi han vb. önemli kişileri, şiirlerine kurban etmesi de şiir yazısının bir farklı tarzıdır.

Kurt:

Şairler, iyiyi kötüyü, güzeli çirkini, anlatmak için canlı cansız, soyut somut kavramlardan yararlanarak belirli benzetme ögeleriyle şiirlerini anlatırlar. Ötejan Nurgaliev'in kullandığı kurt motifi gibi ögeler, şiirin gelişim sürecinde belirli bir kullanım kalıbı kazanarak klişe mecaz haline gelmiştir. Bu bağlamda şairin şiirlerinde sıkça kullandığı kurt motifi kötülük kavramı ile klişeleşmiştir. Tarihi boyunca göçebe topluluğu olan, bozkırın ruhundan gelen şairler için, şiirinde benzetme ögelerini milli kültür yaşantısı ve beğenisi belirler.

---

[19] Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. *Энциклопедия.* - Алматы: DPS, 2011

İlhamını bozkır topraklarından alan Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinin ayrılmaz bir parçası da Kurt, Tilki, Tavşan gibi bozkır hayvanları olmuştur. Şair kurt motifini, bu şiirinde olduğu gibi, şahıslarla bağdaştırırken, başka bir şiirinde savaşla bağdaştırır. Kolhoza sadık kalarak, kendi halkına acımayan brigadieri kurda benzetir. Şıntemir için, yaşlı kurt, kurt huylu, yırtıcı kurt gibi kavramlar kullanır.

Yedi Ata:

Kazak halkının milli terbiye unsurlarının biri – yedi ata tutumu ve evlat şeceresidir. Yedi ata terbiyesi aile bağlarının sıkılaşmasını, dostluğunu, birliğini ifade eder. Kazak halkında çocuğa 7 yaşından itibaren soyağacındaki yedi atası öğretilir. Yedi ata yargısı 15.yüz yılda Kazak Hanlığının başında Kerey ve Jenibek Hanların olduğu dönemde ortaya çıktığı söylenir. Efsane veya gerçek olduğu bilinmeyen bu yargının ortaya çıkışı şu şekilde anlatılır: Jenibek hanın, akıl hocası Jirenşe bilgenin hastalanmasıyla, halk büyücüsü tarafından şifa bulamayınca, tabip davet edilir ve bilge tabibe, "dünyada şifası zor olan hastalık nedir?" – der, tabip ise, kısırlık hastalıklarının şifasının zor olduğunu söyler. Bu hastalığı duyan Jenibek han, o günden itibaren, halkına 7 atasına (babasına) kadar kendi aralarında evlenmeyi yasaklar.[20] Günümüze kadar gelen bu yargıyı milli terbiyenin baş unsuru sayarak, Kazaklar 7 atasına kadar kız alıp vermiyorlar. Asimile olmaktan kaçınmak ve kan temizliği olarak bakılan bu unsur, halk tarafından uygulanmaktadır. Yedi ata kavramı böylelikle Kazaklar için çok önemlidir. Yedi Ata. Yedi ata, Tüp Ata, Tek Ata, Baba, Argı (sonraki) Ata, Ata, Ake (baba) olarak sıralanır.

Аузындағы сөндіргенше шоқты айқын, Сол емес пе ед жанып жүріп боқтайтын. Өртеп барып жапырақтай жаныңды... Жеті әкені куртып барып тоқтайтын...	Ağzındaki közü söndürene dek, O değil miydi köpürüp küfreden. Yakıyordu yaprak gibi canını.. Yedi atasını yok edene dek…

Şairin bu dizelerinde kast edilen, Şıntemir gibi bir brigadierin, halkın canını nasıl yaktığını, bu zalim kişinin durmak bilmediğini, insanların üzerindeki gücünü, baskısını bu mısralarıyla açıklar. Şıntemir'i acımasız ve ürkütücü bir karakter olarak karşımıza çıkarır. Yedi Atası veya aile bağlarına, soyuna, sülalesine kadar uzanan

[20] http://www.psu.kz/index e.t. (23.04.2020 04:59)

elini, acımazsızca davranışını şiirinde hissettirir. Şiirde iki zamandan bahsedilmektedir, Şıntemir'in brigadierlik dönemde sergilediği hal ve hareketlerini, yaşlanma süresinde düştüğü durumu, karşılaştırmalı alay edici, iğneleyici bir tavırla ortaya koyar. Zamanın insan üzerindeki önemini öne sürmektedir.

Gariplik:

Şairin gariplik olarak nitelendirdiği kelimenin gönderim şekli hızlı geçen, değişen zaman kavramıdır. Bu şiirinde şair, Şıntemir adlı brigadier üzerinden gençlik ve yaşlılık zaman ayrımını anlatmaktadır. Dönemin yönetmelerini şiirlerinde eleştirirken aynı anda dünyanın, gücün, gençliğin geçici bir eylem olduğunu da vurgulamaktadır. Zamanla savaşan bir yönetmenin hayatını karşımıza çıkartır. Şiirinde bahsettiği Şıntemir'in brigadier unvanını kullanarak, kendini güçlü bir birey olarak gören, halka alçakça davranışlarda bulunan kişinin gençliğini Abılay Hana ve ölüm meleği olan Azraile benzetirken, yaşlanınca kimse tarafından sevilmeyen, kuru deri kuru kemik olarak gösterir. Aslında, şair bu şiirinde hiçbir şeyin kalıcı olmadığını, dünya kavramının fani olduğunun mesajını vermektedir. Gariplik diyerek bahsettiği hızlı zaman kavramının asıl amacı, Şıntemir brigadierin üzerinden, Sovyetlerin, Kolhozların, Rejimin de bir gün elbet sonunun geleceğine, baskısız özgür bir hayata kavuşacağına, kolektif bilincinden ayrılacağına inanması olarak düşünülebilir.

Şanırak:

Kazak halkı "şanırak" kelimesine değişmeceli derin anlamlar yüklemektedir. Halk ağzında Şanırak – otağı, yuva, ev, aile anlamlarını vermektedir. Şanırak kelimesinin sözlük anlamı ise – Kazak çadırının en üst parçası, çadırın kenarlarındaki sırıklarını birleştiren, yuvarlak şekil alan çemberdir. Şanırak – çadıra güneş ışıklarının gelmesini, ocaktan dolayı çadıra yayılan dumanın havaya çıkmasını sağlayan bir parçadır. Şanırak kelimesinin etimolojik astarı da eski öz Türkçeye dayalı olduğu düşünülür, bu bağlamda "şan" eski Türkçede sabah anlamını veren "tan" kelimesiyle aynı kökten geldiğini "karak" ise "göz" anlamıyla aynı anlamı taşıdığı düşünülmekte olup, sabah çadırın üstü açıldığında içeri giren tan güneşinin nurlarını kastetmektedir. Bununla birlikte Kazak halkında "Altın Şanırak" – Doğduğu yer, Vatan kavramlarıyla özdeşleştirilir, "Kara şanırak" – Büyüklerden miras olarak kalan ev, Büyüklerin yaşadığı yuva olarak görülür. Kazak geleneklerinde "Bata" verirken "Şanrağın

Şaykalmasın" – yuvan bozulmasın, "Şanırağın biyik bolsın" – evin yüksek olsun, büyük olsun gibi dileklerle de karşılaşmak mümkündür. Kazaklardaki şanırak kavramının önemini, Kazakistan resmi armasında[21], dostluk, birlik beraberlik anlamında damgalanan örnekte görmek mümkündür. Ötejan Nurgaliev'in şiirinde Şanırak – yaşlanmış, dede olmuş, Şıntemir'i simgelemektedir, yaşlanan güçsüz brigadieri – rüzgâr sallamış Şanırak olarak göstermektedir.

Zehir:

Kazak edebiyatının sade ve akıcı üslubuyla dikkat çeken şairlerinden olan Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinde, basit benzetmeler altından, derin ve katmanlı anlamlar görmek mümkündür. Zihin, simgesel seçilmiş kelimeleri soyutlaştırabilmek için dilin imkânlarını sonsuz biçimde zorlar. Şiirlerde kullanılan simgelerin zenginliği, düşünce dünyasının zenginliğinin göstergesidir. Simgelerin, şairin yaşam biçimiyle, inancıyla, kültürüyle bir bağı vardır. Şairin bu şiirinde, dini kavramları da sıkça kullandığını görebiliyoruz, Allah'ın kudreti, kalbe verdiği merhameti, Azrail meleğinin Şıntemir'e benzetilmesi, gibi örneklerden inancıyla olan bir bağı görülür. Zehir olarak bahsettiği kelimenin, gönderim şekli Şıntemir'in halktan, yetim çocuklardan aldığı ahı ve gözyaşıdır, şair burada ilahi adaleti vurgulamaktadır. Buradan şairin her zaman haktan yana olduğunu hissetmek mümkündür. Damlayan her gözyaşını, acımasız brigadierin kalbine damlayan zehir olarak göstermesi de, ona karşı ters tavır almasının sonucu olarak düşünülebilir.

Dört Yıl:

Zorlu geçen II. Dünya Savaşıdır. Çekilen çile, açlık, korku, huzursuzluk kavramlarını içermektedir. Halk kanlı meydanda savaşırken, çocuklar babasız, evler direksiz kalırken, yönetimin köy halkına uyguladı rejim, baskıdan ve haksızlıktan usanan insanlar. Ölümle cebelleşenlerin unutulması, makam sevdalılarının (brigadierlerin) değişmeyen, acımak bilmeyen, Rus yönetimin adı altında, kendi köyüne, halkına olan tavrını şiddetle kınar, açıkça dizelerinde şu şekilde anlatır:

[21] https://web.archive.org/web/20121019070028/http://adilet.minjust.kz/rus/docs/K950001000 e.t. 24.04.2020. 01:27

Төрт жыл бойы төбемізден оқ ушты, Төрт жыл бойы өмір, өлім тоғысты. Төрт жыл бойы алпыстағы ақымақ Ауылдағы қатындармен соғысты.	Dört yıl boyu tepemizden kurşun uçtu, Dört yıl boyu ömür, ölüm çatıştı Dört yıl boyu altmışındaki ahmak Köyün kadınları ile tartıştı

Altmışındaki ahmak - Şıntemir brigadier, kadınlara vurgu yapılması da, köyün erkeklerinin savaşta olmasıdır.

Taksirat:

Арлан болып қапқан талай күшікті — Көкжал бөрі мынау күйге түсіпті. Талай тонды тіліп өткен қамшыңыз Өзі салған тақсіретті ішіпті.	Kurt olup saldıran eniklere - Hırçın kurt düşmüş bu hallere Ne kürkler kesmişti kamçısı Kendi ettiği taksiratını çekmiş.

Kazak Türkçesinde akıbet, çile, zorluk, anlamlarını veren taksirat kelimesini şair, Şıntemir'in yaptığı kötülüklerinin bedeli olarak göstermektedir. Buradan hareketle, Şıntemir'in düştüğü duruma üzülmediğini, geçmişinde yaptığı tüm alçaklıklarının karşılığını bulduğunu açıkça vurgular. Kısacası, şair her yaptığı kötülüğün elbet bir gün karşılığının olacağını, etme bulma dünyası olarak nitelendirmektedir, bu cümlelerinden şairin hep adaletten, eşitlikten yana olduğunu görmek mümkündür. Yapılan hataları af etmeyen, inatçı bir tavra da sahip olması ortadadır. Şiirde başlı başına bir başka karakter de, Ötejan Nurgaliev'in "Kempır" olarak bahsettiği, ninesidir. Şıntemir'in halkı için yaşattığı zor zamanlara rağmen, yaşından dolayı saygı duyulması, Ötejan'ın onu af etmesi konusunda ısrarla çaba göstermektedir. Şair, Milli terbiyenin esas unsuru olan büyüğe saygı anlayışını da nine aracılığıyla es geçmemektedir.

Şair Şıntemir'i anlattığı bu manzum şiirinin esas özetini, son dizesinde açıklamıştır. Bir şahıs üzerinden dönemle ilgili çokça örnek ve gönderimler sağlamıştır. Son mısralarında "Şıntemir'i unutmak olmaz" derken, aslında geçmişi, yaşananları, rejimi, yönetimi unutmayınız mesajını vermektedir.

3. Karakter Tabakası:

Milletlerin edebiyatları, sosyal ve siyasal yapılarının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Sosyal ve siyasal yapıdaki değişme ve gelişmeler en belirgin şekilde edebî ürünlerle dile getirilmektedir. Çünkü şair ve yazarlar eserlerinde, genellikle ait oldukları toplumun yaşayış biçimini konu alır. SSCB döneminde yaşayan, bir birey olarak, kolektif bilinci, eşitsizlik durumlarıyla yakından karşılaşan şair, bu olaylar karşısında sessizliğini korumaz, iyisi ve kötüsü, saklı ve gizlisi bilmeksizin, tüm varlığıyla yönetimi kinaye bir şekilde eleştirir. Şair için adalet, dürüstlük kavramları ön planda tutulmuştur. Rus yönetimine baş eğen, kendi halkının bazı şahıslarına sitem eder. Karakterin en bilindik özelliği olan inatçılığını da şiirine yansıtmıştır. Şair için şiirinde geçmiş zaman ölçümünün, gelecek için önem taşıdığı da görülmektedir.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Şairin, dünya görüşünün evrenselliğini inceleyen bu tabakada, şair insanlık için ne söylemektedir? Düşünceler evrensel olabilir fakat duygular toplumlara özgüdür, Ötejan yaşadığı dönemden nefret ettiği, toplumun bazı kurallarını benimsemediği, duygularını halkla paylaşmıştır. Şiirlerinde, halktan üstün görülen makam kavramının geçici fakat bağımsızlık, hürriyet kavramlarının kalıcı olmasını öne sürer. Şairin bu şiirinde "Dünya fanidir" görüşü ortaya çıkmaktadır. Bu geçici dünyada şair için önemli olan, saygıya layık görülmektir. Şairin kabul ettiği anlayışı, doğru bildiklerini halkına kabul ettirmektir her sanatçının arzusudur. Ötejan'ın kendi halkına, hürriyet ve özgürlük düşüncesini kavratmak için çabaladığı barizdir.

Şiir 2

АҚСАҚ ҚАЛЫҢДЫҚ	**TOPAL GELİN**
I	**I**
Жәкен өзін сан қиынға салатын, Қараңғыда соққан құстай қанатын. Жас кезінде тығып алып ошаққа, Оң аяғы күйіп қалған болатын.	Jeken kendisini hep zora sokan Karanlıkta kanadını çırpan kuş gibi Gençken ayağını sokup ocağa Sağ ayağını yakmıştı.
Сол себепті сіңір аяқ атанған, Жәкен бүгін кісілікке бет алған. Жәкен бүгін Қаражардан келіншек Әкеледі деп естідік Батаннан. Жәкен бүгін балалықтан қашыпты, Қашыпты да жігіттікке басыпты. Бес жастағы қара менің ойымды: «Ойбай, сонда кім ойнайды асықты!»	O nedenle topal ayak denilmiş, Jeken bugün kişiliğe bürünmüş Jeken bugün Karajar'dan kız Getirecek diye duyduk Batan'dan Jeken bugün çocukluktan ayrılmış Kaçmış ve erliğe adım atmış Beş yaşındaki bak benim düşünceme "Tüh, artık kim oynayacak Aşık'ı "
Самолет боп бір жағына қырындап, Жәкен ғана жүруші еді зырылдап. Әлімжеттік қылса маған бір бала, Жәкен келіп айыратын шырылдап.	Uçak gibi bir yana eğilip Tek Jeken geziyordu ortalıkta söylenip Sataşırsa bana bir çocuk Jeken gelip ayırıyordu konuşup.
Айта берсең нанғысыз жай бул тіпті, Жәкен қолдан жасаушы еді мылтықты. Жәкен ғана жамаушы еді таспамен Галоштардың ерніндегі жыртықты.	Anlatılacak gibi değil, inanılmaz olay bu Jeken elden yapıyordu tüfeği Bir tek Jeken yamıyordu tasmayla Ayakkabının ucundaki yırtığı
Сөз бастайтын жеті қоян тапқанда, Қол бастайтын «қалың жауға» шапқанда. Біз балалар қалай ғана уйықтаймыз, Сөйткен Жәкең келіншек алып жатқанда.	Anlatırdı yedi tavşan bulduğunda Öncü olurdu "kalın düşmana" saldırırken Biz çocuklar şimdi nasıl uyuyacağız, Onları yapan Jeken gelin alırken
II	II
Жылжи-жылжи ін аңдыған жыландай Көзімізді жол бойынан бір алмай, Түні бойы мөңірейміз «Жәкен», — деп, Өңшең бузау дауысымыз қуралмай.	Sürüne sürüne in arayan yılan gibi Gözümüzü yoldan ayırmadan, Gece boyu meliyoruz "Jeken", - diye Hep buzağı gibi sesimiz durmadan
Келіншекті жасай-жасай қиялдан, Шаршау бізді ...жеңер кезде... жиі алған... Күн де шықты булт астынан қызарып, Жәкен қусап балалардан уялған.	Gelin kızı kura-kura hayalde, Tam yorulurken aklımızı toplayıp... Güneş de çıktı bulut altından kızarıp, Jeken gibi çocuklardan utanıp
Шу етті журт! Күн астына қарасаң, Келін келе жатыр екен болашақ. Күн астынан келе жатыр қырық қыз Тура қырық! Жата қалып санасақ!	Bağırıştı millet! Güneş altına bakarsan, Gelin geliyormuş, mustakbel. Güneş altından geliyormuş kırk kız Tam da kırk. Sayıversek!
Бойлары да бірдей болып көрінді! Ойлары да бірдей болып көрінді, «Жәкенжан!» — деп менің туған жерімді Аймалайтыи сияқты боп көрінді...	Boyları da aynı gibi göründü! Düşünceleri de aynı gibi göründü, "Jeken'can!" – diye doğduğum yeri Saracak gibi göründü.
III	III
Бізде қиын күпияны көп сақтау, Жәкен біздің топыраштау... торсақтау... Байқап турсақ, шоқ әкеліп жүргенде	Bizde zor, sırı uzun saklamak, Jeken bizim biraz dağınık biraz sakar Dikkatlice bakarsak, ateş getirirken

Келіннің де бір аяты ақсақтау...	Gelinin de bir ayağı az topal…
Болып шықты! бу құдайға не шара, Жумбақ екен Жәкең үшін осы ара, Қырық қыздың қолтықтауын жамылып, Ақсақтығын жасырыпты бейшара!	Çıktı! Allahın işi ne çare, Jeken için de sırmış, bu ara, Kırk kızı birleştirerek sarıp Topallığını saklamış zavallı!
Өз бетінше еркек болып, сыр түйіп, Жаман көзі жыпылықтап, жыртиып. Өз аяғы ақсақ емес кісідей Жәкен буған біраз жүрді буртиып.	Kendince er yetip, sır saklayıp, Sinsi gözü bir kırpılıp, bir dikilip Kendi ayağı topal değilmiş gibi Jeken gezdi mırın – kırın edip.
IV Сол күндердің мың парызы ойымда, Айтпай кетсем борыш болар мойынға. Суреттеуге тіл жетпейді мен көрген Кереметті ақсақ қыздың тойында!	IV O günlerin bin minneti aklımda, Demesem borç kalır boynuma, Anlatmaya dil yetmez, gördüğüm Olayları, topal kızın düğününde!
Ойлап турсам өткен күннің қызықпыз Талай гүлін тебіренбей үзіппіз. Бір курбысын тастап кеткен ауылға, Күн астына бара жатқан қырың қыз.	Düşününce, geçmişteki günleri, ne tuhaf Çok çiçekler bilmeden koparmışız Bir dostunu bırakıp giden köye Güneş altında gidiyordu çokça kız.
Қалай ғана із тастамай жоғалмақ! Бір ғанибет өткен ізге оралмақ... ӨМІР дейтін кереметтің суретін Біз қашанғы бүлдіреміз уялмай Қолдан пішіп... қиялменен добалдап!	Nasıl olur iz bırakmadan kaybolmak! Bir ganimettir geçmişin izine dönmek HAYAT denen harikanın resmini Biz ne zamandır bozuyoruz utanmadan Elden yapıp hayal ile tasarlayıp
Өмір осы... Кеше ғана қырындап, Самолет боп жүгіретін зырылдап. Жәкен бүгін кісі болып кәдімгі... Рөмкілеп «ақ» ішіп жүр жырымдап...	Hayat öyle.. daha dün şımarıp, Uçak olup koşan ses çıkarıp Jeken bugün yiğit oldu büsbütün Kadehleyip “ak” içiyor yudumlayıp
Өмір ғажап, ғажаптығын сал оның, Өмір мазақ. Мазақтығын сал оның. Әке болған куәгері біз болдық Кеше ғана жетім қалған баланың.	Hayat garip, garipliğini sal onun Hayat bir alay. Dalgasını sal onun, Baba olacak, şahitleri biz olduk Daha dün yetim kalan çocuğun
Өмір деген — көзден ушса тозған бақ, Кеудемізде иісі қалған қызғалдақ. Күз келгенде қызғалдағы ушарда Көбелегі көлбең-көлбең көзді алдап.	Hayat denen – gözden uçsa kaybolan baht, Göğsümüzde kokusu kalan lale, Sonbahar gelip lalesi tozarken Kelebeği uçuş – uçuş gözü kandırır.
Айтпай жүріп, айтпай жүріп бөтен түк, Жалғыз қызын әкелерде жеке ертіп. Ақсақтығын жасырады бул өмір — Жалғыз қызын қырық қызға көтертіп!	Anlatmadan, hiçbir şey anlatmadan Yalnız kızın ayrı getirecekken, Topallığını gizliyor bu ömür Yalnız kızını kırk kıza getirtip.
Жетімдігін жасырады бул өмір, Жесірлігін жасырады бул өмір Қан майданда әкелерін жоғалтып Әкелікке келе жатты кілең ул!	Yetimliğini gizliyor bu ömür Yalnızlığını gizliyor bu ömür Kanlı meydanda babalarını kaybetip Babalığa geliyordu hep erkek!
Бір-бір асау мойнындағы қурықпыз, Бір-бір үйді тіреп турған сырықпыз. Махаббаттың жүрегіне оқталған Садақ қусап келе жатты қырық қыз.	Her birimiz asabi at boynundaki kurıkız Her bir evin direği olan sırığız. Aşkın kalbine takılan Ok gibi geliyordu kırk kız.

Осы күні, біз адамдар — қызықпыз... Көп нәрсені елемеумен жүріппіз. Бізге созған Болашақтың Қолы екен — Тартқан сымдай, Тартқан сымдай Қырық қыз!	Bu günün, insanları – bizler bir garibiz Çok şeyi eleyip geçmişiz. Bize uzatılan Geleceğin Eliymiş – Çekilmiş tel gibi Çekilmiş tel gibi Kırk kız!

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Ön yapı, şiirin dış yapısıdır. Bir şiirin dış yapısı ses, sözcük ve sözcük grubu tekrarları, kafiye, ölçü vb.dir. Ön yapının incelenmesindeki amaç, eserin duyulur veya görünür özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

Şairin " Topal gelin" başlıklı şiiri, 11'li hece ölçüsünde yazılmıştır. Şiir toplam dört bölümden oluşur; Birinci bölümde 4'ü dörtlük şeklinde, 1 bend, ikinci bölüm ise 4 dörtlükten, üçüncü bölüm 2 dörtlük, 1 beşlik şeklinde, son bölüm olan dördüncü bölüm ise 8 dörtlük, 1 beşlik ve 1 bend'den oluşmakta olup, toplam 22'dir. Kafiye düzeni incelendiğinde, şairin diğer şiirleri için de sıklıkla kullandığı kafiye şeması "aaxa" biçimindedir.

"Aksak kız"

Kazak folklorunda önemli çalışmalarıyla bilinen akademisyen yazar Alkey Margulan –Kazakların ilk tarihi efsane, destanlarına dayanarak, tarih ve etnografyasını bağdaştırarak tarihi folkloru ortaya çıkarttı. Alkey Margulan'ın "*Ежелгі жыр - аңыздар" "Eski destan ve efsaneler"* kitabında yer alan "Dede Korkut ve Kırk kız" efsanesine göre Korkut ata ölüme boyun eğmez, ecelden kurtulmanın yolunu arar, Kara toprakta yaşamaktan vazgeçen Korkut ata kilimini Sır sularına döşer ve orada yaşamaya karar verir. Korkut ata su üstünde hayata, halkına, eline adayan ezgilerini kopuzu ile çalmaya başlar. Kopuzun sesini duyan halk, evlerinden çıkar nehrin kenarında dinler ve hayran kalır. Bu kopuz sesi Sırderya nehrinin uzaklarındaki Arka köylerine kadar gider. Kopuz sesine hayran kalan Arkan'ın Kırk güzeli, ezginin peşinden yola çıkar, gece – gündüz yol alan kızlar, çöle denk gelir, çıkar yol bulamayan kızların 39'u susuzluktan ölürken, bir tek Kırkıncı kız tek ayağından ayrılıp

nehre kadar gidebilir ve Korkut atayı görerek ölür. Buna dayanarak Kazak halkında "Aksak kız" (Topal kız) efsanesine inanılmaktadır. Kazakistan, Kızılordu şehrinde, Karmakşı vilayetinde, "Aksak kız" türbesi bulunmaktadır.[22]

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1.Semantik Tabaka: Edebiyatın en yaygın eserlerini biri olan şiir – dilin özel bir kullanım biçimi olarak karşımıza çıkar. Fransız sembolist şairlerden Valery, şiir için, "Dil içinde başka bir dil kurmaktır." diyor. Ontolojik çözümlemenin bu tabakasında şairlerin titizlikle seçtiği kelimeler tek tek incelenir, gönderim şekilleri belirlenir.

Tablo 3: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri

Sözcüğün kullanım şekli	**Sözcüğün gönderim şekli**
Topal gelin	Efsane
Yedi tavşan	Mutluluk, Deyim
Kalın düşman	Ordusu çok düşman
Kırk kız	Medeni miras
Kanlı meydan	II. Dünya savaşı
Ak (beyaz)	İçki
Lale	Hayat, ömür
Kurık	Eğitmek, Özgürlük
Sırık	Güç, birlik
Geleceğin eli	Tarih, geçmiş

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Topal gelin:

Şiirin başlığı olarak seçilen " Topal gelin" simgesel olarak bakıldığında Kazak halkının kültürel tarihi, medeni mirası, efsaneleri için son derece elverişlidir. Kazak şiir edebiyatında Ötejan Nurgaleiv'in yazdığı şiirlerinin karakterleri gerçek olduğu bilinir. Şair şiir temalarını her zaman yakın çevreden, yaşadığı köyden, bulunduğu coğrafyadan seçmiştir. Topal gelin şiirinin genel içeriğine bakıldığı zaman, iki geçmişi barındıran bir hikâye ortaya çıkmaktadır. Şair birçok şiirini 7 yaşındaki Ötejan gözüyle

[22] Марғұлан Ә.Х. *Ежелгі жыр аңыздар*. Алматы: Жазушы, 1985. - 368 б

kaleme almıştır. Şiirde kendine de yer veren şair, hem kendi geçmişinde yaşananları ve Kazak halkının uzak geçmişinde yaşadığı efsaneleri bir – birine bağdaştırarak yazdığı düşünülebilir. Bu bağlamda şairin "Topal gelin" şiirinin eski kültürel tarihi, medeni miraslarından esinlendiği görülür. Şiirinde çocukluğundan hatıra kalan bir topal gelin olayını aktarırken, Kazak halkının uzak geçmişinde yer alan "Aksak kız" efsanesini vurgulamaktadır.

Yedi tavşan:

Genel Türk mitolojisine bakıldığında, bazı sayıların çokça tekrar edildiğini bazılarının ise kutsal kabul edildiklerini görebiliyoruz. Eski Türklerin sosyal hayatında sayılar daima önemli bir yer tutmuş; düşünceleri, efsaneleri, masalları, atasözü, deyimleri hep bu sayılarla doldurulmuş ve Türk dilinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, günümüze de ulaşmış durumdadır**.**

Ötejan Nurgaliev'in, şiirlerine anlatım gücü kazandırmak için, atasözleri ve deyimleri sıkça kullandığı görülür. Ötejan şiirlerini halkın anlayacağı dille, halk arasında yaygın deyimleri kullanarak "Kazakların kara (sade) sözüyle" aktarmaya çalışmıştır. Geçmişi hayvancılık ve avcılıkla tanınan bir halk için, hayvanlarla ilgili deyim ve sözlerin geniş kapsamda verilmesi doğaldır. Topal gelin şiirinde, "yer altından yedi tavşan bulmuş gibi" Kazaklarda çok mutlu olmak, sevinmek anlamlarını veren bu deyimin kısaltılmasını mısralarına yansıtmıştır. Deyimde kullanılan 7 sayısının yeri Türk Dünyasında olduğu gibi Kazaklarda da ayrı bir önem taşır. Yedi sayısıyla ilgili farklı tanım ve inançlar bulunmaktadır; " Yedi Hazine" (At, Kartal, Köpek, Silah, Kapan, Ağ, Çakı). "Yedi yetim" (Dinlenmeyen söz yetim, Giyilmeden eskiyen kıyafet yetim, Sahipsiz kalan yer yetim, Başı olmayan el yetim, Kuğusu – Kazı olmayan göl yetim, Yerinden ayrılan el yetim, Yaşıtı kalmazsa hepsinden o yetim). "Yedi Kıran" (Kuraklık, Mal Kıran, Yangın, Salgın, Savaş, Sel, Deprem) vb.[23]

[23] Калыбекова, А. *Народная мудрость казахов о воспитании*. – Изд.3-е. – Алматы: БАУР, 2011. – 512 с

Kalın Düşman:

Kalın düşman – ordusu çok, askeri çok, koyu ve güçlü düşman anlamını vermektedir. Kalın düşman kalıbı eski istila dönemlerinde kullanılan bir kelime olarak karşımıza çıksa da, şairin şiirde kendi yaşını beş olarak göstermesinden yola çıkarak, anlatılan dönemin 1943. yıl olduğu varsayılır ve II. Dünya savaşına denk gelmektedir. Bu bağlamda, kalın düşman – " Alman ordusu olarak" düşünülebilir. Şiirin başkahramanı olarak geçen Jeksenbay'ı tasvir ederken – orduya başçı olan, komutan gibi gösterir ve köy çocuklarının başında olması, onları korumasını mübalağa sanatıyla anlatır. Şair kendisinden yaşça büyük Jeksenbay'a Jeken diye hitap ederek samimiyetini vurgulamaktadır. Jeken şiirde, Savaş sonrasında babalarını kaybeden köy çocuklarına sahip çıkan, onlarla ilgilenen bir birey olarak karşımıza çıkar. Şiirin ana teması ise Jeken'in evlenme hikâyesidir.

Kırk kız:

Kırk kız efsanesi Türk dünyasında yaygın efsaneler arasında yer alır. Karakalpak Türklerinin "Kırk kız Destanı", Azerbaycan Türklerinin "Kırk Kız Efsanesi" , Kırgızların "Kırk Kız Ata Efsanesi" Kazak Türklerinde "Dede Korkut ve Kırk kız" efsanelerini hatırlamak mümkündür[24].

Ötejan Nurgaliev'in şiirine ana öğe olarak seçtiği bir diğer kelime "Kırık kız" şiirde beş kez tekrarlanmaktadır. Şair bu şiirinde, Kazak halkının kültürel geçmişinden örnekler vermektedir. Şiirde geçen Kırık kız Kazak kültürünün, edebiyatın, tarihi folklorunun büyük bir örneğidir. Kırık kız efsanesinin farklı versiyonlarına rastlamak mümkündür. Yaygın olarak bilinen efsanelerden biri – Kazakistan'ın Güneyinde bulunan Kazıgurt dağlarında yer alan, "Kırk kız" olarak bilinen taş heykellerinin bulunmasıyla, ortaya çıkan rivayettir. Doğa olayları sonucunda oluşan bu abideler, medeni miras sayılmaktadır. Rivayete göre: istila dönemlerinde düşmanlar, Karabau nehrin suyunda yıkanıp, köylerine dönen Kırık kızı görür ve peşlerine düşer, bunu fark eden kızlar " Elimizi, yerimizi düşmanın eline düşüreceğine bizi ve bu düşmanları taşa döndür diye Tanrıya yalvarır". Kızların dileği kabul olur, düşman taşa dönüşür. Kızlar

[24] http://www.millifolklor.com e.t. (15.04.2020 01:39)

ise 40 adet güzel abidelere dönüşür. Günümüzde bu abidelerin yeri Karatas olarak adlandırılmaktadır ve seyahatçiler tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir.

Kazıgurt dağlarının Kuzey tarafında, bulunun ikinci "Kırık kız" abidelerinin ise farklı bir rivayeti vardır. Bu rivayete göre: yine istila dönemiyle bağdaştırılmaktadır, eski zamanda bir zenginin kızı yaşı gelip, beşik kertmesi geleneğiyle evlendirilecek adama uğurlanacağı vakit, kızın çeyizi develere yüklenip, damat ile yola çıkarken, köye istilacılar gelir, "Allah'ım Bizi düşmanın eline düşürmektense" hepimizi taş kıl der. O zamanlarda anlık beddua ile niyetin de kabul olduğuna inanılırmış, dilekleri kabul olan göç ile birlikte gelini uğurlayan 40 arkadaşı taşa dönüşür. Böylelikle Kazakistan coğrafyasında Kırk kız abideleri ve rivayetleri yaygındır.

Şairin, şiirinde anlatılan topal gelin hikâyesinde, geçmişten gelen kırk kızın koruyucu bir sembol olarak kullanılması oldukça ilgi çekicidir. Dönemin evlenme geleneklerini şiirine konu eden şair, eski tarihi rivayetlere dayanarak iki hikâyeyi bir şiirde buluşturmaktadır. Şiirde sözü geçen Jeken'in çocukluğundan topal kalması, evleneceği kızın topal olmasını tesadüfi olasılık olarak gösterse de, inceden "davul bile dengi dengine" mesajını vermektedir. Topal gelinin Kırk kız tarafından uğurlanmasına inanılmakta olup, Kırk kızı parlak geleceğin bir parçası olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda şair geçmiş olmadan, gelecek olmaz düşüncesini şiirlerine taşmıştır.

Lâle:

Lale çiçeği hem kutsallık hem de birçok kültür motifi açısından önemli bir yere sahiptir. İslam tasavvufunda lâlenin, Allah'ı; gülün ise Hz. Muhammed'i remzettiği söylenir. Batı kaynaklarına dayalı mitolojide lâle çiçeğinin, güneş ve bitki Tanrısı olan Adonis'in (Tammuz) can verdiği sırada akan kanlarıyla sulanan toprakta yeşeren bitki olduğu söylenir. İslam tasavvufunda Allah'ı remzeden lâlenin mitolojide de adı 'Efendi' manasına gelen Güneş Tanrısı Adonis'i remzetmesi bir tesadüf değildir. Mitolojideki güneş Tanrısı Adonis ile tasavvuf geleneğindeki, ilâhi aşkla yanarak etrafına ziya saçan, can veren, bir güneş (şems) olan 'Efendi' arasında çeşitli açılardan benzerlikler kurulabilir.[25] İster tasavvufta, sanatta, edebiyatta, tarihte yer alan lale bir hayat sembolüdür. Lâle, klasik Türk edebiyatında, özellikle de şiirde renginden dolayı,

[25] http://www.dusunuyorumdergisi.com/lale-uzerine-notlar/ (e.t. 16.04.2020 09:30)

kan, mum, şarap, yanak, yara, taç, kadeh, sevgilinin yüzü gibi unsurlara benzetilmiştir. Bunlarla birlikte, hizmetçi, insan, maşrapa, mızrak gibi kelime ve kavramlarla da birlikte düşünülmüştür.[26]

Kazak Türkçesinde lale "Kızgaldak" olarak geçmektedir. Kazaklar, lalenin Vatanı olarak kendi ülkelerini tanımlar, Kazakistan'da lalenin 33 çeşidi bulunmaktadır. Kazakistan'ın geniş coğrafya kırlarına, dökülen yabani lalenin hayatta kalması 15 gündür. Kazakistan'ın hemen hemen her şehrinde yetişen lale, ilkbahar güzelliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Edebiyat dalının birçok eserinde yer alan laleyi, Ötejan Nurgaliev de şiirlerinde kullanmıştır. Şair laleyi şiirinde hayat ile özdeşleştirir. Hayatın hem lale kadar güzel bir o kadar da kısa oluşunu, tasvir eder. Kazak halk dilinde de lale sıklıkla hayatla bağdaştırılır ve "Қызғалдақ ғумыр" "Lale yaşam" derler.

Kazak şiir edebiyatında lale temalı; Aytkalı Nerikov *"Kızgaldak"* (lale), Jumagali Sain *"Kızgaldak"* (lale), Marfuga Atkojina *"Kıgaldaktar" "Kır Kızgaldakı"* Svetkali Nurjan *"Kızgaldak kızı Kızılordan'ın",* Kasım Amanjol *"Kızgaldak"* Abdrahman Asılbek *"Kızgaldak jırı", "Kızgaldagın rüyası"*[27]gibi şairlerin şiirleri örnekler verilebilir.

Kuryk:(Kelepser)

Kuryk – 5-6 metre ince sırığının ucuna iple ilmek atılarak yapılan, at eğitiminde sıklıkla kullanılan bir çeşit alettir. Asabi atı binmeye veya kızağa, at arabasına bağlamak, eğitmek için atın boynuna kuryğı takarak, gem vururlar.[28]

Kazak halkın bir başka at üstündeki hünerleri olarak bilinen kurıkşılık, eski dönemlerde Kazak halkında yaygın olarak atı eğitmek, tutmak için kullanılan bir aktiviteydi. 90. Yıllara kadar, at çiftliğinde en önemli ve vazgeçilmez aletlerin biriydi. Eski atalardan kalan "Güçlü erkek atını kurıkla tutar" sözü vardır. Atı Kurıkla yakalamak zor bir aktivite olmasından dolayı, her kes kurıkşı olamazdı. Kurığı

[26] Önal, S. (2009). Klasik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebi Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic.* Sayı 4 / 2. 26 Kasım 2009,

[27] https://bilim-all.kz/tag/olen?tag (e.t. 16.04.2020 10:02)

kullanmanın farklı çeşitleri de bulunmaktadır. Kurıkşılık hünerini Kazaklar at sporunun bir çeşidi olarak nitelendirmektedir.

Kazak kültüründe, Kurığın büyük örneğini – ressam Moldahmet Kenbaev'in " Асауға Құрық салу"[29] "Asabi ata kurık takmak" resmine yansıtmıştır. Resimde Akboz at, geniş altın renge boyanan bozkır, gökyüzüyle birleşen dağ, Akboz ata Kurık takmaya çalışan siyah atlar üstünde iki genci görmek mümkündür.

Kenbaev'in bu resmi 1957 çizilmiş olup, dönemde büyük bir ilgi gördü ve Tretyakov Devlet Galerisi tarafından satın alındı.[30] Resmin esas anlamı ise kendi özgürlüğü için savaşan Tulpar üzerinden, bağımsızlığı, egemenliği özleyen Kazak halkını aktarmak istediği düşünülmektedir. Burada, Kurığı bir engel ve özgürlüğü kısıtlayan bir motif şeklinde görmemiz mümkündür. Ötejan Nurgaliev halkına, kültürüne, tarihine bağlı olan şair, şiirlerinde kazak kültüründen çokça örnekleri yansıtmaktadır. Kurık da bu örneklerden birisi olarak değerlendirilir. Kurık şiirde, savaştan sonra yetim kalan çocukları onların büyümesini her birinin, gelecek için eğitilmesi, boyun eğmemesi gerektiğine vurgu yaparak gençleri Kurıka benzetmektedir. Bu nedenle kazak gençlerin bir vahşi at olması değil, Kurık olmasına, boyun eğmemesine, özgür ve hür olmasına işaret eder.

Sırık:

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde – değnekten uzun ve kalınca ağaç olarak geçmektedir. Kazak Türkleri Sırığı eski dönemlerde, "Киіз Үй" dedikleri otağların üstünü açıp kapatmak için kullanırlardı. Hayatımızın birçok alanında direk ve destek amaçlı kullanılan sırığı, şair şiirde – gençlerin birliği, gücü olarak göstermektedir. Sırık olarak nitelendirdiği gençlere şair kendini de dâhil ederek, savaş döneminde yetim kalan çocuklar, baba görevi olan evin direğini üstlendiğini açıkça beyan eder.

Topal gelin şiirinde, Kazak Türklerinin eski dönemlerde kullandığı aletleri gençlerle bağdaştırmaktadır. Kültüründen kopmayan şair Kazak halkının özü olması, gücünün

[29] Oktyabr,A. *Egemen Kazakistan gazetesi,* 20 nisan 2018 yıl,
[30] https://qazaqadebieti.kz/1412/moldahmet-kenbaevti-k-rmesi e.t. (20.04.2020 00:38)

Tarihten geldiğine işaret ettiği düşünülür. Sırığı genç yiğit, oku ise kız olarak sembolize etmesi de oldukça ilgi çeken bir benzetmedir.

Geleceğin eli:

Осы күні, біз адамдар — қызықпыз... Көп нәрсені елемеумен жүріппіз. Бізге созған Болашақтың Қолы екен — Тартқан сымдай, Тартқан сымдай Қырық қыз!	Bu günün, insanları – bizler bir garibiz Çok şeyi eleyip geçmişiz. Bize uzatılan GeleceğinEliymiş – Çekilmiş tel gibi Çekilmiş tel gibi Kırk kız!

Topal gelin şiirin son mısraları biraz sitem biraz özlem ve halka sesleniş ile tamamlanmaktadır. Dönemin halkını ve kendini sorgular, uzak geçmişie döner. Tarihinden özlemle söz eder, bilinmeyen kıymeti vurgular. Geleceğin eli – aslında geçmişin arkasında kurulduğunun kanaatına varır. Eski dönemlerde düşmandan koruyan, halkı ve yeri için kendilerını taşa çevirerek feda eden, efsanedeki "Kırk kızı" geleceğe bağlayan köprü, geleceğe uzatılan bir el olarak karşımıza çıkarır.

Şiirin genel içeriği incelendiğinde, şair hep tarihi, kültürü, medeni mirasları hatırlatmaktadır, bu bağlamda şair halkın özüne dönmesine ve atalar mirasını unutmamasına, sahip çıkmasına işaret ettiği düşünülebilir.

3. Karakter Tabakası:

Bu tabakada şiirin şairle olan düşünsel bir bağlantısı incelenir. "Kazak şiirleri üzerine sohbetlere" röportaj veren "Abay Eli" gazetesinin baş redaktörü Nurjan Baytös: Şiir bize meçhul bir dünyadan gelir, şiiri anlatmak mümkün değil şiiri hissettirmek lazım der ve ekler; misal Çince şiirlerde kafiye olmazmış, işte o zaman şiiri şiir yapan ne sorusu gelir. Kısacası şiir Mozambik'te de şiirdir.[31] Yani şiirin anahtarı şairindedir ve o anahtarla çokça kapıların açılacağı söylenebilir.

Ötejan Nurgaliev de kendi tutkularını, değerlerini, fikirlerini şiirlerine yansıtmış bir şairdir. O, Sovyet ideolojisi döneminde bile Tarihine, Kültürüne, Medeni Miraslarına düşkün ve tutkunluğunu şiirlerinde göstermiştir. Öz kültürel değerlerinin maneviyatını çokça işlemiştir. Unutulması ve kaybolmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Halkı,

[31] https://qazaqadebieti.kz/10828/o-le-le-degen e.t. (21.04.2020. 02:37)

şiirlerinde Kazakların geçmişiyle sıklıkla buluşturmayı başarmış ve hatırlamalarına neden olmuştur.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Şiirin anlam katmanı olarak ele alınan kader tabakasında, şairin dünyaya tüm insanlığa belirtmek istediği görüşler incelenir. Abay der ki "şairin bilgisiz biçaresi olmamak lazım" bu nedenle şairlerin, eserin derin teorisi ve yöntemini iyi geliştirmiş olması, şiirlerine büyük anlam kazandırır. Ötejan Nurgaliev'in şiirlerin en zengin süsü her zaman kültürel değerleri olmuştur.

Gelenek ve göreneklerinden beslenen, dönemin akışı aksine, tarihiyle yeşeren, milli boyaları koyu olan şairin, halka seslenişi ve beklentisi şüphesiz ki maneviyattır. Talebi ise özünden uzlaşmamasıdır ve milli gücüne inanmasıdır. Şair farklı kültürleri seven ama ruhi gelişimi her zaman ana topraklarından arayan bir birey olarak, halka bunu şiirlerinde hissettirmiştir.

Şiir 3

БІР МАХАББАТТЫҢ ХИКАЯСЫ	**BİR AŞKIN HİKÂYESİ.**
I Менің қойған атым — Жарас. Шын атын Айтсам болды, мінезі бар сынатын... Ол туралы айтпауға да болар ед, Емес көңілім дертін төкпей тынатын. Оған біраз жылдар болған, умытылған. Оның көңілі, менің көңілім бір тынған. Екеуміз де мақсаттарға жеткенбіз, Аш қасқырдай қой қораға умтылған. Ол бір кербез, ол бір сыпа, ол — ақын, Қонған үйге ойын-сауық қонатын. Қонған үйдің қыздарына қырындап, Көз тастайтын әдеті де болатын. Тез үйленіп Қалқа деген бір қызға, Хош айтысып ауылдағы ул-қызға, Ғайып болды узақ уақыт ауылдан Космонавтай ушып кеткен жулдызға! II Аты да оның бірте-бірте ескіріп, Естілмейтін болды әні кешкілік. Бір күндері жиырма бес жыл әскерлік Оқуға оны алынды деп естідік. Колхоздағы есепші еді шот қаққыш, Егін орғыш, шалғыменен шөп шапқыш. Қуақы еді, тату жүрген улдарды, Қызық көріп бір-біріне боқтағыш. Кетті Жарас. Кетті Әскерге алынды. Бар керегі — барған жерден табылды. Келмей қойды Жарас узақ... Сағындық. Әсіресе келіншегі сағынды. Жесір де емес, әйел де емес, жар да емес, Күйеуі бар. Бар болғанмен бар да емес. Он жыл болды, келмей жүрді Жарасы, Жоғалғаннан жоғалмайтын қалды елес. III Жаздың күні жаймен ғана кешкіріп, Ауыл шайға отырғанда кешкілік. Иттер үріп, бала шулап: «Ауылға Жарас келе жатырды!» — да естідік. Жылы хабар, жақсы хабар жарасты Үйден-үйге сыпсың қағып тарасты. Бір заманда патша ағзамды күткендей, Күтті ауыл... түні бойы Жарасты.	I Benim sana verdiğim adın – Jaras, Gerçek adın ise… Söyleyebilsem keşke, huyun var kırılgan Yine hakkında konuşmasam da olurdu, Kalbim var derdini dökmeden duramayan. Yıllar geçti, unutulmuştu olay. Onun gönlü, benim gönlüm ayrı konmuştu. İkimiz de hedeflerimize ulaşmıştık. Aç kurt gibi koyun ahırına girmiştik. O bir kibar, o bir zarif - yazardır, Gittiği eve eğlence neşe getirir. Gittiği evin kızlarına şımarır, Bakış atma alışkanlığı da vardır. Tez evlenip Kalka denen bir kızla, Veda edip köydeki er – kıza, Kayboldu, uzun zaman köyden Pilot gibi, uçup gitti yıldıza! II İsmi de unutuldu yavaş – yavaş Dinlenmez oldu şarkıları da akşamları Bir gün yirmi beş yıl askerlik Okuluna kabul edildi diye duyduk. Kolhozda muhasebeciydi fatura kesen Ekin toplayıcı, orak ile ot biçen Uyum içinde oynayan çocukları Komik diye bir – birine düşüren. Gitti Jaras. Gitti askere alındı. Tüm ihtiyacı – gittiği yerden bulundu. Gidip de gelmedi Jaras uzun süre… Özledik. Özelikle de genç eşi özledi. Dul da değil, eş de değil, yar değil, Kocası var desek de yerinde değil. On yıl geçti, gitti Jaras gelmedi, Kayboldu kaldı bir tek hayaleti. III Yaz günü sakin bir akşamüstü, Köy oturmuştu, çay vaktinde, Köpek havladı, çocuklar bağırdı: “Köye Jaras geldi!” – dedikleri duyuldu Tez haber, iyi haber kavuştu Evden – eve fısıltılar uçuştu . Bir zamanlar sultanı bekler gibi, Bekledik köycek … gece boyu Jarası Kurban kesip, koşuşturan kalabalık

Мал сойылып, абыр-сабыр, жанталас, Күн де шықты, ауыл үсті қарбалас. Ат үстінде, шыққан күннің астынан Келе жатты он жыл күткен сол Жарас. Тула бойын зермен шегіп алтындап, Он жыл күткен ақ көйлегі жарқылдап, Шықты Қалқа күйеуінің алдынан Он жыл күткен екі көзі жалтылдап. Той қызығы әлі есімнен кетпейді, Екі құрдас бір күеспей өтпейді. Узын қалжың, «узынқулақ», узын сөз, Бәрін айтып беруге тел жетпейді. Бір күн болып ауылдағы қарбалас Бір түн олып, ырду-дырду, жанталас, Бір қонды да Қалқасының қасына Ушып кетті самолетпен сол Жарас. IV «Узынқулақ» бул ауылда жата ма? Сызат түсті деп естідік батаға. «Бата бузған оңбас», — деді үлкендер Қалқа сулу тағы да батты қапаға. «Қой, өйтпес!» — деп өзін-өзі сендіріп, Босаңдығын еңбекпенен жеңдіріп, Жас келіншек жүрді шалғын ішінде Ащы зарын көкорайға семдіріп. «Қой, өйтпес!» — деп бір үмітке малданып, Төрт өгіз бен қос түренге алданып. Жас келіншек жүрді ащы қайғысын Қара жердің қыртысына аударып. V Он жыл күтті сол Жарасты сол Қалқа Он жыл күтті сүйген жарын жан Қалқа. Отырғызды оң жағына омалтып, Сары аурудай сарсаң кесел — сандалтпа. Махабатты — музға кеткен жылудай, Махаббатты — жылжымаған улудай Одиссейді он жеті жыл күтумен Кемпір болған Пенелопа сулудай. Жігіттерге қарамай ма, қарай ма, Ол да адам ғой, періште емес, Алайда Айта алмаймын, айтуға тіл жетпейді, Ол жағына сен қинама, жарай ма? VI Онсыз да оның қиып тағдыр қанатын, Айналаға өсек-аяң қонатын.	Güneş te çıksa köyün üstü bulanık. At üstünde, güneşin altından Geldi Jaras, 10 yıl bekledik. Tula boyunca iz bırakıp Altından On yıl bekleyen beyaz gelinliği parlayıp, Çıktı Kalka kocasının önüne On yıl bekleyen iki gözü ışıldayıp. Düğün neşeleri hala aklımdan gitmiyor, İki gencin tartışmasız günleri geçmiyor. Uzun lafın kısası , Hepsini anlatmaya kelimeler yetmiyor. Bir gün sürdü köydeki kalabalık Bir gece, telaşlandı ortalık, Bir gece kaldı Kalka'sının yanında Binip gitti Jaras uçağında IV "Uzunkulaklılar"[32] bu köyde uyur mu? Leke düştü diye duyduk Töreye (bata) " Bata bozan iyi olmaz", - dedi büyükler Güzel Kalka yine düştü öfkeye. " öyle yapmaz!" – diye kendini inandırıp Boşluğunu işle oyalayıp, Genç gelin gezdi çimenler arasında Acıyan yarasını çayırlara salıp. "öyle yapmaz!" - diye bir umuda kapılıp Dört öküz ve sabana kendini kaptırıp Genç gelincik gezdi acı derdiyle Kara yerin kenarına saklanıp V On yıl bekledi o Jaras'ı Kalka On yıl bekledi sevdiğini can Kalka. Oturttu sağ yanına bürüştürüp, Sarılık gibi dalgın hasta – saçmalık Aşkı – buza gitmiş sıcaklık gibi, Aşkı – hareket etmeyen salyaangoz gibi Odisseus'u'i on yedi beklemişliği ile Nene olan Penelop güzeli gibi Erkeklere bakar mı, bakmaz mı, O da bir insan, melek değil ki, Sonuçta Diyemiyorum demeye dilim varmıyor, O tarafını sen karıştırma tamam mı? VI Kader zaten onun kanadını kırıp, Çevreye dedikodu yayılıp. Çift kulağını tıkayan genç gelin

[32] Dedikodu yapan kişiler

Қос қулағын тығындаған келіншек Екі көзі самолётте болатын.	İki gözünü uçaklara dikip.
VII Жапырағы жоқ кеуіп қалған ағашқа, Су сепсең де гүлдемейді, адаспа, Дей алмаймыз, қия алмаймыз көңілін, Қия алмаймыз тастап кеткен Жарасқа.	VII Yaprağı yok kurumuş ağaca, Su versen de çiçek açmaz şaşırma, Diyemiyoruz, kıyamıyoruz gönlün Kıyamıyoruz bırakıp gitmiş Jaras'a
Жарас ушқыш, ол да Отанның солдаты, Ауыр болар мойынға алған тіл хаты. Тым болмаса келіп турса қайтер ед, Анда-санда сағынышты бір хаты,	Jaras pilot, o da vatanın askeri Ağırdır vazifesine aldığı sözü Hiç olmazsa gelse bazen ne olacak ki, Arada – sırada özlem dolu bir mektubu,
Өсек деген қасіретпен бул егіз, Егіз жайға қулақ түріп жүреміз. Горькийдегі генералдың қызына, Айтпай жүріп үйленгенін білеміз.	Dedikodu dediğimiz kaygıyla bir ikiz, Yüksek yere kulak dikip geziyoruz Gorkiy'deki generalın kızına, Sessizce evlendiğini biliyoruz.
Бір бақыт кеп бір бақытты тонай ма, Тағдыр шіркін көңіліне қарай ма? Үш улы мен әйелінің суретін Жіберіпті інісіне — Жолайға.	Bir mutluluk, başkasını çalar mı, Güzelim kader gönlüne bakar mı? Üç oğluyla eşinin resmini Göndermiş kardeşi – Jolay'a.
Бул хабарды естігенде түсі аппақ, Босағадан жығылыпты үш аттап, Қалқа байғус түні бойы өксіпті Танымайтын төрт бейнені қушақтап.	Bu haberi duyunca benzi atmış, Eşikten düşmüş üç adım atınca, Kalka zavallı gece boyu ağlamış Tanımayan dört resme görünce
Айтқан да жоқ салқынсың деп, музсың деп, Бермеді еркін, енді еркінсің — қызсың деп, Жүрді ме екен ел де жесір Қалқаны Өз бетімен әлде күдір үзсін деп...	Dememiş ki soğuksun, buzsun da diye, Vermedi özgürlük, artık özgürsün – kızsın diye Düşündü mü acaba dul Kalkayı Kendi kendine ümitini kessin diye...
VIII Астананың бір әскери турағы, Жарас қазір Алматыда турады. Мен сияқты ақынменен ауылдас Анда-санда әңгіме де қурады.	VIII Başkentin bir asker yerlisi, Jaras şimdi Almatı'da yaşıyor Benim gibi yazar ile köylüymüş Arada – sırada lafa da tutuyor
Қосылғанын тағдыр айдап қайта жол, Жетім болып өскенін де айтады ол. Қалқа дейтін ыстық сөзге ауызы Күйе жаздап барып-барып қайтады ол. Шөп шапқанын шалғыменен айтады ол, Әзілмен де, қалжыңмен де айтады ол. Қалқа дейтін терең сөзге жүзе алмай, Орта жолдан омыраулап қайтады ол.	Kader bellemiş birlikteliklerini diyor, Yetim olarak büyüdüğünü de anlatır o. Kalka denen sıcak kelimeye ağzı Yanar gibi gidip – gidip dönüyor, Ot biçtiğine de orak ile anlattı. Şaka ile espiri ile anlattı Kalka denen derin kelimede yüzemeden Orta yoldan geçemeden döner o.
Айта алмайды іште жатқан не сырды, Қалай ауыр муңды бастан кешірді... Қалай ғана арқалайды тірілей, Өмір бойы өзін күткен жесірді.	Anlatamıyor içindeki çok sırı Nasıl ağır kaygıyı başından geçirdi Nasıl da sırtında taşıyor diri Ömür boyu kendisini bekleyen dulu.
Адамзаттың Қаратауын, Балққанын Шығармай ма Жанартаудың талқанын? Жүз жыл бойы күтсе-дағы кешірмес Бір кінәсі болды ма екен Қалқаның?	İnsan oğlunun Karadağını, Balkanını Çıkarmaz mı Yanardağın alevini? Yüz yıl beklse bile af etmez Bir suçu mu olmuş ki Kalka'nın?

Сол жумбақпен таңдар да атқан, күн батсын, Әйел халқы шешілмейті жумбақсың. Күтуменен кемпір болған қыз Қалқа Ар алдында — бәрімізге қымбатсың! Сына берсін күні жетсе — ағаштар, Уша берсін ушқыш болған Жарастар Жер бетінде сен қаласың күтумен Көкірегінде толас таппай талас хал... IX Жылдар өтті. Жетімдер де жетілді, Жесірлер де бақыт тапты не түрлі. Қалқа ғана Махаббаттың Қалқасы — Өз Жарасын күтіп жүрген секілді. Қызықпайды ол бақ, дәулетке, алтынға, Урынбайды өсек-аяң... салқынға, Ал, мен үшін Қалқа жеңгем аяулы, Мәңгі-бақи қалады сол қалпында! Он жыл күткен ақ көйлекті жарқылдап, Тула бойын зермен шегіп, алтындап. Күн астында Қалқа келе жатады, Қартаймайтын екі көзі жалтылдап! Соғылады талай бетке шапалақ, Соғылады тасқа барып жапалақ. Жапалақ қып тасқа урса да өлмейтін Мықты екен ғой әйелдерде махаббат! Бул өмірден тапса дағы жарасым, Алды-дағы қоғамнан өз бағасын. Қанша биік ушса-дағы бултардан, Аласарып бара жатыр, Жарасым! Жел тараған қолаң шаштың әр талын, Не жетеді аруына Арқаның?! Қанша таудан асса дағы сол Жарас — Жете алмайды биігіне Қалқаның.	O bulmaca ile tanlar attı, güneş battı, Eh kadınlar çözülmeyen bir sırsınız Beklemekle nene olan kız Kalka Namus önünde hepimize – değerlisin! Kırılsın günü gelince – ağaçlar, Uçsunlar pilot olan – Jaras'lar Yer yüzünde sen kalırsın beklemekle Göğsünde huzur bulmadan acı hal.. IX Yıllar geçti, yetimler de büyüdü Dullar da saadet buldu her türlü, Tek Kalka Aşkın Kalka'sı – Kendi Jaras'ını bekler gibiydi İlgilenmiyor altın ve para mutluluğuyla Vurulmuyor dedikodu boş lafa, soğukluğa Benim için ise Kalka yengem kiymetli Sonsuza tek kalıyor o şekilde (kendi halinde) On yıl beklemiş beyaz elbisesi uçuşup Tula boyunca iz bırakıp Altından Güneş altında Kalka geliyordu Yaşlanmayn gözleri hala parıldayıp Vuruluyor çok bir yüze tokat, Vuruluyor taşa gidip baykuş Baykuş olup taşa vursa da ölmeyen Güçlüymuş kadınlardaki aşk! Bu hayatta bulsa da güzel yaklaşım Aldı da çevreden kendi değerini (pahasını) Ne kadar da yüksekte uçsa bulutlardan, Aşağı doğru iniyor, Jaras'ım! Rüzgar taramış kalın saçın her telini, Ne yeter ki güzelliğine Arka'nın?! Kaç dağdan yükselse de o Jaras – Yetişemez büyüklüğüne Kalka'nın

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Ötejan Nurgaliev'in kaleme aldığı " Bir aşk hikâyesi" adlı şiir toplam 9 bölümden oluşur, ilk bölüm 4 (dört) dörtlükten, sırayla 2, 4, 5. bölümler 3 (üç) dörtlükten, 6.bölüm 1(bir) dörtlükten, 3, 7, 8, 9.bölümler ise 6 (altı) dörtlükten oluşur ve toplamda 38 dörtlükten meydana gelir. Şiir 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Kafiye uyumu ise "aaba" şeklindedir. Şiirdeki kullanılan zamanlar 'geçmiş zamanın rivayeti

ve şimdiki zamanı' içermektedir. Şiirde çoğunlukla tekrar eden – ıp, - ip, - ep, zarf – filleri ve –an – en gibi fiilimsi ekleri bulunmaktadır.

Şiirde Kazak halkının deyimlerimden bahseder ve kültüründen ayrıntılar verilmiştir. Yunan mitolojisi ve Rus edebiyatından özel isimler verilmiştir, farklı coğrafyalardan yer isimleri de kullanılmıştır.

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka:

Muqagali Makataev "Ötejan'ın tüm tabiat oturuş kalkması, huyu suyu, yaptığı her hareketi, tüm yaratılışı bir tek şiir için yaratılmış. Şair nasıl olur dese, böyle olur diye – Ötejan'ı göstermeye değer. Bazıları için en zor ve en ağır olan şiir sanatı Ötejan için çok kolay gibi. Onun yazı tarzı, aldığı konular üzerinde özgürce zorlanmadan arka arkaya, dolu - dolu dizen şiir mısraları da düşüncemizin kanıtıdır." [33] Şairin aşk konulu şiiri üzerinde çözümleme deneyeceğiz. Şaire romantik bir şiir yakıştırmak oldukça zor fakat aşkı her şair kendi dilinden anlatır. Şair "Bir aşkın hikâyesi" şiirinde karşılıksız aşkı, kadınların sadakatini, dürüstlüğünü, kadın tabiatının bir sır olduğunu ve kaderini anlatmakta.

Tablo 4: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri

Sözcüğün kullanım şekli	**Sözcüğün gönderim şekli**
Aç kurt	Kanı kaynayan gençlik
Pilot	Kaybolan kimse
Uzunkulak	Dedikodu yapan, merak eden konuşan halk
Odisseus	Şiirin kahramanı - Jaras
Penelope	Şiirin kadın kahramanı Kalka
Gorkıy	Şiirde caddeye verilen isim
Arka	Aktöbe'de bir vilayet
Kurumuş ağaç	Kadın, ümitsiz kimse
Kanat	Hayal kırıklığı
Bata	Büyükler tarafından verilen dua, töre
Sır	Kadın
Büyüklük	Sadakat, dürüstlük,

[33] Ашықбай, Е (2014) *Ақтөбе газеті* 27 ақпан

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Aç kurt:

Türk dünyasının ilk türeyiş efsanesinden bu yana "kurt" motifi birçok eserlerimizde sıklıkla kullanılmaktadır. Kurdun rehber olup boyları müreffeh mekânlara ulaştırması, terk edilen çocukları emzirmesi motifleri kurda atfedilen kutsiyeti de göstermektedir. Şairinin de birkaç şiirinde de "kurt" motifini görmemiz mümkündür. Mesela "Tay" şiirinde şair II. Dünya Savaşını koca yaşlı kurda benzetiyorsa, "Şıntemir'e selam ver" adlı şiirinde Kolhozda insanlara ustabaşı olarak tanımladığı kişi Şıntemir'in sert huyunu kurda benzetir. Bu şiirinde ise aç kurt olarak bahsedilen kurt motifi her hangi bir değişmeceli anlam taşımamaktadır. Şair bu aşk şiirinde heyecanlı, kanı kaynayan, delidolu, sevgiye aç gençliği özelikle kendisi ve şiirin kahramanı olan Jaras'ı aç bir kurda benzetmektedir.

Pilot:

Sözlük anlamı olarak bir hava taşıtını kullanmak ve yönetmekle görevli, bu iş için özel yetiştirilmiş kimsedir. [34] Şair hikâyesini anlattığı, hem dostu hem köylüsü olan Jaras'ın köyden aniden kaybolmasını şiirdeki teşbih[35] sanatıyla bir pilota benzetmektedir. Benzetme yöntemi incelenirse bu bir kısaltılmış teşbih olup, "Pilot gibi, uçup gitti yıldıza" mısrada:

Benzeyen: Jaras

Kendisine benzetilen: Pilot

Benzetme edatı: gibi

Benzetme yönü: yok (hızlı, aniden) gibi gösterilebilir.

Uzunkulak:

Kazak Türkçesinde bir deyim olarak tanımlanan - halk, halkın konuştukları, her haberi duyan yayan anlamına gelmektedir. Abay Kunanbay'ın da şiirlerinde görüldüğü gibi kelime "Қазақтың өзге жұрттан сөзі ұзын" "Kazak'ın yad elden sözü uzun" [36]etimolojisi de Abay'ın dönemine bağlanmaktadır. Asırlar boyu göçmen halk olarak

[34] https://tr.wikipedia.org/wiki/Pilot (e.t. 30.03.2020 15:35)
[35] Şiirde benzetme sanatıdır.
[36] https://sites.google.com/site/abai1845/-le-der/talaj-s-z-b-dan-b-ryn-k-p-ajtkamyn (e.t.30.03.2020 19:50)

yaşayan Kazak halkının habercisi olarak tanınan – uzunkulaktır. Söz ustası, Kazak halkının yazarı Gabıt Musırepov'a göre " Allahın elinden geçen her canlı gibi, uzunkulak'ın da kendine göre özellikleri vardır. Duyulan haberi biraz büyütüp, biraz da düzeltip, biraz doldurup, iyi hoş haberse kendi köyüne değilse komşu köye gönderdiği olmazsa başka bir günahı yok"[37] der yazar. Uzunkulak – halkın yaşam biçiminden, örf adetlerinden, halkın dilinden haberdar eden bir karakter. Uzunkulaktan yola çıkarsak kazak halkının sohbet sever bir halk olduğunun da belirtilerini görmemiz mümkündür. Uzunkulak bazı haberleri büyüterek söylerdi, fakat yalan söylemezdi, yalan eklemezdi, günümüzün uzunkulakları da yeni iletişim teknolojileridir. Şairin kullandığı "uzunkulaklar" bu köyde uyur mu?" mısralarında Jarastan haber alan, onu yayan, Jaras ile Kalka'nın arasında olup biteni bilen köy halkını temsil eder.

Odisseus:

Yunan mitolojisinde İthaka adasının kralı olarak bilinmekle birlikte, Truva savaşının baş karakterlerinden birisidir. Homer'in "İliada" ve "Odisseus" eserlerinde Truva savaşı ve Odisseus ince detayları ile anlatılmakta. Odisseus'un hem fiziksel gücü hem aklıyla farklı olduğunu söylemektedir. Truva savaşlarında on yılını geçirmiş, kendi adasına yirmi yılda dönebilmiştir[38] Şiirde köyden eşini terk edip, kaybolan Jaras'ın gelmemesini Truva savaşından yirmi yılda dönen Odisseus'a benzetmektedir. Bu bağlamda şairin dünya eserlerini Kazak edebiyatındaki şiirlerine eklemesi oldukça ilgi çekicidir. Kazak köyündeki Jaras ve Yunan mitolojisindeki Odisseus'u ancak Ötejan Nurgaliev bir araya getirebilmiştir.

Penelope:

Homeros'un "Odisseus" destanındaki Odisseus'un eşidir. Destanın baş karakterlerinin arasında yer almaktadır. Penelope eşinin savaştan yirmi yıla yakın süreye kadar gelmesini bekleyen ve sarayda talip çıkan erkekleri ertelemek amaçlı gündüz ördüğü örgüyü gece sökmesiyle tanınmıştır ve sadakatin imgesi olarak bilinmektedir.[39] Şair, eşini bekleyen Kalka kızı:

Odisseus'u'i on yedi beklemişliği ile
Nene olan Penelope güzeli gibi

[37]Қорғанбек, А.(2017) *"Егеман Қазақстан газеты*\ 25 Қыркүйек .
38 Аполлодор. (2006) "*Мифологическая библиотека".*

[39] Гомер. (2017) *Илиада; Одиссея.* Москва

diyerek güzelliğini ve sadakatini Yunan Mitolojisindeki Penelope benzetmektedir, şair özetle kadınlardaki aşkı, sabrı, sadakati yücelterek vurgulamak istediğini görebiliriz. Asırlar boyu insanlar tarihi ve kültürel deneyimlerine dayanarak, tanrılar ve kahramanlar, mucizeler ve dönüşümlerle ilgili hikayeler keşfettiler ve yazdılar. Bu nedenle bir milleti derinden incelemek ve araştırmak istiyorsak, o milletin yaratılış mitilojisinden başlamalıyız. Ötejan Nurgaliev de şüphesiz ki bir çok milletin tarihi ve kültürüyle yakından ilgilenmiş ve bu bilgileri de şiirlerine bu şekilde yansımıştır.

Gorki:

Asıl ismi Aleksey Maksimoviç Peşkov olan en çok bilinen adı Maksim Gorki, Sovyet Rus yazarıdır. L.N. Tolstoy ve A.S.Puşkin'den sonra dünyada en çok tanınan Rus yazarlarından biridir.[40] M.Gorkiy'in toplam eserlerinin sayısı altmış ciltten aşkındır. 1918-1933 yıllar arasında beş defa nobel ödülüne aday olmuştur. Foma (1899, 1983), Ana (1906, 1979) "Yararsız Bir Adam" adıyla (1979), Matveya Kojemyakin (1910, 1984), Klim Samgin'in Hayatı (1936, 1975), Artamonovlar (1977) tanınmış eserleridir. M.Gorki'nin Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinde yer alma sebebi, dönem gerektiği daha Kazakistan'ın bir çok büyük şehirlerinde özelikle Almatı'da cadde ve sokakların ismi halen daha Rus yazar ve siyasetçilerinin adında olmasıydı. Sovyet ideolojisine karşı olan bir şair olarak kendi ülkesinde caddelere verilen Rus isimleri eleştirmek amaçlı, Gorki'yi vurguladığı düşünülebilir.

Arka:

Şiirde mekan olarak gösterebileceğimiz yerdir, Aktöbe şehirinin bir köyüdür, şiirde anlatılan bu aşk hikayesinin olduğu ve başladığı bir köydür. Şiirde mekan ve zaman kavramları roman ve hikayelerden daha farklı bir sanat dalı olarak geçiyor. Bazı şairler adım atmadığı bir şehri veyahut köyü şiirinde kullanabilir fakat Ötejan Nurgaliev daha çok realistik konumları, insanları konu etmiştir. Mekan – insanların şahsiyetine, toplumların karakterine etki eden bir unsurdur. Ötejan Nurgaliev şiirlerinde mekanı çokça işleyen bir şairdir, "Savaşın son yazı" kitabında özelikle savaştan sonraki kazak köylerinden bahsetmiştir. Bahsedilen mekanlardan kazak halkının kültürünü, yaşam tarzını, kazak köylerinin tabiatını açık bir şekilde görmemiz mümkündür.

[40] http://www.chukfamily.ru/Kornei/Critica/Kritika9.htm (04.04.2020. 21:55)

Kurumuş ağaç:

Ağaçlar efsanelerden günümüz edebiyatına ulaşan önemli bir unsurdur ve genelde yaşam ile özdeşleştirilir. Ölümsüzlüğü sembolize etmesi ve sığınacak yer olması en büyük özellikleri arasındadır. Ağaç motifi, Türk destanlarının asıl öğelerinden birisi olarak kabul edilir. Ağaç motifini hemen hemen Türk destanlarının tümünde görmek mümkündür ve oldukça geniş yere sahiptir. Mesela, Oğuz Kağan'ın ikinci eşi bir ağacın içinde yeryüzüne gönderilmiştir. Yani ağaçtan doğmadır. Bir Uygur destanında, Uygurları yeniden yaşama döndüren prenslerin bir ak kayın ağacının gökten gelen ışıktan hamile kalması ile doğdukları anlatılır. Türk dünyasında ağaçla ilgili çokça atasözü de bulunmaktadır ve bunun en büyük örneğini Divan-ı Lügat-ıt Türk'te görebiliriz.

Tarihimizde Şamanizm'i de yaşayan bir halk olarak Orta Asya'da halen kalıntılarına rastlanabilir ve ağacın şifasına gücüne inanılmaktadır. Uygur Türklerinin yaşadığı bölgelerde nazardan arındırma usulü olarak yedi farklı ağaçtan toplanan dallar ile arındırma ritüeli yapılmaktadır.

Birçok edebiyat dalına yansıyan ağaç motifi şiirlere de yansımıştır, Türkiye Türkçesinde Orhan Veli "Ağacım", Nazım Hikmet "Ceviz ağacı" Cahit Zarifoğlu "Ağaçlar" Aziz Nesin "Badem ağacım"[41]gibi şiirleri Kazak Türkçesinde ise Ahmet Baytursın "Genç ağaç" Sabit Muqanov

"Meyveli ağaç" şiirlerini görebiliriz. Kısacası, ağaç metaforu Türk dünyasının her dalında yer almış.

Ötejan Nurgaliev şiirinde ağacı kadına benzetmektedir. Kalka'nın bahtsız kaderini, aşktan ümidi kesilmiş yaşamını, kurumuş bir ağaca benzetmektedir şair.

Kanat:

Hayvan ya da cansız bir objenin uçmasını sağlayan organ ya da parçadır, insanlar uçmaz fakat insanların kanatları ise kimi zaman güç güven kimi zaman himaye, sevgidir. İnsan kanatlarının en büyük örneklerini edebiyat dalında deyim ve atasözlerinde görmemiz mümkündür. Kazak şairlerinden Fariza Ongasırova'nın "Bir

[41] http://ekoiq.com/author/ekoiq/ (07.04.2020. 00:44)

kanat hikayesi" şiirinde kendisi bir kuş yavrusu, kanatlarını ise anne – babasıdır, Kazakistan Türküler kuğusu olarak tanınan Marfuga Aytqojına[42] "Türkü kanadı baharın" şiirlerinde Türküler kanatlanıyor, Muqagali Makataev'in "Kanadı Kırık Martı" şiirinde kendisini kanadı kırık çırpınan bir martıya benzetir. Kazak atasözünde "Hayal insanın kanatıdır" görüldüğü gibi, Ötejan Nurgaliev'in şiirde kalem almış olduğu Kalka'nın kırılmış kanatları ise onun hayal kırıklığını güçsüzlüğünü temsil eder.

Bata:

Kazak halkının ezelden devam eden örf adetlerinin biri de Batadır. Halk yakınları için iyi niyetli dilekler söylemeyi, bata olarak örf adete dönüştürdü. Bata'yı herkes söyleyemez veya Kazak halkına göre veremez, Kazak Türklerinde bata söylenmez verilir. Bata düğünde söylenen dilekten farklıdır, her dilek bata sayılmaz. Kime verileceğine göre de içerik değişir. Bata Kazak şiirinin özel bir türüdür. Bata veren veyahut söyleyen kişi iyi dileklerini, iyi niyetini, tüm kalbiyle şiir halinde aktarıyor.

Batanın etimolojik geçmişiyle ilgili folklor uzmanları tarafından tam anlamıyla bir sonuç bulunmamıştır. Bir kısım uzmanlar Arapça kökenli "fateke" kelimesinden geldiğini söylemekte, "fateke" – iyi niyet, takdir" anlamlarına gelmektedir. "fateke" namaz kılındıktan sonra okunan dua anlamında olup, batanın da bunu örnek edindiği düşünülmektedir.[43]

Kazak halkında bata çoğunlukla yemekten sonra söylenmektedir. Aksakal bata verirken evdeki herkesin ayağı kalkması münasiptir. Bata şiirimsi bir şekilde halka bakılarak, söylenmektedir. Bata genelde yaşı büyük, akıllı, bilge insanlar tarafından söylenmektedir. Bata söylenecek yerlerine göre çeşitlere ayrılmaktadır: yemek batası, yol batası, yeni ay batası, ters bata, göç batası, yeni evliler için söylenen bata. Kazak halkı batayı duadan ayrıt edebilir ama her ikisinin amacı aynıdır. Batadaki büyük özellik büyüğe hürmet, saygı, onları örnek almayı sağlamaktır. Kazak halkı "Батаменен ел көгерер, жаңбырменен жер көгерер" " Bata ile halk yeşerir, yağmurla yer yeşerir" diyerek batanın halk için büyük bir terbiye kaynağı olduğunu vurgulamaktadır.

---

[42] *Энциклопедия.* (2004) - Алматы: «Арыс» баспасы, 712 бет

[43] АСТАНА, 12 қазан — Sputnik.https://sputniknews.kz/society/20181012/7570543/bata-beru-dastur.html

Dini batalar ile Halk bataları farklıdır. Halk batalarında " Jambıl'ın yaşın versin, Abay'ın başın (aklın) versin" gibi dilekler kullanılabilir fakat dini batalarda ise Allah'ın adından başka at anılmamaktadır. En yaygın yemek batasından aşağıdaki gibi örnek verilebilir:

Асың, асың, асыңа, Береке берсін басыңа! Бөденедей жорғалап, Қырғауылдай қорғалап, Қыдыр келсін қасыңа! Сенен байлық өтпесін, Тәңірі берген берекең Тепкілесе кетпесін. Желіңнің екі шетіне, Тай шаптырса жетпесін	Aşın, aşın, aşına, Bereket versin başına! Bıldırcın gibi yuvarlanıp Sülün gibi saklanıp Hızır gelsin yanına! Senden bolluk göçmesin, Tanrı vermiş bereketin Tepsen de gitmesin. Yerinin iki ucuna Tay koştursa yetmesin

Şair - mısralarında halkın bataya ne kadar önem verdiklerini, batanın bozulmasının doğru olmadığını, Kazak halkında batanın ne kadar kutsal olduğunu vurgulamaktadır. " bata bozan iyi olmaz" diyerek bata bozanların sonunun kötü olacağını söylemektedir.

Sır:

Şuurda gizli olan manaya gelir. Ötejan Nurgaliev'ın şiirinde gizemli olan kadındır. Şair sırı kadın ile özdeşleştiriyor. Şiirdeki sır Kalka kızı temsil eder. Jaras'ın ihanetine aldırmayan onu senelerdir bekleyen Kalka'nın sadakatini çözemeyen şair, "Ey Kadınlar çözülmeyen sırsınız diyerek" onların dünyasını, tabiatını gizeme sıra benzetir.

3. Karakter Tabakası:

Şair olmak – söz hünerinin en derin ve değerli bir dalıdır, şairin içindeki yaratıcılık gücü ile gerçek yeteneğinin ölçüsüdür. Şiirler ise Milli edebiyatın his ve sırlara dolu bir dünyasıdır. Abay şiirin dış biçimine iç manasının uyumunu "dışı altın içi gümüş" "dile kolay, kalbe sıcak" olarak değerlendiriyor. Bu bağlamda yazılan şiir şairle belli noktalarda bütünleşir. Ötejan Nurgaliev realist ve eleştirici dünya görüşünü şiirlerine de yansıtmıştır. Şair der ki "Kazaklarda her şey yeterli, bir şey hariç o da öz eleştiri" çoğunlukla kendi halkını ve dönemin rejimini eleştirir. Her şair aşkı kendi dilinde anlatır " Bir aşk hikayesi" şiirinde Jaras'ın ihanetini dile getirir, Kalka'nın sadakatini sorgular, köy halkını "uzunkulak" diyerek dedikoducu olmasını eleştirir. Şairin dünya görüşlerinden biri de şana unvana değil insanlığa değer vermektir, güçlüden ziyade

haklının yanında olmaktır. Şiirinde "Namus önünde hepimize değerlisin" diyerek Kalka'nın büyüklüğünü, dürüstlüğünü, sadakatini vurgular, Jaras'ı ise
"Ne kadar da yüksekte uçsa bulutlardan" "Aşağı doğru iniyor, Jaras'ım!" diyerek Jaras'ın alçaklığını belirtir.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Ötejan Nurgalıev'in şiirleri – Kazak şiir sanatında gerek özel tarzıyla, gerek şiirlerinin geniş kapsamlı olmasıyla değerlendirilen şiirlerdir.

"Bir aşk hikâyesi" şiirinde ihanete, sadakate, insanların karakter özelliklerine, insani değer ve duygulara vurgu yapılır. Şiirde özlem ve tek taraflı aşkı gösterir.

Ötejan Nurgaliev'in bireysel dünya görüşleriyle eleştirilen ahlak değerleri ortaya konulur. Kadın değeri ve yalnızlık kaderi merkeze alınmaktadır. Şiirin temel meselesi olarak karşımıza çıkan "karşılıksız aşktır". Bu bağlamda şair sadakati kadınlar üzerinden savunur ve yüceltir.

Şiir 4

ТАЙ	**TAY**
Мен де бір күн жігіттікке жетем деп, Ерден устап, белден устап бекемдеп, Алдымыздан таймен шықты Степан Атқа мінген бай улындай тепеңдеп:	Ben de bir gün koca yiğit olacağım diye Erden tuttup, belden tuttup, iyice Önümüze tayla çıktı Stepan Ata binmiş zengin çocuk gibi koşturup:
Степаным — әлі аспаған бес жастан — Нағашым ғой қуйттайымнан достасқан. Өткен жылы басқарма боп папасы Жылай-жылай біздің «елмен» қоштасқан.	Stepan'ım - daha aşmamış beşini - Akrabamdı ufaklıktan dostluk kuran Geçen sene başkan oldu babası Ağlaya – ağlaya bizim köyden ayrıldı
Мың тоғыз жүз қырық төртінші жыл еді, Боран емес, соғыс борап тур еді. Бул жағдайды жас болсам да білемін Сездіреді жетімдіктің жүрегі.	Bin dokuz yüz kırık dördüncü yıl idi Boran yapan fırtına değil savaş idi Bu olayı genç olsam da bilirim Hissettirdi yetimliğin yüreği.
Бес жасында тайға мінді Степан. (Космонавт боп айға мінді Степан.) Тайға мініп тыныш жүрген жоқ және, «Әкел!» деді — байғазымды Степан.	Beş yaşında taya bindi Stepan. (Astronot olup aya çıktı Stepan) Taya binip yine sakin gezmedi, "getir!" diyor – hediyemi Stepan.
Кіші кемпір қарап жүрмей жайына, (Кегі бар ма келмей қалған байына) Патефонды көтеріп ап жөнелді: «Степанның байғызы деп тайына».	Küçük nene boş gezmeyip ortada (Kini mi vardır dönmeyen beyine) Fonografı alıp yöneldi: "Stepan'ın hediyesi diye, tayına".
Патефонмен тоқтаған жоқ сол сүргін, Бәрін біліп, бәрін көріп мен турмын. Жауырыным жараланып келді деп, Қус төсегін алды үлкен кемпірдің!	Fonografla durmadı o sürgün, Herşeyi bilip, herşeyi gördüm ben Omuzum sakatlandı diye gelip, Kuş yatağını aldı koca nenenin!
Жарымаған ол да мендей киімге, Сол патефон кетті жетім күйінде, Төлегенге тие алмаған Қыз Жібек Зарлады енді Степанның үйінде.	Yetişmedi o da ben gibi giyisiye O fonograf gitti yetim halinde, Tölegen'le evlenememiş Kız Jibek Ağlardı artık Stepan'ın evinde.
Басқарманың үйіндегі жеңгеміз, — (Аузын буған бузаудаймыз өңгеміз) Өзі сөйлеп, өзі билеп, дөңгелеп, Кетті соған жылтыраған теңгеміз.	Başkanın evindeki yengemiz, - (Ağzı kapalı buzağı gibiyiz hepimiz) Kendi konuşup, dans edip, dönüp Gitti ona parlayan tengemiz.
Сол үй жаққа жаутаңдаймыз ауырсақ, Сол үй жақтан келетіндей тәуір шақ. Отыз бір жыл кетпей қойды мурыннан Сол үй жақтан исі аңқыған бауырсақ...	O eve koşuyoruz hastalansak O evden gelecek gibi her şifa Otuz bir yıl gitmedi burnumdan O evden kokusu gelen Bauırsak
Сол кездегі Степан да аяулы-ақ, Біздің үйге кеп турады баяулап. Кейде таймен жорғалатып келгенде Жер бетімен мен жарысам жаяулап!	Tek Stepan kiymetli, o zamanda Bizim eve gelirdi yavaşça. Bazen taya binip geldiğinde Toprakta koşarak yarışırım yaya!
Мен соғыстың жемесем де таяғын, Кетпейді естен отыз жылғым, баяғым... Европамен бірге өртеніп жүгірді Шөңге кірген менің жалаң аяғым...	Ben savaşın yemesem de dayağın Çıkmıyor aklımdan otuz yılım, geçmişim. Avrupa ile beraber alevlenip koşturdu Dikenliğe basmış benim yalın ayağım…

Біздің кемпір жыр ғып менің жайымды Зарлатады күндіз-түні уайымды. Соғыс дейтін көкжал арлан бір қасқыр Жеп кеткендей менің жалғыз тайымды. «Мен де өзімше бірдеңені білдім деп, Сенің жаяу шабысыңа күлдім деп, Степанның астындағы семіз тай «Бірдеңені» кісінейді шиңгірлеп! Мен жүремін көріп тайдың қарасын, Үйге келсе «уһілейді» анашым. Боздайды кеп ботасы өлген інгендей Жоқтап «қара қағаз» келген баласын. Сол бір кезде аспандағы айды да, Көргім келмей қара көже, шайды да, Көк есектің қодығындай көремін Степанның астындағы тайды да. Соғыс жайлы талай сөздер жатталған... Талай-талай тулақ болып ат қалған. Отыз жылда мен арыла алмадым Жүректегі тай ізіндей дақтардан...	Bizim nene yayıp benim halimi Ağlıyor gece gündüz derdine. Savaş denen koca yaşlı kurt Yiyip gitmiş gibi yalnız benim tayımı “O da kendince birşeyleri öğrendim diye, Senin yavaş koştuğuna güldüm diye, Stepan’ın altındaki semiz tay “birşeyleri” mırıldayıp kişniyor. Ben geziyorum peşinde tay gölgesinin Eve dönsem “iç çekiyor” anneciğim İnliyor çocuğu ölen deve gibi Yoklayıp “kara kağıdı” gelen oğlunun. İşte o zamanlar gökyüzündeki ayı da, Görmek istemeyip, siyah çorba, çayı da, Gök eşeğin çocuğu gibi görüyorum Stepan’ın altındaki tayı da. Savaş hakkında çok kelime ezberlendi.. Ne atlar vardı kaldı bir tek derisi Otuz yıldır ben arınamadım Yürekteki tay izi gibi lekelerden.

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Ontolojik inceleme açısından fiziksel tabaka/ses tabakası şiirin ilk katmanını oluşturmaktadır. Şiirde ses en önemli unsurlardandır. Şiirin daha çok dış yapısını ele alan ses tabakasında ilk olarak gözümüze çarpan şey, kelimeler ve onların arasındaki uyumdur.

Ötejan Nurgaliev’in 1977 yılında kaleme alınan “Tay” başlıklı şiiri şairin diğer şiirlerinde olduğu gibi 11’li hece ölçüsüne bağlı kalınarak yazılmıştır. Şiirin kafiye şeması ise genellikle Türk edebiyatında tek dörtlüklerden oluşan Mani’lerde görülen “aaxa” şeklindedir. Şiir toplamda 16 dörtlükten oluşmaktadır. Şiir içinde, kelimeler arasındaki ilişkide özellikle, Stepan isminin sürekli tekrar edilmesi, dikkate alındığında şiire önemli bir ahenk kazandırır. Stepan kelimesinden sonra şiirde tekrar tekrar kullanılan, şiirin başlığı olan “tay” kelimesi 10 defa kullanılmıştır.

“Tay”

Kazak halk edebiyatında “ Qulın - taya götürür, tay – kunan’a götürür, kunan – ata götürür, at – murada götürür” diyerek insanların muradına ve bahtına erişmenin yolu olarak atı gösterir. Kazaklar eskiden hayvancılıkla uğraşan halk olarak 4 çeşit hayvana önem vermiştir. Göçmen halk bu hayvanlar için en değerlisini at bildiler. Kazak efsanelerine göre her hayvanın kendi atası vardır, At atası – Kambar ata, İnek atası – Zengi baba, Deve atası – Oysıl Kara, Koyun atası – Şopan ata, Keçi atası – Seksek atadır. Atın büyüme evrelerine göre onları özel isimlerle adlandırmıştır, Құлын (Qulın) – Kısrağın yeni yavrusudur, Жабағы (Jabagı) – 6 aylık kısrak yavrusu, **Tay – 1 yaşındaki attır,** Құнан (Kunan) – 2 yaşındaki attır v.b. Kazaklar ata verdiği değerin önemini , “Kazak – at huylu” diyerek kendilerinin iç dünyasını, karakterini, tabiatını atla bir tutmuştur[44]. Ata verilen isimler, kişilere de isim olarak verilmiştir, bunun bir örneği de büyük yazar Abay’ın babası Kunanbay’dır. Böylelikle atın halk Jırlarına (destan) efsanelerine, hikâyelerine, masallarına, atasözlerine, şiirlerine yansıması doğaldır. Bunların içinde Kobılandı’nın Tayburılı, Alpamıs’ın Bayşubar’ı, Er Töstik’ın Şalkuyruğu, Kambar’ın Karakaskası en bilindikleridir. Kazak edebiyatında at veyahut taydan bahsederken, Abay’ın “ Taya bindik” şiirini, Abiş Kekilbaev’in “ Beygetorı” hikâyesini, İlyas Jansıgürov’un “Kulager” sinemasını anmak mümkündür. Kazaklara komşu halk Kırgız Türklerinin görkemli yazarı Cengiz Aytmatov’un da “Elveda Gülsarı” romanında at başkahraman şeklinde karşımıza çıkar. Ötejan Nurgaliev de “Tay” başlıklı şiirinde II. Dünya savaşını bir at yavrusu üzerinden anlatmaktadır. Kazak Türklerinde: “Тай мінген балаға жарасар” (taya binmek çocuğa yakışır), “Тай тулап үйірінен кетпес” (tay başını alıp, yuvasını terk etmez), “Ат жаманы таймен ойнар” (atın kötüsü tayla uğraşır), “Ат туяғын тай басар” (At izini tay izler), “Таңбасыз тай, енсіз қой болмайды” (Damgasız tay, küpesiz koyun olmaz)[45] gibi anlamlı atasözleri de vardır. Kazak Türklerinin, ‘Tay yarışı’, ‘Beyge’, ‘Kökpar’ ‘Kız Kovalama’ gibi atla ilgili milli oyunları da bulunmaktadır.

[44] Нүргүл Сабақанова. “Жылқының жөні бір бөлек” *Айқын\Қоғамдық саяси газет* \ 07.07.2016
[45] Ж.Кейкін *«Қазақтың 7777 мақал-мәтелі»* Алматы, «Өлке», 2002 жыл

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1. Semantik Tabaka: Semantik tabakada, şiirde titizlikle seçilmiş kelimelerin değeri ortaya çıkar. Şiirde geçen kelimelerin kullanım şekli, teker teker incelenerek gönderim şekilleri belirlenir. Bu kelimelerin bu tabakada açığa kavuşması, gönderim şekillerinin belirlenmesi, çözümlemenin bir sonraki tabakasında tahlilleri kolaylaştırır. Bu tabakaya şu şekilde tablo gösterilir;

Tablo 5: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri

Sözcüğün kullanım şekli	**Sözcüğün gönderim şekli**
Tay	Şairin savaşta kaybettiği babası
Ağzı Kapalı Buzağı	Zavallı, fakir
Koca Yaşlı Kurt	II. Dünya Savaşı
Ağlayan Deve	Yas tutan nine
Tölegen ile Kız Jibek	Kazak halkının Tarihi
Fırtına	II. Dünya Savaşı
Dikenlik	Savaş sonrası hayat
Kara kâğıt	Ölüm haberini veren mektup
Otuz yıl	Geçmiş

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Tay:

Şiirin başlığı olarak seçilen tay kelimesinin buradaki simgesel kullanımı yıllardır insanların aklına kazınan, geçmez yara ve hatıralar bırakan, üzerinde tarih, romanlar, destanlar yazılan II. Dünya Savaşını temsil etmektedir. Şairle dönemi paylaşan Gabit Müsirepov, Kadir Mirzaliev, Muqagali Makataev gibi Kazak şairlerine nazaran, realist akımına dâhil olarak okurlarının karşısına, Savaş öncesi ve Savaş sonrası şiirleriyle çıkmıştır. Şairin Kazak Türkçesinden aktarılan şiirlerinde görüldüğü gibi, genelde şiir başlıklarında bir köy veya hayvan isimlerini kullanması ilgi çekicidir. Tasniflerde de olduğu gibi, hayvan isimleri üzerinden hayvanı değil, o dönemi, savaşı, durumu, rejimi, hayat şartlarının, halk kültürünü seçtiği hayvan üzerinden anlatmaktadır.

Ötejan Nurgaliev Kazakistan'ın Aktöbe şehrinin, Bayganin bölgesinde, Akjar köyünde yetişen bir şairdir. Şiirlerine konu olan kahramanlar yaşadığı coğrafyadaki gerçek kişilerdir, hayvanlar da köyün hayvanlarıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında, yaşanan yıkımları, ölümleri, yoksulluğu, yetimliği içeren tay şiirinde gözler önüne sermiştir. Şiir kendinden üstün gördüğü başkanın oğlu, Stepan ile başlar, savaşın yüreğinde açtığı izlerle biter.

Ağzı Kapalı Buzağı:

Şiirde geçen bu mısralarda:

Başkanın evindeki yengemiz, -

(Ağzı kapalı buzağı gibiyiz hepimiz**)**

diyerek, başkan seçilen akrabasının evinde, kendisini ve etrafındakileri dışlanmışlığını, yoksulluğunu, yetimliğini, söz sahibi olmamasını, o eve ait olamayışını, ağzı kapalı buzağıya benzetir. Halkın yoksullukla sınandığı zamanlarda, dönem rejimini ve o dönem yöneticilerinin şatafatlı hayatını eleştirerek önümüze serer. Şairin şiirlerinde kullandığı en seçkin yöntem teşbih sanatıdır. Şair bu yöntemle bahsettiği hayvanların bizde çağrıştırdığı özelliklerini şiirin kahramanlarıyla özdeşleştirir. Yırtıcı hayvan olan kurdu – acımasız savaşa, oğlunu savaşta kaybeden bir annenin feryadını, yavrusunu kaybeden deveye benzetmesi gibi örneklerde görülebilir. Bu kapsamda, kendi yetimliğini, acınacak halde oluşunu, güçsüz inek yavrusuna benzetir.

Koca Yaşlı Kurt:

Savaş denen koca yaşlı kurt

Yiyip gitmiş gibi yalnız benim tayımı

Şiirlerinde sıkça rastladığımız, kurt figürü Türk dünyasında kutsallığı ile bilinen Bozkurt'a nazaran genellikle kötülüğü sembolize eder. Kurt Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinde açlık, acımasızlık ve savaş kavramlarıyla özdeşleşir. Tay şiirinde Koca Yaşlı Kurdu ise bitmek bilmeyen, çileli yıllar içeren II. Dünya Savaşına benzetirken o savaşta kurban giden babasını da taya benzetir. Oğlunu kaybeden ninesine sitem ederek, yetimliğin sadece ona mahsus olmadığını, yetim kalan halktan da bahseder.

Ötejan Nurgaliev'in şairlik hayatı çok hızlı ve başarılı gelişmiştir. Şairin on yedi yaşında "Juldız" dergisinde yayımlanan şiirleri üzerine, Muhtar Avezov'un " Abay yolunu" basıma hazırlayan, yazar Kuandık Şagıtbaev, "Kazakların Puşkini" diyerek şairi, Aktobe'den Almatı'ya davet eder. O dönemden 1964 yılına kadar, Kazak lirik aşk şiirlerinde Ötejan Nurgaliev'in yıldızı parladı. Şiir hayatına bir müddet ara veren şair, 1977 yılında aşk şiirlerinin aksine, savaş temalı "Savaşın son yazı" şiirler kitabıyla karşımıza çıkar. O dönemin ana teması olarak çokça işlenen savaş temasına uygun yazılan bu şiirler, zengin bir içeriğe sahip olmasına rağmen, hak ettiği değeri görmemiştir. Bunun sebebi ise, şairin dönemin ideolojik düşüncelerine ters düşmesi olarak nitelendirilebilir. Şair şiirlerinde savaş meydanını, zaferi, birçok milletten oluşan ittifaktaki Rus milletini tasvir etmeyip, aksine savaş sonrası kazak köylerindeki ağır hayat şartlarını, zaferin kazaklara hiçbir yararının olmadığını, köylerde Rus bürokrasinin yönettiği yönetim sisteminin, karanlık yüzünü konu edinmiştir.

Ağlayan Deve:

Kazakça "Бoздay" (Bozdau*)* Türkçe haykırmak, anırmak, inlemek anlamlarını veren deveye has bir özelliktir. Bozdau – devenin inleyen sesidir. Yavrusunu kaybeden devenin gözlerinden boncuk - boncuk yaş dökülmesi, ağlaması bilinir. Bu nedenle haykırarak ağlayan insanlar için Kazak Türkçesinde "Бoтacы өлгeн түйeдeй бoздay" (Botası ölgen tüyedey bozdau) – "Yavrusu ölmüş deve gibi inlemek" deyimi sıkça kullanılır. Şairin:

Eve dönsem "iç çekiyor" anneciğim

İnliyor çocuğu ölen deve gibi

bu mısralarına bakıldığı zaman, halk edebiyatından, deyimlerden esinlendiğini görmek mümkündür. Şair, savaşta oğlunu kaybeden babaannesinin feryadını, ağlayan deveye benzetir. Deve – Kazak Türklerinde at hayvanı kadar, değerli bir diğer hayvandır. Devenin atası sayılan – Oysılkara, efsaneye göre ilk deve bakıcısı olan – Uaysharra denen bir Arap olduğu düşünülmektedir[46]. Deveyi – zenginlik ve saltanat, atı – güzellik ve övünç, ineği – saflık ve kanaat, koyunu – hazine ve misafir hakkı olarak sayıyorlar.

[46] https://www.soyle.kz/article/view?id=20 (11.04.2020.17:03)

Kazak Türklerinde çocukları “botam, kulınım, kuzum” diyerek hayvan yavruları gibi sevmeleri de bilinir.

Tölegen ile Kız Jibek:

Şiirde Kazak halkının kültürü ve sözlü edebiyatıyla ilgili detaylar bulunmaktadır. Bu detayların bir örneği de Tölegen ile Kız Jibek’tir.

Жарымаған ол да мендей киімге, Сол патефон кетті жетім күйінде, Төлегенге тие алмаған Қыз Жібек Зарлады енді Степанның үйінде.	Yetişmedi o da ben gibi giyisiye O fonograf gitti yetim halinde, Tölegen’le evlenememiş Kız Jibek Ağlardı artık Stepan’ın evinde.

Bu dizelerinde şair eski döneme ait bir müzik aleti olan fonograftan[47] bahsetmektedir. Evindeki eski fonografın, hediye olarak Stepan’a verilmesine üzülmektedir. Kazak geleneklerinde gençlerin yeni eşya veya giysi almaları üzerine, evin veya akraba büyüklerinin hediye vermelerine – Байғазы (Baygazı)[48] denilir ve genelde Baygazı hediyesi para ve mal (hayvan) verilmektedir. Sözü geçen fonografta – Kazak halkının eski medeni miraslarından biri, manzum destanı Kız Jıbek’in çaldığından bahsetmektedir.

Kız Jıbek manzum destanı 17. Asırda yazılmıştır, 2 bölümden oluşmaktadır. Destanın kahramanları ise Tölegen adlı gençle Kız Jıbektir. Jibek – Kazaklarda güzelliğin sembolü olarak bilinmektedir. Destanında iki gencin aşkları ile birlikte, Kazakların hayatı, uğraşları, gelenek – görenekleri, gösterdiği kahramanlıkları belirlediği hedefleri açık ve güzel bir şekilde anlatılmaktadır. Bu destan ile ilgili Türkiye’de önemli çalışmalar yapılmıştır.

Şairin Kazak halkı alakalı verdiği detaylardan, tarihine, kültürüne, edebiyatına düşkünlüğü saygı ve sevgiyle baktığı çıkarılabilir.

Fırtına:

Edebiyat ve şiir alanında doğa olayları nice sahneler ve nice sayfalar üretmiştir. Doğa olayları birçok başka olayın sembolü, göstergesi veya metaforu olmaya son derece elverişlidir. Şairin doğa olaylarından seçtiği “fırtınanın” şiirdeki sembolü ise – II.

[47] *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*. (1907)
[48] Нысанбаев,Ә. (1998) *Қазақстан Ұлттық энцклопедия*.– Алматы: Қазақ энциклопедиясы Бас редакциясы, II том;

Dünya Savaşıdır. Fırtına doğada olumsuzluklara yol açtığı gibi, şairin şiirinde de acımasız savaşı temsil etmektedir. Bu şiirinde savaşı konu edinen şair – II. Dünya savaşı ile ilgili net tarih de göstermiştir. Yılın 1944 olmasını, doğada olumsuzluk yok iken, yıkıp yakan boran değil savaş olduğunu vurgular. Boran Kazak Türklerinin tanımında – kışın sertliğini gösteren belirleyen tabiat gücüdür. Halk boranın gücüne, çıkma yönüne, zamanına, uzaklığına göre çeşitli isimler vermiştir. Kazaklarda, Ak boran, Akkuyruk boran, Kara boran, Kum boran, Taş boran gibi boran çeşitleriyle birlikte 22 adet boran, fırtına çeşidinin bulunması da oldukça ilgi çekicidir.[49]

Dikenlik:

Мен соғыстың жемесем де таяғын, Кетпейді естен отыз жылғым, баяғым... Европамен бірге өртеніп жүгірді Шөңге кірген менің жалаң аяғым...	Ben savaşın yemesem de dayağın Çıkmıyor aklımdan otuz yılım, geçmişim. Avrupa ile beraber alevlenip koşturdu Dikenliğe basmış benim yalın ayağım…

Ötejan Nurgaliev'in çocukluğu II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmişti, şair henüz 2 yaşındaki bebekken, babası savaş meydanına gitmişti. Nurgaliev babaannesinin elinde büyüdü, yetimliği tattı. 1945'te savaş sona erdiğinde, şair henüz 7 yaşındaydı. Sovyetlerin zafere ulaşması, coğrafyadaki Rus olmayan hiçbir millete iyi gelmedi. Tay şiirinde savaş sonrası dönemden bahseden şair olayları 7 yaşındaki çocuk gözüyle tasvir eder. Yetimlik, yoksulluk, eşitsizlik dönemini bir çocuk diliyle anlatır. Çocukluğunu yaşayamadığının hüznüne kapılır, hep o yetim zavallı çocuktan bahseder. Avrupa olarak gösterdiği Almanya'nın mağlubiyetinden bahsederken, zaferin Kazaklara hiçbir yararının olmadığını adeta dikenliğe düşmüş bir yalın ayaklı çocuk gibi gösterir. Zafer diye adlandırılan ama hiç mutluluk getirmeyen bu dönem, Fransız yazar, filozof Voltaire'nin " Yaşam diken ekilmiş bir tarla, ne kadar çabuk ekersen, o kadar az acı çekersin"[50] sözüyle bütünleştirilebilir. Şair de yaşamını diken tarlasına benzetir ve diken acılarının otuz yıllık geçmişinde silinmediğinden söz eder.

Kara kâğıt:

Kişinin ölümü hakkında gelen resmi bir haberdir. II. Dünya savaşı döneminde hayatını kaybeden vatandaşları köyüne, evine, akrabalarına, "Kara kâğıt" ile duyuruyorlardı. "Kara kâğıt" – merhumun hizmet ettiği askeri bölümünün, onun şehit olduğunu

[49]ӘМІРБЕКОВА, А. (2017) *"Қазақ танымындағы жел, қар, боран атаулары",* 13 қаңтар
[50] Вольтер. (1985) *Философские повести*. — Москва: Правда,

bildiren resmi mektuptur. Bu mektupta askerin ne zaman, nerede, nasıl şehit düşmesi anlatılmaktadır. Mektup askeri bölüm komutanının veya devlete hizmet veren kimsenin, başsağlığı dilemesi şeklinde yazılmaktadır.[51]

Şiirde geçen "Kara kâğıt" simgesel açıdan bakıldığında, somut anlamıyla karşımıza çıkar, dolaysıyla şiire bir mecaz anlam yansıtmamaktadır. Buradaki "Kara kâğıt" ile gelen haber ise şairin babasının ölüm haberidir. Bununla birlikte şiirde kara çorba, kara çay gibi tanımlar da ilgi çekmektedir. Şair kara kelimesini burada bir uğursuzlukla bağdaştırır. Kara çorba, kara çay fakirlik, yoksulluk, açlık gibi kavramları ifade eder.

Otuz yıl:

Şair şiirinde otuz yıldan oluşan bu süreçten 3 defa bahseder. 1976-1977'de ele aldığı düşünülen bu şiirinde, uzun geçmişini anlatır, savaş dönemine denk gelen çocukluğunu anar. Bu şiirinde, savaş sonrası dönemin getirdiği kazak köylerindeki ağır hayat şartlarının şairi derinden etkilediğini görmek mümkündür. Dönemini paylaşan şairler arasında bencil duruşuyla, eleştiri tarzıyla, keskin ve sert diliyle kirpi olarak bilinen Ötejan Nurgaliev'e duygusal şiir yakıştırmak zor olsa da, "tay" başlıklı şiirinde çocukluk günlerine olan özlem, yetimlik, yalnızlık duygularıyla karşımıza çıkar.

3. Karakter Tabakası:

Bir şairin, edebî şahsiyeti, karakteri, başından geçenler bilinmeden seçtiği konunun şiirdeki işlevi tam olarak bilinemez. Bu nedenle karakter tabakasında, şairin ruh haliyle, şiiri özdeştiren unsurlara bakılır. Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinde en çok kullandığı tarzı da eleştirisel tarzdır. Genel olarak şairin savaş temalı şiirlerine bakıldığı zaman, halkın yoksul halini, eşitsizliğin her türlüsünü tüm gerçekleriyle ortaya koyar, dönemin yönetim sistemine, yönetim başına geçenlerin makam mevki sevdasına şiddetle karşı çıkar. Makam sevdası başkanları eleştirirken, tariz iğneleme, sitem etme üslubunu kullanır. Şairin savaş içerikli şiirlerinde zayıf kalan hep halk olmuştur, onların durumunu duyurmak için ince ayrıntılarına kadar iner ve halkın yanında olduğunu hissettirir.

[51] Айбын. *Энциклопедия.* / Жақып. Б. (2011) «Қазақ энциклопедиясы» Алматы: 880 бет

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Bu tabakada şair, iradesini aşan olayları dile getirir, geçmişine döner, dönemden kaynaklı doyasıya yaşayamadığı çocukluğunun özlemini çeker. Şair şiirdeki eşitsiz hayat akışına, insanların sınıflandırılmasına müsaade edilmesine, boyun eğen halka karşı bir tavır alır.

Yaşadığı coğrafyaya, kültürüne, gelenek göreneğine bağlı kalarak yazdığı "Tay" başlıklı şiirinde, at yavrusu üzerinden II. Dünya savaşı zaferini savunmadığını, zaferin kazak halkına her hangi bir katkıda bulunmadığını, hükümetin yönetim sisteminin karanlık yüzünü okurlarıyla buluşturmuştur.

Hayatın bir parçasını şiirlerine taşıyan şair, yaşadığı yetimliği, fakirliği, yoksulluğu, çaresizliği yazarak, o dönemdeki halkın sesi olmuştur.

Şiir 5

БАЙШҰБАР	BAYŞIBAR
I	I
Күңнің болса қулағында сырғасы,	Cariyenin varsa kulağında küpesi
Құлдың да бар күліп-ойнар құрдасы...	Kölenin de var güler – oynar arkadaşı
Байшубардың нәті өгіз демесең	Bayşıbar'ın cinsi öküz demezsen
Аттан жайлы — су төгілмес жорғасы.	Attan iyi - su dökülmez rahvanı
Төрт туяғын сырт-сырт басып найқалтып,	Dört toynağıyla tak – tak basıp, sallanıp
Тойған қарнын Байшубардың шайқалтып,	Doymuş karnını Bayşıbar'ın kımıldatıp
Көкорайдан көйлегіміз көлбеңдеп	Yeşil yayladan elbisemiz uçuşup
Жөнелеміз жорғасымен тайпалтып.	Yönleriz hızlı yürüyüşle tutuşup
Шыбын тисе оқыралап шығынбай	Sinek değse kaçmadan sıvışıp
Тып-тыныш боп аяңдайды урынбай.	Sessiz olup gidiyor yavaşça
Ортасына шаңырақтай мүйіздің	Ortasına Şanırak gibi boynuza
Бір жас мініп алып шыбындай.	Bir genç sinek gibi yapışıp
Жас баламыз — түсінбедік түгіне...	Çocuğuz - anlayamadık hiç bir şeyini
Мәселенің бүгі менен шігіне.	Meselenin ne eni ne sonunu
Әрі семіз, әрі жорға Байшубар	Hem semiz, hem tez Bayşubar
«Жетті деп жүр Жақияның түбіне...»	"Getirdi derler Jakıyan'ın sonunu"
Тау қуласа қуламас ол — басқарма,	Dağ yıkılsa o yıkılmaz – yönetim,
Сүйенетін асқақтаған асқарға.	Sırt dayayan topallayan himayesine
«Өзім берем Байшубардың жауабын,	"Ben veririm Bayşubar'ın cevabını,
Сойыңдар!» — деп буйрық берді жастарға.	" Kesiniz!" diye emretti gençlere.
Жарқамысқа өгіз етін жейтуғын...	Jarkamış'a öküz etini yiyecek….
Батыр келді — Бөкенбаев дейтуғын...	Batır geldi – Bökenbaev denen
«Әрі семіз, әрі кәрі осы», — деп,	"Hem semiz, hem yaşlı bu", - diye
Байшубарға тіреді журт ой түбін.	Bayşubar'a diretti halk oyunu sonunda
II	II
Өгіз емес, соятындай буйволды,	Öküz değil, kesecek gibi mandayı,
Ат шаптырып, улан-асыр той болды.	At koşturup, koca asır toy oldu
Басқармамыз Жақияның басында	Yönetmemiz Jakıya'nın başında
Байшубардан қутылатын ой болды.	Bayşubar'dan kurtulacak fikir oldu
Ат үстінде біреуге урсып зіркілдеп,	At üstünde birine kızıp, ciyaklayıp
Басқармамыз доңайбат қып жүр тілдеп.	Başkanımız tehdit ediyor söylenip.
Сол Байшубар бір сағатқа жетпей-ақ	O Bayşubar bir saate kalmadan
Тай қазанда қайнап жатты бұлкілдеп...	Tay kazanda kaynıyordu fokurdayıp
III	III
Ақ жапалақ үкі көзді баламын,	Ak baykuş gözlü çocuğum,
Аспандағы туларға көз саламын.	Gökyüzündeki bayraklara bakıyorum
Аудан жақтан еттің иісі сүйреді,	Merkez taraftan ettin kokusu getirdi,
Далақтаған шалбарлардың балағын.	Dalgalanan pantolonların paçasını.
Қызыл көйлек, сары көйлек, көк көйлек,	Kırmızı gömlek, sarı gömlek, mavi gömlek
Сайға түсті аудан жақтан беткейлеп.	Saya düştü merkez taraftan inerek.
Бөшке турды босағанда иісі өрттей	Böşke kaldı sislenip kokusu ateş gibi
Маңайына барған кісі көп сөйлеп.	Yanına giden herkes çok konuşup
Айналғанда той дуылдап күн кешке	Dönünce düğün duman akşamına

Таусылды арақ стақандап... бір бөшке. Арақ пенен Байшубардың етінің Не істегенін адам айтса сенбес те.	Bitti içki bardakla… bir Böşke için. İçki ile Bayşubar'ın etinin Neler yaptığını, anlatırsa inanılmaz
Екі беті бөрткен жандар күшті, шат... Бірін-бірі құшағына қысқыш-ақ. Жер қозғалса қозғалмастар қозғалып... Жеңілтектер ушып кетті құс құсап!	İki yüzü kızarmış insanlar mutlu, mesut… Bir – birinin kucağına sıkışıp Yer sallansa sallanmayanlar sallanıp Hafifmeşrepler uçup gitti kuş olup!
Әлі есімде, басқарма айтты: «Ерегес... Я бір шатақ қылатын жер — бул емес... Облыстан келгендердің алдында Жарылғастар жасамасын төбелес!».	Hala aklımda, yönetme dedi " Çekiş… Yada sorun çıkaracak yer - burası değil.. Bölgeden gelenlerin karşısında Buralılar çıkartmasınlar kavga"
Қутырсаң бір осындайда қутыр-ақ, Ытылсаңдар осындайда утыл-ақ. Бір колхоздың бытырадай тиыны, Жалғыз тойда ағып кетті бытырап.	Kuduracaksan böylelikle kuduruver, Yenilecekseniz böylelikle yenilin Koca kolhozun mermi parası Tek düğünde bitti gitti, yok olup.
Ат шабыс пен атты мерген ай қабақ... Балуан шықты көк шалғынға тайғанап. Бунымен тынбайтыны бул тойдың Басқармаға анық болды айдан-ақ...	At koşturan atlı yaycı ay kabak Pehlivan çıktı, yeşil çimene kayıp. Bununla bitmeyeceği bu toyun Yönetime belli oldu aydan ak…
IV «Я бір бәлем, осы саған керегі... Ырымталдау ушып түсер жер еді...» Актив біткен екідай боп... жартысы Басқармаға тісін қайрап жүр еді.	IV "Ya bir belam, bu işte sana gereği Rahat yerden uçup düşer zamandı…" Aktifleşen amfoter olup…yarısı Yönetime diş bileyip geziyorlardı.
Бір айдан соң Жарқамысқа сот келді, Жел ауызға жанып турған от берді. Түйреп кетті мүйізімен Байшубар Көкорайда бір шалқыған көктеді...	Bir ay sonra Jarkamıs'a mahkeme geldi Yel ağza yanıp duran ateş verdi Süsüp gitti boynuzu ile Bayşubar Yaylada sınırsız çimen yeşerdi…
... Ақылдасып іс қылған ба басқарма... Журттың сөзін қыстырған ба басқарма. Шыбын жаны уша берген бір қойдың Бір ысқырса мал дәрігері Оспанға.	… Anlaşıp mı iş yapmışlar yönetim… Halkın sözünü bastırdı mı yönetim. Sinek canlı uçan bir koyunun Bir ıslık çalsa veteriner Osman'a
Шөпшілерге қызыл турам ет болмай, Талай құйген бригадир бет болмай, Басқарманың қонағына сойылған Ойнап жүрген жабағылар оқтаудай.	Biçicilere kırmızı dilim et olmadan, Çok yandı brigadier boş yere, Yönetimin misafirine kesilmiş Oynaşıyordu taylar oklavalar gibi
Таразылап бірі — өтірік, бірі — шын, Сөз біткеннің бурысы мен дурысын, Жеті жылға кесім кесті келтитіп Тез бітіріп Жақияның «жумысын»...	Teraziye göre biri yalan, biri gerçek Konuşanın eğrisi ile doğrusunu Yedi yıla kurban kesti kısaltıp Tez bitirip Jakıan'ın "işini"…
V Басы узақ та, тойдың соңы тез болды. Ер деп жүрген басқармамыз ез болды. Қуйттай ғана Қаратөбе колхозы Осындай бір дүрбелеңге кез болды.	V Başlangıcı zor, toyun sonu tez oldu Er dediğimiz yönetmemiz ödlek oldu Küçücük Karatöbe kolhozu Böyle bir kargaşaya tam oldu
Аузыменен қус ататын мерген көп, Аузыменен зер төгетін зергер көп. Туяғымен күй төгуші ед Байшубар,	Ağzıyla kuş vuran okçu çok Ağzıyla cevher döken kuyumcu çok Toynaklarıyla türkü dökerdi Bayşubar,

Мен өгізде мундай жорға көргем жоқ.	Ben öküzde böyle bir rahvan görmedim
Соқырдың да болады ғой жолдасы, Мисыздың да болады ғой молдасы, Менің көрген кереметім кезінде — Байшубардың бипылдаған жорғасы.	Körün de vardır yoldaşı Akılsızın da vardır hocası Benim gördüğüm mucizem zamanında - Bayşubar'ın zil çalan rahvanı
Менің көрген кереметім — таң нуры... Адамдардың мінезінің сан қыры. Тарғыл ала терісіндей өгіздің Адамдардың ала-қула тағдыры.	Benim gördüğüm mucizem – tan nuru İnsanların huyunun çeşidi Benekli alacalı derisi gibi öküzün İnsanların siyah beyaz kaderi
Айырмаған май сияқты тортасын, Көрдім сондай адамдардың ортасын. Мен де ішкенмін Байшубардың бір қасық. Бір ауданды қарық қылған сорпасын.	Ayırmamış tereyağı gibi yayığı Gördüm böyle insanların içini Ben de içtim Bayşubar'ın bir kaşık Bir kasabayı, doyuran çorbasını.
Соның үшін сәл жалғанды сүймеймін, Соның үшін отқа түссем күймеймін. Соның үшін терісінен өгіздің Шындық жасап шығарғанша илеймін!	O yüzden hiç yalan sevmiyorum O yüzden ateşe düşsem yanmıyorum O yüzden öküzün derisini Gerçeği çıkartana kadar yoğuruyorum

A. Ön Yapı/ Reel Varlık Alanı

Her edebiyat eseri gibi, şiirin de birbirini tamamlayan ve ayrılması mümkün olmayan iki yönü vardır. Dış yapı ve içyapıdır. Dış yapılar daha duyulara hitap edilirken içyapı ise zihne hitap etmektedir. Şiirin dış yapısında; nazım birimi, kâfiye ve redif, vezin ve nazım şekillerini görürüz.

"Bayşubar" şiiri beş bölümden, 26 dizeden oluşan bir balad şeklindeki yazılmış şiirdir. Şair diğer şiirlerinde de olduğu gibi, 11'li hece ölçüsünden şaşmıyor. Tüm şiirlerinde görüldüğü üzere bu şiiri de "Kara ölen" (aaba veya aaxa olarak da geçmektedir) kafiye şemasına bağlı kalarak yazılmıştır. Şiirde –ıp-ip-ap zarf fiillerinin sıkça tekrar edilmesi görülür.

Baladlar - Kazak edebiyatında 20.yüzyıllarda ortaya çıktığı bilinir. Kazak edebiyatı "Savaştan önce" ve "Savaştan sonra" olarak iki büyük dönem içermektedir ve Kazak şairler arasında balad şiir türünün sıkça kullandığı ve zirveye ulaştığı dönemler olmuştur. Ötejan Nurgaliev de akıma dâhil olarak, "Savaşın son yazı" adlı 4 ciltten oluşan baladlar kitabını yazmıştır.

“Bayşubar”

Алпамыс Батыр (Alpamış Batır) – Kazak Halkının kahramanlık epik destanıdır. Derin mazmunu, tarihi gerçeği içermesiyle – “Odeseus” “Manas” “Kalevela” gibi dünyaya tanınmış bir destandır. Türk dünyasında “Köroğlu” destanından sonra en yaygın destanların biridir. Alpamış Batır – Baybörü ve eşinin çocuğu olmayınca evliyadan dileyerek sahip olduğu tek oğludur, fakat bugün destandaki Alpamış Batır’ın atı Bayşubar’dan bahsedeceğiz.

Bayşubar – yelesi kulaklarını kapatan, dört toynağı bir basan, kuyruğu bir tutam saksaul[52] dalları gibi, yelesinin şekli ipek gibi güçlü bir attır. Bayşubar “Benim kuyruğumdan kim tutup yakalarsa” ona hizmet ederim diye söz vermiş ve Baybörü’nün yüzlerce atının içinden Alpamış Batır onu seçmişti. Bayşubar atına – binip beşik kertmesi geleneğiyle evlenecek olan kızı – düşmanlarından almak için yola çıkar. Düşman ordusunun hanı bunu rüyasında görür ve büyücü kadınla paylaşır, büyücü kadınla iş birliği yapıp, Alpamış’a tuzak kurarlar. Alpamış’a şarap içirip – zindana atarlar, atı ise kendisini kesmesine izin vermez, at için büyük demir ahır yaptırırlar. Alpamış’ı beğenen Hanın kızı onu yedi yıl arayıp bulunca ona yardım etmek ister, fakat Alpamış, ona sadece atının yardım edebileceğini söylemesi üzerine, kız Atı kurtarır at ise Alpamış’ı düşmanının elinden kurtarmaktadır. Böylece Alpamış Batır ile atı 100 kişilik orduyu çiğneyip kendi yurduna dönerler.[53]

B. Arka Yapı/İrreel Varlık Alanı

1.Semantik Tabaka: Ontolojik çözümlemede tabakalar - şiirdeki dengeli bir bütünlüğü açığa kavuşturmaktadır. Bu tabakada - şairin belli bir temayı, konuyu veya duyguyu okurlarına aktarmak için özelikle seçilmiş kelimeler incelenmektedir.

Tablo 6: Sözcüklerin Kullanım Şekilleri

Sözcüğün kullanım şekli	**Sözcüğün gönderim şekli**
Bayşubar	Yönetimin sonu
Topallayan himaye	Güvenilen yetkili kimse
Bökenbaev	Sovyet İttifakının kahramanı
Yel ağız	Dedikodu yapan halk

[52] Çalı ve küçük bir ağaç türüdür.
[53] *Қазақ Әдебиетінің Тарихы*. (1967) – II том 125-129 беттер

Tay kazan	Halk kazanı
Ay kabak	Oyun, şenlik
Amfoter	İkiyüzlü insanlar
Yayık	İnsanların görülmeyen iç dünyası
Öküzün derisi	Üstü örtülmüş yalanlar

2. Obje (Nesne) Tabakası:

Bayşubar

Bayşubar ismi – sadece at hayvanına özgü bir isim olmasına rağmen, şair bu ismi, köydeki bir öküz hayvanı için kullanması oldukça ilgi çekicidir. Bu öküzde görülen ata has özelikleri de dizelerinde açıklarken, şiirinde tıpkı insanlar arasında samimiyetini belli etmek için kullanılan "ka-ke-ken" eklerini Bayşubar için de kullanarak "Böşke" diye hitap etmesi de görülür. Atın özeliklerini öküze yakıştırarak "Bayşubar" ismini vermesinden, şairin eşitlikçi karakter özeliğini bir başka çizgiden görmek mümkündür. Bayşubar - aracılığıyla, şairin yaşadığı Aktöbe şehri, Bayganin bölgesindeki Jarkamış köyünde, dönemin olup biten olaylarını aktarmaktadır. "Savaşın son yazı" kitabında bulunan balatlarının çoğunu çocuk gözüyle yazan şair, bu şiirinde de çocuk Ötejan olarak yer almaktadır. Bayşubar'ın şiirdeki gönderim şekli ise ilçe yönetimindeki Jeksen'in işten atılma, koltuğundan ayrılma bahanesidir. Bayşubar adlı öküzü keserek, sonu mahkemede sonlanan bir toy hikâyesidir.

Topallayan himaye

Şairi - dönemi paylaştığı diğer şairlerinden, ayrı kılan, özel gösteren şiirdeki büyük başarısı ve yeteneği - sadece nesir için uygun görülen konu ve temaları, akılda kalacak edip güzel şiirler yaratması olarak gösterilebilir. Şiirlerinin - şiir dünyası için büyük hüner olduğu kadar da, makam mevki dünyasındaki bazı şahıslar için tat kaçırmasını da göz önünde bulundurmak lazım Ötejan Nurgaliev şiirlerine hep gerçek hayatı, yaşam biçimini yansıtmış, genellikle rejim ve yönetimi baz almıştır.

Topallayan himaye olarak gösterilen kelimenin astarı ise – küçük makamda hizmet eden veyahut o hizmete gelmesine imkân yaratan daha büyük makamlardaki yetkili, halk arasında "aға" "abi" olarak bilinen kişilerdir. Şiirlerinde - toplumun gerilemesine, eşitsizliğin çoğalmasına, haksızlığın yayılmasına sebep olan her şeyi tüm şeffaf

yüzüyle ortaya koymaktan çekinmemiştir. Çocukluğunda bunlarla büyüyen Ötejan şiirlerine de bunları taban almıştır. Buna benzer konuları sığdıran "Savaşın son yazı" balatlar kitabının da büyük 4 ciltten oluşması tesadüfi olasılık mıdır, düşünmek lazım.

Bökenbaev

Şiirde geçen diğer bir karakter de, tam adı Malkejdar Bökenbaev – Sovyetler ittifakın kahramanıdır. Şairin doğduğu şehir Aktöbe'de doğmuştur, teğmen unvanıyla savaşta (II. Dünya Savaşı) 102 düşman askeri ile komutanlarını ele geçirmiştir, Sovyet İttifakının "Lenin" "Kızıl Yıldız" nişanlarıyla ödüllendirilmiştir.[54]

Şiirin akışına göre – Ötejan'ın o dönemlerde yaşadığı köy Jarkamış'a Bökenbaev kahramanın geleceğinin duyurulması üzerine, halkın oy birliğiyle Bayşubar öküzü, kurban kesilir ve sonu daha yüksek makamdaki yetkililerin gücüyle mahkemeye verilen toy düzenlenir. Toyda olup biten olayları, halkın içki sonucunda yaptığı hoş görülmeyen, hal ve tavırlarını da es geçmemiştir, şair şaşmayan iğneleyici eleştiri tarzını kullanmaktadır. Kazak halkının toy ve düğün dernek sevdasını da mübalağa sanatıyla şöyle anlatır:

Öküz değil, kesecek gibi mandayı,

At koşturup, koca asır toy oldu.

Şair - olup bitenlere şahit olan çocuk Ötejan'ı yani kendini – karanlıkta keskin görüye sahip, Türk Şaman kültüründe, basiret ve iç görü habercisi olduğuna inanılan, kuşlar arasında mavi rengini görebilen tek kuş, baykuşa benzetir. Şiirde baykuşun gökyüzündeki bayraklara bakmasını da – özgürlüğü, egemenliği istemesi ve özlemesi olarak gösterilen bir simge olarak düşünebiliriz.

Yel ağız

Kazak halkı **"**Желауыз адамға, сыр айтпа, Жебір ауыз адамға, мұң айтпа", "Geveze insana sırını söyleme, aç göz insana derdini söyleme" demiştir. Kazak Türkçesinde "Yel ağız" – boşboğaz, geveze, çok konuşan insan anlamına gelmektedir. Şiirde yel ağız olarak gösterilen olayları büyütüp, eğriyi – doğruyu bilmeden dedikodu çıkaran, yayan - halktır.

[54] https://kk.wikipedia.org/wiki e.t.(11.05.2020 02:09)

Bir ay sonra Jarkamıs'a mahkeme geldi

Yel ağza yanıp duran ateş verdi

Dizelerinde görüldüğü gibi, köye mahkeme kararının gelmesi, halkın bu olayı büyütmesini adeta rüzgârdan kaynaklanan yani dedikodudan yayılan bir yangına benzetmektedir. Şair asılsız şeylerin toplum içinde neler yaratabileceğini vurgulamaktadır. Şair, halkı eleştirirken daima halkın anlayacağı dilden yani "Kazak'ın kara sözünü" kullanır, "uzunkulak" "yelağız" gibi örnekler verilebilir.

Tay kazan

Tay kazanın – şiirde kullanılan gönderim şekli incelediğinde, kazanın büyük ve halk için kurulmuş olduğu düşünülür, dolaysıyla simgesel bir ifadeye dayanmamaktadır fakat "tay kazan" adında Türk dünyası için maneviyatı ve varlığı geniş kavrama sahip olan bir kazanın bulunmasının ve şiirde bu kelimenin yer alması, tesadüf olamaz gibi duruyor.

Şair şiirlerine ister Kazak kültürü ister yabancı kültürden tarihle, edebiyatla çağrıştıran önemli isimler, detaylar veyahut olayları katarak şiirlerini zenginleştirmiştir. Bundan yola çıkarak, Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinde her zaman "genel kültür" bilgileriyle karşılamak mümkündür.

"Taykazan" – Kazakistan, Türkistan'daki Hoca Ahmet Yesevi türbesinde bulunan, Tarihi altı asırlık bir kazandır. Bu kazan – 1399 yılı Timur İmparatorluğunun hükümdarı ve ilk kurucusu Emir Timur tarafından, Türkistan şehrinin batısında yaptırılmıştır. Kazanın dış kısmında Arapça bezenmiş yazıların ilk satırında, kazanın Ahmet Yesevi türbesi için yapıldığı belirtilmiştir. Taykazan 7 çeşit madenin (çinko, demir, çelik, gümüş vb.) karışımından yapılmış, ağırlığı 2 ton ve iç hacim ise 3000 litre, yüksekliği – 1,60 metre büyüklükte bir kazandır.[55] Taykazan olarak isimlendirilmesiyle ilgili yazılar yazılmıştır, dibinin görülmediği ve içini dünya malı ile doldurabilenlerin Allah tarafından büyük bir sevaba tabi tutulacağı hakkında efsaneler bulunmaktadır.

Şair bir öküz için yapılan kazanı, halkın çevresine toplanmasını, kurban kesilen bu öküz vesilesiyle düğün dernek şenliğin başlamasını tasvir etmek amaçlı – kinaye bir

[55] https://kk.wikipedia.org/wiki/тайқазан (e.t. 12.05.2020 23:24)

benzetmeyle "taykazana" benzetmektedir. Bu bağlamda şiirde bahsi geçen kazanın beklediğimizden küçük olma olasılığı yüksektir.

Aykabak

Şairin bu şiiri – eleştirisel ve kinaye bir tavırla rejimin yönetimine gönderim olarak görülse de, şiirde doğa manzarası ve kültürden verilen şenlik örnekleri de bulunur, Kazak halkının toy ve şenlik anlayışı milli boyalar boyutunda tasvir edilir. Şiirde yaylanın yeşilliği, doğanın güzelliği, gökyüzündeki bayraklar, milli oyunlar, at koşuşlarının tasviri okuru Sovyet ideolojisinden uzaklaştırarak, Kazak halkın yaşam biçimine götürür. Sovyet rejiminin kara yüzüyle Kazak halkının toy şenliklerini dengeli bir şekilde önümüze serer.

Şiirde geçen milli göstergenin biri de – "Aykabak" (Айқабақ). Aykabak – külçeden ağır, boyutu büyük ay şeklinde yapılmış, gümüş ödüldür. At üstünde ok ile atıp düşürme, milli oyunun adı olarak kullanılmaya başlamıştır. Aykabak – her sene büyük rular (kavimler) arasında veya toplumsal bir şekilde düzenlenen, okla atış oyunu. Kazakistan topraklarında yayılan bu oyun, bazı yerlerde – altın kabak adıyla da karşımıza çıkar.[56]

Amfoter

Şiir sanatı - işlevsel açıdan bakıldığında her yerde, her zaman gücünü açıkça hissettirir. Şairler şiirinde anlatım gücünü zenginleştirmek için, etkileyici ve onları herkesten farklı kılan benzetim imgeleri kullanırlar. Kimi zaman kelimeye sığmaz ve anlatılmaz insani duyguları ve düşünceleri benzetim imgeleriyle dizelerinde okura aktarmaya çalışırlar. Bazen şiirlerde ahlaki öğütler verilir, buna şiirin sosyalleştirme fonksiyonu olarak bakılır.

Ötejan Nurgaliev – insani ahlak anlayışına, milli terbiyeye, eşitliğe, doğruya, gerçeğe önem veren şair olarak, bazı insanların ikiyüzlülük davranışlar sergilemesi üzerine, onları kimyada – bir birlerine zıt olan maddelerin her ikisinde etkileşime girebilen – amfoter maddelere benzetmektedir. Şairin derin düşünce yapısında, zıt olan maddeler ise makamdaki insanlar ve sıradan halktır. Doğru ve haklıdan yana olmayıp, her ikisine yaranmaya çalışan ikiyüzlü insanlardaki karakter özelliğini kimyasal bir bileşiklere

[56] *Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі*. (2011). Энциклопедия. - Алматы

benzetmektedir. Bununla birlikte şiirde – insani karakter özeliklerini anlatan, toplumdaki bazı insanların her hangi yeteneği, hüneri, katkısı olmadan boş gevezelik yapan tavırlarını dizelerinde şu şekilde ifade eder:

Ağzıyla kuş vuran okçu çok

Ağzıyla cevher döken kuyumcu çok

Yayık

Şairler – doğduğu yerde, yetiştiği kültürde, çevresinde gözlemlediği, algıladığı nesneler ve onların niteliklerini kendi sanatsal ruhunun, zihninin süzgecinden geçirerek onlara farklı anlam ve ifadeler yükleyerek bunu şiirlerine taşır. Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinin en zengin süsü daima, halk arasında, Kazak toplumunda görülen, kullanılan eşya ve detaylar olmuştur. Günlük basit işleve sahip olan nesnelere abartma, yüceltme, mecaz manalar takarak, farklı bir yaklaşım ile ince benzetmeler yapmış ve bunlarla nice gönderimler sağlamıştır.

"Yayık" – genel Türk kültüründe bilinen, hayvancılıkla uğraşan, süt ürünlerini üreten halk için ayrılmaz bir parçadır. Şair ise böyle bir halkın soyundan gelen bireydir. Yayığı (ayranı) – üretmek için çokça çaba ve emek sarf edilir, tereyağından onu ayırana kadar da – içinde böyle süt ürünün olma olasılığını düşünmek mümkün değildir.

Şairin benzetme gücünün inceliğini böyle örneklerle sağlanabilir. İnsanların iyi veya kötü olan, bilinmeyen, görülmeyen özeliklerini, yağdan henüz arınmamış bir yayığa benzetirken, onların iç dünyasını tanımak, niyetlerini anlamanın bir emek olduğunu kolay olmadığını da, yayık yapmak için verilen çaba ve zamana benzetmektedir. Soyut bir dünyayı somutlaştırma, onlara manevi bir güç kazandırma yaratıcılığını da okurlarıyla paylaşmaktadır.

Öküzün derisi

Şiirin ana teması olarak düşünülen ve başlık olarak seçilen isimler zaman zaman okuru yanıltır, düşündüğümüzden daha farklı dünyalara götürür.

Ötejan'ın bu serüveni bir öküzle başlar ancak dönemin karanlık tarafıyla yüzleştirir. Öküzün derisi olarak kullandığı ifadesinin gönderim şekli ise rejimin üstü örtülmüş

nice yalan ve yolsuzluklarıdır. Kurban kesilen öküzün, yok olması gerçeklerin yok olma sebebi olmayacağını, gerçeklerin saklandığı veyahut örtbas edildiği o deriyi durmadan yoğuracağının uyarısını yapmaktadır, daha net bir ifadeyle Sovyet rejimine ve onunla ilgili olan her şeye şiddetle karşı olduğunu, hissettirmektedir.

3. Karakter Tabakası:

Hiçbir sanat eserini sanatçısından bağımsız düşünemediğimiz gibi şiir ile onu ortaya koyan şair arasında da elbette birçok yönden ilişki kurulabilir. Şairin şiire kattığı benliği ve karakter özelikleri bu tabakada değerlendirilir. Ötejan, şiirlerine gerçek yaşam serüvenini yansıtmış bir şairdir.

Şairin kişisel ahlak değerleri şiirlerinin ayrılmaz parçası, şair için her şeyden önce mühim olan – gerçektir. Rejimin yalanlarını ve halkın ona ayak uydurmasını kınar. Halkın ikiyüzlülüğünü, boş ve geveze olmasını şiirlerinde çokça yazmış ve halka aktarmıştır, bu değerler insani duygular ve maneviyata olan düşkünlüğünün kanıtıdır. Halka doğrudan ve gerçekten yana olmasında, ince mesajlar iletir ve öğütler verir.

4. Alınyazısı (Kader) Tabakası:

Son olarak, şiirin esas anlam varlığını ortaya çıkaracak tabaka kader tabakasıdır. Şairler insanların hayatını daha iyi anlamaları için veyahut bazı şeylerin maneviyatını anlatmak ve kavratmak için şiirler yaratırlar. Hayatını sorgulamak, kanlı canlı yaşamak, geçmişe dönmek, saf ve temiz duygulara bürünmek veya Vatan sevgisini aşılamak içindeki coşkuyu uyandırmak için şiirdeki kelimelerin gücü önem kazanır ve insanlar şiirin neler yapabileceğini kavrarlar.

Şair bu şiirinde insanlık için ve öncelikle halkı için neler anlatmak ister? Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinde halktan beklentisi, arzusu – geçmişten örnek almaları, geleceğe inanmalarıdır. Eşitsiz, yalansız, ahlaksız hayattan ve bağlı hissettikleri yönetim ve rejimden arınmaları. Her zaman gerçekten ve doğrudan yana olmalarıdır. Egemenliğe doğru yürümeleri ve ruhi uyanışlarıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞİİRLER VE AKTARMA

3.1. Seçilmiş şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarımları

ШЫНТЕМІРГЕ СӘЛЕМ БЕР	ŞİNTEMİR'E SELAM VER
I ... Кемпір біздің қаукөкірек ғаріп жан, Даусы шығады арғыл-тарғыл жалынған: «...Айналайын, айрылсаң да барыңнан, Айырылма адамшылық арыңнан — Алдап кетіп аз күн дәурен Түлкі өмір, Анау үйде шаршап жатыр Шынтемір. Шөп басынан қарғып жүріп ауырды — Келмей кетті қатын алған үлкен ул... Бір адамдай кеудесіне бір аяқ Ас сиятын қаситін құдай ап, Анау-мынау ат көтере алмайтын Шынтемір шал... болды бүгін ши аяқ... Жаман кемпір бас қатырды демеңдер, Құдай қылса, кем болады кемеңгер... Жүрер жолын таппай жатыр Шынтемір... Алдыменен сол кісіге сәлем бер!» Кемпір суп-сур, әлем-жәлем тарғыл сур... Дауысынан тартып біраз қалдым сыр: «Сөйлер сөзін таппай жатыр Шынтемір... Бар да қазір... сол кісіге қол қусыр!» II Кеше ғана... Күліп жүрген жайраңдап, Мен отырмын бул «қызыққа» қайран қап. Кеше ғана Абылайдай Шынтемір — Орадаларды отап жүрген ойраңдап... Аузындағы сөндіргенше шоқты айқын, Сол емес пе ед жанып жүріп боқтайтын. Өртеп барып жапырақтай жаныңды... Жеті әкені қуртып барып тоқтайтын... Шіл сияқты бытырамен қиратқан Сол емес пе... сындыратын сирақтан? Әзірейілден жия алмайтын айылды Қандай құдай құдіретпен жинатқан? Атқа мінсе аунақшитын ер-тоқым	I … Nine bizim koca yürek garip can, Sesi çıkıyor yalvar yakardan usanan: "...Gözünü seveyim, ayrılsan da her şeyden, Ayrılma insanlık vicdanından – Kandırdı gitti bir devir Tilki ömür, İşte şu evde yorgun argın yatıyor Şıntemir. Çayır çimen üstünde koşturup hastalandı – Gelmedi gitti karısını alıp büyük oğul… Bir adam kadar gövdesine bir tabak Yemek yeme özelliğini (Tanrı almış) yitirmiş,[57] Seçkin atların bile kaldıramadığı Şıntemir ihtiyar, kaldı bugün bir deri bir kemik… Yaman nine baş ağrıttı demeyin Tanrı isterse, yok olur aklınız… Gideceği yolunu bulamıyor Şıntemir… Öncelikle o kişiye selam ver!" Nine buz gibi soğuk, etrafındaki âlem daha da soğuk… Sesinden aldım biraz kendime sır: "Söyler söz bulamadan yatıyor Şıntemir… Hele de şimdi ... eli bomboş!" II Daha dün... Seviniyordu, neşelenip Ben oturuyorum bu " garipliğe" şaşırıp Daha dün Abılay gibi Şıntemir Orduları biçiyordu gülüp oynayıp. Ağzındaki közü söndürene dek, O değil miydi köpürüp küfreden. Yakıyordu yaprak gibi canını.. Yedi atasını yok edene dek… Kuş gibi kurşun ile yok eden O değil miydi? Kemiği kıran? Azrail'den toplayamadığı akılı? Hangi tanrı kudretiyle toplattırdı?

[57] Burada kendine has kasılarak yürüyen bir adamı kast ediyor.

Түсті дей ме бурынғыдан да орта тым? Түсті дей ме жүрегінің түктері Басқармадан ғана сәл-пәл қорқатын? Қайғысы жоқ, қасқыр мінез Шынытекең, Жаумай келіп жарқылдайтын булт екен. Тепең-тепең тебінгісін тесуші ед, Таусылды ма, тозды ма екен бул тепең?	Ata bince titretirdi heybeyi, Düştü der mi eskisinden de aşağı hiç? Düştü der mi yüreğinin tüyleri Yönetimden azıcık korkan? Kaygısı yok, kurt huylu Şınıteken, Yağmadan gelip gürleyen bulutmuş. Yavaş-yavaş tepesini delermiş Bitti mi? Yok oldu mu bu tepen?

III Бастан тайған ой, опасыз заман-ай, Кетемісің қайрылуға жарамай! Өмірінде «Уф» демеген Шынтемір... Арқасына жамылыпты жадағай. Аяғында жүні шыққан көрпесі, Қулап қапты күжірейген желкесі. Ешкілерге қарамастай қулапты, Бір отардың мекіренген серкесі... Арлан болып қапқан талай күшікті — Көкжал бөрі мынау күйге түсіпті. Талай тонды тіліп өткен қамшыңыз Өзі салған тақсіретті ішіпті. Талай жерде турмастай қып жерленген, Талай жерде әзірейілдей тергеген, Қалай ғана сәлем берем мен оған Алпыс үйлі ауылға опа бермеген? Мен адастым адаспайтын жерменен, Кемпір отыр ақ таяғын сермеген. Қалай ғана қолын барып сүйемін, Маңдайымнан бір сәт сипап көрмеген. Көз жасы емес, судың да бар сурауы, Оңай ма екен шыңыраудың қулауы? Шынтемірдің жүрегіне у болып Тамған жоқ па жетімдердің жылауы? IV Төрт жыл бойы төбеміздеп оқ ушты, Төрт жыл бойы өмір, өлім тоғысты. Төрт жыл бойы алпыстағы ақымақ Ауылдағы қатындармен соғысты. Ақ сақалын, абыройын қалқан ғып, Ала шылбыр мойынында арқан жіп, Арп-арп етіп ақ ит кіріп аузына, Жүрген жерін ала топан талқан ғып, Бірге туған Жүсібін де жат қылып, Колхоз үшін жасамап па ед қаттылық? Елден бурын өз қатыны — Түймештің	III Akılını yitirmiş, acımasız zaman ey, Kaldın, dönmeye bile yaramaz! Hayatında “Of” dememiş Şıntemir Sırtına yapışmış deri ceketi Altında yünü çıkmış minderi Eğilip düşmüş bitkin omuzu Keçilere bakamadan düşmüş Sürünün meliyordu yaşlı tekesi Kurt olup saldıran eniklere - Hırçın kurt düşmüş bu hallere Ne kürkler kesmişti kamçısı Kendi ettiği taksiratını çekmiş. Birçok yerde anılmayacak gibi gömülen Birçok yerde Azrail gibi sorulan Nasıl selam veririm ben ona Altmış haneli köye acımayana? Ben yanıldım yanılmayacak yerde, Nine oturuyor ak değneğini sallayıp. Nasıl gidip elini öpeyim, Başımı hiç bir zaman okşamayanın Gözyaşının değil, suyunda var hakkı, Kolay mı çıkrığının düşmesi? Şıntemir’in kalbine zehir olup Damlamadı mı yetimlerin gözyaşı? IV Dört yıl boyu tepemizden kurşun uçtu, Dört yıl boyu ömür, ölüm çatıştı Dört yıl boyu altmışındaki ahmak Köyün kadınları ile tartıştı Yaşlı bilgenin mertebesini yerle bir edip, Alacalı renkte boynunda arkan ip, Havlayıp beyaz köpek girip ağzına[58] Bastığı yeri yerle bir edip, Birlikte doğduğu Jüsip’i düşman edip Kolhoz için yapmış mıydı düşmanlık? Herkesten önce kendi eşi – Tüymeşin

[58] Yersiz, boş, çok konuşma anlamına gelen deyimdir

Сары шәйнегін су-муымен лақтырып...	Sarı çaydanlığını suyuyla birlikte fırlatıp…
Сөйтіп жүрген... Шаршап жүрген арпылдақ, Адуын шал шыбыртқыдай шартылдап, Тесігінен су жүгірген қайықтай Батып бара жатыр, әне, қалтылдап!	Böyle oldu… Yorulmuştu boşboğaz Cüretli dede, çubuk gibi şıkırdayıp. Deliğinden su kaçırmış kayık gibi Batıp gidiyor, bak titreyip!
Кемпір тағы салып жатыр ойбайды: «Шынтемірге сәлем бермей болмайды. Ауру болған жақсы адамның жасы үлкен Кей қылығын кешірмеген — оңбайды!	Nine yine başladı bağırmaya: “Şıntemir’e selam vermeden olmaz diye Hasta olan iyi kişinin yaşı büyük Bazı hatalarını affetmeyen – onmaz diye!
өзі айтыпты, өлем депті жуықта, Жамап алған дерт қой депті суықта... Әкеңнің де сыйлап өткен кісісі ед, Шынтемірге сәлеміңді умытпа!»	Kendisi demiş, öleceğim diye yakında Yamamak dert demiş bu soğukta Babanın da saygı gösterdiği kişiydi Şıntemir’e selam vermeyi unutma
Бул өмірдің айтып болған өлеңін, Бул өмірден алып болған керегін Шаршап жатқан Шынтемірге бара алмай, Тамағымда турды менің сәлемім.	Bu hayatın söyleyip bitirmiş şarkısını, Bu hayattan almış her istediğini Yorulup yatan Şıntemir’e gidemeden Boğazımda durdu benim selamım
Берілмеген талай сәлем кезінде, Жатты тулап дақ түспеген сезімде. Сәл кешірім сұрағандай сыр жатты, Шынтемірдің сәлем күткен көзінде.	Verilmemiş birçok selam zamanında Durdu tekmeleyip leke düşmeyen hislerde Az af dilemiş gibi bir sır vardı Şıntemir’in selam bekleyen gözünde
Шайқалғанда жел қозғаған шаңырақ, Ой қозғалды жүректерде жамырап. Сәлем бере келген қоңыр қозыны Ата қошқар күтіп жатты маңырап...	Savrulunca rüzgâr sallamış şanırak Düşünceler kıpırdadı kalbe dökülüp Selam vererek gelen kara kuzuyu Ata koyun bekliyordu meleyip
Көңілім сәлем беруге әбден бекінді, Сәлем бермеу қылмыс жасау секілді. Берілмеген қазір барып бір сәлем Ойып жейтін секілді боп етімді.	Kalbim selam vermeye çoktan karar verdi Selam vermemek bir cinayet gibiydi Verilmeyen şimdi ki selam Kesip yiyecek gibi oldu etimi
Өткен күннен өшпей қалған бір сүйрет, Өлеңімде әрлі-берлі жүгіред. Бара жатыр ауру шалға сәлем боп Кешірімшіл жүректегі құдірет!	Geçmiş günden sönmemiş bir çehre, Şiirlerimde sağa – sola koşturur Gidiyor hasta yaşlıya selam olup Af edici kalpteki o kudret!
О, Шынтемір! Лаулап-лаулап өткен күн, Сөніп барып сай-сүйекке жеткен күн, Өкпелерге беріш болып қатқан күн, Өлмеліге сәлем беріп жатқан күн. Көңілім менің айтқысы кеп сол жайды, Айтпай келген мәселесін толғайды. Өткен күннің бір белгісі — Шынтемір... Шынтемірді умытуға болмайды.	O Şıntemir! Cayır cayır geçen gün, Sönerek tüm kemiklerini yakmış gün Üzüntülere taş olup sertleştiği gün Ölümlüye selam verildiği gün Benim gönlüm söylemek ister o hali Söylenmeyen meselesine ağıt yakar Geçmiş günün bir işareti - Şıntemir Şıntemir’i unutmak olmaz.

ТАҒЫ ДА САҒЫНДЫҚ ТУРАЛЫ	**YİNE DE O SAGINDIK HAKKINDA**
I Екі колхоз тауыса алмайтын құрағын Кім білмейді Сағындықтың бұлағын?	I İki kolhoz bitiremeyen yerini Kim bilmez Sagındık’ın çeşmesini

Тағы да сол... келіп отыр реті Шулатуға сол марқумның қулағын.	Yine o işte gelmişken sırası Çınlatalım o merhumun kulağını
Түні бойы жаңбыр жауып, жалт ойнап... Таң атқан кез. Жатқан кезде шай қайнап, Таңды бузып, шайды бузып ертеңгі Үй сыртынан Сағындық тур айқайлап:	Gece boyu yağmur yağıp, yıldırım oynayıp Tanın attığı vakit. Ocakta çay kaynayıp Sabahı bozup, çay keyfini kaçırıp Dışarıdan Sağındık duruyor bağırıp:
Іс көрмедім, мынау сумдық ісіңдей, Жатырмысың дым көрмеген кісідей? Дәулетовты ертіп келсем ауданнан Көрген күнің болар көрген түсіңдей!	Böyle rezil iş görmedim bunun gibi Davranıyor musun hiç görmemiş kişi gibi Devletov'u getirsem belediyeden Gördüğün gün olurdu görmüş rüyan gibi
Қоя алмаймын бул урлықты бунымен... Итпен бірге үріп шықтым түнімен. «Отап кетті сенің балаң бақшамды...» Кемпір жатыр: «Сүйттің бе, — деп, — шынымен?»	Bırakamam ben bu hırsızlığı böylece Köpekle birlikte havladım tüm gece "Biçip gitti senin oğlun bahçemi" Nine der ki: "gerçekten de yaptın mı böyle?"
Сағындық тур ақталуға сөз бермей, Зіркілдеген зіл қалпынан өзгермей: Өңшең «пашис!» Жолығатын кісіңе Жүр екенсің құдай айдап кез келмей!	Sagındık duruyor aklanmaya söz vermeyip Dikilmiş o kalıbından hiç çıkmayıp: Hep "faşist" Karşılaşacak kişiye Geziyorsun Allah çıkarmadan önüne !
Түбін жулған пәлек енді қурайды. Колхоз мені зиянкес деп шулайды, Басып кеткен жалаң аяқ балаңның Ізін өлшеп алып келдім қурайды!!!»	Kökünü çekmiş bitki artık kuruyor Kolhoz bana zararcı diye bağırıyor Basıp gitmiş, yalın ayak çocuğunun İzini ölçüp alıp geldim kurumuş bitkiyi!!!"
Мен отырмын, аққа құдай жақ деген, Ұлкен уры шықпаса да тап менен, Дәл кеп қалып табаныма қурайы Өтем бе деп «уры» деген атпенен...	Oturuyorum, hakka Allah taraf diye Büyük hırsız çıkmasa da, bul benden, Denk gelip tabanıma o bitki Geçer miyim "hırsız" denen ad ile
II Шынын айтсам... біздің табан қаз табан, Табанымда кемшілік бар аздаған, Сол кемшілік қутқарды осы арада Масқарадан уры бола жаздаған.	II Gerçeğe gelince, bizim ayak kaz ayak Tabanımda eksiklik var azıcık O eksiklik kurtarır bu arada Rezaletten hırsız olmaya az kala
Өз аяғым өз мүлкім ғой меншікті, Сасқан кезде самайымнан тер шықты. О, құдірет! Сағындықтың қурайы Табанымнан сынық сүйем кем шықты!	Kendi ayağım kendi şahsi mülküm işte Heyecan yapınca başımdan ter çıktı O, Kudret (o Allah) Sağındık'ın bitkisi Tabanımdan bir ölçüm eksik çıktıy
Сонда дағы тоқтар емес Сәкең қарт, Қорадағы қарт қораздай қоқаңдап. Жонып алған жанауыздай қурайы, Көздеріме кіре жаздап сопаңдап:	Ona rağmen duracak değil yaşlı Seken, Ahırdaki yaşlı horoz gibi cemkirip Yolup almış öcü gibi bitkisi Gözlerime girecek gibi uçuşup:
Қалай ғана буларды аяп жылимын... Жауды аясам өзім босқа қуримын. Дым қоймайтын шабындығын колхоздың Сиыры да немістікі бул үйдің...»	Nasılda bunlara kıyıp yolarım Düşmana acısam boşuna kendim biterim. Hiç bırakmaz eşkıyalığın kolhozun İneği de almanınki bu evin"
Деген жері — жерім болды жеңілген, Бул деректі алды Сәкең өмірден.	Dediği an – anım oldu yenilmiş Bu deneyimi aldı Seken ömürden

Қызыл ала швейцарлық бузауды Сатып алған екен әкем Темірден...	Kızıl ala İsviçreli buzağı Satın almış babam Demirden
Үлкен сөзін қалт қылмайтын баламыз Кей сөзіне пайғамбардай нанамыз. Немістермен сәл жақындық сезінсек Ырыдай-ақ қатты уялып қаламыз...	Büyüklerin sözünü ikiletmeyen evlatlarız Bazı kelimelerine Peygamber gibi inanırız Almanlarla az yakınlık hissetsek Hırsız gibi çok utanıyoruz
Ақ кісіні тәңір өзі қолдасын Бізді уры деп жала жапқан оңбасын. Ақпын деп те айта алмадым жаладан Біздің сиыр швейцарлық болғасын!	Haklıyı Tanrı kendisi korusun Bize hırsız iftirası yapanlar belasını bulsun Dürüstüm bile diyemedim yalandan Bizim inek İsviçreli olduğu için
III Жемнің барып қуяр жері атырау, Сәкең қайда бара жатыр, бәтір-ау, Осыны да айтқан ерін бір кезде Жер астында жыбырламай жатыр-ау!	III Jem'in[59] dökülecek yeri Atırau, Seken nereye gidiyor, sevimsiz, Bunu da söylemiş ağız bir zamanlar Yer altında kımıldaman yatıyor!
«Сол жеді», — деп түлкі жеген тауығын, Жамандайтын бірге туған бауырын. Сүйткен Сәкең о дүниеге арқалап Әкетердей... айқайлап тур қауынын...	" O yedi", - diye tilki yemiş tavuğunu Kötülemiş bir doğmuş kardeşini. Öylece Seken öbür dünyaya sırtlayıp Götürecek gibi.... bağırıyor kavununu…
Неге өлшеді табанымды жаңағы? Неге шалдың күлімдейді қабағы? Турды алдымда жан әкемді жаншыған Фашизмнің шынжыр таққан табаны!	Neden ölçtü tabanımı öteki? Neden yaşlının gülümsedi kabağı? Durdu önümde can babamı saplayan Faşiz'min zincir takmış tabanı!
Колхоз бізді көп қақпады арқадан. Қумар да жоқ қарын тойып тарқаған. Мен урласам колхозымның қауынын Мен сияқты сәбилерді сол табан	Kolhoz bizi çok vurmadı sırtımızdan Kumarda yok karın doyurup dağılan Ben çalarsam Kolhozumun kavununu Benim gibi bebekleri o taban
Танк болып езетіндей көрінді, Жердің жүзін кезетіндей көрінді, Менің нәзік қауын қумар жүрегім Соның бәрін сезетіндей көрінді!	Tank olup ezecekmiş gibi göründü Yer yüzünü gezecek gibi göründü Benim yumuşak kavun sever yüreğim Onun hepsini hissedecek gibi göründü!
Муның бәрін айтқан жоқпын, әрине, Айтпасам да қайтқан жоқпын, әрине, Айтпасам да суық тілі сумаңдап, Фашизмнің қол салғанын әр үйге	Bunun hepsini söylemedim, tabii ki, Demesem de dönmedim, tabii ki Demesem de soğuk dili hızlıca, Faşizimin kol soktuğunu her eve
Білуші еді-ау үндемей-ақ балалық, Аузы күйген әр нәрседен шалалық, Соғыс бізді сәл нәрседен шағатын Қойға түскен тас кенедей қадалып!	Biliyordu, ses etmeden çocukluk, Ağzı yanmış her şeyden salaklık, Savaş bizi az şeylerden ısırmış Koyuna düşmüş otlak kene gibi takılıp!
«Қуртам! — деген сөзге беріп мол серпін, Орындамай кетуші еді сол сертін... Соғыс сонда Сағындықтың қолымен Жалаң аяқ табандарды өлшейтін!	"Yok edeceğim! – denen söze verip çok vurgu, Yapmadan giderdi o yeminini... Savaş işte Sagındık'ın eliyle Yalın ayak tabanları ölçermiş!
...Күзді күні булақ дейтін иінде... Қауындары айналғанда түйінге, Өтті бір күн дүниеден Сағындық	Sonbaharda çeşme denen başında Kavunları döndüğünde düğüme Geçti bir gün dünyadan Sagındık

[59] Aktobe'de bir nehir ismi

Фашизммен бітіспеген күйінде. Сонда жеген жемісті еске салады Сонда келген жеңісті еске салады, Жылап айтқан әнді есіңе салады... Жылап жеген нанды есіңе салады... Фашизмге тас лақтырған сол кезең... Адамзаттың мәңгі есінде қалады!	Faşizmle birleşmemiş halinde. Orda yiyen yemişi akla getirdi Orda gelen zaferi akla getirdi Ağlayarak söylediği şarkıyı akla getirdi Ağlayarak yediği ekmeği akla getirdi Faşizme taş atan o zaman… İnsanoğlu sonsuz aklında kalacak!

БОТА БАҚҚАН АҚЫН	**KÖSEK BAKAN BİLGE**
Есігі ашық өмір дейтін дүкеннен Әлі талай сыбағаны күтем мен. Туңғыш рет ащы сөзді үйренгем Моп-момақан бота менен тікеннен. Жатар үй жоқ. Бір бүйірде бүйректеп Қанша жүрем белгісіз ед, күйбектеп, Жақияның Сары Жапалақ Қатыны Үйіне әкеп жатқызбаса сүйреп кеп. Жумбақ еді әрі қараңғы жағдайым — Қандай бояу алда турды, қандай үн? Боз іңгеннің бозалаңдау көжесін Біліп алды менің нәзік таңдайым. Бота десе зыр жүгіріп жиі мен, Көзімді ашып-жумбай жатып киінем. «Бота кетті!» десе болды зырлаймын Екі көзім уйықтап жүрген күйімен... Қарындаштың ушыменен күйді айдап, Жатыр едім ақ қағазды шимайлап, «Бота кетті» деді біреу... мен үшін, «Өрт» дегендей боп естілді ойбайлап! Мен жөнелдім... жемей турып таяғын... Зырылдайды жерге тимей аяғым. Оң жағымда ербеңдейді көленкем — Қашан көрсең жоғалмайтын саяғым. Қулағымда бота даусы шырқырап, Қалт-қулт етіп аунай жаздап тур турақ, Қулағымда шайпау жеңге дауысы — Шатынайтын сай-сүйегім сырқырап. Келем зулап... қол-аяқты сермелеп, Аспан мен жер... бота... түйе... он бөлек. Табанымды кенеттен бір шоқ қарып, Кеттім ушып көкорайға дөңгелеп... Қалың мия шалғы түскен орынды, Арасынан тапқан екем сорымды, Табанымнан кірген үлкен бір сояу Табанымның үстіндегі терімді	Kapısı açık ömür denen dukkandan Hala çok dayağını beklerim İlk kez acı kelimeyi öğrenmiştim Tatlı tatlı Kösek ile dikenden. Yatar evi yok, bir yanına kıvrılıp Ne kadar gezerim belli değildi, çekinip, Jakıya'nın Sarı Baykuş Kadını Evine getirip yatırmazsa çekiştirip. Bulmacaydı her karanlık durumum Hangi boya önümde bekliyordu, hangi ses? Bozıge'nin boz renginde çorbasını Öğrendi benim nazik damağım. Kösek dese koşturup sürekli ben Gözümü açıp kapamadan giyiniyorum "kösek gitti!" dese oldu zırlıyorum İki gözüm uykulu halinde olsa bile.. Kurşun kalemin ucuyla izi kovalayıp, Yazıyordum beyaz kağıda birşeyler " Kösek gitti" dedi birisi .. ben için " Ateş" denmiş gibi duyuldu panikleyip! Ben yöneldim… yemeden önce dayağını Hızlı yürüyür yere değmeden ayağım Sağ tarafımda yetişiyor gölgem Ne zaman görsen kaybolmayan serapım. Kulakımda köşek sesi çınlıyor Oraya – buraya debelenir durmadan Kulağımda sivri dilli yengemin sesi— Kırılacak gibi kemiklerim çatlayıp. Gelirim inleyip.. kol ayagı çekip Gökle yer .. köşek.. deve .. on ayrı Tabanımı aniden bir ateş yakıp, Gittim uçup yeşil yere yuvarlanıp… Kalın meyan bitkinin düşmüş yeri Arasından bulmuşum belamı Tabanımdan giren büyük bir diken Tabanımın üstündeki derimi

Тесе алмай тур Май табаннан өтсе де, Оқ тигендей өзеуреймін ¤кшеге... Бул жағдайда қарайтындай түрім жоқ Жамырау түгіл бота өліп кетсе де!	Delemiyor yumuşak tabandan geçse de Ok değimiş gibi çığlık atıyorum topuğuma Bu durumda bakacak halim yok Ağlamasını bırak köşek ölse bile!
Біреу күліп, біреулерде аяу бар... Жетті желіп аттылар мен жаяулар, Ақын жатты... бота баққан... болашақ Табанында суырылмаған сояу бар!	Biri güler birilerinde var acıma.. Yetiştiler atlılar ile yayalar Şair yattı.. köşek bakan.. gelecek Tabanında çıkarılmayan diken var!
Біреу турып: (бар сияқты ақылы) «Доктор керек, — деді, — буған мақулы!» Сол арада мені қуған ботаға Шубат қумар басқарманың қатыны,	Biri kalkıp: (var gibiydi akılı) “ doktor lazım, - dedi, - buna makbulu!” O sırada beni kovmuş köşeke Şubat’a[60]doymaz başkanın karısı
Турғандардың бидайларын қуырып, Бір өртеніп, жатқан сөніп, суынып, Туңғыш кірген табаныма сояуды Жулып алды атауызбен суырып!	Bekleyenlerin buğdaylarını kavurup, Bir alev alıp, bir sönüp, soğuyup İlk giren tabanıma dikeni Söküp aldı cımbız ile çekip!
Жаным менің! Сәл жақсылық адамнан Көрдік талай... Жаңсақ басқан қадамнан. Маңдайымнан шықты талай шор болып, Сол кездегі кірген шөгір табаннан.	Canım benim!Az iyilik insandan Gördük çok.. yan basan adımdan Alınımdan çıktı çok şor olup O zamanlar girmiş diken tabandan.
Талай жерде табанымен тапаған... Талай жерде жәбір менен жападан... Айқай қалды қулағымда... үзілмей... Енесіне жамыраған ботадан.	Çoğu yeri tabanı ile bulmayan… Çoğu yerde azap ile zorluktan… Çığlık kaldı kulakımda… kesintisiz… Annesine koşturan köşekten.
Бір кездегі азу салған тікенмен, Кездесетін бір кезеңді күтем мен. Қарсы келген қайырымсыз қонақты Қарсы аламын қайыспай-ақ тікемнен.	Bir zamanlar az zehir koyan dikenle Karşılaşacak bir vakiti beklerim Karşı gelen hayırı yok misafiri Karşılayacağım eğilmeden dikimden.
Қатты болдың мен дегенде, анашым, Қатты болдың мен дегенде, нағашым, Сол кездердің талай-талай сояуын Менің қуйттай табанымнан табасың.	Sert idin ben dediğimde, annecim Sert idin ben dediğimdei ninecim O zamanların çok – çok dikenini Benim ufacık tabanımdan bulursun.
Біреулердің жерді жарған атағы, Біреулердің усақ-түйек шатағы... Қуйттай бала жүрегімнің ішінде Бота қуып кетіп бара жатады...	Birilerinin yeri yarmış ünvanı Birilerinin ufak – tefek merakı Ufacık çocuk kalbimin içinde Köşeki kovalayıp gidiyordu.
Өмір деген — тіленшінің теңгесі... Өмір деген — жақсы қыздың жеңгесі... Жүрегімде жатыр менің, өмірдің Талай-талай суырусыз шөңгесі.	Ömür denen – dilencinin parası… Ömür denen – iyi kızın yengesi .. Kalbimde yatıyor benim, ömürün Daha çok uğursuz kıymığı.
Жерім, суым, туған аймақ... Отаным, Өткен күннің нурмен жудың не табын. Жаздым сенде шөңге кірген табанды... Қулақтағы ащы дауысын ботаның...	Toprağım, Suyum, doğduğum yer … Vatanım Geçmiş günün nuruyla yıkadın çok sürü. Yazdım sende diken batmış tabanı Kulaktaki acı sesini köşekin
Сүйектегі жүрген жайлар сырқырап, Сәуле сүйген муз сияқты қуртылад.	Kemikteki yıldırımlar çatlayıp, Güneş ışığın seven buz gibi yok olup

[60] Deve sütü

Өткен күннің сол бір қуйттай тесігі Табанымнан көрінесің жылтырап! Сол күндерде талай-талай оңбаған Талай зекіп, талай жерге жолдаған... Тоңды менің жас жүрегім сөздерден... Сақылдаған сары аязда тоңбаған... Сол бір күндер оралмасын жуықта, Сөнбесін от! Солмасын гүл суықта, Сол күндердің құрметі үшін, Жүрегім, Табандағы шөңгеңді де умытпа!	Geçmiş günün o ufak deliği Tabanımdan görünüyorsun parlayıp! O zamanlar çok mu çok yaramaz Çok bağırıp, çok yerde karşılaştı Dondu benim genç kalbim sözlerden Donacak kış ayazda donmayan O günler işte dönmesin yakında, Sönmesin ateş! solmasın gül soğukta, O günlerin hatırası için, Kalbim, Tabanıma girmiş dikeni unutma!

ЖАРАҚАТЫ ЖОҚ АДАМ	**YARASI YOK ADAM**
I Не киімге үсті-басы жарымай, Не денеге бір қорғасын дарымай. Төрт жыл жүріп аман келді әйтеуір Күнде тосқан қонағымыз — Дәрібай. Қасқыр тартқан жыртық қаптал оң жақта, Ақ котелок салдыр қаққан сол жақта. Еңсе түскен, көздерінде жалын жоқ... Құдайым-ау, бул да сонда солдат па? Біреу жатыр сәл мүсіркеп... түңіліп... Қос баласы шықты алдынан жүгіріп. Шинелі жоқ күрте киген кісінің Бір жапырақ қағазына үңіліп, Сельсоветтің пәлен жылғы хатшысы Деді: «Әзір мынау бізге жат кісі». Бул сөзді естіп апарып та салмапты Май таситын маслопром атшысы. Амалың не, құдай қылса, жаман ғой, Тез еркелеп мен де жеттім, ағам ғой. Күңкілдейді сөз таба алмай кемпірлер: «Жеті мүшең муздай қара аман ғой?! Үйің де аман. Екі балаң о да сау, Бір мал ізде, не ғып жатырсың Талас-ау. ...Соқыр Шоқат балаларды қуып жүр: «Дым көрмеген... жеті әкеңнің... баласы-ау!» «Көрмеп пе едің бурын кісі, зәнталақ, Шаршап келді, қарай қапсың анталап, Есек көрген ергежейлі қусамай «Зыт!» деп қуад қитар көзі қаңталап... Бул суретке көзімізді қандырып, Біз турамыз босағада санды урып, Қашып келген сияқтанад Дәрібай. Әкемізді Берлин жақта қалдырып...	**I** Ne giysiye üstü başı yaramadan Ne beden bir kurşun takılmadan Dört yıl gezip sağlam geldi sonunda Her gün beklediğimiz misafir – Deribay. Kurt çekmiş yırtık kanadı sağ tarafında Beyaz şapka vurulmuş sol tarafında Omzu düşen, gözlerinde ateş yok Allahım, bu da mı yoksa asker mi? Birisi yatıyor az acıyıp... üzülüp... İki çocuğu çıktı önünden koşarak. Kaputu yok hırka giymiş kişinin Bir yaprak kağıdına dikilip Selsovetin falan yıllık katibi Dedi: “ şimdi bu bize yabancı insan”.. Bu sözü dinleyipte götürmemiş Yağ taşıyan yağcı at binici. Çaren ne. Allah eylese, kötü ki, Hemen şımararak ben de geldim, abim ki Duraksıyor kelime bulamadan neneler: “ yedi organın buz gibi kara sağlım ki?! Evin de sağ, iki çocuğun da salim, Bir çare bul, ne yatıyorsun Talas – ay Kör Şoqat çocuklarını kovalıyor: “ hiç görmemiş … yedi atanın…balası ay “ görmemiş mi eskide insan, kötü niyetli, Yorulup geldi, bakakaldın aptalca, Eşek görmüş cüce gibi durmadan “Zıt!” diye kovalıyor şaşı gözü dikilip.. Bu manzaraya gözümüzü doyurup, Biz bekliyoruz eşikte ayağımıza vurup, Kaçıp gelmiş gibiydi Deribay. Babamızı Berlin tarafında bırakıp.

II Қол-аяғын келген екен аман ғып, Келген екен барлық ісін тәмам ғып, Жалғыз медаль ілінбеген кеудеден, Көңілімізге жүгіреді жамандық. Қашқақ пе екен? Қорқақ па екен ағамыз? Қалқан құлақ, ашық ауыз баламыз — Омырауына жалғыз медаль тақпаған «Жауынгерге» қалай ғана нанамыз! III Қатындардың шашпауындай шылдырлап, Өтіп жатты, өтіп жатты күн зырлап. Келген кезде үндемейтін Дәрібай Күлер болды кәдімгідей сыңғырлап. Қатындарға қалжың айтып, боратып, Турар болды айырменен шөп атып. Дәріекеңді қуғындаған ешкім жоқ, Фашистерге көрмедің деп оқ атып. Жалғыз ғана... Ақтам жаққа барғанда, Той үстінде бірер жүзді алғанда, «Пленшіксің» депті, — дейді, — сен бетсіз!» Есқазымен төбелесіп қалғанда. Сол бір сөзден шықты білем бар айып, Сол жалғыз сөз... өрт боп өршіп, зорайып, Жаяу қайтты түн ішінде үйіне Бет ауызы түннен жаман қарайып. Ешкім оған қум шашқан жоқ уыстап, Ар-уятын қорлаған жоқ... қылыштап. Жалғыз ғана соғыс жайлы сөз болса Жаймен ғана таятын ол жылыстап. IV Қол қусырып үлкен аға, кіші іні Қарсы алдық біз сол өзгеше кісіні. Жеңіп қайтқан жеңімпазға келмейтін Сынық екен сол келгенде... пішіні. Атқан оғы бірде қисық, бірде дәл, Болған шығар бірде қорқақ, бірде адал. Төрт жыл бойы атқан оққа түспеген Омырауында көре алмадық бір медаль. Не болмайды бул дүниенің бетінде? Кім жанбады кешегі өрттің өтінде? Мурты күймей келді солай бір кісі Бір сызат жоқ жауған оқтан етінде! Оны да өмір аш бөрідей талаған, Ол да келген жауған оқтан бораған. Түнде келіп басыменен түртеді Екі аяғы, екі қолы жоқ адам, Әкем болып түнде мені қушады,	II Elini kolunu getirmiş sağ salim, Gelmiş tüm işini hal edip Bir tek madalya takılmamış göğüsüne Gönlümüze koşuyor bir kötülük. Kaçkın mıymış? Korkak mıymış ağabeyimiz? Kepçe kulak, açık ağız çocuğumuz – Omuzlarına bir tek medal takmayan “savaşçı”ya nasıl da inanırız! III Kadınların saç takıları gibi ses çıkarıp Geçiyordu, geçiyordu günler hızlıca. Geldiğinde sessizdi Derıbay Güler oldu bayağı bir kıkırdayıp. Kadınlarla şakalaşıp, diretip Durur oldu,dirgen ile ot alıp Deriken’i suçlayan kimse yok, Faşistlere ok bile atmadın diye. Bir tek … Aktam tarafına geçince, Düğünde birer kadeh kaldırınca, “ esirsin” demiş, - diyorlar, - sen yüzsüz!” Eskazı ile kavga edince. O bir sözden çıktı bilirim tüm ayıp, O tek kelime.. ateş oldu yayılıp, büyüyüp, Yaya geldi gece yarısı evine Yüzü gözü geceden beter kararıp. Kimse ona kum saçmadı avuçla, Ar – namusunu hor görmedi kılıçla Yalnız, savaş hakkında söz geçse Yavaşça giderdi o uzaklaşıp. IV İşsiz oturan büyük abi, kardeşi Karşıladık biz o farklı kişiyi Kazanıp gelen kazanmışa gelmiyor Kırıkmış geldiğinde yüz biçimi Atmış oku bazen eğri bazen dek Olmuştur bazen de korkak, bazen sadık Dört yıl boyu atmış oka denk gelmeyen Göğüsünde göremedik bir madlya Neler olmaz bu dünyanın üstünde? Kim yanmadı dünkü yangının içinde? Bıyıgı bile yanmadan geldi böyle bir insan Bir çizik bile yok dökülmüş kurşundan derisinde! Onu da hayat aç kurt gibi dalamış, O da gelen düşmandan kurşundan saklanmış Gece gelip başı ile dokunuyor İki ayağı iki kolu yok adam .

Қушады да аспан жаққа ушады. Я немесе домалайды жау жаққа Ауызында... тістеп алған... пышағы! Я немесе шыным осы, жарқыным, Оғын тауысып, тауысып күшін, қарқынын, Айқайлайды атымды атап қара шал Табанында шынжыртабан танкінің. Ақырғы рет жанып жатқан далаға, Бір қарап ап, қасындағы қараға, Дәрібайға жалынатын секілді ол: «Сәлем айт, деп, ауылдағы балама...» V Дәрібай бірақ буның бірін айтпайды, Жанына оның батпас бәлки жат қайғы. Әкемменен бірге жүрген жумбақ шал Құпиясын қапқа тығып сақтайды. Бүйтіп тыққан құпиясы құрысын, Ешкім ішпес ешкімнің де ырысын. Бүгін атып жіберсе де сол үшін Білген дурыс болған істің дурысын... Көкірегіме менің аздап күйік сал, Кінәм болса — өз мойныма қиып сал. Соғыс жайлы әңгімеден қашатын Унамайды маған сол бір туйық шал. VI Ерді көрдім талай досын сақтаған, Елді көрдім ердің атын жаттаған. Унамайды кейбір маған апай төс, Төрт жыл жүріп жалғыз медаль тақпаған. Әңгімені өзі бастап, иіп тік, Мақтанатын унамайды суйықтық. Одан жаман унамайды отыз жыл Жалғыз рет ашылмаған туйықтық! Әлде бәрін умытар деп жүрмісің? Көрге әкетіп тығам ба деп түрлі ісін. Бүгін өліп, бүгін өліп кетсе де — Қылмыс болса айтпай ма екен қылмысын? Ерлік болса айтпай ма екен ерлігін? Өрлік болса айтпай ма екен өрлігін? Сенің қалай келгеніңді майданнан Жасыруға правом жоқ мен бүгін. Шындық үшін жаттың бізге бәрі жат, Дертке айналар көп жасырған кәрі дақ. Ауызын жауып жүргенменен қорқақтар, Ауызын жауып қала алмайды ар-уят. Мен бәрібір умытпаймын сол күнді, Жетім қалған жүректегі толқынды. Шырқыратам өтіріктің өзегін,	Babam olup gece beni alıyor Alıyor da gök yüzüne uçuyor. Ya olmadı yuvarlanıyor düşman tarafına Ağızında dişi ile tutan bıçağı! Ya işte gerçeğim bu kadar, canım, Okunu bitirip, gücünü bitirip, hızlıca, Bağırıyor ismimi seslenip kara dede Dibinde zinciri olan tankın Son defa yanmakta olan toprağa Bir bakıp yanındaki yaşlıya Deribay'a yalvarır gibi o: " selam söyle, diye, köyümdeki evladıma.." V Derıbay ama bunu hiç birini demedi, Canını acıtmıyordu belki yabancının kaygısı Babamle ile beraber gezen sırlı yaşlı Sırını kaba koyup saklıyor. Böyleca saklayan sırı batsın Kimse kimsenin nasibinden içmez Bugün de vursa bile bu yüzden Bilmek en iyisi işin doğrusunu… Kalbime benim azıcık bir acı koy, Suçum varsa – kendi şahsıma kes Savaş hakkındaki sohbetten kaçacak Hoşuma gitmiyor işte o ketum dede VI Erleri gördüm çok dostunu kurtaran, Milleti gördüm erlerin ismini ezberleyen Beğenmiyorum bazen ben boş göğsü, Dört yıl gezip madalya takmayan. Sohbeti kendisi başlatıp, dikilip, Hoşuma gitmiyor övünen cıvık. Ondan beter hoşuma gitmeyen 30 yıl Bir defa bile açılmayan ketumluk! Yoksa herşey unutulur diye ummuyor musun? Mezara götürüp saklayacak mıyım diye her işi. Bugün ölüp, bugün ölüp gitse de – Suçu olsa söylemez mi ki suçunu? Cesur olsa söylemez mi cesurluğunu? Büyük olsa söylemez mi büyüklüğünü? Senin nasıl geldiğini meydandan Saklamaya hakkım bugün yok benim. Gerçek için yabancının hepsi bize yabancı, Derde döner çok gizlenen kirli leke. Ağzını kapayıp gezse de korkaklar, Ağzını kapatamaz ki ar – namus. Ben zaten unutmam o günü Yetim kalmış kalbimdeki dalgayı

Толтырғанша шындықпенен олқымды. Не киімге үсті-басы жарымай, Не денеге бір қорғасын дарымай, Мен бәрібір умытпаймын келгенін Осы өлеңде өзек болған Дәрібай!	Dökeceğim yalanın nehrini, Doldurana kadar gerçek ile halkamı. Ne elbisye üstü başı yaramadan Ne vücuduna bir kurşun geçmeden Ben hiçbir zaman unutmam geldiğini Bu şiirde özet olan Deribay!

ҚАРАКЕСЕК ҚАЛМАҒАМБЕТ ТУРАЛЫ ЖЫР	**KARASEK KALMAHAMBET HAKKINDA ŞİİR**
Қаракесек Қалмағамбет нағыз уста еді. Өзінен бала қалмады. Төсін Кемелбай устады.	*Karakesek Kalmahambet gerçek büyük ustad idi.* *Çocuk sahibi olamadı. Kemelbay'ı evlat edindi.*
Кеселі жоқ көкірегіне бататын Базары жоқ буйымдарын сататын... Он қолынан өнер төккен керең шал Айдалада темір соғып жататын.	Hastalığı yok canını yakacak Pazarı yok eşyalarını satacak… On parmağında hüner döken sağır dede Bir yerlerde demircilik yapıyordu
Ешкім оған «шық демейді жумысқа» Өз илеуін өзі тапқан қумырсқа. Қаракесек Қалмағамбет бір өзі Бір колхозды устап турған бір уста.	Kimse ona "çık demiyor işe" Kendi rızkını kendi bulan karınca. Karakesek Kalmahambet bir kendi Bir kolhozu ayakta tutan bir usta.
Қара темір — басылмайтын жерігі, Баласы жоқ, жалғыз кемпір — серігі. Ішкені — айран. Жылқы ауылдың месіндей Күндіз-түні күмпілдейді көрігі. Жалғыз қылған, уста қылған өмір-ау, Қол-аяғын қысқа қылған өмір-ау. Бақа мойын, бақырауық қара шал, Құлағын да қылған оның саңырау.	Kara demir –doymayan yemeği, Çocuğu da yok yalnız nene – sırdaşı. İçeni – ayran. Köy atının güzelliği gibi Gece – gündüz parlıyor nur yüzü. Yalnız yaratan, usta kılan hayat işte, Ayak – kolunu kısa eden hayat işte. Kısa boyun, bağıran yaşlı dede, Kulakını da edip onun sağır işte.
Күн-қарлығаш жайған кезде қанатын, Иттен қорқып үндемейді кеп қабатын — Әдетім бар ізге түскен мысықтай Тымпың қағып көрік үйге баратын.	Güneş – kırlangıç yaydığında kanadını, Köpek ısırır diye korkarak ses çıkarmaz – Alışkanlığım var izi takip eden kedi gibi Yan yan yürüyüp güzel eve gidecek.
Устап көрем суып қалған темірді, Устап көрем сөніп қалған көмірді. Жеті жаста біліп алғым келеді Жетпіс жылда ол жасаған өмірді!	Tutup bakıyorum soğumuş demire, Tutup bakıyorum sönmüş kömüre Yedi yaşta atlamak istedim Yetmiş yaşta o yaşamış ömüre.
Шоққа қақтап шартемірдің мүсінін, Келтіреді ол не бір заттың пішінін. Ауыздық па... үзеңгі ме... көңілін Қалдырмайды іздеп келген кісінің.	Ateşe tutup yuvarlık demirin Yapıyor o her nesnenin biçimini Gem mi.. Üzengi mi.. gönlünü Geri çevirmiyor gelen kişinin.
Маған жумбақ қолы қатты шал бірақ, Темір соқса терлейтіні балбырап. Таңертеңнен кешке дейін соққанда Маған жумбақ — талмайтыны қалжырап...	Bana bulmaca elleri sert dede ama Demir yapsa terliyordu eriyip. Sabahtan akşama demircilik yapınca Bana bir sır – yığılmaması yorulup...
«Үш ашаның» иесіз сабы білсін деп,	" Üç Dirgenin" sahipsiz sapı bilsin diye,

Шал соғады шартемірді күрсілдеп, Терең туннель-тамырлардың ішінде Пойыз кетіп баратқандай дүрсілдеп!	Dede vuruyor yuvarlak demiri ses çıkartıp, Derin tunel – damarların içinde Tren gidiyormuş gibi tak tak diye.
Бул өмірде не бар дейсің мәңгілік, Темірлерін көмірге айтып ән қылып, Өшті бір күн... күндіз-түні сөнбейтін «Үш ашаның» сайындағы жаңғырық!	Bu hayatta ne var dersin sonsuz, Demirlerini kömüre anlatıp türkü edip Söndü bir gün gece güzdün sönmeyen “Dirgenin” sayesindeki yankılar!
Күзге барып күн де батты салқындап, Омырауын бояй алмай алтындап. Қара төбет жүгірмейтін болды енді Бурынғыдай күндік жерден арпылдап.	Sonbahara gelip, güneş de batıyor soğuyup Üstünü boya almadan altın renge Alabay koşturmuyor artık Eskisi gibi aynı yerden havlayıp.
Жалғыз турып... жалғыз келмей жатқысы. Келді дейді кемпір суға батқысы. Кеңсе қылды ол кең үйінің төр жағын Отыратын ауылсовет хатшысы...	Yalnız yaşayıp, yalnız kalmamak için Yaşlı kadın suya atlamak isterdi. Evinin baş köşesini toplantıya çevirip Oturuyordu köyün muhtarı…
Бул бір тірлік өзіне аздап унайды, Бастық келсе — кейде шай-су сурайды. Сельсоветке келгендерге шай беріп, Шай үстінде шалын айтып жылайды. Сөйтіп жүріп... көзге ақ түсіп тарыдай, Қалған кезде жүрер жолын танымай, Бала болды жесір қалған кемпірге Армиядан қайтқан жетім Сағынай...	Böyle yaşam kendisinin az hoşuna gidiyor, Vali gelse – bazen çay – su istiyor. Toplantıya gelenlere çay verip, Çay içerken yaşlı eşini anıp ağlıyor. Böylece gözüne aklar düştü darı gibi Durduk yere gittiği yolunu bulamadan Çocuk oldu dul kalan yaşlı kadına Askerden dönen yetim Sagınay..
Ол жоқ болса жер ойылар адамдай... Уста келді — қызылжирен Кемелбай, Бақа мойын балуан шалдың балғасын Ол да соқты күні бойы дем алмай.	O olmazsa yer yarılacak adam kadar… Usta geldi - buğday tenli Kemelbay, Kısa boyun pehlivan ihtiyarın baltasını O da soktu gün boyu dinlenmeden.
«Жақсы шот жоқ ол жасаған шоттан» деп... Темір-терсек ол жасаған тіптен көп...» Біздің елде көз тоқтайтын зат көрсең Ел айтады: «Қалмағамбет соққан», — деп...	“ İyi çapa yok onun yaptığı çapadan” diye .. Onun yaptığı demir deşek çokça var…” Bizim yurtta göz delecek eşya görsen Halk anlatır: “ Kalmahambet yaptı” – diye..
«Бул маңайда Қалекеңе жететін, Уста жоқ деп... Қалекеңнен өтетін...» Ол урғанда өліп жатқан темірлер Тілі шығып тіріліп-ақ кететін.	“ Bu çevrede Kalekene yetecek Usta yok diye… Kalekeni geçecek..” Onun varlığında ölüp yatan demirler Canlanıp sanki konuşup bile gidecek.
Шал ешқашан батпаушы еді уайымға, Тіс жармайтын өз өмірі жайында. Темірлерді илеп-илеп жумбақ шал, Уйықтап кетті «‡ш ашаның» сайында.	İhtiyar hiç bir zaman düşmüyordu kaygıya, Sır vermiyordu kendi hayatı hakkında. Demirleri yoğura yoğura sırlı ihtiyar Uykuya gitti “ üç dirgenin” sayesinde
Өмір бойы жанып өтті шырағы, Өмір бойы шауып өтті пырағы. Суарғанда пышылдаған пышақтан Басқа өсекті естімеді қулағы...	Ömür boyu yanıp durdu ışığı Ömür boyu koşturdu Tulparı Bilenen biçilen bıçaktan Başka dedikodu duymadu kulakı..
Арман лаулап қайта оралса баяғы Өткім келіп өткелдерден өтпеген, Жеткім келіп армандарға жетпеген, Кездесер ем көрік үйдің ішінде Сол баяғы сөнбей қалған отпенен	Hayal yanıp geri dönse eskiye Geçmek isteyip geçeceklerden geçmeyen Kavuşmak isteyip hayallere kavuşamayan Buluşurdum güzel evin içinde O eski ateş ile sönmeyen

Күн — қарлығаш жайған кезде қанатын, Тымпың қағып көрік үйге баратын Күн оралса — ізге түскен мысықтай... Ит оралса — үндемей кеп қабатын: Оралса арман қайта оралған өмірдей, Жанар едім жел үрлеген көмірдей. Барар едім Кемелбайдың алдына Бір илеуі қанбай қалған темірдей. Аударғанда сом темірді Кемелбай Таныр ма екен тығырыққа қамалмай? Ырс-ырс етіп урған сайын күшейіп, Соғар ма екен дәу балғаны дем алмай? Соққан кезде дәу балғаны дем алмай, Екпінінен жел соға ма самалдай? Жасыл айдар жалдындардың ішінен Шар болаттың шоғын көрсе Кемелбай, Сәуле көрсе жанарына үңіліп Өмір кетер өзегіне жүгіріп, Нағыз уста салып қалса балғамен Нағыз темір шыға келер тіріліп! Маңдай терді сүрткен кезде күрсініп, Гүлдеп кетер гүлдемеген бір шілік, Нағыз өмір — Балғалар мен Төстердің Арасынан тірілетін тіршілік.	Güneş – kırlangıç yaydığında kanadını, Yan yan yürüyüp güzel eve giderdi Güneş dönse – gölge peşine düşmüş kedi gibi Köpek dönse – sesiz gelip ısırırdı: Dönse keşke geri dönmüş ömür gibi Yanardım rüzgar üfleyen kömür gibi Gidecektim Kemelbay'ın yanına Bir yoğurması bitmemiş demir gibi. Bozdurduğunda som demiri Kemelbay Tanır mıymış bir deliğe saklanmadan? Tırs – Tırs diye durdukça güçlenip, Vurur mu ki kocaman çekici nefes almadan? Vurduğunda koca çekici nefes almadan, Hücum rüzgar değer mi samal gibi Yeşil saçlı ateşin içinden Yuvarlak çeliğin közünü görse Kemelbay Güneş nuru görse ışığına eğilip Ömür gider derinine koşturup, Gerçek usta vurup koysa çekiçle Gerçek demir çıkıverir canlanıp! Alın terini sildiğinde oh çekip, Çiçek açar çiçek açmayan bir söğüt Gerçek ömür – Çekiçlerle Ağacın Arasından canlanacak yaşamdır.

БЕРІКБАЙ	**BERİKBAY**
I Кім қойғаны есімде жоқ, кім тыңдап. Есік жақтан көздеріміз жылтыңдап, Ән салатын Берікбайға қараймыз «Бәрекелді», Жібекжан!» деп суңқылдап. Ән емес-ау көмейінен төгеді ок, Көздерінде бір жанып, бір сөнеді от. Қаршыға боп... Төлеген боп... ал бірде Көрінеді аужар айтқан Шеге боп... Ән отына жылынғандар тамсанған... Сөнсең сөн де... Күйсең күй де, жансаң — жан! Жас марқадай тумсығы бар Берікбай Көзімде тур — танауынан ән салған... Ықыласы тыңдаушыға бір қулап, Дауысы ашылып кеткен кезде шырқырап, Әнді болып... әннен көрі дәмділеу Қыстың күні... ет келетін... бурқырап. Төлегеннен мүлде үміт үзді деп...	**I** Kimin dinlediği kimin dinlemediğini hatırlamıyorum Kapı tarafından gözlerimiz oynaşıp, Şarkı söyleyen Berikbay'a bakıyoruz "Aferin", Jıbekjan!" diye duraksayıp. Şarkı değil boğazından döküyor kurşun Gözlerinde bir yanıp bir sönüyor ateş Atmaca olup.. Tölegen olup bazen Gözüküyor aujar[61] söyleyen Şege olup Şarkı ateşine ısınanlar özenmiş... Söneceksen de sön.. yanacaksan da yan , Yanacaksa – can! Genç Marka burunlu Berikbay Göz önümde – burunuyla şarkı söyleyen Dikkati dinleyiciye bir düşüp, Sesi açılıverse çığlık atıp Şarkı olup.. şarkıdan da daha lezzetli Kış günü… et kokusu gelirdi yayılıp.

[61] Veda türküsü

Жалғыз күтіп жазды өткізді, күзді деп... Жазы-қысы Берікбайдың аузынан Бір түспейтін зар жылаған Қыз Жібек... Кескіні бай, бойдық жігіт, көрік бай, Көрші ауылдан бір сулу қыз көріпті-ай. Қол жетпейтін аспандағы жулдыздан Ішіне шоқ түскен екен Берікбай... Ғашық болсаң маған ғана укса деп, Ән салғанда ауызынан ушады от. Көзі күліп отырса да жігіттің Жаны — муз боп жатады екен куса боп. — Бастыққа айтса — беттен алып тастар ма? — Күн емес деп ойнақ салар жастарға. Соғыз кезі... байтал түгіл бас қайғы... «Әліңді біл!» — деп қалыпты басқарма... II Әлін біліп, байғус бала бата алмай, Жүреді екен жар қызығын тата алмай. Көздің куртын жегеніне сол қыздың Төрт жаз... төрт қыс төрт жыл өтті бақандай. Салқын қыздың деміндей боп күзгі леп, Сол бір қыстан әрең шықтық біз жүдеп. Анда-санда көңілімізді жылытатын Берікбайдың аузындағы «Қыз Жібек»... Жүректегі жалғыздықты қуатын Не бір тәтті бала-қиял туатын. Жүрек сонда еміс-еміс сезетін Қол жетпеген махаббаттың қуатын. Сары алтынға түгел малып жер үстін Туатынын сезетінбіз тегіс күн. Желпілдейтін Берікбайдың танауы. Исін сезген хабаршыдай жеңістің... Сол жеңіске бәріміз де сенуші ек? Жеңіс десе тартушы едік көңілшек. Жеңіс болып Берікбайдың көзіне Көрінетін көңіліндегі келіншек. Апақ-сапақ көңілімізді ашатын Бойдақ жігіт басқарманың үйінде. Өз жарына өзі айтқандай беташар Күнде кешке «Жібекжанға» басатын. «Кут!» депті қыз, күте-күте көз алды... Аңқау жігіт көзі бозарды. Жеңіс күні... қатыны өлген басқарма Әлгі қызды... көп сарғайтпай өзі алды! III Сол бір қызға ақылы бай, көрік бай, Қасиетті аямай-ақ беріпті-ай.	Tölegen'den çoktan umut kesti diye .. Yalnız bekleyip geçirdi yazı, güzü diye Yaz – kış Berikbay'ın ağzından Hiç düşmezdi yalvarıp ağlayan Kız Jıbek.. Çehresi zengin, boylu yiğit, görünüşü güzel Komşu köyden bir güzel kız görmüş işte. Elin yetmediği gökyüzündeki yıldızdan İçine bir ateş düşmüş Berikbay… Aşık olacaksan benim gibi ol diye, Şarkı söylerken ağzından uçuşıyor ateş Gözü gülüyorsa da yiğidin Canı – buz gibi duruyor hüzün dolup - Başkana söylese – yüz çevirir mi? - Gün değil, oyun edecek gençlere Savaş zamanı – başlık parası değil baş belası "Halini bil!" – demiş başkanlar… II Halinden anlayıp, zavallı çocuk sığmadan Geziniyormuş yar neşesinin tadını almadan Gözünün içine bakınca o kızın Dört yaz … dört kış dört yıl geçti koskoca. Soğuk kızın yüzü gibi sonbaharın güneşi O bir kıştan zor çıktık halsiz biz Arada – sırada kalbimizi ısıtacak Berikbay'ın ağzındaki " Kız Jıbek".. Kalpteki yalnızlığı kovacak Nasıl bir tatlı çocuk hayal doğacak Kalp orda yavaş –yavaş hissedecek Elin yetmediği aşkın gücüne Sarı altına kapatıp tüm yer yüzünü Doğacağını hissediyorduk sakin gün Sallanan Berikbay'ın boğazı Kokusunu almış haberci gibi zaferin… O zafere hepimiz de inanırdık? Zafer dese çekiyorduk gönülce Zafer oldu Berikbay'ın gözüne Gözüken gönlündeki köydeki kızçe Tatlı talı gönlümüzü açacak Bekar yiğit başkanın evinde Kendi yarine kendi söylemiş gibi betaşar Her gün akşam " Jıbekjan'a" gidecek. "Bekle!" demiş kız, bekleye – bekleye göz önü Saf yiğit gözü kızardı Zafer günü.. eşi ölen başkan O kızı.. çok bekletmeden kendi aldı III O bir kıza akılı çok , güzelliği çok

Той үстінде суп-сур болып бет-аузы «Жібекжанды» тағы да айтты Берікбай. Тастағандай даусын біреу көгендеп? Домбырасы жөнелген жоқ безеңдеп. Қуйттай болып бір бурышта қунысқан Берікбайға «бәрекелді» деген жоқ. Қулағына су кіргенде, күңгірлеп, Домбыраның мурны бітті міңгірлеп. Қулық болып қури берді дәу жігіт Қумға кіріп баратқандай үңгірлеп... Ей, махаббат! Сенің өзің қандайсың, Соқыр қусап — бір көргеннен танбайсың, Жүрегінде «Жібекжаны» болмаса, Махаббатқа ән айтқыза алмайсың. Бул — махаббат бул өмірдің сәні екен, Сол бір сәннен мен де пушпақ дәметем. Ән дегенің — махаббаттың өзі де... Махаббат деп жүргеніміз — ән екен... Сол бір қызға ақылы бай, көрік бай, Қасиетті аямай-ақ беріпті-ай. Сол бір тойда «Жібекжанды» бір айтты... Сонан кейін ән салған жоқ Берікбай... Өмір деген өткен күннің айтағы Көңіл — бөрі жортып-жортып қайтады. Сол кездегі Берікбайдың қайғысын Ғарифолла... сәл жеткізбей айтады	Sıfatlarını vermiş (Tanrı) çok görmeden Düğün esnasında bozarıp yüzü “Jibekjan’ı” yine söyledi Berikbay. Sesini birisi kısmış gibi Dombırası hiç olmadı çırpınıp Ufacık olup bir köşede sıkışmış Berikbay’a “aferin” diyen yok. Kulakına su girince, uğuldayıp Dombıranın burnu bitti tınkırlayıp. Kurnaz olup uyanıklık yapıverdi koca yiğit Kuma bakıp gidiyormuşcasına ağlayıp.. Ey, Aşk! Sen özün neredesin, Kör gibi – bir gördüğünden vazgeçmiyorsun, Kalbinde “ Jıbekjanı” olmasa, Aşka şarkı söyletemezsin, Bu aşk bu hayatın güzelliğiymiş O bir güzellikten de ben de bir dilim beklerim Şarkı dediğin – aşkın kendisi de.. Aşk diye düşündüğümüz – şarkıymış… O kıza işte akılı çok, güzelliği çok Sıfatlarını vermiş çok görmeden O düğünde “Jıbekjan’ı” bir söyledi Bir daha hiç şarkı söylemedi Berikbay Ömür denen geçmiş günün teşviki Gönül – kurt tavlayıp dönüyor O zaman ki Berikbay’ın derdini Garifolla.. az yetiştirmeden söylüyor.

КӨМЕКБАЙ ТУРАЛЫ АҢЫЗ *«Сол бір жылдың жазын-ай,* *Біз ол жылы баламыз.* *Басқарамыз — Тәжібай.* *Ана ауылдан боламыз...»* *«Кәмелет» кітабынан* I Тағы да сол қой бағатын Көмекбай, Журттың сөзі: «Басқармаға не депті-ай!» «Бір көйлекпен, бір шалбармен қалдым!» — деп, Кәрі жорға қызыл тілді безепті-ай... Тағы да сол қулақ түрген тазыдай Қойлы ауылды аралап жүр Тәжібай. Ел қамымен уһілеп те қояды: «Қиындықты көтердім, — деп, — қажымай».	**KÖMEKBAY HAKKINDA RİVAYET** **“**O bir yılın yazı, Biz o seneler çocuğuz, Başkanımız – Tejıbay Ana köyündeniz..” “ Kemelet” kitabından I Yine aynı koyun bakan Kömekbay, Milletin sözü: “ Yönetime ne demiş – ki!” “Bir gömlekle, bir pantolonla kaldım!” – diye Yaşlı at kırmızı dilini süslemiş. Yine sol kulağını dikmiş köpek gibi Koyunlu köyü geziniyor Tejıbay Millet kaygısıyla ofluyor arada: “zorlukları çektim, - diye, - bezmeden». Bu baharda kendisi az yorulmuş, Suculuk yapacağım diye akdarıdan.

Биыл көктем өзі аздап арығаң, Шығанақтық жасаймын деп тарыдан. Көзір болған короліндей крестің... Біздің колхоз басқармаға жарығаң. Бір жағынан қыздарға көз жүгіртіп, Бір жағынан жас әйелін қыдыртып, Үш жеп биге шыққалы жүр Тәжібай, Активтерін балапандай шубыртып. II Сол тобымен жудырықтай түйіле, Келіп түсті Көмекбайдың үйіне. Жулдыздары жыпырлаған жыртық үй... Қарап турсаң қарт қойшының үйіне. — Хал деймісің? — уа, басқарма, иеміз, Қыс суыққа, жаз ыстыққа күйеміз. Екеуара жалғыз шапбар бар бізде... Кемпірменен алма-кезек киеміз! Айтты ма екен іште жатқан жан сырын? Астына әлде алғаны ма қамшының? Екі беті нарттай болған Бастыққа Осы болды айтқан сөзі қойшының. Менен басқа бул сөзге ешкім күлген жоқ. Қалжың айтып жиен назбен ілген жоқ. Көмекбайда бүтін шалбар біреу деп, Шынында да қонақтары білген жоқ. III Дала ыстың, ‡йдің іші тымырсық. Мес пенен шал. Қыл мен қыбыр ыбырсып. Өңшең семіз жарылардай қоңынан, Есік алды жатты қойлар ыңырсып. Басқармаға батпаса да тісі әлі, Көмекбайдың жатты ішінде пышағы — Жалғыз шалбар, жалғыз көйлек Көмекбай Жауға шапқан жалаң төске усады. Жалғыз өзі мың жау шапқан қамалдай, Күндіз бағып, түнде — күзет... дем алмай. Жарылғалы отыр екен жалғыз шал... Шай-су іздеп ауданға да бара алмай. Өңшең жылтыр жағымпаздар тап-тақыр Тәжібайдың сөзін күтіп сапта тур. Жер қозғалса қозғалмайтын басқарма «Бәрі болад, бәрі болад!» — деп жатыр. IV Сонан кейін сол қойшының жанжалы Немен тынды, есімде де қалмады. Сонан кейін санаған да ешкім жоқ Нешеу болды Көмекбайдың шалбары. Бірдеңені тастағандай бітіріп, Жайлап қана — алақанға түкіріп,	Kozu olan kralı gibi крестің.. Bizim kolhoz yönetime yakışan. Bir yandan kızlara göz gezdirip Bir yandan genç eşini gezdirip Üç atlayıp, vezirliğe çıkacak gibi Tejibay Aktiflerini civciv gibi taşıyıp II O grubuyla yumruk gibi birleşip Geldi Kömekbay'ın evine Yıldızları parıldayan yırtık ev Bakıyorsan yaşlı çobanın evine. - Hayır ola? – ya, başkan, sahibimiz Kışın soğuğa, yazın sıcağa yanıyoruz İkimize tek kıyafet var bizde Nene ile sırayla giyiyoruz! Söyledi mi ki içindeki can sırını? Kamçının altına almış veya İki yanağı parlak olan Başkana Bunlar oldu dediği çobanın. Benden başka bu kelimeye kimseler gülmedi Şaka ile yeğen nazla bile takmadı Kömekbay'da tüm şalvar bir tane diye, Gerçekten de misafirleri bilmedi. III Dışarısı sıcak evin içi buz gibi, Mes ile yaşlı. Kıl ile çöp karışıp Sürekli kilolu yarılacak gibi ortadan Kapı önü koyunlar yatıyor meleyip Başkana batmasa da dişi daha Kömekbay'ın içinde duruyor bıçağı – Tek şalvar, tek gömlek Kömekbay Düşmana koşan yalın göğse tuttu. Bir tek kendisi bin düşman yıkmış duvar gibi Gündüz bakıp, gece nöbet dinlenmeden. Yarılmak üzere oturuyormuş yalnız ihtiyar.. Çay – su arayıp merkeze de gidemeden Sürekli parlak yalakalar bilmişler Tejıbay'ın sözünü bekleyip sıraya dizilmişler Yer yarılsa hareket etmeyen yönetim "Her şey olacak, hepsi olacak!" – diyordu IV Ondan sonra o çobanın davası Neyle sustu (bitti) hatırlamıyorum. Ondan sonra sayan kimse de yok. Kaç tane oldu Kömekbay'ın şalvarı. Sanki bir iş bitirmiş gibi, Çaktırmadan – avucuna tükürüp (mecazi) Siyah bıyığını az düzeltip… Bekledi de,

Қара муртын сәп ширатып.... турды да, Қиындықтан шықты Тәкең сытылып. «Сол қойшыға қиын болған себепті-ай, Сол арада шара алынсын», — демепті-ай. Анда-санда алса дағы айқайлап, Қойын тастап қашқан емес Көмекбай. Артық ішіп, артып киіп... жемепті-ай, «Мынау мың қой еңбегім ғой», — демепті-ай, Қазірде де мақтанбайды күпілдеп, Бір кездерде мың қой баққан Көмекбай! V Не көрмеді кейін менің бул көзім. Молшылықпен жүздім талай бірге өзім. Уақыт бізді, Отан бізді байытты, Шым жібекпен орап алдық күн көзін! Шалбар да жоқ жанжал да жоқ ойында, Көмекбайдың кім жүргені қойында, Экватор мақпал шалбар киіп ап Дөңгелейді полюстердің тойында! Қойшылардың қазір жақсы хал-жайы, Қойшылардың қазір жақсы жағдайы. «Волга» — десе, «кілем», — десе әлі де Қойшылардың тақылдайды таңдайы. Біреу сеніп, біреу буған сенбес те, Кей «оптимист» «бултартқанға» көнбес те, Екеуара жалғыз шалбар тарихы Кеткеніне көп жып болды келмеске! VI Біз бармасаң ай балта алып Кеселге, Өз бетімен Кесел бізден көшер ме! Айтпауға да болар еді... бул жайды Айтпай қонсақ Шындық бізді кешер ме! Сен Шындықты кесе алмайсың қанжармен. Сен шындықты шеше алмайсың жанжалмен. Соп кездегі біздің шындық — Көмекбай... Мың қой бағып жүрді жалғыз шалбармен! Қазір бізге тулпар керек! Үй керек! Бәрі керек! Алтын сағат — сый керек! — Ол аз балса, мансап пенен абырой бір жағынан ол турады кимелеп. «Муны айтқанда тағы нені утасыз!» — Дейсіз де сіз бір сурауды жутасыз... Жауап мынау: Жалаң аяқ кезде біз Ол да жүрді біздер қусап лыпасыз. Біз өртенсек ол да өртеніп тамыз боп, Қайнап турған миымызға тамызды от.	Zordan çıktı Teken sıyrılıp. “ O çobanın zor olmuş durumu, O esnada çare bulunsun”, - dememiş, Arada – sırada bağırsa da kızıp, Koyunlarını bırakıp kaçmadı Kömekbay. Fazla içip, fazla giyip – fazla da yememiş, “ Bu bin koyun emeğim de”, - dememiş Şimdide hava atıp övünmemiş, Bir zamanlar bin koyun bakan Kömekbay! V Neler görmedi benim bu gözlerim sonradan. Bollukta yüzdüm daha çok ben. Zaman bizi, Vatan bizi zengin kıldı, Sim ipekle kaplayıp aldık güneş yüzünü! Şalvar da yok, dava da yok aklında, Kömekbay’ın kimin gezdiği koyununda, Ekvator Makpal pantolon giyip Dönüyordu polyesterin düğününde! Çobanların şimdi iyidir yer -yurdu, Çobanların iyi şimdi durumu. “Volga” – dese, “kilim”, - dese hala da Çobanların gıcırdıyor damağı. Biri inanır, biri buna inanmaz, Bazı “iyimser” “kötümsere” razı gelmez, İki insana tek şalvar tarihi Gittiğine çok oldu bir daha gelmemek üzre! VI Biz gitmezsek ay balta alıp Kesel’e, Kendi haliyle Kesel bizden göç eder mi? Demesek de olurdu bu durumu Demesek eğer Gerçek bizden vazgeçer mi? Sen Gerçeği kesemiyorsun kılıçla, Sen gerçeği çözemezsin kavgayla, O zamanki bizim gerçek – Kömekbay.. Bin koyun bakıyordu tek şalvarla! Şimdi bize Tulpar lazım! Ev lazım! Herşey lazım! Altın saat – saygı lazım! – O az gelse, rütbe ile saygı Bir yandan o bekliyor ittirip. “Bunu söyleyince daha ne kazanırsın!” – Dersiniz ve bir soruyu yutarsınız.. Cevap bu: yalın ayak zamanda biz O da gezdi bizim gibi şalvarsız. Biz yansak o da yanıp temmuz olup, Yanıp duran beynimize damlatıp ateş Şimdi artık kaldı altın yaylada Tek şalvar insan inanmayan rivayet olup!

Енді бүгін қалды алтын жайлауда Жалғыз шалбар адам сенбес аңыз боп!	

БАСҚАРМАНЫҢ БАЛАСЫ	**YÖNETİMİN ÇOCUĞU**
I Сыңғыр-сыңғыр сүйіскенде стакан, Жылдам атқан, жылдай болған қысқы таң. Сонда туған, тойда туған — жалғыз ул — Өзі қазақ болса да аты — Степан. Кемпірлерге Степан деу зор бір күш, Сипан дейді. Атын оның сол бір қыс, «Разиннің» киносы боп ауылда Степан деп қоя салған бір білгіш. Тамақ берсе обырланып асамай, «Жүрегіне жақпай» сорпа, аса май. Шепік болып өсіп жатты шекер жеп... Разин боп кетеріліс жасамай. Әрі жуас, әрі момын, ақ көңіл, Жумсай қалсаң елп-елп еткен жеп-жеңіл. Аңқау көзбен тек аспанға қарайтын Қанат байлап ушатындай көкке бір. Ол тоқ болды. Онда бәрі мол болды, Қайда барса біздің Сташ жол болды. Жақсы тайды кекеңдетіп мінгенде ол Ең бірінші бақталасым сол болды. Жаяулықты алдына бір келтіргім Келіп талай, өкінішті өлтірдім. Жаяу жүріп жарысамын атпенен, Баласымын бір кембағал кемпірдің. II Нағашының сәл жиендік машығын, Жулған жоқ ем жырымшылап жасығын, Будан тура отыз екі жыл бурын Урладым мен Степанның асығын. Өтпесе де маған жәбір-жапасы Жатты менде жетімдіктің қапасы. Ылғи алшы туратуғын секілді Бастықтардың баласының сақасы. Ашық ауыз аңқау еді-ау сол бала, Барып турған жалқау еді-ау сол бала. Балпаң басқан басқарманың балпағы, Менен алды өміріне жолдама. Аңқаулығы маған тиген үлестей, Қалай турам кушім барда күреспей, Мен бар жерде — қасқыры бар тоғайдай, Степанның беделі де тур өспей. Ну тоғайда қасқыр тур ма, қус тур ма,	**I** Takır – tukur bir birine değince bardaklar, Hızlı atmış, bir sene gibi olan kış sabahı O zaman doğmuş, düğünde doğmuş – yalnız oğlan – Kendisi Kazak olsa da adı onun – Stepan Nenelere Stepen demek bela güç Sipan diyorlar. Adını onun o bir kış. “Razin’in” filmi olup köyde Stepan diye koymuş bir akıllı. Yemek verse doldurup yemeden “Midesi kaldırmadan” çorba, çok yağ Seçici olup büyüdü şeker yiye yiye Razin olup darbe yapmadan. Kendisi sakin,kendisi yumuşak, ak gönül Bir iş versen hızlı – hızlı çok hafif Şaşkın gözle bir tek gökyüzüne bakıyordu Kanat yapıp ucacak gibi göğe bir. O tok büyüdü. Onun herşeyi vardı, Nereye gitse bizim Staş yol gösterdi İyi tayı oynatıp binince o İlk bir hayalim o oldu. Yayalığı önüne bir getirmek İstedim, pişmanlığı öldürdüm Yaya gezip yarışıp at ile, Çocuğuyum bir fakir nenenin. II Anne tarafın, az yeğenlik alışkanlığı, Yırtmamıştım yakasına yapışıp, Bundan otuz iki sene önce Çalmıştım ben Stepan’ın aşık’ın Geçmese de bana cefası Vardı bende yetimliğin üzüntüsü Hep önümde duruyor gibi Başkan çocukların aşıkı Ağzı açık şaşkın idi o çocuk, Bir tembel idi o çocuk Sert basan başkanın adımı Benden aldı ömürüne gönderi. Şaşkınlığı bana düşmüş payı gibi, Nasıl durayım gücüm varsa güreşmeden Benim olduğum yerde - kurdu var ağaç gibi, Stepan’ın bedeli de duruyor büyümeden,

Әпдеқандай буғып жауыз күш тур ма! Әне, қоян! — деймін де оған білдірмей Бір асықты тыға қоям ышқырға. Ол білмейді. Шайтан ішті, жау ішті, Ол білмейді қалай, қайда тауысты, Степанға біткен еді мың асық, Тең жартысы біздің жаққа ауысты. Сол бір қыста қонсы болып бауырға, Паналадың соғыс дейтін дауылда... Жер сағынған аң сиырды мөңіретіп, Жазда көштік өзіміздің ауылға... Бес жастағы жиен болған базынам, Береке бер көптен емес, азынан — Бізбен бірге келді ауылға бір дорба Жолдасымнан урлап алған қазынам. Уақыт өтті... лаулал батып кешкі күн, Қара бояу сөндіргенде кескінін, Басқарма боп Степанның папасы Біздің елге келеді деп естідім. III Алмағанға урлығымды ашып мен, Кеткеніме аман-есен қашып мен, Емін-еркін ойнаймын деп жүр едім Степаннан урлап алған асықпен. Мынау хабар құрышын жеп құлақтың, Мазаны алды маңырауындай лақтың, Жалтыз өзім кешке қарай шайтан боп Жағасына бардым Қарақулақтың. Көз алдымда қалқан құлақ нағашым, Білмей келген жиенінің бағасын. Көз алдымда — қошқар мүйіз асықтар... Жан-жағынан «қылмыстыны» қамасын. Менің халім — мүсәпір хал, жасық хал, Дәл осындай болады екен пасықтар. Бата берді шым-қарағай тереңге Жүзе алмайтын солдаттардай асықтар. Оңай жерден ойып алған олжам ең, Адасып ем шайтан түртіп жолдан мен. Намыс па әлде! Ұят па әлде! Сташқа Неге асықты қайтармадым сонда мен? Іште өксіген өкініштің отымен Сол урлыққа әлі күнге өкінем. Қой сияқты қора-қора асықтар Жайылып жүр суға батқан бетімен. Асық еді-ау ақ тақырда атқандай, Сақалары қандай еді — батпандай! Әр асығы — бір-бір қайық сүңгуір Су түбінде қайғы сақтап жатқандай!	O ağaçlıkta kurt mu var, kuş mu var, Kocaman olan yabani güç mü var! İşte, tavşan! – diyorum ona çaktırmadan Bir aşığı saklıyorum içeri O bilmiyor, Şeytan içti, düşman içti O bilmiyor nasıl, nerede bitirdi (kaybetti) Stepan'a verilmişti bin aşık Tam yarısı bizim tarafa değişti. O bir kışın yandaş olup kardeşe Yaşadım savaş denen bir yerde Yer özlemiş hayvan ineği meletip Yazın taşındık kendimizin köyüne… Beş yaşındaki yeğenime olan kırgınlık Bereket versin, çoktan değil azından – Biz ile beraber köye geldi bir torba Yoldaşımdan çalıp aldığım hazinem. Vakit geçti … yanıp battı akşam güneşi Kara boya söndürünce güzelliğini, Başkan olup Stepan'ın babası Bizim köye gelirmiş diye duydum. III Çaldığımı dile getiremeyince Gittiğime sağ – salim kaçıp ben, Rahat – özgür oynayacağım diye gezmiştim Stepan'dan çalıp aldığım aşıkla Bu haber köşesini yiyip kulağın Huzurumu kaçırdı melemesi gibi kuzunun Yalnız kendim akşama doğru şeytan olup Yakasına gittim Karakulak'ın Göz önümde kepçe kulak anneannem Bilmiyor ki yeğeninin pahasını Göz önümde – koşkar boynuz aşıklar Her taraftan " suç işleyini" kapatsın Benim halim – fakir hal, zavallı hal Tam böyle olurmuş uyanıklar Batıverdi ağaçlığın dibine Yüzemeyen asker gibi aşıklar Kolay yerden kazıp alan hazinemidin Yanıltıp şeytan dürttü yoldan beni Ayıp mı yoksa? Utanma mı? Staş'a Neden aşıkları geri vermedim o zaman ben? İçimde yayılan pişmanlığın ateşiyle O hırsızlığa hala da pişmanım Koyun gibi ahır – ahır aşıklar Yayılıp akıyor suya batmış haliyle Aşıktı düz yerlerde atılmış gibi Sakaları da nasıl da – taş gibi Her aşığı – bir bir kayık batması

	Su dibinde kaygı saklayıp durur gibi
Зулымдықтың кішісі мен: үлкені Болмайды екен, асық оның мүлкі еді, Асық ойнап жатқандарды көргенде Жүрегімде бір қорқыныш үркеді,	Zalimliğin küçüğü ile büyüğü Olmuyormuş, aşık onun mal mülküydü Aşık oynayanları görünce Kalbimde bir korku ürperdi
...Оған талай, оған тапай жыл өткен, Бул жүрекке талай сулу гүл еккен. Кең даладай көңіліме тығылған Бір қара дақ кетер емес... жүректен.	Ona çok, ondan daha çok yıl geçti Bu kalbe çok güzel gül ekti Geniş yer gibi gönlüme saklanan Bu siyah leke gidecek gibi değil kalpten
Өмір менің кіршігі жоқ ғашығым, Ақ тесекке жуытпайтын жасығын, Тесіп шықты қырқасынан қырықтың Бес жасымда бір урлаған асығым.	Hayat benim tozu bile yok aşığım Beyaz yatağa yaklaştırmayan günahını, Delip çıktı kırık yerinden kırkın Beş yaşımda çaldığım aşığım
Өмір менің кіршігі жоқ ғашығым, Бір сыры жоқ бүгіп қалған жасырын. Не боларын білер ме екен сум жүрек Урлағанда ақ жүректің асығын.	Hayat benim tozu bile yok aşığım Bir sırı yok altta kalan gizli Ne olacağını bilir miydi bu yürek Çalındığında beyaz kalbin aşığını
Білсе білсін... жүрсін жанды жасытпай, Жүрсе жүрсін... уры көңлін тасытпай... Өмір бойы өкінуге жетеді Арда қалса бір Қара Дақ асықтай.	Biliyorsa bilsin… yeter ki canımı yakmadan Gezse gezsin hırsız gönülü taşıtmadan Ömür boyu pişman olmaya yetiyor Arkada kalsa bir siyah kele aşık kadar
Суға салсаң жуылмайды қара дақ, Музға салсаң суынбайды қара дақ, Ақ өмірдің ортасында өтеді ол Өмір бойы жүрген жерін жаралап.	Suya koysan yıkanmıyor siyah leke Buza koysan soğumuyor siyah leke Beyaz ömürün ortasından geçiyor o Ömür boyu gezdiğin yeri yara edip.
Көңіл дейтін көшкен журтта орны бай, Естен кетпес талай-талай болды жай. Су тубінде естеліктер жатады Жарылуын күтіп жатқан бомбыдай.	Gönül denen taşındığı yurtta yeri zengin Akıldan çıkmayan çokça yer oldu Su dibinde hatıralar yatıyor Patlamayı bekleyen bomba gibi

БАСҚАРМА МЕН ШОҚАТ. 1944 ЖЫЛ	**YÖNETİM İLE ŞOKAT. 1944 YIL**
Төбесінда қара қайыс тақия Бесенеден белгілі ғой Жақия, Қолы қатты, адырайған басқарма, Қолға түсіп қалмаңыздар қапия.	Kafasında siyah deri şapka Kendiliğinden belli oluyor Jakıa Kolu sert (ağır) şişkin yönetim Eline düşmeyiniz sakın ha.
Шықпай жүрді әуел кезде ол шектен, Қиын кез ғой әр қимыпды өлшеткен. Бір уақиға болды бірақ бір күні Жақияның бастықтығын көрсеткен.	Çıkmadı o bir evvel zaman çizgiden Zor zamandı her hareketi ölçüten Bir olay oldu ama bir günü Jakıa'nın başkanlığını gösteren.
Түстің кезі, Ерте қайттық елпектеп, Жалқаулық та араласқан болдыептеп, Дәл сол күні ерте оралып шабыннан, Шалап іштік көлеңкеге шөлдеп кеп.	Öğle vakti, erken döndük koşturup Tembellik de karıştı iyice Tam o günü erken dönüp çayırdan, Şalap içtik gölgeye gelip susayıp
Көз біткенді мөлдіретe мөлитіп, Тастап еді елді өзіне ол уйытып. Қолмеи емес, тілмен орақ оратын	Göz dediğini şaşkın şakın baktırıp, Bırakmıştı o yurdu kendisine hayran edip Elle değil, dille çapa kesecek

Шоқат қасқа әңгімені көлитіп.	Şokat işte sohbeti çoğaltıp.
Бір көлемді сөзге түсіп көбелі, Қызыл тілдің қызыл майын төгеді. Сөзден басқа сол арада сорлының Жазғырарлық жазығы да жоқ еді.	Bir miktar lafa gelip patavatsız, Kızıl dilinin kızıl yağını döküyor Sözden başka o esnada zavallının Yazacak kadar suçu yok idi
«Мен айрылсам тілімдегі қотырдан, Не шығады мен сияқты соқырдан», — Деп күлдіріп көк арбаның үстінде Сол көк езу Шоқат қасқа отырған.	“Ben kurtulsam dilimdeki yaradan Ne çıkacak benim gibi körden”, - Diye güldürüp mavi arbanın üstünde O mavi patavatsız Şokat oturuyordu.
Мес торымен желіп келіп Жақия, (Басында сол қайыс болған тақия) Саршунақтың айғырындай шақылдап, Ер үстінде отырды да қақия:	Semiz atla gelip Jakıa, (Kafasında yine o derili olan şapka) Gelenginin dişisi gibi ses çıkarıp Eyer üstünde oturuyor takılıp:
— Шөлдегенді, қарындарың ашқанын... Кім бастады елдің мынау қашқанын! Шоқат турып: (Сасқаны ма, неткені,) — Мен, — дегені сол арада қасқаның!	- Susadıklarını, karınlarının acıktığını.. Kim başlattı milletin böyle kaçmasını! Şokat: (şaşırdı mı ne yaptı,) Ben , - diyiverdi o esnada şaşkının!
— Ә, сенбісің! — деді-дағы мазақтап, Көзін шұқып тастауға да аз-ақ қап, Лақтырып кеп жібергені Шоқатқа, Қолындағы қыл шылбырды тузақтап.	Ee, sen misin! – dedi küçümseyip, Gözünü az daha oyuvereckti, Atmak istedi Şokat’a Elindeki kıl kamçıyı gözleyip.
Қыл шылбырды салды дағы ол енді, Қуйттай Шоқат дүние емес көлемді, Тақымына басып алып бір ушын... Бестөбеге сүйреп шауып жөнелді...	Kıl kamçıyı çıkardı da o şimdi Küçücük Şokat dünya değil geniş, Atının yanına sıkıştırıp bir ucunu Beştöbey’e çekip sürüp yöneldi.
Жақаң, бірақ көп сүйретпей тоқтады, Тоқтады да, жеті әкеден боқтады, Боқтап алып: «Мен сен итті бір оқтық, Қылайын!» — деп қосауызды оқтады.	Jakan, ama çok sürüklemeden durdu Durdu ve yedi atasına kadar sövdü Küfür edip: “ en sen iti bir kurşunluk, Yapayım!” – diye tüfeği mermi doldurdu.
— Барасың ба арыз айтып ауданға! Аудан түгіл, қайтпай келдім жаудан да. Қоғам үшін қолын Жәкең тартпайды Сен сияқты соқыр түгіл, саудан да...	- Gidecek misin dilekçe yazıp merkeze! Merkez değil, dönmedim ben düşmandan da. Çevre için Jaken elini çekmiyor Senin gibi kör değil, sağlamdan da..
Шоқат — қитар. Соғысқа да барған жоқ. Қылышын да қызыл қанға малған жоқ. Кейбіреудің айтуынша: бала көп, Малы да көп, бул Шоқатта — арман жоқ!	Şokat – şaşı. Savaşa da gitmemiş. Kılıcını da kızıl kana banmamış Bazıların dediğine göre: çocuk çok, Malı da çok, bu Şokat’ta – hayal yok!
Болмаса да елден ерек қылығы, Болмаса да елден ерек былығы, Шоқат үшін таяқ болып сол жеген Сырқырайды Сум Соғыстың Сынығы.	Olmasa da milletten farklı hareketi, Olmasa da elden farklı pisliği Şokat için dayak olup o yemiş Sızlıyor Kötü Savaşın Kırıkları
Көрмесе де Сум Соғыстың сумдығын, Ол біледі сол кезеңнің шындығын. Умытпайды Шоқат шалдың мойыны Басқарманың бастан салған шылбырын.	Görmese de kötü savaşın saçmalığını O biliyor o zamanın gerçeğini Unutmuyor Şokat ihtiyarın boyunu Yönetimin baştan vurduğu kamçısını.
Кешірсе де, умытса да барлығын, Есіне алып сол кезеңнің тарлығын,	Af etse de, unutsa da hepsini, Hatırlayıp o zamanın darlığını (kötülüğünü)

Жанауызбен бурап ашқан кез еді ол Адамдардың жүрегінің сандығын. Күн қадалса булт астынан — мың кірпік... Жаңбыр жауса тыным таппай, дым бүркіп. Қылбурауды мың бураған кез еді ол Қиындыққа қара саннан шыңғыртып! Соны біліп жығылғанда оқапқа — Ар алдында бір сүрінген ноқатқа, Шылбыр салған мойынына ағасын Орны біліп кешірген ғой Шоқат та... Демейтуғын атқа шапсам сүрінем, Күнімен жортатын ол, түнімен — Шрқат түгіл қасқыр қорқар еді ғой Сол кездегі басқарманың түрінен... Не десе де Шоқатты муң қамады, Күні бойы ашылмады қабағы. Таз ашуын... дегендей-ақ тырнадан Кешке қарай Кәдекешті сабады... Шоқат бүгін қарт қырандай муң басқан, Былай дейді: «Еңбек еттік тынбастан... Басқармамыз Жақияның кезінде Сондай-сондай күндер өтті бул бастан...»	Can gönülden döndürüp açtığı zamandı İnsanların yüreğinin sandığını Güneş takılsa bulut altından – bin kirpik.. Yağmur yağsa nefes bile almadan, çiseleyip. Dönemeçi bin döndüreden zamandı o Zorluğa kara hesaptan bağırtıp! Onu bilip düştüğünde çukura – Namus önünde bir süründü kara noktaya Kamçı vuran boynuna ağabeyini Yerini bilip af etmişti Şokat da.. Demiyordu ata vursam sürüneceğim Gün boyu bilerek yapıyordu, gece de – Şokat değil kurt bile korkuyordu O zamanın yönetiminin simasından Ne dese de Şokat'ı bun (gam, kaygı) bastı Gün boyu düzelmedi suratı Hızlı öfkesi… martıdan Akşama doğru Kedekeş'i dövdü Şokat gün geldi yaşlı kartal gibi gam basmış Böyle dedi: " Emek verdik harmadan.. Başkanımız Jakıa'nın zamanında Böyle – böyle günler geçti bu baştan…"

ЖЕҢІЛ УРЫ	**HAFİF HIRSIZ**
I Жақсы кісі деу де қиын Мұқамбет. Жаман кісі деу де қиын Мұқамбет. Біздің Мұқам жеңіл-желпі урлықпен Жүруші еді біреулерді утам деп. Алпысқа кеп бітсе де ата сақалы Діндарлықпен жер жарған жоқ атағы. «Бу журт қазір урлық қылмай жүре ме», Мұқамбеттің ең сүйікті мақалы. Ине урлайды сабақтаған сабақтан, Қазы урлайтын жеп отырған табақтан. Іші күліп... сырты жылап... муз қусап Қар жаудырып отырады қабақтан. Кешке қарай жын-шайтанға жақындап, Бала қусап күлед дейді сақылдап. Басқарманы қорқытыпты деп жүрді Мола жақтан теке болып бақылдап. Әр нәрсенің келтірген боп ретін, Мұқамбет те өлер жерін білетін.	**I** İyi insan demek te zor Muhammet. Kötü insan demek te zor Muhammet. Bizim Muham ufak – tefek hırsızlıkla Geziniyordu birilerini yeneceğim diye Altmışa gelse de dede sakalı Dindarlıkla yer kazan yok ünvanı "Bu millet şimdi hırsızlık yapmıyor mu", Muhammet'in en sevdiği atasözü İğne çalıyor saman altından, Kazı (sucuk) çalıyordu yediği tabaktan. İçi gülüp..dışı ağlayıp.. buz gibi Kar yağdırıp oturuyor kabaktan Akşama doğru cin – şeytana yaklaşıp, Çocuk gibi gülüyor kıkırdayıp. Yönetimi korkutmuş diye duyduk Mola taraftan teke olup sıçrayıp. Herşeyin sırasını yapıp her şeyi düzeltip, Muhammet te ölecek yeri bilirdi

Айран тасып шөпшілерге... жолшыбай Ептеп-ептеп сауда қылып жүретін.	Ayran taşıyıp çiftçilere.. yolcubay İyice pazarlık yapıyordu.
II Әлі есімде — тығып жүнге, түбітке, Қозы сатты жирен орыс жігітке. Машинасы қумға батқан жас шофер Көне қалды Муқам айтқан «үгітке».	II Hala aklımda – saklayıp yüne, deriye, Kuzu sattı sarışın Rus yiğide Arabası kuma batmış genç şöfer İkna oldu Muha'm dediğe " öğüde"
Сонда көрдім: түртіп қойып тулақты, Муқаң аздап орысшаны зулатты. Тас-төбеде бәрін көріп күн турды, Айналада бәрін көріп қум жатты.	O zaman gördüm:çekiştirip deriyi, Muha'n Rusçayı bir başlattı Tam yukarıda her şeyi görüp güneş durdu, Çevresinde herşeye şahit olan kum yattı.
Жетті де шал шаршап барып сертіне, Уйқы жеңді қоймай шалды еркіне. Қум ішінде Муқаң жатты — ... тиынын Тығып алып май-май болған бөркіне.	Yetişti ihtiyar yorulup istediğine, Uyku yendi bırakmadan ihtiyarı erdemine. Kum içinde Muha'n yattı – parasın Saklayıp yağlı – yağlı şapkasına.
III Талай-талай ақ кіргізген шашына, Талай қауіп-қатерменен ашына... Усақ-түйек, бөлек-салақ, тиынды Шүйкедей шал тыға берген басына.	III Bir çok ak düştü saçına, Bir çok tehlikeyi atlata Ufak – tefek, ayrı – mayrı, parasını Küçücük ihtiyar doldurdu durmadan başına
Бөркіндегі оймақтай-ақ «кассаға», Қумар болған ақша дейтін ащыға. Қамсыз өмір, тәтті өмірден жуас шал Жылай берген «кедеймін» деп жас сыға.	Şapkasındaki kuyu gibi "kassaya", Aşık oldu para denen zehire (acıya) Kaygısız hayat, tatlı hayattan sakin ihtiyar Ağlıyordı "fakirim" diye yaş döküp
Бүтін жейде, бүтін лыпа жоқ үсте, Жүре берді қой бағуда, егісте. Төбесіне қона берді көп шайтан, Төбесінен уша берді періште.	Bugün kazak, bugün şalvar yok üstünde, Geziniyor koyun bakmakla, tarlada Kafasına (üstüne) konuyormuş çok şeytan, Üstünden de uçuyordu melekler
Шал қартайған. Әлі кеткен... шөлдеген... Қызығы жоқ... қорлығы жоқ көрмеген. Оңашада сырласатын секілді Төбесінде сылдырлайтын теңгемен.	İhtiyar yaşlanmış, hali bitmiş .. susamış Tadı kalmamış… zorluğu yok görmemiş Yalnızlıkta (tek başına) danışıyor gibi Kafasında şakardayan parayla
Сол оңаша оралтпай ма жас күйін!? Киінбей ме сол ақшаға тас түйін!? Төбесінде тесігі жоқ... тәуірлеу Тым болса кимей ме екен бас киім?!?	O yalnızlık döndürmüyor mu gençliğini!? Giyinmez mi o paraya baştan ayağı!? Kafasında deliği yok.. edepli Hiç olmazsa takmaz mı şapka?!?
Менің қуйттай қорқақ жаным дүрлікті, Көтере алмай туңғыш көрген бул жүкті. Сол ақшаның арқасында біржола Қоймай ма екен қартайғанда урлықты? Не десе де бір міндетін орындап, Дүние кілті турғандай боп қолында-ақ, Діздеп тастап Қара Сетік Атанды Муқаң жатыр көлеңкеде қорылдап!	Benim minik korkak canım ürktü, Kaldıramadı ilk gördüğünde bu yükü. O paranın sayesinde bir seferlik Bıraksaydı yaşlanınca hırsızlığı? Ne dese de bir borcunu yerine getirip, Dünya killidi elindeymiş gibi Baplayıp Kara Setik Atanı Muha'n yatıyor gölgede horlayıp!
Қалтасында — насыбайлы шақшасы, Бәрі ішінде — үтірі мен жақшасы, Уйықтап жатыр қум ішінде жумбақ шал, Төбесінде — сегіз жүз сом ақшасы	Cebinde – haşhaşlı kutusu, Hepsi içinde – virgülü ile parantezi Uyuyordu kum içinde gizemli ihtiyar, Kafasında – sekiz yüz som parası

ШОҚАТ ӘЛІБЕКОВ ТУРАЛЫ ЖЫР	**ŞOKAT ELİBEKOV HAKKINDA ŞİİR**
1971 жыл болатын. Көптен сағынған ауылға бардым. Алдылмен Шоқатты сурадым...	*1971 yıldı. Çoktan özlemiş köye gittim. Önce Şokat'ı sordum…*
Шоқат келді сәлем бергелі, Жүрген екен көптан бері көргепі. Қолда дырау қамшысы бар сүйреткен Өмір бойы сол секілді өргені.	Şokat geliyordu selam vermeye, Bekliyormuş çoktan görünce Elinde deri kamçısı var sürünen Hayatı boyunca onu örmüş gibi
Шоқат жасы шетпісіңе тақап қап, Жүрседағы тың секілді «қақақтап». «Шоқат», «Шоқат», — дейді ауылы әлі де, Әлі де сол баяғыдай, атақты-ақ!	Şokat yaşı yetmişine yaklaşmış, Gezse de dinç gibi "öksürüp" "Şokat", " Şokat", - diyor köyü hala daha, Hala da öyle eskisi gibi, ünlü!
Баяғыдай жалқау қалпы, босаңдау, Болмайды онда шыпжыңдау мен шошаңдау. «Еңбек күні минимумы» дегенде... Сол арада соғушы еді осалдау!	Eskisi gibi tembel hali, biraz boş Olmuyor onda şımarmakla oynamak. "Emek günü minimumu" deyince O esnada atıyordu biraz yavaş.
Түйелердің тығыз жүрген жазысы, Биелердің тығып жүрген қазысы... Бар болатын аш болса да Шоқаттың Бір биесі, бір мылтық, бір тазысы.	Develerin sıkça gezen kaderi, Atların saklayıp gezen kazısı (sucuk) Var idi aç olsa da Şokat'ın Bir atı, bir tüfek, bir köpeği
Әсіресе мылтығын айт, мылтығын, Тырна келсе, көрмей қояр бул тыным. Торғай көрсе, жорғалайтын жыландай Шеңгел тартып шалбарының жыртығын.	Özelikle bir tüfeği var ne tüfek, Martı gelse rahat vermez bu. Kuş görse, yuvarlanıyor yılan gibi Tel çekip pantolonunun yırtığını
Жайлап жүріп, Шоқат егін баулайды, Жайлап жүріп Шоқат қоян аулайды. Қара муртын сылап-сылап жіберсе Кітаптағы Чалаевтан аумайды.	Yavaşça gezinip, Şokat ekin topluyor, Yavaş gezip, Şokat tavşan avlıyor. Siyah bıyığını ıslatıverse Kitaptaki Çalaev'ten kalmıyor (farkı)
Шоқат жалқау, Шоқат аздап есірік, Ел жатады көп кінәсін кешіріп. Елдің іші — алтын бесік, Шоқаң да, Шал боп алды он баласын өсіріп. Маған Шоқат келді сәлем бергелі, Жүрген екен көптен бері кергелі. Қолда дырау қамшысы бар сүйреткен... Сол секілді өмір бойы өргені...	Şokat tembel, Şokat biraz saçmalıyor, Millet geziyor onun suçlarını af edip Milletin içi – altın beşik, Şoka'nda, İhtiyarlığına geldi on çocuğunu yetiştirip Bana Şokat geldi selam vermeye Aynıymış çoktan beri göreli. Elinde deri kamçısı var sürünmüş Onun gibi hayatı boyunca örülmüş
Шоқат жасы жетпісіңе тақап қап Жүрседағы тың секілді «қақақтап»... «Шоқат», «Шоқат», — дейді ауылы әлі де, Әлі де сол баяғыдай атақты-ақ.	Şokat yaşı yetmişe yaklaşmış, Gezse de dinç gibi "öksürüp" "Şokat", " Şokat", - diyor köyü hala daha, Hala da öyle eskisi gibi, ünlü!

«ЖАҚСЫ ЖІГІТ»	**"İYİ GENÇ (YİĞİT)"**
Төргі бөлме — сыйлы қонақ қонатын — Аудан жақтан келгендермен толатын. Жақсы жігіт атанғанға дейінгі	Üst oda – saygılı misafir kalacak – Merkez taraftan gelenlerle dolacak İyi yiğit atanana kadar

Менің атым «Жаман шірік» болатын.	Benim adım “kötü çürük” olmuştu
Ақ жібектен китель киген қытайы Жігіт көрсем сыптығырлау, сыпайы, Далақтаған шалбарына ілігіп, Кетуші еді көздерімнің упайы.	Ak ipekten kıyafet giyen Çin'liyi Yiğit görsem iyi, kibar Geniş pantolonuna takılıp Gidiyordu gözlerimin payı.
Қоймаған соң, мен де солай болам деп, Жездем, апам жасап кетті мол еңбек. Ақ китель мен қара шалбар тіктіріп, Жігіт болып шыға келдім деленделеп.	Bırakmayınca, ben de öyle olacağım diye, Eniştem, annem çok emek verdi, Beyaz gömlekle siyah pantolon diktirip Yiğit gibi ortaya çıktım dikilip
Поезд барын еміс-еміс білеміз, Суретінен ылғи көріп жүреміз. Апам айтты: «Ертең, балам, дәм жазса, Біздің елге — Шаржау жаққа жүреміз».	Trenin olduğunu çok iyi biliyoruz Resmini sürekli görüyoruz Annem dedi: “Yarın, oğlum, nasip olsa, Bizim yurda – Şarjau tarafa gideriz”.
...Қонақ келу. Бата беру. Түнгі дау... Бір жездемнің дау салғаны жындылау. Бәрін, бәрін артқа тастап үшеуміз, Стансадан поезға кеп міндік-ау.	…Misafir olmak.. Dua etmek.. Gece Dava... Bir eniştemin dava açtığı delice. Her şeyi, hepsini arkaya bırakıp üçümüz Gardan trene bindik biz.
Терезеде бултыжүзіп сур күздің, Тоғайларда қарқ-қарқ күліп жүр қузғын. Үстімдегі ақ кительге қызығып, Көзі түсті жирен сары бір қыздың.	Pencerede bulutu yüzüp soğuk sonbaharın, Ağaçlarda kıkır kıkr gülüp uçuyor kuzgun. Üstümdeki beyaz gömlek ilgisini çekip Gözü düşmüş bana sarışın bir kızın.
Қыз емес-ау, жанып турған от екен, Уйықтап жатқан аунап түсті бөтекем. Тәшкендегі апасына барам деп, Тамбов жақтан келе жатқан беті екен.	Kız değil, alev – alev ateşmiş, Uyurken devrilip düştü vucudum. Taşkent’teki ninesine gideceğim diye Tambov tarafından geliyormuş.
Мен де жігіт болғаным ба, шынымен? Осы қызды ойлап шықтым түнімен. Көзім түсіп кеткен сайын көзіне Қорадағы баспақ қусап сүрінем.	Ben de mi yiğit oldum, gerçekten? O kızı düşündüm gece boyunca. Gözüm gözüne denk gelse Ahırdaki merdiven gibi sürünüyorum
Небір сүлей, сулу-сулу жігіттер, Біздер жаққа көз сүзуден үміткер. Мен отырмын, күн кешегі халімді Шамаң келсе дегендей-ақ біліп көр.	Ne bakımlı, güzel – güzel yiğitler, Bizim tarafa göz süzmeye umutlu Ben oturuyorum, dünkü halimi Gücün yetse, hadi öğrenip gör
Қайдан білсін, кеше тоймай айранға, Жалаң аяқ барғынымды ауданға. Қызыл сирақ кум ішінде сидаңдап, Жіліншігім жіңішкеріп талғанда.	Nerden bilsin, dün doymadan ayrana, Yalın ayak gittiğimi merkeze. Kızıl ufak kum içinde halsiz yürüyüp, Ayakllarım küçülüp yorulduğumu.
Қайдан білсін сол сирақта есемнің Сан кеткенін — қонбай кеткен неше емнің, Еміп қойған бузау үшін сирақтан Шыбыртқымен тілетінін шешемнің...	Nerden bilsin ayaklarımın cezasını Boşa gittiğini – olmadan gittiği kaç şifanın, Emen buzağı için, aykatan Süpürge ile dildiğini annemin
...Оң жақтан бір сақа жігіт мосқалдау, Қызуына сәл «градус» қосқандау. «Жақсы жігіт, — деді маған, — бул жерде	Sağ taraftan bir yetişkin yiğit yaşlıca, Kızardığına az “ gradus”[62]eklemiş “İyi yiğit, - dedi bana – bu yerde

[62] Alkol almış anlamında

Сыбағаңнан керек саған бос қалмау».	Payını lazım, sana boş bırakma».
Мен отырмын жол таба алмай қалыңнан, Қыз қарайды жаралғандай лағылдан. Жақсы жігіт екенмін ғой енді мен, «Жаман шірік» дейтіндерге бағынбан.	Ben oturuyorum yol bulamadan gelinden, Kız bakıyor yaratılmış gibi alevden. İyi yiğitmiş miyim ben şimdi, “Kötü çürük” diyenlere bakmadan
Осылайша бала қиял шатағы, Алуан-алуан тереңдерге батады. «Жақсы жігіт» дейтін үлкен теңізде Сары жирен қыз жүзіп бара жатады...	Böylece çocuk hayal işi, Derin –derin derinlere çöküyor “İyi yiğit” denen büyük denizde Sarışın bir kız yüzüp gidiyor…

МУҚАШТЫҢ АҚЫРЫ	**MUKAŞ’IN SONU**
I Оттан болар біреулердің қазасы, Судан болар біреулердің қазасы. Баласы өлген сол соғыста Муқаштың Көк есектен келді ақыры жазасы...	**I** Ateştendir birilerinin kazası Sudandır birilerinin kazası Çocuğu ölmüş o savaşta Mukaş’ın Mavi eşekten geldi sonunda cezası
Шал адамға одан артық не керек! — Шертіп басқан әр қадамын шегелеп, Қашан көрсең көк есегін керең шал Көк қияққа тастайтуғын өрелеп.	İhtiyar adama ondan başka ne lazım! – Dikkatle her attığı adımın çivileyip, Ne zaman görsen mavi eşeğin sağır ihtiyar Gök ağaca bağlıyordu ayağından
Сона тескен жыртық көзі жіпсиіп, Кеше ғана көшке еретін бүкшиіп, Айғырындай болып алды қуланның Қасқыр иттей қос құлағы тікшиіп.	Sivri sinek delmiş yırtık gözü şaşırıp, Daha dün göçe uyuyordu bükülüp Aygırı gibi oldu o eşeğin Kurt köpeği gibi kulaklarını dikip.
«Жас сорпаға бір тоямыз» демесек, Шалда өзге терең жатқан жоқ есеп. Ерғалиға бармақ болған Муқаштың Белдеуінде азынап тур көк есек.	“Genç çorbaya bir doyarız” demesek, İhtiyarda yok öyle bir derin hesap Ergali’ye gidecek olan Mukaş’ın Bankında bekleyip duruyor mavi eşek.
Біздің үйдің кемпірі айтты: «байғус-ау, Қасына бір ертпейсің бе жайлы шал! Осы күнде жастарға ерсең тепектеп?... Сөздің соңын тыңдамай-ақ тайды шал.	Bizim evin yaşlı kadını dedi: “zavallı – ay, Yanına neden götürmuyorsun ey ihtiyar! Bu günlerde gençlere takılsan koşuşturup?... Sözünün sonunu dinlemeden kaçtı ihtiyar.
II Ертеңіне түске дейін Муқаш жоқ, Ертеңіне кешке дейін Муқаш жоқ, Қара булттай көтерілген уақиға Аяқ жағы көтерілді тутас боп.	II Ertesi öğlene kadar Mukaş yok, Ertesi akşama kadar Mukaş yok, Kara bulut gibi kalkan olay Son kısmı kaldırıldı karışık olup.
Ертеңіне әр түрлі ойлар қамалап, Отыр едік оралар деп шамалап. Аузымен көбік ауыз Көшердің Келді ауылға шал жайында жаманат.	Ertesine çeşit düşünçeler sarıp, Oturuyorduk döner diye yavaştan, Ağzı ile köpük ağız Köşer’in Geldi köye ihtiyar hakkında haber (kötü)
Тыңдап турсақ: бастан-аяқ батаның Бәрін көрген... Алған және шапанын. Жарты килі үнді шайы қойнында... Есегін де ерттеп берген атаның.	Dinliyorsak: baştan ayak duanın Hepsini gören..almış ceketini. Yarı kilo hint çayı koynunda Eşeğini de eyerlemiş dedenin.
Сонда да шал үйге қайта оралып... Қоштасады турғыласпен қол алып.	O zaman ihtiyar eve dönüp.. Vedalaşıyor köylülere el uzatıp.

Бір курдасы депті сонда: «Өй, курғыр, Не ғып жүрсің кететіндей жоғалып!» «Бізбен бірге қайтамысың?» — дегенде, Шал айтады: «Жаманмын ба сенен де! Сексен бірге келді екем деп, қоймын ба! — Ешкімін бе көгендейтін көгенге!» «Бірге жүрсең, жол үстінен күтем!» — деп, Сол сөзді айтып, жолға шыққан бүкеңдеп. Талай жүрген сексен жылда жолымен Шал жөнелген көк есекпен дікеңдеп! III Сонан кейін не болғанын... ну алап... Есек кеткен қияқтарды қуалап. Жалпылдаған жаман шапан үркітіп, Далпылдайды даладағы дуадақ... Шал шөлдейді. Есегінен түседі. Кішігірім кебежедей кісі еді. Жығылмайтын қотыр Муқаш атанған Палуан ед әжептәуір мүшелі. Шынымөнен уша ма деп қолдан бақ, Шал жүгірген... су іздеген қорбаңдап. Көз кіреуке... кеуде күпті... көк мунар Айналасын жауып алған қорғандап! Темір бақ па кетпейтуғын тепсең бул? — Таулар түран көкжиекте көк сеңгір. Шал адасқан... көк есегін таба алмай... Шал адасқан, адаспай кеп сексен жыл! Ауыл турған — түтіндері будақтап. Мейрам турған — көкте қызыл ту қаптап. Шал адасқан... кәрі көздің алдында Сағым-сағым буйра толқын су қаптап. Жолды тастап жаяу салған төтемен, Дәл түсе алмай не жоғары, не төмен, Келе берген көз алдына су болып, Соғыста өлген жалғыз улы ¤теген. «Шал не көрді бұл өмірден!» — демес ек, Сол шал татқан сыбағаны жемесек. Бәрін көрді; Ең ақырғы көргені — Опасы жоқ дүниедегі көк есек... Шашы түскен... азу тісі опырық... Ыңқылдайды не отырса, не турып... Сиыр сауды қатын қусап балуан шал Түбі түскен көк шлекке отырып. Келін — салақ, келіннен де шал салақ, Кәрі сүйекті жылытады отқа қарсалап. Шал жамайды киіз үйдің жырығын Балуан қолда Тебен ине, нән сабақ.	Bir arkadaşı demiş ona: “ İy, suratsız, Ne diyorsun gidecekmişsin gibi kaybolup!” “Bizimle birlikte döner misin?” – dediğinde İhtiyar demiş: “ Kötü müyüm senden de! Seksen bire geldim diye, koyun muyum! – Keçi miyim uyuyacak sürüye!» “Birlikte gelsen, yol üstünde beklerim!” – diye O sözü demiş, yola çıkmış yavaştan. Bir çok kez gezmiş seksen yıl yoluyla İhtiyar yönelmiş mavi eşekle yoluna! III Ondan sonra ne olduğunu … ne bittiğini... Eşek gitmiş bitkileri kovalayıp Uçuşan kötü ceket korkutup, Ötüyordu çöldeki toy kuşu... İhtiyar susuyor. Eşeğinden düşüyor Küçücük karınca gibi insandı, Yılmayan zayıf Mukaş denen Pehlivandı da kendince lakabı Gerçekten de uçuyor koldan şans İhtiyar koşan.. su aramış yuvarlanıp. Gözü zırh... Göğsü heycan... Gök pusu Çevresini kapatmış kale gibi! Demir şans mı itsen de gitmeyen ? – Dağlar duran gökyüzünde mavi zirve. İhtiyar yolunu kaybetmiş, mavi eşeğini bulamadan.. İhtiyar yolunu kaybetmiş, kaybetmeyen 80 yıl Köy duruyormuş – isleri uçuşup Bayram duruyormuş – gökyüzünde kızıl bayrak sarıp İhtiyar şaşırmış yaşlı gözün önünde Kova – kova kıvırcık dalga su sarıp Yolu bırakıp yaya giden aniden, Tam düşemeden ne yukarı, ne de aşağı, Geliyormuş göz önüne su olup Savaşta ölen yalnız oğlu Öteken. “ihtiyar ne gördü bu hayattan!” – demesek keşke O ihtiyarın çekmiş zorluğunu yemesek Hepsini gördü: en son gördüğü – Hayrı yok dünyadaki mavi eşek.. Saçı dökülmüş… ön dişleri çıkmış... İnliyor otursa da kalksa Enik sağdı kadın gibi pehlivan ihtiyar Altı düşmüş mavi kovaya oturup. Gelin – becereksiz, gelinden de ihtiyar beceriksiz,

Шал не көрді? Не көрген жоқ мақулы? Жалғыз келін — перзенті жоқ — жақыны. ...Сәлем бермей өтті алдынан қайқандап Жап-жас болып сарайшының қатыны. ...Бірді қинап... біреулерге сыйлатып, Басқарма өтті қара муртын ширатып. ...Төрге шықты жирен қасқа Шынтемір Қатындардың дастарқанын жинатып. ...Күнбатыста зеңбіректер зіркілдеп, Төрт жыл бойы соғыс кетті дүркіндеп. Төрт жыл бойы сиыр сауды кәрі шал... Жүндес кәрі көкірегі күркілдеп. Төрт жыл бойы қайыс тілді қамшыға, Қақпан соқты қасқыр қуған аңшыға... Тары ушырды киіп алып көзәйнек, Тамшы қосып көл құрайтын тамшыға. Жеңіс күні «Жау қашты!» деп салсақ ән, Жеңіс күні күлкі көрсек самсаған, Сол күлкіде үлесі бар болатын Сексендегі талтақ шалдың қаусаған. IV Соның бәрі... Бір көргендей болған жоқ, Жан-жағының бәрі биік қорған боп. Шал қулады — сексендегі сексеуіл, Жалғыз тамшы көктің суы арман боп. Бойындағы серпіп соңғы қуатты, Тамырлардан адырайған бу атты... Қорыс қылып құмды қазып тастапты, Апан қазған кәрі көкжал сияқты. Төбесінен жалп-жалп ушып жапалақ, Шал көшіпті дүниеден қаталап... Өмір бойы иіскемеген нәресте ... Құлағына шақырғанда аталап. Біреулердің оттан балар қазасы, Біреулердің судан болар қазасы. Фашистерден баласы өлген Мұқаштың Көк есектен болды ақыры жазасы. Бұл дүниенің жумбағында жоқ есеп... Не көрдің сен? Сенің ғумырың неге сеп? Несі кеткен... иесінің қасында Жайылып жүр түк білмейтін көк есек? Әншейінді есек болып бағынад, Әншейінде іздемей-ақ табылад, Жеме-жемге келген жерде иесін Жаяу тастап қашып кеткен лағынат. Күн жума еді. Иманды екен бұл бақыр Желмен ойнап жаңа шыққан ну да тур. Шал құлаған қыр басында қол созым,	Yaşlı kemiği ısıtıyor ateşe tutup İhtiyar yamıyor (kapatıyor) kiyiz evin yırtığını Pehlivan elde Teben iğne, büyük ders. İhtiyar ne gördü? Ne görmedi ki doğrusu? Yalnız gelin – evladı yok – ne de yakını. Selam vermeden geçti karşısından şımarıp Gencecik saraycının hatunu. (eşi, kadını) Birini zorlayıp, birilirine zorla saygı göstertip, Yönetim geçti siyah bıyığını dikip, Yukarı çıktı sarı kurt Şıntemir Kadınların sofrasını toplatıp. Günbatımında toplar çalıp, Dört yıl boyu savaş gitti kışkırtıp. Dört yıl boyu inek sağdı yaşlı ihtiyar Yünlü yaşlı göğsu gükreyip Dört yıl boyu deri dilli kamçıya Tuzak kurdu kurt kovalayan avcıya Akdarı uçurdu takıp alıp gözlük Damla katıp göl yapan damlaya Zafer günü “düşman kaçmış!” diye şarkı söylesek Zafer günü sevinç gördük bolca, O gülmede payı da olmuştu Seksendeki topal ihtiyarın bunamış IV Bunun hepsi .. bir görüşte olmadı, Her taraftan hepsi büyük kale olup İhtiyar düştü – seksendeki çınar Yalnız damla gök suyu hayal olup. Tenindeki serperek son gücünü Damarlardan fişkırıp buhar attı Kuyu edip kumu kazımış Bodrum kazımış yaşlı kurt gibi Üstünden bir o yana bir bu yana uçup baykuş İhtiyar göçmüş dünyadan susayıp... Ömür boyu koklamayan evlat Kulağına çağırdığından ata diye (dede) Birilerinin ateşten gelir kazası Birilerinin sudan gelir kazası Faşistlerden oğlu ölen Mukaş’ın Mavi eşek oldu son cezası. Bu dünyanın gizeminde yok sınır Ne gördün sen? Senin hayatın neye sebep? Neyi gitmiş .. sahibin yanında Yayılıp geziyor hiç bilmeyen mavi eşek? Normalde eşek olup boyun eğer Normalde aramadan bulunur, Yemeye geldiği yerde sahibini

Сай астында жалт-жулт етіп су жатыр. Өмір деген табиғаттың жумбағы Осы ма екен шешілгені, тынғаны? Ашыла ма, шешіле ме дегенде Онан сайын қоюланып кеткендей, Қарс айрылып қара жердің құндағы... Өмір деген өткен күннің өсегі, Туяқтардың лақтырылған кесегі. Туа салып: «Атам қайда кетті?» — деп... Сурар ма екен туған бала кешегі? Біреу маған: «Шыныңды айт!» — деп қыстайды. Біреу мені сәл жалғаннан устайды. Уақыт маған шөлден өлген шал қусап, Көк есектің кеткен жағын нусқайды. Шерте салған шер ғой деме муны сәл, Қаламыңды ал, ал қолыңа, қылыш ал. Не десек те соңғы жылы соғыстың Қулап түсті баласы өлген улы шал. Төрт жыл бойы зеңбіректер зіркілдеп, Батыс жақта соғыс кетті дүркілдеп. Төрт жыл бойы сиыр сауды улы шал, Жүндес кәрі көкірегі күркілдеп. «Оттан болды біреулердің қазасы, Судан болды біреулердің қазасы. Сол соғыста баласы өлген Муқаштың Көк есектен келді ақыры жазасы...» Сол қазаға ауыл түгел жиналды, Келін байғус... қиналардай қиналды Жума күні жерге беріп, ел айтты: «Шал бейшара болады екен иманды» Арқандарын аспанға атып шумақтап, Асаулар жүр қыр басында тулап қап. Өмір турды жауатуғын булт қусап, Ауыл турды түтіндері будақтап...	Yaya bırakıp kaçıp giden bu lanet Gün cumaydı. İmanlıymış bu fakir Rüzgarla oynayıp yeni çıkan kamış da var İhtiyar düşmüş kır başında bir el yetecek Say altında yalt edip su da var. Ömür denen doğanın gizemi Bu muydu çözümü, dinmişi? Açılacak mı, çözülecek mi dediğinde Ondan beter koyu olup gittiği Tak ayrılıp kara toprağın kundağı Ömür denen geçen günün dedikodusu, Toynakların bırakan taşı. Doğduktan hemen sonra:“Dedem nereye gitti?” – diye Sorar mı ki çocuk daha dün doğan? Birisi bana “Gerçeği söyle!” – diye sıkıştırıyor. Birisi beni az yalandan yakalıyor, Vakit bana susuzluktan ölen ihtiyar gibi Mavi eşeğin gittiğü tarafı gösteriyor. Çizilmiş bir çizgi deme buna sen, Kalemini al, el eline, kılıç al Ne desekte son yılları savaşın Yıkıldı düştü çocuğu ölen kutsal ihtiyar. Dört yıl boyu çanlar çalıp, Batı tarafta savaş gitti kışkırtıp. Dört yıl boyu inek sağdı kutsal ihtiyar Yünlü yaşlı göğsü gükreyip “Ateşten oldu birilerinin kazası, Sudan oldu birilerinin kazası. O savaşta oğlu ölen Mukaş’ın Mavi eşekten geldi son cezası..” O kazaya (cenaze) tüm köy toplandı, Gelin zavallı .. zorlanmış da zorlandı Cuma günü toprağa verip, halk dedi: “ihtiyar zavallı olacakmış huzurlu (cenettlik)” Арқандарын аспанға атып шумақтап, Асаулар жүр қыр басында тулап қап Hayat duruyor yağacak olan bulut gibi, Köy duruyor – isleri dönüp...

2. Kadınlar

БАЛҒАТША	**BALGATŞA**
I Булт астына ағараңдап ай батса, Үйдің іші күндегіден жай жатса. Алты жасар Байсеркесін жетелеп, Тезек теріп оралатын Балғатша.	**I** Bulutun arkasına ay geçse Evin içi her zamanki gibi sakin uyusa Altı yaştaki Bayserkesin’i yanına alıp Tezek toplayıp dönerdi Balgatşa

Күн дөңгелеп қара қошқыл іңірге Қып-қызыл боп батқан кештің бірінде, Бурынғыдан уяттылау, қызылдау Бояу жатты Балғатшаның түрінде.	Güneş batıyor dağların arkasına Kıp Kırmızı olup batmış akşamın birinde Eskiden biraz ayıp, biraz kırmızı Boya vardı Balgatşa'nın yüzünde
Көз біткеннің назарларын түсіріп, Жел ауыздан желбір-сөзді ушырып, Он төрт жаста қыз боп кетті Балғатша Кірсе-шықса бір түрлі боп қысылып.	Herkesin dikkatini üzerine çekip Ağızdan ağıza dolanıp On dört yaşta büyüdü Balgatşa Girse – çıksa bir şekil oldu utanıp
«Тезек теріп қайтып жүріп кешкілік Қойды, — дейді, — жар астында тостырып». Өріп жүрген босағадан өсек сөз Өтенменен қойды оны қостырып...	"Tezek toplayıp dönerken akşam koydu — dedi — yer altında bekleyip». Gelip geçiyor eşiklerden dedikodu Öten ile koydu ikisini birlikte
Өтен деген — келмесе де өлуге — Жарамас жан... жүгіруге... желуге... Аяғы ақсақ... сельсоветтің бастығы... Көксақал боп келіп қалған елуге.	Öten denen – gelmese de ölmeye Yaramıyor koşmaya korumaya Ayağı topal, selsovettin başkanı Yaşlanmış kişi gelmişti elliye
Қызығатын бояу да жоқ бетінде, Жүрген жандай өрт пен шоқтың өтінде. Ал, Балғатша — қыз біткеннің патшасы, Тіл бармайды өтенге пар етуге.	Dikkat çekecek bir hali de yok yüzünde Gezer gibi ateş ile közün üstünde Balgatşa ise, tüm kızların kraliçesi Dil varmıyor onu katmaya Ötene
Амал қанша... тағы бір күн кешкіріп, Сыбыр-сыбыр... сыртта әңгіме естіліп, Балғатша қыз ауыр болып аяғы! — Ақтөбеге кетеді деп естідік.	Çare ne ki yine bir gün akşamleyin Fısır fısır. Dışarıda laf duyulup, Balgatşa kız, olmuş diye hamile Aktöbeye gider diye duyduk
Жай кетпейді... сол сельсовет ағасын Депті бірге, сен де бірге барасың... Ыялғаннан сол ¤текең ауылдың Алып кетті тағы да екі-үш баласын...	Boşuna gitmez.. o selsovet ağabeyini Demiş işte sen de birlikte gidersin Utancından o Öteke köyün Alıp gitti yine bir kaç çocuğun
II Сонан кейін не болғанын білмейді, Біреу күліп, біреу сырттан тілдейді. Сельсоветтен өзі қалған ¤тенді ел «Басқармалық» оқу оқып жүр дейді.	II Ondan sonra ne olduğunu bilmiyor Biri güldü, biri dışarıdan kötüledi Selsovet'ten kendi kalmış Ötendi "Patronluk" okulunu okuyor derler
Ал Балғатша тиер ме екен күйеуге, Ырлық-күйеу жарар ма екен сүйеуге? Вагон-вагон қатындардың өсегі... Жарап қалды бір пойызға тиеуге.	Balgatşa ise gider mi ki kocaya Sorumsuz koca değer mi sevmeye Vagon – vagon kadınların dedikodusu Olacak oldu bir treni dolduracak
III Өзі кербез... жай басатын кермиық, Ыятынан табандағы жер күйіп, Оқу оқып... келді ауылға Балғатша Ай-күн толып, асқабақтай шермиіп.	III Kendisi yavaş, yavaş yürüyen şahıs Utancından ayak altındaki yer yanıp Okul okuyup geldi köye Balgatşa Ay – gün dolup, kabak gibi şişip
Өтен кеткен Қобда ма, әлде, Ойылға, Арқалап ап мың күнәні мойынға. Қыз күнінде қала берді Балғатша, Қайырғали мас болған жоқ тойында.	Öten gitmiş, Kobda'ya mı, Oyıl'a mı Bin günahı sarıp boynuna Kız gününde kaldı Balgatşa Kayırgalı sarhoş olmadı düğününde
Қыз Балғатша қақтыратын таңдайды,	Kız Balgatşa, yetenekli birisini arıyor (seçiyor),

Ешбір жігіт маңайына бармайды. Өзі уәкіл... жәрдемінсіз біреудің Өз бетімен атқа міне алмайды.	Hiç bir erkek yanına gitmiyor Kendisi patron, yardımsız birinin Kendi kendine ata binemiyor
Мыңшеке шал — құрып жүріп урғыны — Салды дейді тіліндегі бурғыны: — Мені әке дейтін болсаң, кет елден, Тез кетпесең, атам! — депті бір күні!..	Mınşeke Dede - kovalayıp dövmeye Çıkarıverdi ağzındaki baklayı -Bana baba dersen eğer git buradan Tez gitmezsen vururum seni bir gün
Ақтөбе кет! Қайда кетсең, онда кет, Жарқамыстан күнде ушады самолет, Өгей шеше өгейсітед десеңдер Ініңді де соңыңа ертіп ала кет!»	Aktöbey'e git nereye gidersen git Jarkamıs'tan her gün uçar uçak Üvey anne küçümsüyor derseniz Kardeşini de yanına alıp git!
IV Бір күн тағы — күн батарда кешкілік — Әйелдердің сыпсың сөзі естіліп, Жетелеген інісі бар қасында Ауданда жүр Балғатша.., — деп естідік.	**IV** Bir gün yine – gün batışta akşam Kadınların dedikodu sözleri duyulup Yanında kardeşini götürüp Köyde gezer Balgatşa – diye duyduk
Қорлық па әлде? Намыс па әлде? Уят па? Өсек пе әлде сыбырлаған қияққа? Содан кейін... сан жыл өтті — сол қыздың Жаманаты естілмеді буяқта...	Hor görmek mi yoksa? Namus mu? Ayıp mı? Dedikodu mu yoksa boş Laf mı Sonrasında çok yıl geçti – o kızın Kötü ismi duyulmadı bu tarafta
V Біреу әлі ол жесір болып жүр дейді. Бірақ ешкім оны айтқанда күлмейді. Туған жерден іште кеткен қайғысын Кім көтерді? Кім бөлісті? Білмейді...	**V** Birileri hala dul o diyorlar Ama kimse onu anlatırken gülmüyor Doğmuş yurduna içlenmiş kaygısı Kim kaldırdı? kim paylaştı? Bilmiyorum
Тезек терген өзектерден өз басым Шешесі жоқ жетім қыздың көз жасын Мен білемін, жел біледі кеткенін Үстіндегі жалғыз көйлек тозғасын.	Tezek toplamış nehirlerden kendi başıma Annesi yok yetim kızın göz yaşın Ben biliyorum, rüzgar bilir gittiğini Üstündeki tek gömleği eskiyince
Жел біледі, біледі оны көкте күн, Он төрт жаста адасатын көктемін. Ай біледі Балғатшаның адасып... Қиыр-шиыр жолға түсіп кеткенін.	Rüzgar bilir, bilir gökyüzündeki güneş Ön dört yaşta aldanmış baharı (gençliği) Ay bilir Balgatşa'nın aldanıp (şaşırıp) Zor yollara düştüğünü
VI Демалыста барып биыл ауылға, Тезек таппай қалдық үлкен жауында. Сонда есіме түсті менің — сол сурет Жүгірген қыз... тезек теріп... дауылда...	VI Tatilde gidip bu sene köye Tezek bulamadık büyük yağışta O zaman aklıma geldi – o resim Koşan kız, tezek toplayıp... fırtınada
Демалыста барып биыл ауылға, Тезек таппай қалдық үлкен дауылда. Сонда есіме түсті менің — сол сурет Адасқан қыз... тезек теріп... дауылда...	Tatilde gidip bu sene köye Tezek bulamadık büyük fırtınada O zaman aklıma geldi – o resim Şaşırmış kız, tezek toplayıp, fırtınada
Ерсі сурет, сол бір сурет бурынғы, Айттырады айтпай жүрген сырыңды. Сум соғыстың көлеңкесін жамылып, Жақындайды қараңғыда жырынды.	Rezil resim, o resim işte eskisi Dedirtirler demediğin sırını Kötü savaş gölgesini kapatıp Yaklaşıyor karanlıkta cırları
Талай жерде талай жанды нәрсіз ғып, Әлжуазды онан сайын әлсіз ғып,	Çok yerde çok canı güçsüz kılıp Güçsüzü daha beter güçsüz kılıp,

Сум соғыстың көлеңкесін жамылып Талай жерде жалаңдады арсыздық. Булт астына ағараңдап ай батса, Үйдің іші күндегіден жай жатса, Осы арада осы жолмен жетім қыз Тезек теріп оралатын Балғатша. Осы бір жер, урымталдау, төтен жер... Көре алмайтын аңдыған көз бөтендер. Осы жерде тусап қойып аттарын Қыз аңдитын елудегі ¤тендер... Қанша жерден жасырсаң да шындықты, Қанша жерден жасырсаң да сумдықты, Мен айтпасам, бул жағдайды бәрібір Береді айтып менен гөрі бір мықты. Сырқыраған сүйектегі сыз — жайды, Береді айтып болашаққа біз жайлы, Ол айтпаса жел жырлайды бәрібір, Жалаң аяқ тезек терген қыз жайлы. О, сум соғыс! Қаяу салған жас жанға, Қатты болдың жүректерге тастан да. Мен айтпасам бул жайында бәрібір Ай айтады бәрін көрген аспанда. Булт астына ағараңдап ай батса, Үйдің іші күндегіден жай жатса, Осындай бір қоңыр кештің бірінде Тезек теріп жүруші еді Балғатша...	Kötü savaş gölgesiyle kapayıp Çok yere yayıldı arsızlık Bulut altına beyazlayıp ay girse Evin içi her zaman ki gibi sakin olsa Bu arada bu yolla yetim kız Tezek toplayıp dönecekti Balgatşa Buralarda bir yer özel yer Göremiyorlar takip eden yabancılar Buralara bağlayıp atlarını Kız takip eder ellideki Ötenler Kaç yerden gizlesen de gerçeği Kaç yerden gizlesen de rezili Ben anlatmasam da, bu durumu zaten Anlatır benden güçlü birisi Kemikleri sızlayan sızı – sorunu Söyleyecekler gelecektekilere bizim hakkında O anlatmasa rüzgar üfleyecek zaten Yalan ayak tezek toplamış kız hakkında O kötü savaş! Dert vermiş genç canlara Sert oldun kalplere taştan da Ben anlatmasam bunun hakkında zaten Ay söyleyecek her şeye şahit gökyüzün de Bulut altına beyazlayıp ay girse Evin içi her zaman ki gibi sakin olsa Bu arada bu yolla yetim kız Tezek toplayıp dönecekti Balgatşa

ТӘЖАЙЫҚТЫҢ ДАЛАСЫ	**TEJAYIK'IN SOKAĞI**
I Жас кезінде-ақ жалақ болды Тәжайық, Шаруаға да салақ болды Тәжайық. Сөйтіп жүріп... он сегізге толғанда Бір керемет жігіт болды ғажайып. Қайдан тапты? Не сиқырмен байлады Жігіт тапты жел естірген айдары. Бақ па? Сор ма? Сулу жігіт перідей Тәжайықтың көз алдында жайнады, Журт сенбеді сол жігітке тигенде, Мундай мурттан ауыз талай күйген бе? Кішігірім генералға уқсайтын Бура санды галифені кигенде... Әрі сұлу, әрі ақылды бір кемел Өте шықты дүниеден көркем ер. Тәжайықтан қорықпай-ақ «ағалап»	**I** Küçüklüğünden de tembel oldu Tejayık, Yaşama da beceriksiz oldu Tejayık Böyleyce gezinip.. on sekize geldiğinde Bir harika yiğit çıktı karşına Nasıl buldu? Nasıl bir sihirle bağladı Yiğit buldu yel üfleyen aydarı. Baht mı? Cop ма? Güzel yiğit periler gibi Tejayık'ın göz önüne dikildi (fayda oldu) Yurt inanmadı o yiğitle evlenince, Böyle bıyıktan ağız çok yanmış mı? Küçücük generala benzeyen Deve bacaklı külotu giyince... Nasıl da güzel, nasıl da akıllı bir kemel Güzel çıktı dünyadan yakışıklı er Tejayık'dan çekinmeden "abi" diye

Жүруші еді ауылдағы еркелер...	Geziyordu köydeki şımarıklar…
II	II
Көрген түстей көңілімізде сақталды.	Görmüş bir rüya gibi içimizde kaldı
Айтқан сөзі көкейлерде жатталды.	Dediği laflar göğüslerde ezberlendi
Балуан еді қуйрығынан тартқанда	Pehlivandı kuyruğunan çekince
Тоқтататын тулап жүрген аттарды.	Durdururdu hızlı giden atları.
Өзі сері... әйеліне шалдырмай,	Kendisi hızlı.. eşine aldırmadan,
Қыз біткеннің жүрді көңілін қалдырмай.	Kız cağızın gezdi kalbini kırmadan
Өте шықты бәйге дейтін дүниеден	Güçlü çıktı yarış (at) denen dünyadan
Тулпар аттай жалғыз қамшы салдырмай	Tulpar at gibi bir kere ile kamçı vurmadan
Азғана күн егіз гүлдей ырғалды,	Azıcık gün ikiz çiçek gibi yükseldi,
Барар жерге Тәжайықпен бір барды.	Gidecek yere Tejayık1la beraber gitti
Қалды артында — жаман кемпір Тәжайық...	Kaldı arkasından – kötü nene Tejayık..
Жындыкештеу Сайын дейтін ул қалды.	Biraz deli Sayın denen oğlan kaldı
Ул да тартып тумайды екен атаға,	Oğlan da benzemezmiş babaya,
Ушыраса аяқ асты қатаға.	Denk gelirdi durduk yerde kazaya
Әлгі жігіт Тәжайықтың қасында	Şu bir yiğit Tejayık'ın yanında
Атпен жеккен есектей-ақ соқаға.	At ile koşmuş eşek gibi çapaya
Кемпірі анау: Соның жары деуге де	İşte nenesi: Onun eşi demeye de
Қия алмайсын, сиғыза алмай кеудеге	Kıyamıyorsun, göğüsüne sığdıramıyorsun
Біз уақытты кінәлаймыз сонда да	Biz zamanı suçluyoruz yine de
Тым тезірек кір салды деп жейдеге.	Çok hızlı leke kondu diye gönüle.
Біз уақытқа айтамыз-ау кейде сын,	Biz zamana söyleriz bazen eleştiri,
Кірлетгі деп көңіліміздің жейдесін.	Kirletti diye kalbimizin içini
«Мынау менің күйеуім» деп Тәжайық	"Bu benim eşim" diye Tejayık
Көрсетеді жас жігіттің бейнесін.	Gösteriyor genç yiğidin resmini
Тек уақыт па бізге таңған соғысты?..	Tek bir zaman mı bize bulaşturan savaşı?..
Сол соғыстан... Тыныш елге оқ ушты...	O savaştan.. huzurlu yurda ok uçtu
Соғыстан соң сол жігіттің тағдыры	Savaştan sonra o yiğidin kaderi
Қалай ғана Тәжайықпен тоғысты?	Nasıl da Tejayık'a çarpıştı?
Неге өмірден кетті ертерек сол құрбы?	Neden ömürden erken gitti o arkadaş?
Қайда турды, қайда сол турғын?	Nerede yaşıyor, nerede o kişi?
Нануға да нанбауға да болады —	İnansak ta inanmasak ta olacak –
Сөздеріне әрең турған кемпірдің.	Sözlerine zor yaşayan nenenin
Жасында да түрсіз еді Тәжайық,	Gençken de çirkindi Tejayık,
Шаруаға да қырсыз еді Тәжайық.	Yaşama da beceriksizdi Tejayık
Бір қызығы Тәжайықтың күйеуі	Bir ilginci Tejayık'ın kocası
Көз көрмеген жігіт еді ғажайып...	Göz görmeyen bir harika yiğitti..
Жарасы бар соғыс салған тереңде,	Yarası var savaş iz bırakan derinde
Жігіт еді... айтылатын өлеңде.	Yiğit idi.. söylenecek şiirde
Биікте ушты, узақ өмір сүрмеді	Yüksekte uçtu, uzun ömür sürmedi
Тәжайықтың қасындағы — төменде.	Tejayık'ın yanındaki – dipte.
III	III
Сол кезеңнің қилы-қилы тағдыры	O zamanın çeşit –çeşit kaderi
Қосылғанда... жумбақ еді таң нуры...	Birleştiğinde – sır idi tan nuru
Жумбақ еді сол кезеңнің адамы,	Sır idi o zamanın adamı,
Жумбақ еді сол кезеңнің жаңбыры...	Sır idi o zamanın yağmuru..

Жасырмайық біз де соны жазайық, Уақытта ма? Бізде ме әлде таза айып? Шешілмеген бір жумбақты шешкеннен Сол кезеңнің мың жумбағы азайып	Saklamayalım biz de onu yazalım, Zamanda mı? Bizde yoksa o ayıp? Bulunmayan bir bulmacayı çözünce O zamanın bin bulmacası azalıp
Кете қоймас. Жанарында нур қоздап... Жанған жігіт жан-дүниені тур қозғап. Тәжайықтың қолындағы суретте: Дүниені азат еткен тур боздақ...	Gitmez. Gözlerinde ışık sönüp... Yanan yiğit iç – dünyayı duruyor titretip Tejayık'ın elindeki resimde: Dünyayı özgür eden duruyor genç yiğit..
Қажет болса, сумдықтарды жазайық, Қаны тамған шындықтарды жазайық, Дір-дір еткен бүкіл саусақ ушымен Бір суретті көрсетеді Тәжайық.	Gerekirse, rezillikleri de yazalım, Kanı damlayan gerçekleri yazalım, Dir – dir eden tüm parmak uçlarıyla Bir resmi gösteriyor Tejayık.
Күдік пен муң қабат кернеп шарасын, Турған сәтке көзіңді узақ саласың. Жамай-жамай тозған екен бул сурет Әрең жалғап аңыздардың арасын.	Şüpheyle gam, kat doldurup çareye Duran zamana gözünü uzun uzun dikiyorsun, Yamaya – yamaya bitmiş bu resim Zar – zor birleştirip hikayalerin arasını.
Тозып біткен Тәжайықтың санасын, Торлап турған туманға көз саласың. Жамай-жамай тозған екен ақ қағаз Ажыраған сенімдердің арасын.	Bitmiş gitmiş Tejayık'ın aklını Kapatıp duran sise göz gezdiriyorsun Yamaya – yamaya bitmiş beyaz kağıt Ayrılmış güvenin arasını.
Ажыраған үміттердің арасын Қиял кезген қиянға әкеп саласың. Одан әрі жалғыз ауыз сөзіңмен. Жазғысы кеп жүрегіңнің жарасын.	Ayrılmış umutların arasını Hayal ettiğin uzaklara bırakıyorsun Ondan sonra tek bir lafınla İyileştirmek isteyip kalbinin yarasını
Үнем қылған үміттің сөзінен, Үміттерін үзгендердің өзінен, Шындық бізге көз салады жылдардың Шаң түспеген шыңыраудай көзінен.	Sürekli etmiş umudun sözünden Umutlarını kesmişlerin kendilerinden, Gerçek bize göz gezdiridi yılların Toz tutmayan kuyunun (su) gözünden
Тесіп шығып балағыңнан... Уртыңнан... Жолбарыстың туқымындай қуртылған — Соғыс бізге сирақтарын созады Жауынгердің балағынан жыртылған... Альбомдардың парағынан жыртылған...	Delip çıkıp paçandan… Urtun'dan.. Kaplanın yavrusu gibi kaybolan– Savaş bize kemiklerini sunuyor (uzatıyor) Savaşçının paçasından yırtılan Albümlerin sayfasından yırtılan
Уақыт бізге таразысын тартады, Қырық үштің қара-сурғылт бултынан, Қырық төрттің ала-сурғылт бултынан, Қырық бестің қызыл мейрам журтынан,	Zamanı bize tartısını tartıyor, Kırık üçün kara – bulutundan Kırık dördün beyaz bulutundan Kırık beşin kırmızı bayram halkından,
Жақсылыққа умтылғанда жақсылық Көңілдерден қуртылғанда тапшылық, Орден таққан мезгілдерге жүгірдік, Маңдайларға қызыл жулдыз жапсырып.	İyiliğe yönelince iyilik Gönüllerden kurtulunca fakirlik Madalya takmış mevsimlere koşturduk, Alınımıza kırmızı yıldız yapıştırıp.
Оған біраз, оған біраз жыл өтті, Мезгіл біраз жүректерге гүл екті, Мезгіл біраз кезеңдерді семіртті, Мезгіл біраз кезеңдерді жүдетті.	Ondan sonra, ondan sonra biraz yıl geçti, Zaman (mevsim) biraz kalplere çiçek ekti Mevsim biraz zamanları iyileştirdi Mevsim biraz zamanları zayıflattı.
Кейбіреулер ерте көшіп журтынан, Жарлар қалды жаудыр көзде нур тунған.	Bazılar erken göç edip yurdundan, Aşıklar kaldı gözlerinde nur sönmüş.

Сәби қалды ақ қыраудың үстімен Анасына апыл-тапыл умтылған. IV Жетім қусап аянышты аңсаған, Ақсақ қусап таянышты аңсаған. Бізге жеткен мынау бақыт сол кездің Жесірінің жүрегінде шаршаған! Адамзатқа күн усынған жарықтай, Халық бар ма біздің улы халықтай? — Бақыт үшін бауырымызбен жер соқтық Суға қарай домаланған балықтай. Жалған бізді көрсетерде ерсі етіп, Шындық нурын алған дурыс өлшетіп. Әр ауылдан бір Тәжайық шығады Күйеуінің суретін көрсетіп. Адам сенбес аңыздардың арасын Жалғып барып, сол шындықты табасың Адам сенбес аңызы бар шындығым Аралап жүр Тәжайықтың даласын!	Bebek kaldı ak karın üstünden Annesine apar – topar koşturan. IV Yetim gibi sevgiyi özleyen Sakat gibi direnişi özleyen Bize gelen bu mutluluk o zamanın Dulun kalbinde yorulan! İnsanoğluna güneşin sunduğu ışık gibi Halk mı var bizim ulu halk gibi? - Mutluluk için kardeşimizle yer yaptık Suya doğru yuvarlanan balık gibi Yalan bizi gösteriyor edepsiz gibi Gerçek nurunu doğrudur almak ölçüp Her köyden bir Tejayık çıkıyor Kocasının resmini gösterip. İnsan inanmaycak hikayelerin arasında Yorulsan da, o gerçeği bulursun İnsan inanmaz hikayesi var gerçeğim Geziniyor Tejayık'ın sokağını

ҚАЛҚА ТУРАЛЫ АҢЫЗ (Сол кездің әзілі)	**KALKA HAKINDA HİKAYE** **(o zamanın şakası)**
Тағы да сол — өмірінен Қалқаның Алдарыңа бір көрініс тартамын. Қалқа — жесір, Қалқа — көркем келіншек... Күлкіменен қарсы алатын әр таңын. Қаяу да жоқ, не жатса да ішінде, Датсыз алмас — жарқ-журқ пішінде, Кір жуып жүр. Кір жайып жүр жарқылдап, Сүйген жарын көргендей-ақ түсінде. Қоян іздеп құлақ түрген тазыдай, Қан іздеген қансонарда қажымай, Қолда мылтық, қара муртын ширатып, Қарап қапты аң көргендей... Тәжібай... Үй үстінде, Қалқа ушып жүр — аспанда, Қарай берсем — біреу урсып тастар ма? Жер бетінен қарап қапты Тәжібай — Түкірігі жерге түспес басқарма. Ойынында нәзіктіктің азын-ай, (Тасыр иттің нәндігін-ай, назын-ай) «Жүрек тола — сүю демей, оқ — дейді, Мылтығымның іші тола» — Тәжібай. Тәкең турып: «Мылтық тола оқ!» — дейді.	Yine o – hayatından Kalkan'ın Önlerine bir gösteriş sunarım Kalka – dul, Kalka – güzel gelincik Gülmekle karşılayan her tanın. Küslükte yok, ne varsa içinde Temzi elmas – parıldayan şekilde Çamaşır yıkıyor. Çamaşır asıp gülüp Sevgilisini görmüş gibi rüyasında. Tavşan arayan kulağını kaldırmış köpek gibi, Kan aramış ilk karda üşenmeden Elinde silah, Kara bıyık kaldırıp, Bakakalmış hayvan görmüş … Tejibay Ev üstünde, Kalka uçuyor – gökyüzünde Bakıversem – birisi bağırır mı bana? Yerden bakakalmış Tejibay – Tükürmesi yere inmeyen başkan Oyununda nazının da azını (Sinirli köpeğin büyüklüğünün nazının) "Kalp dolu – sevme demeden, ok – der, Silahımın içi dolu" – Tejibay. Teken kalkıp: " Silah dolu ok!" – diyor.

Қалқа турып: «Қорқар жайым жоқ», — дейді. ...Ел алдында қалжыңдасқан екеудің Айтқан сөзі әлі есімнен кетпейді. Қорықпасаң, атам! — дейді басқарма... Ата алмайсың! — дейді Қалқа аспанда. Мен қараймын басқармаға... мылтыққа... Атып алып жүре ме деп сасқанда... Бір шал турып: Сақ бола гөр, шырағым, Түсіріп қой мылтығыңның құлағын... Сол арада қарқ-қарқ күлді Тәжібай — «Өзіміз де білеміз!» деп бу жағын... ...Ойға кетем қарап турып сол бойда: «Атпа!» деуге, «қорқам» деуге болмай ма? Әрмияға мен кеткенде осылай Келіншегім басқармамен ойнай ма? «Ат!» дейді ол. Басқарманы қайрайды. Аш түлкідей екі көзі жайнайды. Журттың көзі екеуінен тайса да, Екеуінің көзі неге тоймайды? Қауіп пенен қорқынышқа ынтыққан Сығалайтын көңілдегі жыртықтан — Халықтың да қарамайтын сөзіне... Қандай күш ол, тайынбайтын мылтықтан? «Бір туғанмын, қалам енді бір өліп», — Дейді-дағы бір күліп, бір түнеріп, Ата алмайсың! — дейді Қалқа қаз қусап, Екі қолын бултқа жайып жіберіп! Олар үшін ойын шығар ол да бір, Мылтық деген сойыл шығар ол да бір, Неге олар ойнамайды жақсы ойын, Жақсы қалжың құрып қап па оңбағыр... Солай ма, әлде, сол заманның адамы, Арбаң келер — әрбір басқан қадамы. Қалжыңы да дөрекілеу олардың, Не уғамыз біз, бүгінгінің «наданы»... Ай-жылдардың сүйретіліп соңында, Не бір қиын қол жетпейтін орында, Не бір қиын Махаббаттар жүретін Аттың жалы, атандардың қомында. Біреулерге бар білгенін үйретіп, Біреулердің қабырғасын күйретіп, Сүйген адам қиын үйге кіретін Шыбыртқысын, мылтықтарын сүйретіп. Сексен көлдің сапыратын сабатын, Тоқсан тоңның ақтаратын қабатын. Сүйем деген сөзді айтпай-ақ шіркіндер Көп адаспай махаббатын табатын.	Kalka kalkıp: “ Korkacak halim yok”, - diyor Milletin önünde şakalşan ikisnin Demiş sözü hala aklımdan çıkmıyor. Korkmazsan, babam! – diyor başkan Vuramayacaksın! – diyor Kalka gözyüzünde Ben bakıyorum başkana… silaha… Vurur mu yanlışlıkla şaşırınca Bir dede kalkıp: dikkat et kendine, evladım , İndir o silahının kulağını O sırada tark – tark güldü Tejibay – “Kendimizde biliyoruz!” diye bu tarafını.. Düşünceye dalıyorum bakıp orada: “Vurma” demeye, “korkuyorum” demeye olmaz mı? Askere ben gidince böylece Müstakbel eşim başkan ile şakalaşır mı? “Vur!” dedi o. Başkanı kovardı Aç tilki iki gözü parlıyor Milletin gözü ikisinden geçse de İkisinin gözü niye doymuyor? Tehlike ile korkunça atlayan Gözlemleyen yürekteki yırtıktan Milletin de aldırmayam sözüne … Nasıl güçtür o, çekinmeyen silahtan? “Bir doğmuştum, kalırım artık bir ölüp,” – Diyorlar ya bir gülüp, bir üzülüp, Vuramayacaksın! – diyor Kalka kaz gibi, İki kolunu bulutlara kadar yayıp! Onlar için oyundur o da bir, Silah denen eski tüfektir o da bir, Neden onlar oynamıyor iyi oyun, İyi şaka tükenmiş mi görgüsüz … Öyle mi, yoksa, o zamanın insanı, Geniş gelir – her bastığı adımı. Şakası da kabacık onların, Ne anlarız biz, bugünlerin “ahmakları”… Ay – yılların sürünüp sonunda, Ne bir zor kol yetmez yerine, Ne bir zor Mahabatlar gezermiş Atın yelesi, develerin boynunda. (deyim) Birilerine tüm bildiğini öğretip, Birilerinin kaburgasını dağıtıp, Seven insan zor eve girermiş Kamçısını, silahını sürükleyip. Seksen gölün çekecek suyunu Doksan kürkün karştıran her katını Seviyorum denen sözü söylemeden güzeller Çok sapmadan sevgisini bulanlar.

Олар сонда... көлді кешіп мол жайқын Бұлт астына қанат жайып бойлайтын. Қауырсынын сипатпайтын қаздармен Журт көзінше мылтық кезеп ойнайтын.	Onlar o zaman.. gölü geçip bol yayılmış Bulut altında kanat yayıp boylayan Tüyünü anımsatan kazlarla Halk önünde silah gibi oynayan

ӘНЕШТІҢ БІРІНШІ ХИКАЯСЫ	**ENEŞ'İN BİR HİKAYESİ**
I Қайрылғанда қаталдықтан қанатың, Ей, ақиқат, шырақ болшы жанатын, «Соғысыңның соңғы жазым» қозғар деп... Тығып жүрген бір хикаям болатын. Бул хикая түсіп уақыт тезіне, Шөп түсіріп көкіректегі көзіме, Тунығымды қанатымен лайлап Хош айтыспай кетіп қалған шежіре. Айтсақ айтып... айтпасақ та болғандай, Сөзге ілінгіш бір қупия сор маңдай, Әнеш қыздың көз жастарын жинаса, Кішігірім ақ отауға толғандай! Аз болды ма сақтап жүрген қапасы, Аз болды ма жастан көрген жапасы. Өткен түні шешесі өлген Әнеш қыз Ауылдағы барлық қыздың апасы. Қалқа келін — қыз Әнештің келіні, Оның да аққа тимей өткен еріні... Он жыл бойы Жарасынан хат та жоқ... Әнеш қана енді қалған серігі. Әнеш отыр... Шайқалды деп аз бақыт — Жас дауыспен кәрі өлеңді қоздатып, «Топырақ та салмады, — деп, — бір уыс», — Тірісін де қояды айтып боздатып. Көңіл айтып ауыл-аймақ бәріміз, Алдарқаттық келгенінше әліміз. Төрде отырды шашын жайып жалбырап, Жапырақтай қалт-құлт етіп... кәрі қыз. II Тулға десең көз тоқтайтын тулға бар... Шолжыңдық бар — сәл нәрсеге булданар. Жуан саны жігіттердің көзіне Беретіндей еміс-еміс бір хабар Бақыт қусап ушқалы кеп қанатын... Қисық қағып қонбас жерге қонатын, Бар айыбы — Әнеш қыздың саусағы Қуйттайынан молақ біткен болатын. Сол сөз болып Әкеш жайын қозғарда,	**I** Kırılmış gibi zorluktan kanadın Ey, hakikat ışık ol lütfen yanacak "Savaşının son yazı" hareket eder diye Saklayıp gelen bir hikayem var Bu hikaye düşüp zaman hızına Rahatsız edip göğsümdeki gözümü Göz nurumu çamura sokup Vedalaşmadan giden bir seçire Söylesek de söylemesek de olurmuş Ağıza takılan bir sır uğursuz alın Eneş kızın göz yaşını toplasa Küçük beyaz yuvaya dolarmış! Az mı geldi içinde saklamış dargınlık, Az mı geldi gençliğinde çeken cefası Geçen gece annesi ölen Eneş kız Köydeki tüm kızların ablası. Kalka gelin – kız Eneş'in gelini Onun da beyaza değmeden geçti dudağı On yıl boyu Jaras'ından mektup yok… Bir tek Eneş onun sırdaşı. Eneş oturuyor.. Çalkalandı diye az baht – Genç sesiyle yaşlı türküyü söyleyip "Toprak da koymadı, - diye – bir avuç",- Yaşayanı da koyuyor duygulandırıp Gönül diye köydekiler hepimiz, Aceleye gelen halimiz Baş köşede saçını salıp yayıp Yapırak gibi oturuyor yaşlı kız.. II Vücut desen göz durduran vücut var Fevriylik var – az bir şeye patlayan Kalın baseni erkeklerin gözüne Veriyormuş gibi bir haberler. Mutluluk gibi uçacak açıp kanadını Eğri uçup konmayacak yere konan Var ayıbı – Eneş kızın parmağı Küçüklüünden biraz sakat olan. O laf olup Ekeş yerini bulunca

Бура болып... інген іздеп... боздарда «Шолақ қыз» деп... отырады жел ауыз... Желауыздан қутылатын күн бар ма!	Deve olup… yer arayan.. ağlarda “Sakat el” diye … oturuyor yel ağız Yelağızdan kurtulacak gün var mı?
Інісі бар. Ушқыш болып бір жаққа, Мәңгі-бақи кетті дейді турмаққа... Кеткен Жарас... Әнеш қызға келін ғып, Іліп тастап бір жесірді қармаққа.	Kardeşi var. Pilot olup bir yerlere Sonsuza dek gitti diyorlar yaşamaya Giden Jaras.. Eneş kıza gelin edip İlip alıp bir dulu oltaya.
Тағдыр салса қиын екен бас буру... Қос міскінді кмын емес дос қылу... Қыз — ене мен жесір келін екеуі — Шай ішеді оңашада қос сулу.	Kader yazsa zormuş kafa çevirmek İki yalnızı zor değil dost etmek.. Kız – Kayınvalide ile Dul gelin ikisi Çay içiyor birlikte iki güzel.
Бес қанат үй қарашалау мекені Екеуіне не қылса да жетеді... Бірін-бірі қиып тастап кетпеске Ант береді... оңашада... екеуі...	Beş kanat kaplamış evi Ne yapsalar ikisine yetiyor Bir – birine kıyıp bırakıp gitmemeye Söz verdi .. birlikte ikisi..
«Шайтан көп қой, жау жоқ дема жар асты...» «Адасты ғой... байғус бала... адасты». Ылғи да сол келінінің алдында Ақтайды Әнеш жалғыз іні Жарасты.	“ Şeytan çok, düşman yok dedi mi yar altı..” “aldandı işte zavallı çocuk..aldandı” Hep o gelinin karşısında Sürekli aklıyor tek kardeşi Jaras’ı.
Тағдыр салса қиын екен бас буру... Қос міскінді қиын емес дос қылу... Қыз — ене мен жесір келін екеуі Шай ішеді оңашада қос сулу.	Kader yazsa zormuş kafa çevirmek İki yalnızı zor değil dost etmek Kız – Kayınvalide ile dul gelin Çay içiyor birlikte iki güzel.
III Сөйтіп жүріп тағы бір күн кешкілік, Жаңа хабар қулақ қуршын тестіріп, «Қаражардан Бозжігіті Әнештің Күйеу болып кеп жатыр!» — деп естідік.	III Böylece yien ir gün akşamleyin Yeni haber kulak kurşun delip “ Karajar’dan Bojıgıtı Eneş’in Damat olarak geliyor!” – diye duyduk
Көз қылуы, жетім қыздың — бул шыны, Кетерінде Әнеш узақ сыңсыды. Бул сыңсудың, бул күйеудің Әнешке Өмір бойы тиіп өтті қырсығы.	Көз қылуы, yetim kızın - bu gerçeği Giderken Eneş uzun uzun vedalaştı Bu vedalaşma, bu kocanın Eneş’e Hayatı boyu değindi gıcığı
Сенбей тиген күйеу еді өзіне, Бір көргенде унап қалып көзіне. Унамаса — унамады дей алмай Көніп еді ағайынның сөзіне...	İnanmayıp evlenen kocaydi kendisine Bir görüşte beğendi işte Beğenmezse – beğenmedim diyemeden Razı olmuştu abilerin (toplumun) sözüne..
Кеткеніне бір ай өтпей жатып-ақ, Әнеш келді екі көзі шатынап. «Менің теңім сен емессің», — деп сапты Белі бүкір күйеу бала... ақымақ...	Gittiğnden biray daha geçmeden Eneş geldi iki gözü açılıp, “Benim dengim sen değilsin”,- diyivermiş Beli kambur damat …. Akılsız..
Күйеу бала жабы болса, ол — биедей, Күйеу бала үлек болса, ол — түйедей. Қайтып келді күйеуінен... деген сөз Ақ бетіне жағып алған күйедей...	Damat oğul jabı ise (at cinsi), - kısrak gibi Damat oğul köşek ise – deve gibi Döndü geldi kocasından denen söz Temiz yüzüne yakılmış is gibi..

Біреу: «Оған күйеу бала тең!» — деді. Біреу: «Одан күйеу бала кем!» — деді. Кем десе де, тең десе де... әйтеуір, Журт Өнештің айтқанына сенбейді.	Birisi ona: “Ona damat oğul denk” – dedi Birisi ona: “ondan damat oğul eksik” – dedi Eksikse ve denkse sonunda Millet Öneş’in dediğine inanmıyor.
IV Уақыт солай алағай да булағай, Бақыт дейтін ақ шекпенді құдағай, Енді бүгін... қырындап жүр Әнешке Баласы жоқ, әйелі бар Жумабай...	IV Zaman öyle bir öyle bir şöyle Baht denen beyaz kaftanlı dünür Şimdi bugün.. yapışıyor Eneş’e Çocuğu yok, eşi var Jumabay
Қып-қызыл боп шоқ жайнаған күлкісі, Ақ қардағы алтайының түлкісі, — Жемнен түнде өтіп жүрді Жумабай — Арғы бетте отыратын жылқышы.	Kıp – kırnmızı köz gibi yayılan gülmesi Beyaz kardaki Altay’ın tilkisi Jem’den gece geçerdi Jumabay Karşı taraftan oturan atçı.
Бәлки, олар махаббатын қосқан да, Артық болған шығар нағыз достан да... «Аламын деп биыл күзде Әнешті», — Журт Жумабай айтты дейді Оспанға.	Belki, onlar aşkını birleştirdiğinde Fazlasıyla çıkar gerçek destan da “Alacağım diye bu sene Eneş’i”, - Millet: Jumabay dedi diye Osman’a
Айтты ма әлде ішіп жүріп Жумекең, Жумекең де көп айтқыштың бірі екен, Қосылмады «қосыламыз» дегенмен, Қоспады ма әлде екеуін... «құдекең».	Demiş midir içliyken Jumaken, Jumaken çok konuşanın tekiymiş Evlenmediler “ evleneceğiz” dese de Evlendirmedi mi yoksa onları “dünürler”
«Біраз жерге» ойнап-күліп барды анық Алар жерде алар сыйын алды анық. Әнеш бірақ... «Сүттен таза ақпын», — деп Келініне ...ант ішіпті... қарғанып...	“Birkaç yere” oynayıp – gülüp gitti açık Alacak yerde alır hediyesini aldı açık Eneş ama .. “Sütten akım”, - diye Gelinine .. yemin içmiş.. dürüstlüğüne
Алар болса алар сыйын алды анық, Барар болса барар жерге барды анық. Махаббатты білмейміз бе! Несіне Әнеш сорлы у ішеді қарғанып!	Alacak varsa aldı hediyesini açık Gidecek yer varsa gitti ap – açık. Aşkı bilmiyor muyuz! Neyine Eneş utanmaz yemin içiyor aklanıp
Екі әйел көргендей-ақ кенені, Махаббаттан қашырады денені... Осындай да көрдік біздер келінді... Осындай да көрдік біздер енені...	İki kadın görmüş gibi keneyi Aşktan kaşındırdı bedeni Böyle bir gelini de gördük biz Böyle bir kayınvalideni de gördük biz
Өздері адал. Журт не десе о десін, Көрсетпейді түтінінің төбесін... Екеуінің жасын қоссаң, елуге Жетпеген ғой, қалай, не деп оны сөгесің?	Kendileri adaletli, millet ne dese onu desin, Göstermiyor islerinin üstünü… İkisinin yaşını eklesen, elliye Yetmiyor bile, nasıl, Ne diye ona sövesin?
Келіні жүр — жігіт болып ат айдап, Көздерінде жиырма бірдің оты ойнап. Почташы болып жүрді — енесі... Аудан жақтан газет тасып, хат айдап.	Gelini geziyor – erkek olup at koşturup, Gözlerinde yirmi birin ateşi parlayıp Postacı olup geziniyor – görümcesi.. Merkezden gazete taşıyıp, mektup taşıyıp.
Біреу оны өсек сззге қосады, Біреу оны есеп сөзден тосады. ...Сел боп құйған жаңбырлардан өшкен жоқ Құдай қосқан қос жесірдің ошағы.	Birisi onu dedikoduya dahil ediyor, Birisi onu açıklamaya bekliyor. … Sel olarak yağan yağmurdan sönmedi Tanrı birleştirmiş çift dulun ocağı
Қуйттайынан сол бір үйдің жылауын, Көңілдерде ерімеген қылауын...	Küçüklüğünden o bir evin ağlamasını Gönüllerde erimeyen kar tanesi

Жеті жаста талай айдап әкелгем Баласы жоқ сол бір үйдің бузауын Бәрін білем қайғысын да, көз жасын. Олар да өтті уақыттары озғасын. Оларға ауыл жаңа өсекті жамайтын Ескі өсектің жамаулары тозғасын... Бірде аспанда, бірде жерге төмендей, Олар да алдан үміт күтті дегендей, Сәуле аңсады бутағымен қармапап, Дауылдармен ерегескен емендей. Айтушы еді оңашада әнді де, Қалатындай айтушы еді мәңгіге... Бул өмірден мәңгі өз орнын тапты олар.. Бул, әрине, будан басқа әңгіме...	Yedi yaşında çokça defa getirdim Çocuğu yok o evin buzağını Hepsini biliyorum, kaygısını da, göz yaşını da Onlar da geçti vakit aşınca Onlara köy yeni dedikodu yamıyor Eski dedikodunun yamaması kötü olunca Bazen gökyüzünde, bazen yer dibinde Onlar da önden umut bekledi demek ki Güneş bekledi butağıyla kapatıp, Fırtanayla inatlaşan bitki gibi Söylüyordu yalnızlıkta şarkıyı da Kalacak gibi söylüyordu sonsuza dek Bu hayattan sonsuz yerini buldu onlar Bu tabii ki, tamamen başka hikaye.

АҚСАҚ ҚАЛЫҢДЫҚ	**TOPAL GELİN**
I Жәкен өзін сан қиынға салатын, Қараңғыда соққан қустай қанатын. Жас кезінде тығып алып ошаққа, Оң аяғы күйіп қалған болатын. Сол себепті сіңір аяқ атанған, Жәкен бүгін кісілікке бет алған. Жәкен бүгін Қаражардан келіншек Әкеледі деп естідік Батаннан. Жәкен бүгін балалықтан қашыпты, Қашыпты да жігіттікке басыпты. Бес жастағы қара менің ойымды: «Ойбай, сонда кім ойнайды асықты!» Самолет боп бір жағына қырындап, Жәкен ғана жүруші еді зырылдап. Әлімжеттік қылса маған бір бала, Жәкен келіп айыратын шырылдап. Айта берсең нанғысыз жай бул тіпті, Жәкен қолдан жасаушы еді мылтықты. Жәкен ғана жамаушы еді таспамен Галоштардың ерніндегі жыртықты. Сөз бастайтын жеті қоян тапқанда, Қол бастайтын «қалың жауға» шапқанда. Біз балалар қалай ғана уйықтаймыз, Сөйткен Жәкең келіншек алып жатқанда. II Жылжи-жылжи ін аңдыған жыландай Көзімізді жол бойынан бір алмай, Түні бойы мөңірейміз «Жәкен», — деп, Өңшең бузау дауысымыз қуралмай.	**I** Jeken kendisini hep zora sokan Karanlıkta kanadını çırpan kuş gibi Gençken ayağını sokup ocağa Sağ ayağını yakmıştı. O nedenle topal ayak denilmiş, Jeken bugün kişiliğe bürünmüş Jeken bugün Karajar'dan kız Getirecek diye duyduk Batan'dan Jeken bugün çocukluktan ayrılmış Kaçmış ve erliğe adım atmış Beş yaşındaki bak benim düşünceme "Tüh, artık kim oynayacak Aşık'ı " Uçak gibi bir yana eğilip Tek Jeken geziyordu ortalıkta söylenip Sataşırsa bana bir çocuk Jeken gelip ayırıyordu konuşup. Anlatılacak gibi değil, inanılmaz olay bu Jeken elden yapıyordu tüfeği Bir tek Jeken yamıyordu tasmayla Ayakkabının ucundaki yırtığı Anlatırdı yedi tavşan bulduğunda Öncü olurdu "kalın düşmana" saldırırken Biz çocuklar şimdi nasıl uyuyacağız, Onları yapan Jeken gelin alırken II Sürüne sürüne in arayan yılan gibi Gözümüzü yoldan ayırmadan, Gece boyu meliyoruz "Jeken", - diye Hep buzağı gibi sesimiz durmadan

Келіншекті жасай-жасай қиялдан, Шаршау бізді ...жеңер кезде... жиі алған... Күн де шықты булт астынан қызарып, Жәкен қусап балалардан уялған. Шу етті журт! Күн астына қарасаң, Келін келе жатыр екен болашақ. Күн астынан келе жатыр қырық қыз Тура қырық! Жата қалып санасақ! Бойлары да бірдей болып көрінді! Ойлары да бірдей болып көрінді, «Жәкенжан!» — деп менің туған жерімді Аймалайтыи сияқты боп көрінді... III Бізде қиын купияны көп сақтау, Жәкен біздің топыраштау... торсақтау... Байқап турсақ, шоқ әкеліп жүргенде Келіннің де бір аяты ақсақтау... Болып шықты! бу қудайға не шара, Жумбақ екен Жәкең үшін осы ара, Қырық қыздың қолтықтауын жамылып, Ақсақтығын жасырыпты бейшара! Өз бетінше еркек болып, сыр түйіп, Жаман көзі жыпылықтап, жыртиып. Өз аяғы ақсак емес кісідей Жәкен буған біраз жүрді буртиып. IV Сол күндердің мың парызы ойымда, Айтпай кетсем борыш болар мойынға. Суреттеуге тіл жетпейді мен көрген Кереметті ақсақ қыздың тойында! Ойлап турсам өткен күннің қызықпыз Талай гүлін тебіренбей үзіппіз. Бір курбысын тастап кеткен ауылға, Күн астына бара жатқан қырың қыз. Қалай ғана із тастамай жоғалмақ! Бір ғанибет өткен ізге оралмақ... ӨМІР дейтін кереметтің суретін Біз қашанғы бүлдіреміз уялмай Қолдан пішіп... қиялменен добалдап! Өмір осы... Кеше ғана қырындап, Самолет боп жүгіретін зырылдап. Жәкен бүгін кісі болып кәдімгі... Рөмкілеп «ақ» ішіп жүр жырымдап... Өмір ғажап, ғажаптығын сал оның, Өмір мазақ. Мазақтығын сал оның. Әке болған куәгері біз болдық Кеше ғана жетім қалған баланың.	Gelin kızı kura-kura hayalde, Tam yorulurken aklımızı toplayıp... Güneş de çıktı bulut altından kızarıp, Jeken gibi çocuklardan utanıp Bağırıştı millet! Güneş altına bakarsan, Gelin geliyormuş, mustakbel. Güneş altından geliyormuş kırk kız Tam da kırk. Sayıversek! Boyları da aynı gibi göründü! Düşünceleri de aynı gibi göründü, “Jeken’can!” – diye doğduğum yeri Saracak gibi göründü. III Bizde zor, sırı uzun saklamak, Jeken bizim biraz dağınık biraz sakar Dikkatlice bakarsak, ateş getirirken Gelinin de bir ayağı az topal… Çıktı! Allahın işi ne çare, Jeken için de sırmış, bu ara, Kırk kızı birleştirerek sarıp Topallığını saklamış zavallı! Kendince er yetip, sır saklayıp, Sinsi gözü bir kırpılıp, bir dikilip Kendi ayağı topal değilmiş gibi Jeken gezdi mırın – kırın edip. IV O günlerin bin minneti aklımda, Demesem borç kalır boynuma, Anlatmaya dil yetmez, gördüğüm Olayları, topal kızın düğününde! Düşününce, geçmişteki günleri, ne tuhaf Çok çiçekler bilmeden koparmışız Bir dostunu bırakıp giden köye Güneş altında gidiyordu çokça kız. Nasıl olur iz bırakmadan kaybolmak! Bir ganimettir geçmişin izine dönmek HAYAT denen harikanın resmini Biz ne zamandır bozuyoruz utanmadan Elden yapıp hayal ile tasarlayıp Hayat öyle.. daha dün şımarıp, Uçak olup koşan ses çıkarıp Jeken bugün yiğit oldu büsbütün Kadehleyip “ak” içiyor yudumlayıp Hayat garip, garipliğini sal onun Hayat bir alay. Dalgasını sal onun, Baba olacak, şahitleri biz olduk Daha dün yetim kalan çocuğun

Өмір деген — көзден ушса тозған бақ, Кеудемізде иісі қалған қызғалдақ. Күз келгенде қызғалдағы ушарда Көбелегі көлбең-көлбең көзді алдап. Айтпай жүріп, айтпай жүріп бөтен түк, Жалғыз қызын әкелерде жеке ертіп. Ақсақтығын жасырады бул өмір — Жалғыз қызын қырық қызға көтертіп! Жетімдігін жасырады бул өмір, Жесірлігін жасырады бул өмір Қан майданда әкелерін жоғалтып Әкелікке келе жатты кілең ул! Бір-бір асау мойнындағы қурықпыз, Бір-бір үйді тіреп турған сырықпыз. Махаббаттың жүрегіне оқталған Садақ қусап келе жатты қырық қыз. Осы күні, біз адамдар — қызықпыз... Көп нәрсені елемеумен жүріппіз. Бізге созған Болашақтың Қолы екен — Тартқан сымдай, Тартқан сымдай Қырық қыз!	Hayat denen – gözden uçsa kaybolan baht, Göğsümüzde kokusu kalan lale, Sonbahar gelip lalesi tozarken Kelebeği uçuş – uçuş gözü kandırır. Anlatmadan, hiçbir şey anlatmadan Yalnız kızın ayrı getirecekken, Topallığını gizliyor bu ömür Yalnız kızını kırk kıza getirtip. Yetimliğini gizliyor bu ömür Yalnızlığını gizliyor bu ömür Kanlı meydanda babalarını kaybetip Babalığa geliyordu hep erkek! Her birimiz asabi at boynundaki kurıkız Her bir evin direği olan sırığız. Aşkın kalbine takılan Ok gibi geliyordu kırk kız. Bu günün, insanları – bizler bir garibiz Çok şeyi eleyip geçmişiz. Bize uzatılan Geleceğin Eliymiş – Çekilmiş tel gibi Çekilmiş tel gibi Kırk kız!

МУҚАМБЕТТІҢ ҮЛКЕН ҚЫЗЫ — ДӘНЕКЕР *«Махаббатта сөгілген жоқ іргеміз,* *Күндесеңіз — сөгілгендерді күндеңіз.* I Ута қалса он есе ғып төлетер, Төлемесең — мурыныңды қан етер. Күшті болды кейбір еркек баладан Муқамбеттің үлкен қызы — Дәнекер. Жумыртқа мен жуаны іздеп сайдағы, Қалжыңды айтып қисыны жоқ қайдағы, Қайда барсаң, сол Дәнекер жүретін Алдымызда желк-желк етіп айдары. Осы ма екен бар қолынан келері, Бул Дүниеде Дәнекері — сенері, Адуындау әйелі жас, жуас шал, Ауылға шөп айран тасу — өнері. «Ойбай, белім, ойбай, ойбай, буын», — деп, Сәл жазылса, ескі сазбен уілдеп Төрт алюмин ақ бидонның үстінде Төрт миллион қара шыбын гуілдеп... Отырғанда ол қалғып-шулғып бүгіліп,	**MUHAMMET'İN BÜYÜK KIZI – DENEKER** *"Aşkta sökülmedi temelimiz* *Kıskançlık yapcaksanuz – sökülmüşleri* *kıskanınız.* I Kaznırsa on fayıs edip ödetir, Ödemezsen – burnunu da kanatır. Güçlü oldu bazı erkeklerden de Muhammet'in büyük kızı – Deneker Yumurta ile soğanı arayıp saydaki Şakayı söyleyip boş bayağı Nereye gidersen, o Deneker geziyordu Önümüzde jelk – jelk edip saçları Bu muydu elinden gelen hepsi Bu dünyada Deneker'i – güvenci Cadı gibi karısı genç, sessiz ihtiyar Köye ot ve ayran taşımak – hüneri " Oybay, belim, oybay sırtım" – diye Az iyileşse, eski sarkı ile ulup Dört aliminıum beyaz bidonun üstüne Dört milyon kara sinek dolup

Кәрі көзі көкжиекке үңіліп, Түйесі үркіп ушып түсті жеңіл шал Қарсы алдынан қара тазы жүгіріп. Айран ушып, ал кеп түйе туласын, «Шал өлді!» — деп бала біткен шуласын... Өлмесе де сынды шалдың аяғы, Сетік атан — төсесе де шудасын... II Сыныкшы жоқ өйтіп-бүйтіп қам етер, Шал жаутаңдап елден көмек дәметер, Сол арада салып жүрген шөмеле Жетті зарлап жалаңаяқ Дәнекер. Күндесеңіз сол бір қызды күндеңіз, Ілмесеңіз көзіңізге ілмеңіз. Қоңыр салқын самал болды сол қызға Аспан аунап күйіп турған шілдеңіз! — Бойында оның буғып жатқан қандай күш? Көріп турып қандай жанда жанбайды іш? Дәнекердің арқасында... киізде Бөбек қусап тынши қойды шал байғус. III Сол кеткеннен кетті кіріп қумға қыз, Аудан жаққа — ерлік болды бул нағыз. Жаяу кетті шалды арқалап Дәнекер... Аудан алыс... аяқ жағын тыңдаңыз, Қыл арқан кеп қолын қиып қан етер, Көзге тамып жаспен бірге ала тер, Бір дем алмай он шақырым ауданға Жаяу кеткен... он үш жасар Дәнекер! Он шақырым айтар сөзге оңай-ақ! Он үш жаста... бола қойсын солай-ақ. Екі айдан соң келді ауылға ақсақ шал — Бір аяғы сәл қисықтау шораяқ... IV Сонда ауылда арба жоқ па? Ат жоқ па? Я басқа бір аяқ-ылау зат жоқ па? Оны күтіп тура алмады сорлы қыз... Әке батып жатқан кезде батпаққа. Өтелмеген перзент — борыш өтелді, Шал бейшара ырзалықпен жөтелді. Сол Дәнекер (ел көрді ғой) әкесін Өле-өлгенше арқасымен көтерді... Тағдыр қатал, өмір кейде қатал-ақ, Шөлдейді адам аянышқа қаталап. Күшті екен ғой бір кеудеде тутасса Адамдағы аяныш пен махаббат! Жүрсе дағы жыртық лыпа жамалмай, Турды сол қыз — тастан соққан қамалдай.	Otururken o kalkıp-dönüp bükülüp, Yaşlı gözü gökyüzüne dikilip Devesi ürküp uçup düştü hafif ihtiyar Tam karşısından kara köpek koşturup. Ayran uçup, deve gelip ürküp “İhtiyar öldü” – diye çoluk – çoçuk bağırdı.. Ölmese de kırıldı ihtiyarın ayağı Yelesini deve – bıraksa da yere II Kırıkçı yok öyle böyle dert eder İhtiyar inleyip milletten yardım beklemekte O arada ot toplayan Yetişti yalın ayak koşuşturarak Deneker. Kıskanacak olursanız o kızı kıskanın Önemsemiyorsanız önemsemeyin Kara soğuk rüzgar oldu o kıza Gökyüzü kararıp yanıp duran yazınız! – İçinde bunun böyle yapan nasıl bir güç Görüp te nasıl insanda yanmaz iç Deneker’in arkasında halıda Bebek gibi uzanıverdi zavallı ihtiyar IIı O gidişten girdi kuma kız Merkez tarafa – cesaretlik oldu bu gerçek Yaya gitti ihtiyarı sırtına alıp Deneker.. Merkez uzak .. sonunu daha dinleyiniz Kıl ip gelip elini kan eder Gözüne damlayıp yaş ile ter Bir dinlenmeden 10 km uzak merkeze Yaya gitmiş .. on üç yaşındaki Deneker! On km dile kolay tabi ki On üç yaşta.. olsa da öylece İki ay sonra geldi köye topal ihtiyar Bir ayağı az eğri topal ayak IV Yani o zaman köyde at arabası yok mu? At yok mu? Veya başka bir ayak eşya yok mu? Onu bekleyip duramadı sevimsiz kız Baba batarken çamura. Ödenmeyen evlat – hakkı ödendi İhtiyar zavallı mutluluktan öksürdü O Deneker (millet gördü) babasını Öldü ölene kadar sırtında taşıdı.. Kader sert, hayat bazen daha da sert Susyor insan sevilmeyi bekleyip. Güzelmiş bir göğüste alevlense İnsandaki sevgi ile aşk.

Үшты сол қыз күйіп турған шілдеде Он шақырым жерге дейін дем алмай. Күндесеңіз сол бір қызды күндеңіз, Ілмесеңіз — көзіңізге ілмесеңіз. Жалаң аяқ махаббаттың алдында Қоңыр салқын жел боп есті шілдеңіз! Біз өмірден әл сурадық — әлсіреп, Біз өмірден бал сурадық — қамшы жеп. Махаббатта сөгілген жоқ Іргеміз, Ауырлықтан сөгілсе де сай-сүйек. Махаббатта сөгілген жоқ Іргеміз, Күндесеңіз сөгілгенді күндеңіз. Дәнекердің қырық жамау көйлегі Болды біздің үлдеміз бен бүлдеміз...	Gezse de yırtık pırtık yamamadan Durdu o kız – taştan yapılmış kale gibi Uçtu o kız yanıp duran temmuzda On km yere kadar dinlenmeden. Kıskanacak olursanız işte o kızı kıskanın, Önemsemiyorsanız önemsemeyin Yalın ayak aşkın önünde Kara soğuk rüzgar gibi esti temmuzunuz! Biz hayattan güç istedik – yorulup, Biz hayattan bal istedik – zehir yutup, Aşkta sökülmedi direğimiz Ağırlıktan sökülse de kemiğimiz. Aşkta sökülmedi direğimiz Kıskanacak olursanız söküleni kıskanınız Deneker'in kırk yamak gömleği Oldu bizim herşeyimiz.

3. EYLEM

КЕЙІН ҚАРАЙ ЖҮРУ	**GERİYE BAKARAK YÜRÜMEK**
Қумға батқан машинаны көрдің бе?! Қызыл май боп қолдың ушын бердің бе?! Я болмаса турып алып селтиіп, Ыза болған шоферінің «нервінде» — Ойнадың ба? Таныстың ба «жартымен?» Ішкіштердің жасымен де қартымен? Кері кеткен шопырларды көрдің бе, Ылғи ғана жүретуғын артымен? Қумға бату... Айдалада — қызық ән, Жолдың тату буйырған дәм-тузынан. Менің өзім — жүре алмай қап ілгері, Кейін қарай жүретінге қызығым... Мен де кейде кейін қарай жүрсем-ау, Сағындырса ерлік толы жыл сонау, «Алға!» — деуге аузы үйренген оқушым, Осы арада «Керітартпа!» деп урысар-ау. Мейлі, кейде боркемік боп сүйегім, Кейінгіге бас июді сүйемін. Кешегі өткен жолдарына Жеңістің Кері оралып... Мен басымды иемін. Шіркін, жүру мүмкін болса артыңмен, Кездесер ем көрмей кеткен қартыммен. Өмір дейтін үлкен Жолдың бойында Кездесер ем кездеспейтін әркіммен! Бастық қатын — балпылдаған Бақылмен, Айтысар ем жайлап қана ақылмен...	Kuma batmış arabayı gördün mü? Kızıl yağ olarak elinin ucunu verdin mi? Ya olmazsa durup takılıp Öfkelenen şoförünün " sinirinde" - Oynadın mı? Tanıştın mı "yarısıyla" Alkoliğin genciyle yaşlısıyla Geri gitmiş sürücüleri gördün mü Sürekli hareket eden arkasıyla Kuma batmak.. Bozkırda - güzel şarkı Yolun tadını - tuzunu tatmayı nasip etmiş Ben kendim- yürüyemedim tüh ileri, Şaşırıyorum geri geri yürüyene Bende bazen geriye doğru yürüsem mi Özlettirse özgürlük dolu yıl sonrası "İleri" – demeye ağzı alışmış öğrencim Bu arada "geri çekme" diye kızar mı Olsun bazen kırılgan olur kemiğim Sonrasına baş eğmeyi severim Dünkü geçmiş yollarına zaferin Geriye dönüp…Ben başımı eğerim Harika, mümkün olsa yürümek geriye Buluşurdum göremediğim dedemle Ömür denen büyük yolun boyunda Karşılaşırdım görüşmeyeceğim herkesle Patron kadın – homurdanan Bakılla Tartışırdım sakince aklımla

Сырт-сырт қағып шотын шоқып отырған Тентек хатшы тақылдаған Тақылмен, Тәжібаймен... Жақиямен... Шоқатпен... Жатар едім жағаласып Жапақпен... Қамшы үйірген Ақеділдің үстінен Тайлақ қусап кетер едім тапап мен. Аймолдамен, Жолайменен, Көшермен, Сәйтпек дейтін ур да жықтау есермен... Балтөремен, бақырауық Батанмен, Шешпей кеткен мәселені шешер ме ем? Жетім қалған Сыламғали... Изелмен Кездесер ме ем кездерінде күйзелген. Жалғыз рет жасар ма едім жігіттік, Кете бермей күн өткізіп күйбеңмен! Ойбай, тоқта! Біздің жол ма мынау да — Тереземді көміп турған қырауға?! Мынау жол да мен өтетін жол ма екен, Кірдім барып аңдап турған сурауға!? Жетім қалған бузаудай-ақ телмеңдеп, Емізбейтін өгей ене — арман көп. Өңшең күрең тентек сиыр келеді, Бутағы жоқ мүйіздері орман боп!!! Жетім бузау сүтке тоймай мөңіреп, Ымтылады жайылысқа кеңірек... Киім керек... оқу керек... үй керек... Жылылыққа толу керек төңірек... Жынды шеше керек емес қамайтын, (Әке керек — сол шешені сабайтын)... Отын керек уілдеген боранда, Шекер керек жемесең де, жалайтын. Қуйттай жүйке түтілгенде жанжалмен, Шешу керек кей түйінді қанжармен... Айту керек Көмекбайды көрдім деп... Мың қой баққан жалғыз көйлек-дамбалмен! Бәрі керек — өлмей тірі жүргенге! Бәрі керек — керек затын білгенге! Ымтылып жүр адамдардың барлығы... Еш нәрсе де керек емес күндерге... Тілі шықпай қалғандарға — сөз керек... Соқырларға — тастан салған көз керек... Барлығы да болашаққа қарап жүр, Бурынғыдан болсам деп жүр өзгерек. Келіншекке қырындап жүр басқарма... Кәрілер жүр ақыл айтып жастарға... Бригадир айқайлап жүр өгізге... Самолеттар қалықтап жүр аспанда... Жылды жеген күн, айлардың жулмалап,	Tak –tak edip hesabını kakalayan Yaramaz postacı tıkırdatan Takılla Tejıbayla...Jakıayla.. Şokatla Yarışırdım takılıp Japak'la... Kamçı ören Akedil'in üstünden Köşek gibi basıp geçerdim. Aymolday'la, Jolay'la, Köşer'le Seytpek denen fedai sersemle Baltöre'yle, homurdanan Batan'la Çözer miydim çözülmemiş meselemi? Yetim kalmış Sılamgali, İzel'le Karşılaşır mıydım acı çektikleri zamanda Tek seferlik yapar mıydım yiğitlik Gitmeden gün geçirip kibirle Ey, bir dur bizim yol mu bu da - Penceremi kaplayan kırağıya Bu yol benim geçeceğim yol mudur, Düştüm beni bekleyen soruya!? Yetim kalmış buzağı gibi şaşırıp Emzirmez üvey kaynana – hayal çok Hep şaşkın inek gelir Budanmayan boynuzları orman olup!!! Yetim buzağı süte doymadan ağlayıp, İmrenir daha geniş otlaklığa Kıyafet lazım, okumak lazım, ev lazım Sıcaklıkla dolması lazım yuva Deli anne lazım değil hapseden (Baba lazım o anneyi döven) Odun lazım uğuldayan boranda Şeker lazım, yemesen de yalamaya Küçücük sinir tutuşunca kavgayla Çözmek lazım bazı düğümü hançerle Demek lazım Kömekbay'ı gördüm diye Bin koyun güdeyen tek gömlek, don ile Her şey lazım ölmeden – yaşayana! Her şey lazım – gerekli eşyasını bilene İmreniyor insanların hepsi Hiçbir şeyin lazım olmadığı günlere Dili olmayana – kelam lazım Kör olana - taştan yapılmış göz lazım Hepsi geleceğe bakıyor, Eskisinden daha iyi olsam diye Geline sulanıyor yönetim Yaşlılar geziyor akıl verip gençlere Brigadir bağırıyor öküze Uçaklar uçuşuyor gökyüzünde Yılı yiyen gün, aylarını çekiştirip

Ұлгермейсің беттеріне бір қарап. Кетіп жатыр коньки таққан секундтар Муз таулардың бетіменен сырғанап! Бәрінің де өз қамы бар, өз муңы... Қылаңы бар, қоңыры бар, бозғылы, Тентек бәйге бара жатыр төс қағып, Табанында шаңдақ жолдың тозғыны. Өткен, кеткен, өлген, өшкен осында... Танымайсың кейбіреуін тосында, Адамым-ау бір көрген деп бетіңе Қарамайды бірге өскен досың да. Тістырнақтап, қос қанатын сермелеп, Жалтыр тауға бара жатқан өрмелеп, Қалың нөпір... тоқта, Менің Машинам! Жетер! Енді бізге басқа жер керек! Мынау шаңға көмілуге болмайды! Будан әрі шегінуге болмайды! Өмір деген — жолда Жатқан Жолбарыс, Жеңу керек, жеңілуге болмайды! Өмір деген — көкте алысқан құс білем, Қанат сынған жағаласып күштімен, Қайыспайтын қанатыңды қағарда Құс көрмеген қалалардың үстімен. Уша алмайтын түйеқус та сол жайды, Айтқысы кеп... қанаттарын қомдайды. Адам деген машина емес, адамға Кейін қарай шегінуге болмайды. Сезім дейтін өте нәзік машина... Сезім дейтін сексен қылды шерткенде, Тоқсан қабат қатқан тоңды еріткенде, Еріп барып, иісі жарып мурынды Боз жусанның бүршігіндей бөрткенде. Кез келгенге — егілуге болмайды, Күз келгенге — төгілуге болмайды, Сол кезде де шегінудің жөні бар — Шектен шыға шегінуге болмайды!!!	Yetişmezsin yüzlerine bir bakıp Gidiyor paten takmış saniyeler Buz dağların üstünde kayıp Herkesin de var kendi gamı, kederi Grisi var, kahvesi, beyazı, Şaşkın beye gidiyorlar göğüs gerip, Tabanında taşlı yolun tozu var Geçmiş, gitmiş, ölmüş, sönmüş burada Tanımıyorsun bazılarını yanında İnsan diye baktıklarımız yüzüne Bakmıyor bile beraber büyüdüğüm dostun da Dişiyle tırnağıyla, çift kanadını çırpıp, Parlak dağa çıkıyorlar tırmanıp Kalabalık dur! Benim Arabam! Yeter! Bize başka yer lazım Bu toza gömülmek olmaz ki! Bundan sonra çekilmek olmaz ki Ömür dediğin yolda yatmış bir pars Yenmek lazım! Yenilmek olmaz ki! Ömür diye - gökte savaşan kuş bilirim Kanadını kıran yarışıp güçlüyle Eğilmeyen kanadını çırparken Kuş görmemiş şehirlerin üstüyle Uçamayan deve kuşu da o hali Demek isteyip … kanatlarını açar İnsan dediğin araba değil ki, İnsana geri çekilmek olmaz ki Duygu dediğimiz çok hassas makine Duygu demek seksen kılı dizince Doksan kat buzu eritince Eriyip, kokusu yarıp burnumu Boz otunun çiçeği gibi açınca Her karşına çıkana - eğilmek olmaz Güz geldi diye - dökülmek olmaz O zamanda da çekilmenin yönü var - Sınırı aşınca çekilmek olmaz!!!

БАЛАМ МЕНІҢ ӨЛГЕН ЖОҚ!	**ÇOCUĞUM BENİM ÖLMEDİ**
I «Фашист неме көк есектен қулағыр, Әкең келмей, біздей болып жылағыр...» ...Аман келген солдаттардың жырындай, Сол жылдардың әңгімесі бу да бір! Аман келу — әр ошаққа алтын бақ!.. Кейбіреулер қуанып бестің жазында	**I** “ Faşist denen mavi eşekten düşesin Baban dönmeyip, bizim gibi ağlayasın” ..Sağ salim gelen askerlerin türküsü gibi O yılların bu da bir hikayesi! Sağ gelmek – her ocağa altın baht!.. Bazıları sevinip beşin yazında

Көз талдырған қырық бестің жазында Солдат біткен келіп жатыр там-тумдап. Ошақтарда сақыр-суқыр шай қайнап, Жатыр еді жазғы аспанда жалт ойнап. Жай түскендей қара бұлттан қазанға, «Жексен келді!» — деді біреу айқалдап. II Жексен дей ме? Өлген Жексен марқум ба? Келді дей ме аман-есен қалпында? Өзі келген өзексіз өлім жоқ — Еркек бала қалмап еді артында! ... Жаманаттың тас төбесін ойғанбыз, Жексен жайын айтып-айтып қойғанбыз. Биыл күзде жылы болды дегенге, Жаназаға көк бузуын сойғанбыз! Таусылмайтын дәм-тузына жерік бір, Көздерінде тіріге тән көрік тур! — Намазын да он қайтара оқыған, Жексен марқум о дүниеден келіп тур! III Тірлігінде хан қоятын бу халық, Тастап еді тізімнен де шығарып. Біздің кемпір салып жатыр айқайды Ақ жаулығы аяғына шубалып: «Аман-есен оралдың ба, Жексен-ау, Қара жерде ойылап жүр өкшем-ау, Жат жерлерден тауық қусап теретін Несібеңді тауыстың ба, Жексен-ау!...» IV Бул сөздерді сүйсін, ия сүймесін, Үндей алмай, бурай-бурай түймесін, Баласы өлген бурыл кемпір алдында Буға түсед жоғалтқандай инесін. Жерде жатқан көн тулақты шуқылап, Сөз таба алмай, басын төмен тукырад. Біздің кемпір сурау толы көзімен Жексенжанның бара жатыр қутын ап. Аспандағы куә қылып Күн, Айды Қарсы алдына бір тізерлеп қулайды. «Бірге кеткен Нурғалиды өзіңмен Өз қолыңмен көмдің бе?» — деп сурайды. V Қойдан жуас Жексен буған не десін, Төмен қарап тукыртады денесін. Біраздан соң күйіп кеткен тарыдай, Орамалмен сүртіп маңдай, төбесін. Жан қалтаға үш саусағын тығады, Журт ыңғайсыз халде қалып, ығады.	Göz aratıp kırk beşin yazında Asker olup geliyorlar tek – tük Ocaklarda pofur pofur çay kaynayıp Yaz gökyüzünde şimşek parlayıp Yağmış gibi kara buluttan kazana “ Jeksen Geldi!” – dedi birisi bağırıp II Jeksen mi dediler? Ölmüş Jeksen merhum mu? Geldi mi diyor sağ-salim halinde? Kendisi gelen özsüz ölüm yok – Erkek çocuk kalmamış mıydı arkasında! Kötülüğün baş taşını oymuştuk Jeksen hakkında çokça konuşmuştuk. Bu sene sonbaharda yılı doldu diyene Cenazeye mavi buzağını kesmiştik! Bitmemişti tadı-tuzuna doyum hiç Gözlerinde diriye ait güzellik var! – Namazını da on defa kılmış, Jeksen merhum öbür dünyadan gelip duruyor. III Hayattayken han yerine onu koyan halk, Bırakmışlar sıradan da çıkartıp Bizim hanım bağırıp duruyor Ak yazması ayağına dolanıp: “Sağ –salim döndün mü, Jeksen-ay, Kara toprakta düşünüp dolaşıyor, Yaban yerlerden tavuk gibi toplamış Nasibini bitirdin mi, Jeksen - ay…!” IV Bu sözleri sevsin yada sevmesin, Ses çıkartmadan, döndüre döndüre düğmesini Çocuğu ölmüş …. Nine önünde Boğa düşer kaybetmiş gibi iğnesini Yerde duran eski deriyi karıştırıp, Söz bulamadan, başını aşağıya eğip Bizim nine ise soru dolu gözlerle Jeksenjan’ın gidiyordu iyi haberini alıp. Gökyüzündeki Güneşi, Ayı şahit edip Önüne gelip diz çöküp düşüyor. “Birlikte giden Nurgali’yi seninle Kendi ellerinle mi gömdün? - diye soruyor.
	V Koyundan sakin Jeksen buna ne dersin, Aşağı bakıp çalıyordu bedeninin Biraz sonra yanıp gitmiş ..... Havlu ile sildi alnını, başını Yan cebine üç parmağını koyuyor Halk rahatsız halde kalarak, gidiyor

Шиланынан саусағына ілініп Өңшең кір-кір сарқулақтар шығады. — Қауесетке құлдық урмай, қуламай, Тағдыр салған тауқыметті сынамай, Тыйылыңыз, мынау жаман немесі Мұқтаж болмай, өссін енді жыламай! — Дейді-дағы, әлгі аз-маз ақшаны Дәу кемпірдің алдына әкеп тастады. Кемпір қалды жыпылықтап көздері, Жексен емес, көргендей-ақ басқаны! Жексен берген өңшең кір-кір сарқулақ, Тар дүниені онан сайын тар қылад. Жаяу адам өте алмайтын орларды Жексен бақыр «тиын салып қарғымақ!» «Сыйлар болсаң, өз басыңды сыйлап ал, Қинар болсаң, шыбын жанды қинап ал. Азық болса Нұрғалиға берген бул — Жексен, мынау қағазыңды жинап ал! Балам өлсе — жоғалмайтын көзі бар, «Аман-есен келем», — деген сөзі бар. «Балаң өлді» деген сөзің болса бул — Тиыныңды төкпей-шашпай өзін ал! Аман келдің жанған оттың ішінен, Жолдас болдың жақсы-жаман кісімен. «Балаң тірі» деген сөзге тіліңнің Жетпей турған жағдайын да түсінем! Бул соғыста кім жатқан жоқ құрбан боп, Кімнің жанын жапырақтай жулған жоқ... «Балаң аман» дер екен деп келдім мен, Өлді екен деп ақша сурап турғам жоқ! Өлген адам тірілмейді... ексең де, Жерге кіріп, аспанға ушып кетсең де. Сонда да ана балаң тірі шығар деп айтпадың деп өкпеледі Жексенге. Өкпеледі. Қара қайғы кетпендей Жанын кеулеп жер түбіне жеткендей. Жермен-жексен бола берді Жексен де Жан жолдасын жауға тастап кеткендей... «Көз көрген жоқ... Көңіл әлі сөнген жоқ, Кебенекті киген түгел келген жоқ. Төрт жыл бойы көрген түсім шын болса, Балам тірі, балам менің өлген жоқ!» ... Жексен — талай сымнан өткен арғымақ, Терең жардан болып еді қарғымақ... Кір-кір болып жерде жатты бір уыс Жаназаға жарамаған сарқулақ. Сол арада журт еңсесін туқырып,	Cebinden parmağına takılıp Hep kirli-kirli kuruşlar çıkıyor. -Dedikoduya verilmeden, yılmadan Kader vermiş zorluğu sınamadan Uzak durunuz, bu kötü şeylerden Muhtaç olmadan, büyüsün artık ağlamadan – Diyorlar, o azıcık parayı Kocaman ninenin önüne getirip fırlattı Nine kaldı açıp-kapayıp gözlerini Jeksen'i değil, başkasını görmüş gibi! Jeksen vermiş, hep kirli kirli kuruşu Dar dünyayı daha beter dar etti Yaya insan geçemeyen düzlükleri Jeksen fakir, "para verip geçecek" "Saygı göstereceksen, önce kendine göster Zorlayacaksan, sinek canlıları zorla Azık olsa Nurgali'ye vermiş o – Jeksen, bu paranı götür burdan Oğlum ölse – kaybolmayan gözü var, Sağ-salim geleceğim, - demiş sözü var "Oğlun öldü" dediğin sözün bu ise Kuruşunu saçmadan, kendin al Sağ geldin yanmış ateşten Yoldaş oldun iyi- kötü insan ile "Oğlun diri" dediğin sözü diline Söyleyemiyorsan anlıyorum durumundan Bu savaşta kim değil ki kurban, Kimin canını yaprak gibi çekmediler "Oğlun sağ" dersiniz diye geldim ben Öldüğü için para talep etmiyorum Ölmüş insan dirilmez ki, eksende, Toprağa girip, gökyüzüne uçsan da Her şeye rağmen o oğlun belki yaşıyor diye Söylemedin diye küstü Jeksene Küstü, kara kaygı demir gibi Canını yakıp, yer dibine girmiş gibi Yerle bir oldu Jeksen de Can dostunu düşmana bırakmış gibi " Göz görmedi, gönlü hala sönmedi Kefen giymiş kimse hala gelmedi Dört yıl görmüş rüyam gerçek oldu Oğlum yaşıyor, oğlum ölmüş değil. .... Jeksen – çok sınamadan geçmiş güçlü (at) Yüksek dağdan istedi kendini atmak Kirli-kirli olarak yerde durdu bir avuç Cenazeye yaramayan kuruşlar O sırada millet başlarını aşağı eğip

Қалды көп сөз көмейлерде тутылып. ... Көз сүрінген тулақтағы жүн-журқа Әкетуді күтіп жатты сыпырып!	Kaldı çok söz gırtlağında tutulup ... Gözü düşmüş derideki yünlere Götürmeyi bekliyordu süpürüp!

«МЕН БОЛАЙЫН!»	**“ BEN OLAYIM”**
I	
Буған дейін бул бір сөзді сан естіп, Жүрсем дағы сезбеп едім әбестік. Бүгін ғана қатты ойландым, ойпырмай, Адам арсыз болады екен неге өстіп?	Bu zamana kadar bu sözü çok duyup Yürüsem de hissetmemiştim saçmalık. Daha Bugün çok düşündüm, oypırmay İnsan arsız oluyormuş neden böyle ?
Бүгін ғана келген ағай алыстан. Бүгін ғана мектебімен танысқан. Жағал сүрек кепкесіне қараймыз Марсиандай келіп түскен ғарыштан	Daha bugün gelen ağabeyim uzaktan Daha bugün okulu ile tanışan Dış görünüşüne biz bakıyoruz Marsiyan gibi gelmişti uzaydan
Жақсы кісі екен өзі бул асқан, Былай деді: «Арылайық ластан... Ең әуелі үлгі болар басқаға Бір класком сайлау керек кластан.	İyi insanmış kendisi bu yaraşan Böyle dedi: “ arınalım kötülükten En öncesi örnek olup başkasına Bir yönetici yapmak lazım sınıftan
Сайлау керек басқалардан артықты, Өзі таза, өзі ақылды, тәртіпті. Басқаларға бас болатын Бас керек. Жөнге салар мәртік пенен шәртікті!»	Yapmak lazım başkadan fazlasını Kendisi temiz, kendisi akıllı, terbiyeli Başkalara baş olacak başkan lazım Yönlendiren kötü ile iyiyi!”
Солай деді келген сөзді тежемей, Ежіреймей, саусағын да кеземей. Біз отырмыз тағып алып мойынды, Тузақтарға түсіп қалған шөжедей.	Öyle dedi gelen sözü durdurmadan Kötü bakmadan, parmağını kaldırmadan. Biz oturuyoruz takıp boynumuzu Tuzaklara düşmüş civciv gibi.
Бір класта қырық шақты баламыз Ұлгіліні қайдан іздеп табамыз? Тати ма деп класкомға жілігі, Көз астымен көршімізді бағамыз.	Bir sınıfta 40 kadar çocuğuz Örnek olanı nerden arayıp buluruz? Hayırlı mı oldu diye başkanına yarısı Göz altından komşumuzu doyuruyoruz.
II	II
Мынау Батан — менің бастық — жебеушім... Мынау — ылғи «екі» алатын Көбейсін... Екеуі де бола алмайды. Ал мынау — Төбелестен ауыспайтын Елеусін...	Bu Batan – benim başkan – koruyucum Bu – sürekli “2” alan Köbeysın İkisi de olamaz , Bu işte – Kavgadan çıkmayan Eleysın
Бүтін шалбар кимей өткен Шатыбай, Ол да отыр класкомға татымай. Мен — аурушан, қорқақ қана баламын... Мен класком болар ма екем, апырай?	Tüm pantolon giymeyen Şatıbay, O da duruyor başkan olmaya yaramadan Ben – hasta, korkak çocuğum Ben nasıl başkan olayım, apıray?
Осылайша табылмай бір төтелік, Отырғанда... Көшер қолын көтеріп, Өгіз баққыш, өсек айтқыш әкесі Қуан қусап, өп-өтірік жөтеліп...	Böylece bulamadan bir çare Oturuyorduk Köşer elini kaldırdı Öküz bakan, dedikodu yapan babası Kuan gibi yalandan öksürüp..
Қарап турсам көзі кеткен қанталап, Қарай қапты бала біткен анталап. Қара күрең жалпақ беті былш етпей, «Мен болайын!» — дей салғаны зәнталақ	Baktım gözü gitti kızarıp Bakakalmış çocuk hepsi şaşırıp Kara tombiş yüzü utanmadan “Ben olacağım!” – diye utanmaz

III Ойбай! Мынау біздің жынды Көшер ме? Көшерменен өркеніміз өсер ме? Түйелерді үркітетін оңбаған... Көк өгізбен келе жатып көшерде... Алдап алып асықтарды жалмайтын, «Көк шешек» — деп шеше біткен қарғайтын, Беті қалың бедірейген Көшер ғой Басқармамыз жумсағанда бармайтын! Муның бірін айта алмадым, әрине, — Айтқым келіп жаутаңдадым, әрине, Көшер маған оқты көзбен қарап ед Бұқтым білем, шыдай алмай көзіне. «Шынында, — Ағай деді, Ірі басты балалардың бірісің. Класкомға келеді екен тур-тулғаң... Сол болады енді сенің жумысың!» Әлсіздерге жасайтыны қиянат, Дәптер, кітап — бүлдірері... сиялап... Класкомдық турақ таппай қаңғырып, Көшерге кеп тапты солай тиянақ... Талай жауып, талай қауыл — мол нөсер, Мол нөсермен кезең келді белдесер. Өмір деген үлкен жолдың бойында. Талай жерде ушырасты сол Көшер. «Мен боламын!» Портфеліне шақ сыйып, Семіз көзі «мен болам», — деп бақшиып, «Кім болады?» — десең болды — «Мен болам» Жарқ етеді күрек тісі ақсиып! IV Будан әрі қазбай-ақ қой ар жағын, «Мен боламын» қиған оның арманын. Жаңа туған сәбидің де тілейді ол Тумай жатып «мен боламға», — салғанын! Сондай-сондай кездеседі есерлер, Сондай-сондай кездеседі кеселдер. «Жемі жақсы жендет керек!» — десеңдер «Мен болам!», — деп айта алады Көшерлер. Дар алдында айтатуғын шындықты, Ар алдында уялтатын урлықты, Қажет боп тур — Таза ауадай... Ақшадай... «мен боламды!» азайтатын бір мықты! Желім қусап жабысатын «мен болам!»	III Allah! Bu bizim deli Köçer mi? Köçer'den saygımız büyür mü? Develeri korkutuyordu yaramaz… Gök öküzle gelirken sokakta.. Kandırıp aşıkları alıyordu "Gök çiçek"[63] diye anneye kadar beddua ederdi Yüzü kalın suratsız Köçer idi Başkanımız yumuşadığında gitmeyen Bunların hiç birini söyleyemedim, tabii ki. – Söylemek isteyip kıpırdadım , tabii ki, Köçer bana ateşli (oklu) bakıverdi …. Biliyorum, dayanamayıp gözüne " Gerçekte de, - abi dedi, - Çekiştirdi çocuklardan birisini. Sınıf başkanına gelecekmiş yakışıklı O olacakmış senin artık işin!" Zayıflara yapıyordu ihanet, Defter, kitap, - mahv ediyordu – kalemle Sınıf başkanlığı durmak bilmeden yayılıp, Köçer'e denk geldi öyle destek Çok yağdı, çok fırtına – bol yağmur Bol yağmurla vakit geldi hesaplaşma Hayat denen büyük yolun boyunda Çoğu yerde karşıma çıktı o Köçer. " Ben olacağım!" Öantasına tam sığıp, Koca gözü " ben olacağım", - diye şaşırıp, " Kim olacak?" – desen oldu - " Ben olacağım" Tak açıldı büyük dişinin beyazı gözüküp! IV Bundan sonra kazmana gerek yok başka yanını " Ben olacağım" kıymış (yıkmış) onun hayalını Yeni Doğmuş bebekten de diler o Daha doğmadan " ben olacağıma" – koymanın! Böylelikle karşılaşıyor eserler , Böyelikle karşılaşıyor hastalıklar, " Yemi iyi cellat gerek!" - deseniz " Ben olacağım!" – diyebilir Köçer'ler Darlık önünde söylerdi gerçekleri, Namus önünde utanıyordu çalmaktan Gerekiyordu – Temiz hava gibi… Para gibi.. "Ben olacağımı!" azaltacak bir güçlü! Yapıştırıcı gibi yapışacak " Ben olacağım!"

[63] Çiçek hastalığı hakkında

Етегіңнен кесіп алсаң жең болам... «Мен боламда», «мен боламда», «мен болам!» Басқалардан мен қалайша кем болам? Мекен қылып «мен боламның» маңайын, Көріп едім болғыштардың талайын, «Мен боламды» сынаушыны таппасаң, Нар тәуекел, Мен-ақ ббла салайын!	Eteğini keseceksen yen olacağım… “ Ben olacağım da”, “ Ben olacağım da”, “ Ben olacağım” Başkalardan ben nasıl da eksiğim? Mekan edip “ Ben olacağımın” alnını Görmüştüm olacakların çoğunu, “ Ben olacağımı” sınayanı bulmasan, Tesaduf, Ben oluvereyim!

ЖАН ЖЫЛУЫ	**CAN ISINMASI**
I Бул да сөзі сол сорақы соғыстың, (Қасіретін әлі ымытқан жоқ ешкім). Сылп-сылп еткен шикі қайыс шоқаймен Тонның ішкі бауындай-ақ таныспын. Әр барғанда бір қайтарым «сый» алып, Асатудан бір тоярым — бул анық. Кісі толы нағашымның үйіне Бара алмаймын шоқайымнан уялып... Бул бір үйдің Күнде жатқан той тойлап, Қалай ғана несібесі ортаймақ? Басқарманың бауырсақты үйінде Бір топ адам отырады карта ойнап. Қандай ауыр, қандай жүдеу кез еді, Аштық емес, қайғы жанды езеді. Соңғы жылын, соңғы айларын соғыстың Жас болсақ та... жүрегіміз сезеді. Сондай кезде қалай ғана тойлайды? Қалай ғана қызықтарға бойлайды? Білетінім: қызыл бетті біреулер Ылғи қызыл ақша салып ойнайды... II Жыртардай-ақ қарсыластың жағасын, Көтере алмай «душпанының» табасын, Әлі есімде, бір ойынның үстінде Қатты утылды менің утқыш нағашым... Қайта-қайта «ащы сулар» жутылып, Қайта-қайта айласынан тутылып, Қалта қағып, не салса да ортаға Қала берді қайта-қайта утылып. Салды апарып мойын шалғы түбітті, Салды бәрін... өзін-өзі умытты. Аудан жақтан кеше келген уәкіл Ыта берді жас басқарма жігітті. Ыта берді.	I Bu da sözü o kör olası savaşın (Sonuçlarını hala unutmadı hiç kimse) Şap –şap eden yarı deri pabuçla Kürkün iç bağcığı gibi tanıyorum Her gittiğimde bir dönerim “ hediye” alıp, Yemekten bir doyarım – bu belli İnsan dolu anneannemin evine Gidemiyorum pabucumdan utanıp Bu bir evde Her gün düğün dernek Nasıl da nasibi ortak olacak? Başkanın bauırsaklı (pişi) evinde Bir grup insan oturur kart oynayacak. Nasıl da zor, nasıl kötü zaman idi Açlık değil, kaygı canı eziyor Son yılın, son ayları savaşın Genç olsakta … kalbimiz hissediyor Öyle bir zamanda nasılda düğün yapılır? Nasıl da eğlenceye uyuyor? Bildiğim var: yüzsüzler Sürekli kırmızı para döküp oynuyor II Yırtacak gibi yakasını karşına çıktı , Kaldıramadan “düşmanın” zorluğunu Hala aklımda, bir oyunun üstünde Yaman yenildi benim yenen akrabam Tekrar – tekrar “ acı sular” yutulup Tekrar – tekrar kandırana inanıp Cebimi silkip, ne koysa da ortaya Kalıverdi herşeye tekrar yenilip. Yünden yapılmış şalı boynuna koydu Hepsini koydu, kendini unuttu Merkezden dün gelen vekil Kzanadı yeni genç başkan çocuğu Kazandı.

Сонда Жәкең жөтелді, Жөтелсе де бәрін үнсіз көтерді. Көтергені сол емес пе, жетелеп салды әкеліп көк тазыны — Жетерді!	Onda Jeken öksürdü Öksürse de hepsini sessiz oturdu Kaldıran o değil miydi, elinden tutup Getirdi gök köpeği – Jeteri!
III Бул не сумдық? Ашылды ғой көмей тым, Осы ма ойын көңіліңді жебейтін? Жетер деген төрт аяқты қазына, Қояның аяғы бар демейтін.	III Bu ne saçmalık? Açıldı boğazı kocaman Bu mu oyun içini ferahlatan? Jeter denen dört ayaklı hazine, Tavşanın da ayağı var demeyen
Аздап састы ойынқумар серіктер... Тырс үндемей қалды азуы беріктер. Сол Жетердің арқасы ғой жып-жылы Осы ауылдың басындағы бөріктер!	Biraz şaştı oyun humar yaşıtlar… Hiç ses etmeden kaldı ağzı kapalılar O Jeter'in arkası sıcacık Bu köyün başındaki börükler!
«Жетер кетті!» дегенді естіп қулағы, Жығылғандай астындағы пырағы. Басқарманың жалғыз улы еркелеу Шыдай алмай шырылдап кеп жылады...	"Jeter gitti!" diyeni duyup kulağı Düşmüş gibi altındaki atı Başkanın yalnız oğlu şımarık Dayanamadan hıçkıra hıçkıra ağladı..
IV Сонан кейін асқар тауға шықты ма? Біздің Жәкең осал ма, әлде мықты ма? — Есімде жоқ, шалғысы мен Жетерін Ыттырды ма? Ытылды ма? Ытты ма? Ол арасы есімде жоқ, сартабан жалаңаш ем... Аяз урды арқадан... Қорқақ едім — қаталдықтың көзінен, Соғыс көрдім — ит уттырған картадан!	IV Ondan sonra yüce dağa çıktı mı? Bizim Jeken zayıf mı, yoksa güçlü mü? Aklımda yok, orak ile Jeter'in Kazanadırttı mı? Yenildi mi? Kazandı mı ? O zaman aklımda değil, sartaban Kılıksızdım… soğuk vurdu arkadan Korkaktım – zorluk yüzünden Savaş gördüm – köpeği kaybeden kağıttan!
Соғыс көрдім, керек еді көрмеуім, Керек еді көкке қанат сермеуім. Иті улыған шбулақты көрсем де, Көрмеген боп жүрегіме жерледім.	Savaş gördüm, görmemem gerekiyordu, Gerekiyordu göğe kanat çırpmam Köpek uluyan üç çeşmeyi görsem de, Görmemiş gibi kalbime gömdüm.
Жолаушыдан тоқсан жолдан тоғысқан, Адаспауым керек еді қоныстан. Аман қалған жүрегімді аяуым керек еді итше улыған соғыстан!	Yolcudan doksan yoldan toplanan Şaşırmamam lazımdı evimden Sağ salim kalan kalbime kıymadan Gerekiyordu köpek gibi uluyan savaştan!
Амал қанша, өмір шешті өзінше, Дүниеге жетер келді көзінше. Ылитуғын күні жетті Жетердің Адам емес, ит екенін сезінсе...	Çare nedir, hayat karar verdi kendince Dünyaya Jeter geldi göz önünde Sürekli günü geldi Jeter'in İnsan değil, it olduğunu hissedersen..
Тіршіліктің өз заңы бар, Өз заңы, Уақыт жетсе, жыртылады — тозғаны. Өз Шындығын дәлелдесе әр адам, Муратына жетпесе де, — озғаны.	Yaşamın kendi kuralı var, Kendi kuralı, Vakit yetse, yırtılır – eskisi . Kendi gerçeğini ispatlarsa her insan, Maksadına yetmese de , - önderi
Кей өлеңім дүниеге кеш келген, Кей өлеңім дес бермеске — дес берген. Уақыт келіп төрелігін айтпаса, Әділетке қажет емес еш жәрдем.	Bazı şarkım dünyaya geç gelen, Bazı şarkım güçlüydü – güçsüz oldu Vakit gelip üstünlüğünü demese Adalete lazım değil hiç yardım.

Мен білемін Уақыт шіркін өтерін, Кей күнәға ел кешірім етерін. Ел алдында менің ғана кінәм ол — Мақсатына жете алмаса Жетерім. Кешір мені, сол кезеңнің таң нуры, Кешір мені, сол кездердің жаңбыры. Қай кезде де... менің қайғым — ит емес, Ақ ниетті адамдардың Тағдыры! Қайғы емес ол — жалғыз иттің улуы, Тау басында жалғыз бейіт туруы. Нағыз қайғы — адамдарға жетпеуі Адамдардың жүрегінің жылуы. Кетпесең де жақсыларға тапсырып, Сөкпегейсің жалған кінә жапсырып. Адам үшін тек Нан емес керегі, Қиын кезде тең бөліскен Жақсылық!	Ben bilirim zaman güzel geçeceğini Bazı günahı halk af ederini Halk önünde sadece benim günahım o – Maksadına yetemezse Jeter'im Af et beni, o zamanın tan nuru, Af et beni, o zamanın yağmuru Hiçbir zamana benim derdim – köpek değil Ak niyetli insanların Kaderi! Dert değil o – yalnız köpeğin uluması Dağ başında yalnız mezarın durması Esas dert – insanlara yetmemesi İnsanların kalbinin sıcaklığı. Gitmesen de iyilere verip, Sövme yalan günahı takıp İnsan için tek ekmek değil gereği Zor zamanda birlikte paylaşan İyilik!

БАЗЫНА	**DARGINLIK**
I Оған біраз, оған біраз жыл өткен Кетпей қойған сол бір сәтке жүректен. Сол Степан (ұлты — қазақ) нағашым — Қылық жасап қойды маған бір өктем. Болмаса да көз қимайтын қазына, Ырза болар едім ғой мен азына Қонақ болып шақырылып үйіне... Жасап едім сәл жиендік базына. Алдым сонда көңіліме дерт — сабақ Өттім соны өзегіме өрт санап. ...Әкесінің ақшасына Степан Әкеп еді Москвадан төрт сағат. Ол бір сері, ол бір серке, ол ақын, Киім кисе қуыршақша қонатын. Сағат тақты ол білегіне жалаңаш... (Ол кездерде сағат моды болатын). II Әкесі бар, әуелден-ақ бақытын Тапқан еді гауһары мен жақутын Москвадан алып келген сол сағат, Өлшеп жатты Степанның уақытын. ...Әкесіне тақты апарып біреуін, Ақжарбайға тақты апарып біреуін. Кутіп турмын мен төртінші сағаттың Мәселесін маған әкеп тіреуін! Қатар өскен досы да ем, жиен ем,	I Ona biraz, ona biraz yıl geçti Gitmeyen o bir an kalpten O Stepan (ırkı – kazak) teyzem – Hareket yapmıştı bana ters düşen Olmasa da göz kıymayan hazine Riza geldim ben azına Misafir olarak davet edilip evine Yapmıştım az kuzenlik dargınlık Aldım ordan dert – dersini Yaşadım onu içime ateş edip Babasının parasına Stepan Getirdi Moskovadan dört saat. O bir cesur, o bir yaman, o yazar Kiyafet giyse bez bebekle yaraşır Saat taktı bileğine kiyafetsiz (o zamanlar saat moda oluyordu) II Babası var, öncelikle mutluluğun Bulmuştu gevheri ile kehribarın Moskovadan alıp gelen o saatı Ölçüyordu Stepanın vakitini. Babasına taktı gidip birini, Akjarbaya taktı gidip diğerini Bekliyorum ben dördüncü saatın Meselesini bana getirip diremesini! Bir büyümüş arkadaştım, kuzeniydim

Бір сағаттың еншісіне ие де ем, Кітабымыз, асығымыз ортақ ед, Аман едім арға жуққан күйеден, Тауым қалай қалсын менің шағылмай. Емім қалай қалсын менің табылмай, Жатты сағат дастарқанда төртінші Ешкімнің де білегіне тағылмай. Болмаса да ердің куны — қазына, Қарамай-ақ көбіне де, азына, Сол арада жиен болып, қазақ боп, Жасадым мен туңғыш рет базына. Бәлки, менің ісім сәл бір ағат-ты. Ышқыр көңілім аңсады ма қанатты? — Тел қозыдай тату өскен Степан Жулып алды өз қолымнан сағатты! Бай да болып кетпес, сірә, ол мунан, Кедей болып қалмаспын да мен будан. Пәленбай жыл жылы уяда орныққан Жулып алды жүрегімді орнынан. Көңіл қалар насыбайдан бір атым, Артық көрді ол жан досынан сағатын. ... Үйден жылап шығып кеткен сол сәтте Менің жасым он алтыда болатын... III Сонан бері өтті қанша жыл зырлап, Қанша сағат қоңыраулары шылдырлап. Қанша дүние өтті менің көзімнен Миллионердің кассасындай булдырлап. ...Тумандаиып көзіндегі шырағы, Арақ болып таяудағы мурады, Көк базарға бара қалсам, үш сомға Маскүнемдер сағат сатып турады! Тауысып алып қыз алдында тағатын Хал жоқ болса — кинобилет алатын, Сасқан жерде екі сомға жас солдат Бере салар ойланбай-ақ сағатын! Сонда айтарым: сатқың келсе шындап кеп... Сағатыңды сата алмайсың булдап көп, Сонда айтарым: бул дүниенің жүзінде Степанның сағатынан қымбат жоқ! Соғыс! Кәззап! Жетім қылдың көңілімді, Қаяу қылдың, жаяу қылдың өмірімді, Жаман сағат алдында мен жеңілдім, Білмей келіп, білмей келіп жеңілуді. Сағатты алсам тынар ма еді мурадым, Соны неге сонда неге сурадым. Ұзілгелі әрең турған көңілімді Сол сағаттың қылыменен бурадың!	Bir saatın payına sahiptim Kitabimiz,aşığımız ortaktı Aman idim arımıza yapışmış siyahtan Dağım benim nasıl çalkalanmaz Merhemim benim nasıl bulunmaz Duruyordu saat masada dördüncü Kimsenin bileğine takılmadan Olmasa da erin pahası – hazine Bakmadan çoğuna ve azına O sırada kuzen olup, Kazak olup Yaptım ben ilk defa dargınlık. Belki, işim benim yanlıştı Naif gönlüm özledi mi kanadı? – Yaşıt kuzular beraber büyümüş Stepan Çekip aldı benim elimden saatı! Zengin olamaz, belki, o bundan Fakir da olmayacağım ben ondan Falancı yıl sıcak yuvada yaşayan Söküp aldı kalbimi yerinden Gönül kaldı sigara gibi bir çekmelik Fazla gördü o can dostundan saatı … evden ağlayıp çıkıp gittiğim o anda Benim yaşım on altıydı III Ondan sonra geçti kaç sene hızlıca Kaç adet saatın zilleri çalıp Kaç dünya geçti benim gözümden Milyonerin kasası gibi gözükmeden … Duman olup gözündeki ışığı İçki olup yakındaki muradı, Yeşil pazara gidiversem, 3 soma (para) Alkolikler saat satıp dururdu! Sabırsızla kız önünde eline takıp Hali yoksa – sinema biletin alan Şaşıran yerde 2 soma (para) genç asker Verebilir düşünmeden saatini İşte diyeceğim: satmak istiyorsan gerçekten .. Saatini satamazsın sinirlenip İşte diyeceğim: bu dünya yüzünde Stepan'ın saatinden pahalısı yok! Savaş! Kötülük! Yetim etti gönlümü Kaygılı ettin, yaya ettin hayatımı Kötü saat önünde be kaybettim Bilmeden, hiç bilmeden kaybetmeyi. Saati alsaydım erirmiydim muradıma, Onu niye orda niye sordum (istedim) Kopmaya zar zor kalan kalbimi O saattin kılı ile bağladın!

Қызықпасқа бала көңіл қызығып, Бузылмасқа бала көңіл бузылып, Жетімдікке қарғыс айтып сол жерде Достық қылы кетті сонда үзіліп. Содан бері қанша түн кеп... таң атты. Жан-дүниемді сол бір жара қанатты. Түк те білмей бул жайында Степан Әлі тағып жүр ау сол бір сағатты! Будан басқа кінәм да жоқ тағатын, Будан басқа жалам да жоқ жабатын, «Ел болмайды жиен деген», осы өлең — Нағашыма сыйлайтуғын сағатым...	Gereksizi çocuk kalbim isteyip Gereksize çocuk kalbim kırılıp Yetimliğe beddua edip o yerde Dostluk ipi gitti ordan kopup. Ondan sonra kaç gece … kaç tan attı İç – dünyamı o bir yara kanattı Hiç haberi olmayan bundan Stepan Hala takıp gezer o bir saatti Bundan başka günahım yok takılacak, Bundan başka iftiram da yok atacak “ el olmaz yeğen denen” bu şarkı- Dayıma hediye edilecek saattim..

БАҚЫТ ДЕГЕН НЕ?	**MUTLULUK DENEN NE?**
I Бул ауыр хал сол күндердің елесі ед... Сол күндерге қайта оралу неге сеп!? Әрең жетті елуінші жылдарға Екі қапшық ун көтерген көк есек... Бұл жағдайды айтып берсем сіздерге, Сол жылдарғы түсіп алып іздерге, Нанасыз ба, нанбайсыз ба, білмеймін, Нан болған жоқ десем сонда біздерде!? Екі жасқа толмаса да көк есек, Күш жағынан баспақпенен теңесед. Дәл сол күні сол жануар болмаса, Сол бір кеште сол бір нанды жемес ек! Нан дейміз-ау, нан болғанда қандай нан! Ширек ғасыр дәмі кетпеген таңдайдан. Сол бір кеште сол жануар екеуміз Екі қапшық ун әкелдік шалғайдан. Ол кездері — ун дегенің Ақтамда, Жетпіс қабат жер астында сақтауда. Екі қапшық бригадир ун беріп, «Алып кетсін!» деп айтыпты Мақпалға. Қасқыр иттей қос құлағын тікшитіп, Сона тескен жыртық көзін жіпситіп, Есек турды екі қапшық қара унды Артқан кезде арқасына мықшитып. «Сақ бол!» — деген сөзін тыңдап кемпірдің, Жолға қарап: «Тәуекел!» — денп жең түрдім. Тәуекелдің суға салған қайығын Теңіздегі кеме қусап мен турдым. Ақтам менен Төбегөңнің арасы —	I Bu ağır hal o günlerin gölgesi idi O günlere geri dönmek neye sebep!? Zar zor yetti eliyinci yıllara Eki çuval un kaldırmış gök eşek… Bu olayı anlatayım sizlere, O yıllarda düştüm izlere, İnanır mısın? inanmaz mısınız, bilemem, Ekmek yoktu desem o zaman bizlere!? İki yaşını doldurmasa da gök eşek , Güç olarak баспақпенен denkleşir. Tam o gün o hayvan olmasa, O bir akşam o bir ekmeği yemezdik! Ekmek diyoruz da, ekmek demişken nasıl bir ekmek! Çeyrek asır tadı gitmeyen damaktan, O bir gece o hayvanla ikimiz İki kap un getirdik шалғайдан. O zamanlar – un dediğin Aktam’da Yetmiş kat yer altında saklayan İki kap brigadir un verip, “Alıp götürsün!” diye söylemiş Makpal’a, Kurt köpeği gibi iki kulakını dik yapıp Sivrisinek delmiş yırtık gözünü kısıp, Eşek duruyor iki kap kara unu Yüklediğimde sırtına bayılıp. “Dikkat et!” – denen sözün dinleyip nenenin Yola bakıp: “Tesadüf!” – diye yenimi katladım. Tesadüfün suya koyan kayığını Denizdeki gemi gibi ben durdum. Aktam ile Töbege’nin arası –

Жиырма екі шақырымдай, шамасы. Көк есекке екі қапшық ун артып, Үйге қайтты Ақбөпенің баласы.	Yirmi iki metre kadar, yaklaşık. Gök eşeğe iki kap unu yükleyip Eve döndü Akböpe'nin çocuğu
Шубырынды ізге түсіп ақтабан Майысады күре белі қатпаған. Сураймын мен аман қыл деп құдайдан Дір-дір етіп әр адымын аттаған.	"Şubırındı aktabanın"[64] izini yakalayıp Mayışıyor zayıf beli sertleşmeyen. Dilerim ben sağ salim et diye Hüdadan Dir – dir edip her adımı attığında
Сегіз буттай семіз жүктен қайысып, Құмырсқадай бел келеді майысып. Ала күздің жыртық көйлек бұлттары Көк аспанда кетіп барад жай ушып.	Sekiz but gibi ağır yükten yorulup Karınca gibi belim geliyor mayışıp Ala sonbaharın yırtık elbise bulutları Gök yüzünde gidiyorlar öylesine uçuşup.
Сылқ-сылқ күліп сол жағымда Жем ағып, Оң жағымда омақа-құм омалып, Қасқыры бар қоңырлықтың ішінде Шытырманнан шыға алмастай қамалып,	Kıkır – kıkır edip gülüp sol yanımda Jem akıp Sağ yanımda şımarık kum oynayıp, Kurdu var karanlığın içinde Tuzağından çıkamıyor kiltlenip.
Қыңқ демей-ақ, қатты ашса да қарыным, Үміт сәуле алдымдағы жарығым. Жалғыз арман — есекке артқан қазынам Аман жетсе екі қапшық қара уным!	Tık demeden çok acıksa da karnım, Umut nuru önümdeki göz bebeğim Yalnız hayal – eşeğe yüklemiş hazinem Sağlam gitse iki kap kara unum.
Қабағынан есектің тер домалап, Қазір жетем деп келемін жобалап. Есек болып келе жатқан Екеуге Есек болып құлап қалу обал-ақ.	Alınından eşeğin ter dökülüp Hemen gitsem diye yalvarıp Eşek olup gelirken İkisine Eşek olup düşmek yazıklar.
Неден қорқам! Неге сасам!? Немді аяп!... Мен келемін аяңымнан танбай-ақ... Теңіздегі алтын артқан кемелер Азар болса, болған шығар мендей-ақ...	Neden korkayım? neye şaşırayım!? Neyime kıyamadan!.. Ben geliyorum yolumdan şaşmadan Denizdeki altın yüklemiş gemiler Geçecekse geçer benim gibi..
Қос қапшық ун болар екен қанша нан!? Сол бір нанға тояр екен қанша жан? Өмір енді бурынғыдан өзгеред, Қарындасым, нан әкелем мен саған!	Çift kap un kaç ekmek olur acaba!? O bir ekmeğe doyar ki kaç kişi? Ömür artık eskisi gibi değişir Kardeşim ekmek getiririsem ben sana!
Сонымменен айтып-айтпай не керек, Әр туяғын жерге қағып шегелеп, Болашаққа екі қапшық ун артып, Жүдеу Бала келе жатты жебелеп.	Sonucunda dedim demedim ne luzüm Her toynagını yere takıp çivileyip Geleceğe iki kap un yükleyip Zayıf çocuk geliyor zar zor
Ақ күлшедей аспанда ай шалқалап, Жатты сулап іңірдегі шартарап. Тық-тық етіп, балдақ қусап туяғы Туңғыш рет молшылықты арқалап.	Beyaz yufka gibi ay gökyüzünde çalkalanıp Yatıyor сулап іңірдегі шартарап. Tak- tak edip, demir gibi toynağı İlk defa bolluğu yükleyip.
Келе жатты, келе жатты көк есек... Сол күндерге қайта оралу неге сеп!? Іште жатты, іште жатты сан арман... Іште жатты, іште жатты көп есеп...	Geliyordu, geliyordu gök eşek O günlere geri dönmeye ne sebep!? İçimde yattıi içimde yattı sarı hayal İçimde yattı, içimde yattı çok hesap
Жаңа жазған болашаққа хатты алып, Көңіл кетті көк жиекке аттанып. Өле берді өткен күннің өксігі	Yeni yazmış geleceğe mektubu alıp, Gönül gitti gök yola koyulup Ölüyordu geçmiş günün

[64] Kazakların başından geçen Moğol istilasında olan açlık dönemi

Көк есектің туяғына тапталып.	Gök eşeğin toynağına basılıp
Жер астынан қар нурлар жорғалап, Алды-артымды қараңғылық алды орап Екі қапшық ун келеді ауылға Түн ішінде туяғынан шаң борап!	Yer altından kar nurları tırmanıp Önüme arkama karanlık çöktü sarıp İki kapcık un geliyor köye Gece yarısı toynagından toz kaldırıp!
Көзі жанған бөріден де қорықпай, Торып жүрген урыдан да торықпай, Ауылына аман барып жетсе екен Жар астынан жаманшылық жолықпай.	Gözü yanmış kurttan da korkmadan, Gözetip gelen hırsızdan da çekinmeden Köye sağ salim gitse keşke Yer altından kötülük karşına çıkmadan
Шәртік есек шатқаяқтап қуламай, Шынжау бала шыр-шыр етіп жыламай, Бақыт деген екі қапшық ун болса, Сол бақытты берші соған, сурамай!	Tükenmiş eşek halsizlenip düşmeden Şımarık çocuk şır – şır diye ağlamadan Mutluluk denen 2 kap un ise O mutluluğu ver ona sormadan!
Бүгін саған ун берейін жүз қапшық, Өмір тозбақ, байлық тозбақ, тозбақ шыт. Өткен күннің тозбайтуғын суреті, Көкірегімнен дерт боп жарып, сыздап шық.	Bugün sana vereyim un 100 kap, Ömür geçer, zenginlik geçer, geçer basma. Geçmiş günün geçmeyen resimi Göğüsümden dert olup yarıp, sızlayıp azcık.
Жыр берейін, болса саған унаған, Сынай берсін түйсігі жоқ — сынаған, Екі қапшық ун тиеген өлеңім, Жетер жерге жетсе болды дін аман!	Türkü vereyim, varsa senin beğendiğin Sınamak isteyen varsa – sınasın, İki kap un dolduran şiirim, Gidecek yere sağlam gitse oldu sağ salim.
Батырмай-ақ қойсын күндер олжаға, Өткенді айтпай, болашақты болжама. Қалай, аға, сол бір түнді умыттың! — Деп айтпаса болды маған сол бала!	Doldurmasın günlerimizi bolluğa Geçmişi söylemedeni geleceği yorumlama Nasıl, ağabey, o bir geceyi unuttun! – Diye sormazsa yeter bana o bala (çocuk)
Таусылмаймын тақырыпсыз торығып... Адаспаймын айдалада зорығып... Болашаққа барар жолды сураймын, Анда-санда сол баламен жолығып.	Bitmiyorum konusuz yorulup.. Şaşmıyorum bozkırda zorlanıp Geleceğe gider yolu soruyorum, Arada sırada o çocukla görüşüp.
Бүгін біреу өз бағасын білмейді, Бүгін біреу өз тағдырын тілдейді, Сол баладан «бақыт не?» деп сурасаң... «Есекке артқан екі қапшық ун», — дейді.	Bugün biri kendi pahasını bilmiyor Bugün biri kendi kaderini diliyor O çocuktan “Mutluluk ne?” diye sorarsan “Eşeğe binmiş iki kap un”, - diyor
Біреу менің мөлдір судай муңымды Лайлайды, түсінбейді сырымды, Тереңіме үңілгендер уғады Шыңыраудың түбіндегі шынымды...	Birisi benim temiz su gibi derdimi Kirletiyor, anlamıyor sırımı, Derinime inenler anlıyor Su kuyusunun dibindeki gerçeği.

БІР МАХАББАТТЫҢ ХИКАЯСЫ	**BİR AŞK HİKAYESİ.**
I Менің қойған атым — Жарас. Шын атын Айтсам болды, мінезі бар сынатын... Ол туралы айтпауға да болар ед, Емес көңілім дертін төкпей тынатын.	I Benim sana verdiğim adın – Jaras, Gerçek adın ise… Söyleyebilsem keşke, huyun var kırılgan Yine hakkında konuşmasam da olurdu, Kalbim var derdini dökmeden duramayan.

Оған біраз жылдар болған, умытылған. Оның көңілі, менің көңілім бір тынған. Екеуміз де мақсаттарға жеткенбіз, Аш қасқырдай қой қораға умтылған. Ол бір кербез, ол бір сыпа, ол — ақын, Қонған үйге ойын-сауық қонатын. Қонған үйдің қыздарына қырындап, Көз тастайтын әдеті де болатын. Тез үйленіп Қалқа деген бір қызға, Хош айтысып ауылдағы ул-қызға, Ғайып болды узақ уақыт ауылдан Космонавтай ушып кеткен жулдызға! II Аты да оның бірте-бірте ескіріп, Естілмейтін болды әні кешкілік. Бір күндері жиырма бес жыл әскерлік Оқуға оны алынды деп естідік. Колхоздағы есепші еді шот қаққыш, Егін орғыш, шалғыменен шөп шапқыш. Қуақы еді, тату жүрген улдарды, Қызық көріп бір-біріне боқтағыш. Кетті Жарас. Кетті Әскерге алынды. Бар керегі — барған жерден табылды. Келмей қойды Жарас узақ... Сағындық. Әсіресе келіншегі сағынды. Жесір де емес, әйел де емес, жар да емес, Күйеуі бар. Бар болғанмен бар да емес. Он жыл болды, келмей жүрді Жарасы, Жоғалғаннан жоғалмайтын қалды елес. III Жаздың күні жаймен ғана кешкіріп, Ауыл шайға отырғанда кешкілік. Иттер үріп, бала шулап: «Ауылға Жарас келе жатырды!» — да естідік. Жылы хабар, жақсы хабар жарасты Үйден-үйге сыпсың қағып тарасты. Бір заманда патша ағзамды күткендей, Күтті ауыл... түні бойы Жарасты. Мал сойылып, абыр-сабыр, жанталас, Күн де шықты, ауыл үсті қарбалас. Ат үстінде, шыққан күннің астынан Келе жатты он жыл күткен сол Жарас. Тула бойын зермен шегіп алтындап, Он жыл күткен ақ көйлегі жарқылдап, Шықты Қалқа күйеуінің алдынан Он жыл күткен екі көзі жалтылдап. Той қызығы әлі есімнен кетпейді,	Yıllar geçti, unutulmuştu olay. Onun gönlü, benim gönlüm ayrı konmuştu. İkimiz de hedeflerimize ulaşmıştık. Aç kurt gibi koyun ahırına girmiştik. O bir kibar, o bir zarif - yazardır, Gittiği eve eğlence neşe getirir. Gittiği evin kızlarına şımarır, Bakış atma alışkanlığı da vardır. Tez evlenip Kalka denen bir kızla, Veda edip köydeki er – kıza, Kayboldu, uzun zaman köyden Pilot gibi, uçup gitti yıldıza! II İsmi de unutuldu yavaş – yavaş Dinlenmez oldu şarkıları da akşamları Bir gün yirmi beş yıl askerlik Okuluna kabul edildi diye duyduk. Kolhozda muhasebeciydi fatura kesen Ekin toplayıcı, orak ile ot biçen Uyum içinde oynayan çocukları Komik diye bir – birine düşüren. Gitti Jaras. Gitti askere alındı. Tüm ihtiyacı – gittiği yerden bulundu. Gidip de gelmedi Jaras uzun süre… Özledik. Özelikle de genç eşi özledi. Dul da değil, eş de değil, yar değil, Kocası var desek de yerinde değil. On yıl geçti, gitti Jaras gelmedi, Kayboldu kaldı bir tek hayaleti. III Yaz günü sakin bir akşamüstü, Köy oturmuştu, çay vaktinde, Köpek havladı, çocuklar bağırdı: “Köye Jaras geldi!” – dedikleri duyuldu Tez haber, iyi haber kavuştu Evden – eve fısıltılar uçuştu . Bir zamanlar sultanı bekler gibi, Bekledik köycek … gece boyu Jarası Kurban kesip, koşuşturan kalabalık Güneş te çıksa köyün üstü bulanık. At üstünde, güneşin altından Geldi Jaras, 10 yıl bekledik. Tula boyunca iz bırakıp Altından On yıl bekleyen beyaz gelinliği parlayıp, Çıktı Kalka kocasının önüne On yıl bekleyen iki gözü ışıldayıp. Düğün neşeleri hala aklımdan gitmiyor,

Екі құрдас бір күеспей өтпейді. Узын қалжың, «узынқулақ», узын сөз, Бәрін айтып беруге тел жетпейді. Бір күн болып ауылдағы қарбалас Бір түн олып, ырду-дырду, жанталас, Бір қонды да Қалқасының қасына Ушып кетті самолетпен сол Жарас. IV «Узынқулақ» бул ауылда жата ма? Сызат түсті деп естідік батаға. «Бата бузған оңбас», — деді үлкендер Қалқа сулу тағы да батты қапаға. «Қой, өйтпес!» — деп өзін-өзі сендіріп, Босаңдығын еңбекпенен жеңдіріп, Жас келіншек жүрді шалғын ішінде Ащы зарын көкорайға семдіріп. «Қой, өйтпес!» — деп бір үмітке малданып, Төрт өгіз бен қос түренге алданып. Жас келіншек жүрді ащы қайғысын Қара жердің қыртысына аударып. V Он жыл күтті сол Жарасты сол Қалқа Он жыл күтті сүйген жарын жан Қалқа. Отырғызды оң жағына омалтып, Сары аурудай сарсаң кесел — сандалтпа. Махабатты — музға кеткен жылудай, Махаббатты — жылжымаған улудай Одиссейді он жеті жыл күтумен Кемпір болған Пенелопа сулудай. Жігіттерге қарамай ма, қарай ма, Ол да адам ғой, періште емес, Алайда Айта алмаймын, айтуға тіл жетпейді, Ол жағына сен қинама, жарай ма? VI Онсыз да оның қиып тағдыр қанатын, Айналаға өсек-аяң қонатын. Қос құлағын тығындаған келіншек Екі көзі самолётте болатын. VII Жапырағы жоқ кеуіп қалған ағашқа, Су сепсең де гүлдемейді, адаспа, Дей алмаймыз, қия алмаймыз көңілін, Қия алмаймыз тастап кеткен Жарасқа. Жарас ушқыш, ол да Отанның солдаты, Ауыр болар мойынға алған тіл хаты. Тым болмаса келіп турса қайтер ед, Анда-санда сағынышты бір хаты,	İki gencin tartışmasız günleri geçmiyor. Uzun lafın kısası , Hepsini anlatmaya kelimeler yetmiyor. Bir gün sürdü köydeki kalabalık Bir gece, telaşlandı ortalık, Bir gece kaldı Kalka'sının yanında Binip gitti Jaras uçağında IV "Uzunkulaklılar" bu köyde uyur mu? Leke düştü diye duyduk Töreye (bata) " Bata bozan iyi olmaz", - dedi büyükler Güzel Kalka yine düştü öfkeye. " öyle yapmaz!" – diye kendini inandırıp Boşluğunu işle oyalayıp, Genç gelin gezdi çimenler arasında Acıyan yarasını çayırlara salıp. "öyle yapmaz!" - diye bir umuda kapılıp Dört öküz ve sabana kendini kaptırıp Genç gelincik gezdi acı derdiyle Kara yerin kenarına saklanıp V On yıl bekledi o Jaras'ı Kalka On yıl bekledi sevdiğini can Kalka. Oturttu sağ yanına bürüştürüp, Sarılık gibi dalgın hasta – saçmalık Aşkı – buza gitmiş sıcaklık gibi, Aşkı – hareket etmeyen salyaangoz gibi Odisseus'u'i on yedi beklemişliği ile Nene olan Penelop güzeli gibi Erkeklere bakar mı, bakmaz mı, O da bir insan, melek değil ki, Sonuçta Diyemiyorum demeye dilim varmıyor, O tarafını sen karıştırma tamam mı? VI Kader zaten onun kanadını kırıp, Çevreye dedikodu yayılıp. Çift kulağını tıkayan genç gelin İki gözünü uçaklara dikip. VII Yaprağı yok kurumuş ağaca, Su versen de çiçek açmaz şaşırma, Diyemiyoruz, kıyamıyoruz gönlün Kıyamıyoruz bırakıp gitmiş Jaras'a Jaras pilot, o da vatanın askeri Ağırdır vazifesine aldığı sözü Hiç olmazsa gelse bazen ne olacak ki, Arada – sırada özlem dolu bir mektubu,

Өсек деген қасіретпен бул егіз, Егіз жайға қулақ түріп жүреміз. Горькийдегі генералдың қызына, Айтпай жүріп үйленгенін білеміз. Бір бақыт кеп бір бақытты тонай ма, Тағдыр шіркін көңіліне қарай ма? Үш улы мен әйелінің суретін Жіберіпті інісіне — Жолайға. Бул хабарды естігенде түсі аппақ, Босағадан жығылыпты үш аттап, Қалқа байғус түні бойы өксіпті Танымайтын төрт бейнені қушақтап. Айтқан да жоқ салқынсың деп, музсың деп, Бермеді еркін, енді еркінсің — қызсың деп, Жүрді ме екен ел де жесір Қалқаны Өз бетімен әлде күдір үзсін деп... VIII Астананың бір әскери турағы, Жарас қазір Алматыда турады. Мен сияқты ақынменен ауылдас Анда-санда әңгіме де курады. Қосылғанын тағдыр айдап қайта жол, Жетім болып өскенін де айтады ол. Қалқа дейтін ыстық сөзге ауызы Күйе жаздап барып-барып қайтады ол. Шөп шапқанын шалғыменен айтады ол, Әзілмен де, қалжыңмен де айтады ол. Қалқа дейтін терең сөзге жүзе алмай, Орта жолдан омыраулап қайтады ол. Айта алмайды іште жатқан не сырды, Қалай ауыр муңды бастан кешірді... Қалай ғана арқалайды тірілей, Өмір бойы өзін күткен жесірді. Адамзаттың Қаратауын, Балққанын Шығармай ма Жанартаудың талқанын? Жүз жыл бойы күтсе-дағы кешірмес Бір кінәсі болды ма екен Қалқаның? Сол жумбақпен таңдар да атқан, күн батсын, Әйел халқы шешілмейті жумбақсың. Күтуменен кемпір болған қыз Қалқа Ар алдында — бәрімізге қымбатсың! Сына берсін күні жетсе — ағаштар, Уша берсін ушқыш болған Жарастар Жер бетінде сен қаласың күтумен Көкірегінде толас таппай талас хал... IX Жылдар өтті. Жетімдер де жетілді, Жесірлер де бақыт тапты не түрлі.	Dedikodu dediğimiz kaygıyla bir ikiz, Yüksek yere kulak dikip geziyoruz Gorkiy'deki generalın kızına, Sessizce evlendiğini biliyoruz. Bir mutluluk, başkasını çalar mı, Güzelim kader gönlüne bakar mı? Üç oğluyla eşinin resmini Göndermiş kardeşi – Jolay'a. Bu haberi duyunca benzi atmış, Eşikten düşmüş üç adım atınca, Kalka zavallı gece boyu ağlamış Tanımayan dört resme görünce Dememiş ki soğuksun, buzsun da diye, Vermedi özgürlük, artık özgürsün – kızsın diye Düşündü mü acaba dul Kalkayı Kendi kendine ümitini kessin diye... VIII Başkentin bir asker yerlisi, Jaras şimdi Almatı'da yaşıyor Benim gibi yazar ile köylüymüş Arada – sırada lafa da tutuyor Kader bellemiş birlikteliklerini diyor, Yetim olarak büyüdüğünü de anlatır o. Kalka denen sıcak kelimeye ağzı Yanar gibi gidip – gidip dönüyor, Ot biçtiğine de orak ile anlattı. Şaka ile espiri ile anlattı Kalka denen derin kelimede yüzemeden Orta yoldan geçemeden döner o. Anlatamıyor içindeki çok sırı Nasıl ağır kaygıyı başından geçirdi Nasıl da sırtında taşıyor diri Ömür boyu kendisini bekleyen dulu. İnsan oğlunun Karadağını, Balkanınu Çıkarmaz mı Yanardağın alevini? Yüz yıl beklse bile af etmez Bir suçu mu olmuş ki Kalka'nın? O bulmaca ile tanlar attı, güneş battı, Eh kadınlar çözülmeyen bir sırsınız Beklemekle nene olan kız Kalka Namus önünde hepimize – değerlisin! Kırılsın günü gelince – ağaçlar, Uçsunlar pilot olan – Jaras'lar Yer yüzünde sen kalırsın beklemekle Göğsünde huzur bulmadan acı hal.. IX Yıllar geçti, yetimler de büyüdü Dullar da saadet buldu her türlü,

Қалқа ғана Махаббаттың Қалқасы — Өз Жарасын күтіп жүрген секілді. Қызықпайды ол бақ, дәулетке, алтынға, Урынбайды өсек-аяң... салқынға, Ал, мен үшін Қалқа жеңгем аяулы, Мәңгі-бақи қалады сол қалпында! Он жыл күткен ақ көйлекті жарқылдап, Тула бойын зермен шегіп, алтындап. Күн астында Қалқа келе жатады, Қартаймайтын екі көзі жалтылдап! Соғылады талай бетке шапалақ, Соғылады тасқа барып жапалақ. Жапалақ қып тасқа урса да өлмейтін Мықты екен ғой әйелдерде махаббат! Бул өмірден тапса дағы жарасым, Алды-дағы қоғамнан өз бағасын. Қанша биік ушса-дағы бултгардан, Аласарып бара жатыр, Жарасым! Жел тараған қолаң шаштың әр талын, Не жетеді аруына Арқаның?! Қанша таудан асса дағы сол Жарас — Жете алмайды биігіне Қалқаның.	Tek Kalka Aşkın Kalka'sı – Kendi Jaras'ını bekler gibiydi İlgilenmiyor altın ve para mutluluğuyla Vurulmuyor dedikodu boş lafa, soğukluğa Benim için ise Kalka yengem kiymetli Sonsuza tek kalıyor o şekilde (kendi halinde) On yıl beklemiş beyaz elbisesi uçuşup Tula boyunca iz bırakıp Altından Güneş altında Kalka geliyordu Yaşlanmayn gözleri hala parıldayıp Vuruluyor çok bir yüze tokat, Vuruluyor taşa gidip baykuş Baykuş olup taşa vursa da ölmeyen Güçlüymuş kadınlardaki aşk! Bu hayatta bulsa da güzel yaklaşım Aldı da çevreden kendi değerini (pahasını) Ne kadar da yüksekte uçsa bulutlardan, Aşağı doğru iniyor, Jaras'ım! Rüzgar taramış kalın saçın her telini, Ne yeter ki güzelliğine Arka'nın?! Kaç dağdan yükselse de o Jaras – Yetişemez büyüklüğüne Kalka'nın

«БИТҚОШ» I Шынын айтсам үргедекпін, қорқақпын, Әңгіме айтқан үлкендерге ортақпын. Жақсы оқимын үшіншіде, алайда Анау-мынау орысшаға шорқақпын. Мундай жаз да, болады екен мундай күз, Күз келді деп, қысылып та қыңбаймыз. Биыл шаруа келер жылға қалмайды, Бәрін тастап, Кемелбайды тыңдаймыз. Жаңа үйленген Кемел — уста, елпілдек Күле қалса екі иығы селкілдеп, Қызыл беттің мәйегі атқан жас уста Сөз сөйлейді жирен мурты желпілдеп: «Сені білед дейді орысша көп енді Білгіш болсаң, айтшы кәне, енеңді... Аңқам кеуіп, шөлдеп турмын, жарандар, Айтшы білсең, су беріңдер!» — дегенді. Білмейсің бе, сен білмесең мен айтам, (Білмесіңді орысшамен молайтам),	**“BİTQOŞ”** **I** Gerçekleri söylemeye ürkeğim, korkağım Sohbet eden büyüklere ortağım İyi okuyorum üçte, eskiden Öyle – böyle Rusçaya sahibim. Böyle yazda oluyormuş böyle sonbahar, Sonbahar geldi diye, sıkışıp ta korkmuyoruz Bu sene iş gelecek seneye kalmayacak Herşeyi bırakıp, Kemelbay'ı dinliyoruz. Yeni evlenmiş Kemel – usta, çevik Gülerken iki omuzu kalkıp, Yaşlı yüzünün yağı olan genç usta Söz ediyor turuncu bıyıkları sallanıp: “ Seni Rusça bilir diyorlar çok hem de Bilmiş olsan, söylesene hani, şunları Damağım kuruyup, susadım, millet, Desene biliyorsan, su veriniz!” – demeyi. Bilmiyor musun, sen bilmiyorsan ben derim, (Bilemediğini Rusça ile çoğaltacağım), “Bitqoş!” derler – su veriniz!” demeyi

«Битқош!»[65] дейді — су беріңдер!» дегенді Оның қызық тарихы бар, соны айтам! II Бір соғыста, сары шілдеде шөлдеп кеп, Бір «хатыға» әрең жеттім еңбектеп. Немісті де біраз қырып тастаппын Кескен терек секілді ғып дөңбектеп. Қаным қатып шөлдеп кеуіп барамын, Қасымдағы жолдасыма қарадым. Әуан дейтін орыс еді ол, «Битқош» деп Айқайлады кенен турып тамағын. Сол-ақ екен бір келіншек жас қыздай, Жетіп келді қолында су — тас муздай. Әлгі «Битқош» жалғыз ауыз күшті сөз Бәріміздің шөлімізді басқызды-ай! Сонан кейін... Мен де қулық жасадым. Шөлдей қалсам мен несіне сасамын, Шөлдесем де, ашықсам да үйренген Жалғыз ауыз орысшама басамын! Фашистерге талай жерде ит қостым, (Қолдан келсе қоныштан бас, сүйт, достым) Қашан орыс тілін біліп алғанша Аш болғам жоқ арқасында «Битқоштың». Жирен муртын өртке талай жандырып, Талай жерге... қасық қанын қалдырып, Елге сөйтіп аман қайтты Кемелбай «Битқошпенен» шөлін талай қандырып. «Осылай да осылай» деп Кемелбай, Ішкі ойларын буырқанған жеңе алмай, Екі көзі әңгіме айтса, алақтап, Ентігеді бізге қарап дем алмай!.. «Айтса да ел, менің әкем — өлгендеп, Көз алдымда суреті көлбеңдеп, «Битқошты» да білмей қалып біздің шал Ойлаймын мен өлді ме екен шөлден деп... Жас баламыз, не салса да көнеміз, Үлкендерді тыңдағышпыз және біз. «Орысша айтқыш» Кемелбайдың сөзіне Пайғамбардың дуғасындай сенеміз. ...Жазгы шілде... Қайтар емес түнгі ыстық. Кемелбайда әңгіме бар бір қыстық. «Битқош» деген жалғыз сөздің маңында Ет піскенше отырады білгішсіп. Бастан сипап мен сияқты жетімді, Сауаты жоқ Кемелбай да көкиді. «Битқош» деген сөзді білмей біздің шал Оқтан емес, шөлден өлген секілді...	Onun ilginç geçmişi var, onu anlatacağım! II Bir savaşta, sarı temmuzda susayıp, Bir kapıya zor yettim emekle. Almanı da biraz kesmişim (yok etmek) Ağaç kesmiş gibi toplayıp (doldurup) Kanım donup susayıp kuruyup gidiyorum , Yanımdaki yoldaşıma baktım. Evan (İvan) denen Rustu o, “Bitqoş” diye bağırdı kocaman açıp ağzını Tek oymuş bir hanımcık genç kız gibi Yetişti elinde su – buz gibi. O “Bitqoş” tek ağız iyi söz Hepimizin susamasını bastırdı! Daha sonra.. Ben de kurnazlık ettim, Susuyorsam ben neyine şaşacağım, Susasam da acıksam da öğrenmiş Tek kelimelik Rusçaya başlıyorum! Faşistlere çok yerde köpek saldım (Elden gelse, uyanık ol, öyle yap, dostum) Ne zaman Rusçayı öğrenmişsem Aç kalmadım sayesinde “Bitqoşun” Turuncu bıyığını çok yerlere yaktırıp Çok yere … kaşık kanını akıtıp, Yurda böyle sağ geldi Kemelbay “Bitqoşuyla” çoğu susamasını durdurup. “ Böyle de böyle” diye Kemelbay, İç düşüncelerini kaynayan aşamadan, İki gözü sohbet etse, her tarafa bakınıp, Endişe edip bize bakıp durmadan!.. “ Dese de millet, benim babam – öldü diye, Göz önümde resmi uçuşup “Bitqoşu” da bilmiyormuş bizim ihtiyar Düşünüyorum ben ölmüş müdür susamaktan diye.. Genç çocuğuz, ne dese de tamam diyoruz Büyüklerin dinleyicisi de yine biz. “Rusça konuşmacı” Kemelbay’ın sözüne Peygamberin duası gibi inanıyoruz. Yaz Temmuz… sönecek gibi değil gece sıcağı, Kemelbay’da sohbet var bir kışlık “Bitqoş” denen tek bir sözün çevresinde Et pişene kadar oturuyor çok bilmiş gibi. Başımı okşayıp benim gibi yetimin, Bilimi yok Kemelbay bile kalktı “Birqoş” denen sözü bilmeden bizim ihtiyar Kurşundan değil, susuzluktan ölmüş gibi…

[65] «Пить хочу»

ОҚУҒА БАРМАҒАН ЖЫЛ	**OKULA GİTMEDİĞİM SENE**
I Қатты есімде қалды менің сол бір қыс, Тез шаршағыш, ат секілді болдырғыш. Аяз өтпес ақ тонымның өзі де, Болып кетті бурынғыдан тоңдырғыш. Оқу қалды. Ойын қалды жайына — Күні туса — қыз да жетер — байына. Сораямын еркек қоян секілді Бойым сыймай Төбегеңнің сайына. Жігіт болып қыздарға көз тастайын, Келіп қаппын әжептәуір жасқа айқын. Ішімдегі қара тана секілді Құмарлық бар бір пәлеге бастайтын. Табылмайды ауылымыздан жақсы қыз. Қыз жағына шынында да тапшымыз. Аудан жақтан қызыл көйлек аңдиды Жүректегі қызыл көзді сақшымыз. Қай тараптан келді биыл қандай қыз? Сары атандай шөлдеп соған қанбаймыз. Соқыр қусап көргенінен танбайтын, Бір баратын жеріміздеп танбаймыз. Тағы да сол... Жүрсем дағы жөтеліп, Жүрегімді бозбалалық оты өріп, Аудан жаққа кетті сүйреп тентек жел, Ақ тонымның етегінен көтеріп! II Тағы да сол: қалтада айнам... тарағым... Әлденеге күлімдейді қабағым... Сағындықтың булағының қабағын Орап өтіп жалғыз кетіп барамын... От алмайтын машинаның шофері Секілді аздап тілінде бар қотыры. Мен жақындап келген кезде Әбекең Маған қарап жайлап мораль оқыды: «Байлық емес керзі етікке жетіпсің, Әр нәрсеге аздап талап етіпсің, Жаман тоның аязбенен қаудырлап Жамандау бір министр боп кетіпсің! Сәлемге де қалғаннан соң жарамай, Кетті ме деп ойлап едік танымай Сен танымай кетсең де біз білеміз — Тумаң сенің Жулдызбай мен Сарыбай!» III Солай деді Әбілқайыр кекетіп, Екі көзін өртеп турған от етіп.	**I** Hep aklımda kaldı benim o bir kış Çok yorulmuş, at gibi tez yorulan. Ayaz geçmeyen beyaz kürkümün kendisi de, Olup gitti eskisinden de dondurucu Okul kaldı, oyun kaldı bir yana – Gün gelir - kız da yeter – kocasına Uzanıyorum erkek tavşan gibi Boyum sığmadan Töbege'nin sayına Erkek olup kızlara göz gezdirip Gelmişim bayağı bir yaşa ap – açık İçimdeki siyah dana gibi Kumarlık var her belaya başlayacak Bulunmuyor köyümüzden iyi kız Kız tarafına gerçekten de eksiğiz. Merkez taraftan kırmızı elbise takip edip Kalpteki kırmızı gözlü güvenliğiz Hangi taraftan geldi bu sene nasıl kız? Deve gibi susayıp ona doymuyoruz, Kör gibi gördüğünden dönmeyen Bir gittiğimiz yerden vazgeçmiyoruz Yine aynı.. öksürsem de Kalbimi gençlik ateşi yakıp Merkez tarafa götürdü şaşkın rüzgar Ak kürkümün eteğinden çekip! II Yine aynı.. cebimde aynam.. tarağım Bir şeylere gülüyor gözlerim Sağındık'ın çeşmesinin kapağını Dolanıp tek yalnız geçiyorum.. Ateş almıyor arabanın sürücüsü Var gibi az dilinde yarası Ben yaklaştığım zaman Ebeke'n Bana bakıp yavaşça nasihat okudu: "Zenginlik değil plastik etiğe yetmişsin Her şeye az – az talep etmişsin, Kötü kürkün ayazı ile titreyip Kötü bir bakan olmuşsun! Selam vermeye de gelemeden Düşünmüştüm geçti beni tanımadan Sen tanımıyorsan da biz seni biliyoruz – Soyun senin Juldızbay ile Sarıbay!" III Öyle de Ebilkayır dalga geçip İki gözünü aöıp yanan ateş gibi

Жылжи бердім кекесіннің ішімен Жалғыз өзім әрлі-берлі жеке өтіп. Былай етсем Әбілқайыр күледі, Алай өтсем Әбілқайыр күледі. Үстімдегі қаудырлаған терімен, Министр боп кетпесімді біледі. IV Содан бері қанша пальто тоздырдым. Қанша қалжың айтты талай өз құрбым. Қол жетсе деп министрің тонына, Ойлауменен қанша дәурен оздырдым. Бул сөзді естіп бір ағайын күле-күл, Айтар сөзді қаршығадай іледі ул, Аталы сөз айтты ол маған: «Сен менің Қандай пальто киерімді біле біл, Жүр екеуміз магазинге барайық, Қарамай-ақ қой, шырағым, алайып Арман болса министрдің пальтосы Екеумізге бірдей пальто алайық!» V Сонымен дейсіздер ғой не болды? Сыбағаны екі жақтап жеп болды. Тапты бастық, қанша айтқанмен бастық қой, Екеумізге бармағы ортақ шеберді. Дейтін бір жан жанарына нур қуйыл Естен кетпес бір жақсылық қылды бул. Министрге сәл уқсайтын пальтоны, Киіп елге барғым келіп жүр биыл. Әбілқайыр сол жемітін жер ме екен? Ез боп әлде кетті ме екен? Ер ме екен? Сол баяғы қыстауынан айқайлап: «Бері келе кет, ей, министр!» — дер ме екен. Өзгермесе дүниенің салты осы Қалса деймін сол баяғы қалпы осы, Өзгертпесін мені де сол қалпымнан Құдіретті министрдің пальтосы. Кекесіні кеудесіне шақ сыйып Мырс-мырс етіп қарар ма екен бақшиып, «Аумай қапсың министрден, қалқам», — деп, Салған жерден күлер ме екен ақсиып. Туған елдің кекететін сөзі май, Сағындым ғой мылжыңы мен өзін-ай, Мнистрдің иығынан түскенді Бір кисем деп армандаған кезім-ай. Қыз біткенге қарайтуғын жаудырап, Көздің нурын қай келіншек алды урлап? Осым қайда қалжыңбастау, салдырлақ... Ақ тонына күлетуғын қаудырлақ?	Devam ettim dalgasının içinden Bir tek kendim ileri – geri tek geçip Böyle yapsam Ebilkayır gülüyor, Öyle geçsem Eilkayır gülüyor Üstümdeki titreyen deri ile Bakan olmadığımı biliyor. IV Ondan bu yana kaç kaşe yok ettim Kaç tane şakalar söyledi kendi dostlarım İmakanın el verse de bakanın kürküne Düşünmekle kaç devir atladım Bu dediğimi duyup bir ağabey güle – güle Diyecek kelimeyi atmaca gibi çekiyor oğul Büyük sözü söyledi o bana: “sen benim, Nasıl kaşe giyeceğimi bil bakalım, Gel ikimiz dükkana gidelim Bakma öyle bana gözünü alak – bulak edip Hayalin olsa Bakan’ın kaşesi İkimiz aynı kaşe alalım!” V Öylece ne oldu diye merak ediyorsunuzdur? Kulağımı iki taraftan yiyip bitirdi. Buldu başkan, ne de olsa başkan sonuçta İkimizin gideceği ortak ustayı Dermiş bir insan yüzüne nur dökülsün Akıldan silinmeyen bir iyilik yaptı bu Bakana az benzeyen kaşeyi, Giyip yurduma gitmek istiyorum bu sene Ebilkayır hala öyle geziyor mu? Kaybolup gitti mi yoksa? Er miydi? O eski kışlağından seslenip: “ Buraya gelip git, ey Bakan!” – der mi ki? Değişmezse dünyanın adeti bu Kalsa diye diliyorum eski hali Değiştirmesin beni bu halimden Kudretli Bakanın kaşesi. Dalgasını göğüsüne tam takıp Dik – dik bakar mı gözlerini açıp, “Farkın kalmamış bakandan, dostum», - diye Durduğu yerden güler mi ki sırıtıp. Doğduğun yerin dalgası da sözü da yağ Özledim ben patavatsızın kendisini Bakanın omuzundan düşeni Bir defa giysem diye hayal ettiğim zamanları Kız denenlere bakıyorduk nazikçe Gözünün nurunu hangi hanım kız çaldı? Osım nerede az şakacı, sesi çınlayan... Ak kürküme gülen, hışırdayan?

ЖЫЛДАРҒА САПАР	**YILLARA SEFER**
I	**I**
Жастайымнан өлең болып жатталған, Бір наным бар Болашаққа аттанған. Бір наным бар өмір дейтін кітапта Өлең іздеп оянатын ақ таңнан.	Gençliğimden şiir gibi ezberlenmiş Bir inancım var Geleceğe adanmış. Bir inancım var ömür denen kitapta Şiir arayıp uyanacak ak tana.
Келер Күнім — бір несібем көрмеген... Өткен Күнім — бір несібем өлмеген... Өткен күннен болашаққа нәр жалғап, Үзілмейтін несібе боп мен келем.	Gelir günüm - bir nasibim görmeyen… Geçen günüm – bir nasibim ölmeyen.. Geçmiş günden geleceğe tat ekleyip Kesilmeyen nasip olup geliyorum.
Үзілгенде Нан дейтуғын Несібем, Барар жерден... мәңгі бақи кешігем. Нан туралы кітап жазғым келеді Замандастың кетпейтуғын есінен...	Kesilince ekmek denen Nasibim Gider yere.. ömür boyu gecikeceğim Ekmek hakkında kitap yazmak isterim Yaşıtlarımın aklından çıkmayacak…
Нансоғарлар бул сөзіме нанбайды, Нанбаса да айтпай шөлім қанбайды. Нан жайында талай өлең айтқанмен, Бул жолы да айтарым сол нан жайлы.	Ekmekçiler bu dediğime inanmıyor İnanmasa da anlatmadan, rahatlamam Ekmek hakkında bir çok şiir söylense de Bu sefer de yine diyeceğim ekmek hakkında.
Екі тілім қардай болған ақ наннан, Бір түйіншек шар дәрідей хатталған. Жарты бөлке ыржанайы және бар Жол азыққа бізбен бірге аттанған.	İki dilim kar gibi olan beyaz ekmekten, Bir düğüm yuvarlak ilaç gibi paketlenmiş Yarım ekmek çavdarlısı da var Yol azık biz ile birlikte yönelen
Қарамадық көбіне де азына... Уры қусап урлап жеген қазыға — Тоятындай Маратжанға қараймыз... Сонықі еді шыққан қазына.	Bakmadık çoğuna da azına… Hırsız gibi çalıp yenen kazıya (sucuk) Doyacak gibi Maratjan'a bakıyoruz Onundu çıkan hazine.
Қауын-қарбыз қарны ашқанға қорек деп. Ере бердік Маратжанға дедектеп, Көптен бері бізді қинап жүретін «Сағындықтан қауын урлау керек!» деп.	Kavun – karpuz acıkınca yemek diye, Maratjan'ın peşine de takılıverdik Uzun zamandan beri zora sokan "Sagındık'ın kavununu çalmak lazım!" – diye
Әлде шайтан, Әлде Марат азғырды, Әлде құдай қос жетімді жазғырды? Нан иіскетіп, алдап сүйреп қу Марат Таң атқалы қарнымызды саздырды.	Belki şeytan, Belki Marat azdırdı, Belki Tanrı çift yetimi suçladı? Ekmek koklatıp, kandırıp sürükleyip kurnaz Marat Sabahtan beri karnımızı acıktırdı
Ар жағы су... Қадіркулдың қулағы, Бер жағы су... Сағындықтың булағы. Ортасында қауын жатыр! Қой көрген, Қасқыр қусап көзіміздің шырағы...	O taraf su.. Kadırkul'un kulağı Bu taraf su.. Sagındık'ın çeşmesi. Ortasında kavun yetişiyor Koyun gören,Kurt gibi gözümün ışığı..
II	II
Көз көргенмен, мурын иіскеп, жей алмай, Қол-аяғын байлап қойған қояндай, Тым болмаса... осы ауылдың баласы ек,	Göz görse de, burun koklayıp, yiyemeden Elini – kolunu bağlamış tavşan gibi, Hiç olmazsa.. u köyün çocuğu idik

Бірер тілім қауын берші! — дей алмай,	Birer dilim kavun verir misin! – diyemeden,
Қунарлы еді-ау Қаратөбе бауыры Семіз тайдай жалтырайтын сауыры. Үш баланың көз алдында, Бал қусап Пісіп жатты Сағындықтың қауыны!	Verimliydi Karatöbe eteği Semiz tay gibi parlıyordu sağrı Üç çocuğun gözü önünde Bal gibi Yetişiyordu Sagındık'ın kavunu!
III Кенет... менің ойым кетті бөлініп, Біреу өтті... бас жағымнан желігіп. Қурманалы — басқарманың үлкені — Қотыр таймен қолқылдап жүр... тебініп!	III Bir an .. benim aklım gitti bölünüp, Birisi geçti.. kafa tarafımdan sürünüp Kurmanalı – başkannın büyüğü – Zayıf tayla geziniyor boş..saklanıp!
Аузында оның әңгіменің қысыры... «Бу не тысыр?» Деп ем — қамыс тысыры... Сендер екен... Қазір барып айтайын Қауын аңдып келіпті деп үш уры!»	Ağzında onun lafın boşu " Bu ne ses?" Demişim – kamış sesi.. Sizmişsiniz .. Şimdi gidip söyleyeyim Kavunun peşine düşmüş diye üç hırsız!"
Мынау сөзге бой түршікті. Ар қызды, Мынау сөздер үрейді еске салғызды. Қурманалы шауып өтіп баратын, Ат үстінен атты бізге қарбызды.	Bu dediğine titredik.. namusumuz kızardı Bu sözler bize panik getirdi Kurmanalı hızlı geçip gidiyordu, At üstünden attı bize karpuzu.
IV Сол-ақ (бу қудайға не қылдық). Ел аманда ішпей-жемей шабылдық. Қарны местей, месторының үстінде Ақ көйлекті, ақ дамбалды Сағындық.	IV Bu kadarcık (biz Tanrıya ne ettik). Sağ salimken içmeden – yemeden yakalandık . Karnı kocaman, semiz atın üstünde Beyaz gömlekli, beyaz donlu Sagındık.
Жайшылықта жай жүрмейтін қалтырап, Зіркілдеп тур Таз төбесі жалтырап: «Қаңғып жүрген сүйек таппай үш күшік, Неғып жүрсің бул арада тантырып?	Başka zaman boş gezmeyen titreyip, Zırlayıp duruyor Taz kafası parlayıp: " Sürünüp gezen kemik bulamayıp üç köpek, Ne yapıyorsunuz bu arada saklanıp?
Бір колхоздың маңдайдағы ырысын Шашайын жеп жүрген сендер — урысың. Мынау пәле қайдан келген қап-қара, Бітіретін қурықпенен жумысын!»	Bir kolhozun ortadaki bereketini Saçmak için gezen siz – hırsızsınız. Bu bela nerden geldi simsiyah, Bitirecek kamçı ile işini!"
Деп Маратқа Сәкең атпен умтылды, Әп дегенде Марат қашып қутылды. Сайдан асты — қалың батпақ қара саз, Солай қарап қоян қусап сытылды.	Diye Marat'a Seken atla yöneldi, Tam o sırada Marat kaçıp kurtuldu. Say altı – kalın çamur siyah batak, Böylece tavşan gibi yok oldu
V Марат кетті. Торға түсіп біз қалдық. Қара булттай демі суып сызданып, Найзағайын ойнатқалы келеді Сағындықтың бойындағы ызғар жүк.	V Marat gitti, kafese biz düştük. Kara bulut gibi nefesimiz tutulup Şimsek oynakmak için geliyor Sagındık'ın boynundaki ağır yük.
Мараттай ғып, қурықпен де түрткен жоқ, Ашуын да ішке бүгіп іріккен жоқ. Әй-шәй демей, «Дәулетовке жүр!» деді Кетті біздің үрейіміз күрт меңдеп.	Marat gibi, kamçı ile dürtmedi, Sinirini de içine çekip ayılmadı, Tık demeden " Devletev'e yürü!" dedi Gitti bizim korkumuz daha da artıp.

VI	VI
Біз жылаймыз	Biz ağlıyoruz
Көздің жасы көл болып,	Göz yaşımız göl olup,
Теңселеді	Denkleşiyor
Сайдың асты жел болып,	Sayın altı rüzgar olup
Қауын исі бурқырайды. Сағындық	Kavun kokusu kokuyor. Sagındık
Ат үстінде отырад та жөнделіп:	At üstünde oturuyor diklenip:
«Дәулетовке апармай-ақ қояйын,	“Devletov’a götürmeyeyim,
Өз қолыммен келтірейін орайын.	Kendi elimle yapayım gereğini
Мына сайды Жарқамыстың баласы	Bu tarlayı Jarakamış’ın çocuğu
Осы жазда отап кетті толайым.	Bu yazın temizleyip gitti çoğunu
Кім урлады? Кімдер келді? Жөніңді айт!	Kim çaldı? Kimler geldi? Doğrusunu söyle!
Қауын тыққан... урлап сатқан... жеріңді айт!	Kavunu sakladığın.. çalıp sattığın.. yerini söyle!
Алты ай қылған урлығыңды мойында,	Altı ay yaptığı hırsızlığını itiraf et,
Сонда ғана Сәкең сөзін орындайд!»	Sadece o halde Seken dediğini yapacak!”
Бал қауынға тойған қарны ырсылдап,	Bal kavuna doyan karnı büyüyüp,
Біз жыласақ Сәкең күлед мырсылдап,	Biz ağalıyorsak Seken gülüyor kıkırdayıp,
Қабық жеген мес торысы астында	Kabuk yiyen kahve renk atı altında
Шытыр жеген түйе қусап тырсылдап...	Diken yemiş deve gibi ses çıkarıp…
Кәпіріңнің көзі кеткен ақшиып,	Kafirin gözü çıkmış şaşışıp,
Жумыртқадай уясына шақ сиып.	Yumurta gibi yuvasına tam sığıp
Қауын қумар қуйттай екі «мусылман»,	Kavun kumar ufak iki “ müslüman”
Қатып қалды сол арада бақшиып...	Donup kaldı o aralıkta şaşırıp…
Біз алтыда, Сәкең онда алпыста,	Biz altıda, Seken o zaman altmışta,
Онан қатты шал болған жоқ сол туста,	Ondan daha sert ihtiyar olmadı o çevrede,
Әсіресе қауын піскен заматта	Özelikle kavun yetişmiş заматта
Түсуші едік бітіспейтін тартысқа.	Düşüyorduk bitmeyen çekişe..
Сондай-сондай шалдар болды ауылда,	Öyle – öyle ihtiyarlar oldu köyde,
Бел шешпейтін дауыл менен жауында,	Pes etmeyen rüzgar ile yağışta
Шал өлетін... сентябрьде... бір түстік,	İhtiyar öldü.. eylülde.. bir indik
Сонан кейін түскен жоқпыз қауынға.	Ondan sonra hiç inmedik kavuna
Сәкең жайын тіл жетпейді жазарға...	Seken hakkında dil (kelime) yetmez yazmaya..
Қалай қауын сататынын базарға...	Nasıl kavun sattığını pazara..
Урыларға сақ болғанмен Сағындық...	Hırsızlara korusa da Sagındık
Тура алмады тура келген ажалға.	Direnemdi önüne gelen ecele
Тірісінде сол шалдарға не қылдық,	Yaşadıklarında o ihtiyarlara ne ettik (yaptık)
Өлгеннен соң сол шалдарды сағындақ.	Öldükten sonra ihtiyarlı bile özledik.
Уры-қары уйқы бермей шаршатқан	Hırsız denen uyku vermeden yormuştu
Уйықтап жатыр жер астында Сағындық.	Uyuyor yer altında Sagındık.
Егіс, бақша... айналасы мол шалғын,	Ekin, bahçe etrafı bol шалғын, (ot)
Мол шалғынға жырымменен жол салдым;	Bol ota türküm ile yol yaptım:
Тура отыз жыл толған екен күзеттен	Tam otuz yıl geçmiş bekçilikten
Қатты уйқыға кеткеніне сол шалдың!	Ağır uykuya gittiğinden o ihtiyarın!
Әр түйнекті... нанның әрбір табасын	Her kırıntı.. ekmeğin her bir gelirini
Сол шалдардың өмірінен табасың.	O ihtiyarların hayatından bulursun
Менің жырым сол кезеңнен іздейді	Benim türküm o zamandan arıyor
Миллиард путтық алып нанның бағасын.	Milliar alıp ekmeğin pahasını. (fiyatını)
Сол күндерден қалған кезең қар басып...	O zamanlardan kalmıştı kar basıp..
Нар тәуекел, өлеңімде алға шық!	Tesadüfen şiirlerimde öne çık!

Жаңа мезгіл — жан баспаған аралдар — Жатсын біздің жағалауға жалғасып. Келер күнім — бір несібем көрмеген, Өткен күнім — бір несібем өлмеген, Өткен күннен болашаққа созылған Үзілмейтін несібе боп мен келем. Үзілгенде нан дейтуғын несібем, Барар жерден мәңгі-бақи кешігем. Нан туралы кітап жазғым келеді Замандастың кетпейтуғын есінен. Болашаққа ¤рмелеген бутағым Таза болса — ар алдында утамын. Сағындықтың бақшасындай болса екен Қасиетті нан туралы кітабым...	Yeni zaman – insan basmayan yerler – Dursun bizim sahile yanaşıp. Gelir günüm – bir nasibim gmrmeyen Geçen günüm – bir nasibim ölmeyen, Geçmiş günden geleceğe uzanan Kesilmeyen nasip olup ben geliyorum Kesilince ekmek diyordu nasibim Gider yerden hayat boyu gecikiyorum Ekmek hakkında kitap yazmak isterim Yaşıtlarımın silinmeyen aklından Geleceğe tırmanan dalım Temiz olsa – namus karşısında kazanacağım. Sagındık'ın bahçesi gibi olsa keşke Kutsal ekmek hakkında kitabım…

КОНЦЕРТ	**KONSER**
I Айтпаса да болар еді бул жайды, Жағдай емес айтуға онша ыңғайлы. Сүйектегі таңба жайлы бул бір жайт, Бул бір жайт бойға түскен мін жайлы. Арға түскен сол бір дағын күйенің, Шамам келсе еске алмауды сүйемін. Еске алмауға дәтім және жетпейді Ал, еске алсам — сырқырайды сүйегім. Он тоғыздың жас буына жылынып, Жүрген кезім түбіт муртты қырынып. Жас ақын боп жаңа шығып атағым Шамам жеткен биіктерге урынып. Алматыға қанат сілтеп жас қалам, Журналдардың бетінен көз тастағам. Азды-көпті ақша тиіп қолыма Ащы суға енді үйрене бастағам. Жиын-тойда бойымда бір желік кеп, Сөзіме де қулақ салғыш жерік көп. Түйіп тастап, желе сөйлеп отырам Арқасы бар ағаларға еліктеп. ...Ақтөбеден біраз күйші-әнші ерткен Келді бір топ Байғанинге концертпен. Сол концертке бармай қалған адам жоқ Қыбырлаған, туяқ серпкен, жан серпкен. Қарамайтын жанып турған отқа да, Жатыр едік сабан той ғып топ бала. Қырық жалын, 40 аттестат қолында Енді ғана бастап едік «шоқтана».	**I** Anlatmasak da olacaktı bu olayı, Durum değil söylemeye uygun olan Kemikteki mühür gibi bir an, Bu bir an omuza düşmüş keder hakkında Ar namusa düşmüş o bir siyah is Güçüm yetse hatırlamamayı seviyorum Hatırlmamaya yüzüm yetmiyor. Ama, hatırlasam – sızlıyor kemiğim. On dokuzun genç buharına ısınıp Geziyordum tüy bıyığı kestirip Genç şair olup daha yeni çıkıp ünvanım Gücümün yettiği yükseklere vurulup Almatı'ya kanat yayıp genç kalem, Dergilerin sayfasına bakındım. Az – çok para ulaşıp elime Acı suya da yeni alışıyordum. Toplantı-düğünde boyuma bir çoşku gelip Konuştuğuma kulak veren genç çok. Düğüm yapıp, yavaş konuşup duruyorum Arkası (torpili) var abilere özenip Aktöbe'den biraz türkücü – şarkıcı getiren Geldi bir grup Bayganin'e konserle O konsere gidemeyen insan yok Hareket eden, ayak kaldıran, can atan Bakmayan yanan ateşe de, Saban toy yapıyorduk bir grup çocuk Kırk alev, 40 diploma elde Daha yeni başlamıştım "ısınmaya".

Біреу турып: «Жетер енді тарайық, Тарамайық, тағы бірден алайық, Алайық. та, ¤текенді ертіп ап, Ақтөбенің концертіне барайық?!»	Birisi kalkıp: “Yeter artık dağılalım, Dağılmayalım, yine birer kaldıralım, Alalım, geçmişi getirip, Aktöben’in konserine gidelim?!”
Көбімізге унап мынау усыныс Сыртқа шықтық — кетіп бойдан қысылыс. Содан кейін... жер-дүниені күйдірген Тулабойдан тасқын шығып ысығыш,	Çoğumuzun hoşuna gitti bu teklif (fikir) Dışarı fırladık – sıkışa – sıkışa, Ondan sora yer dünyayı yakan Tula’dan çıkan dalga ile denkleşip,
Содан кейін... алабурыл қалпыммен, (Қалай ғана ада болдым көркімнен?) Уйып турған абыройдың қалайша Төгілгенін сурап білдім әркімнен...	Ondan sonra çabucak bir şekille, (Nasıl da ayrıldım güzelliğimden?) Dolup duran saygının nasıl da Düştüğünü sorarak öğrendim herkesten.
«Ойбай, бала, жасадың ғой түнде уят», Дейді-дағы көз таныстар жымияд. Көрген жанның күлімдеген көздері Жүрегіме күйіп турған муң қуяд.	“ Oybay çocuk, gece yaptın çok ayıp”, Diyorlar göz tanıdıklar sırtıyor Gördüğüm herkesin gülümseyen gözleri Yüreğime yanan bir kaygı döküyor
Айтуынша, «Тым жақсы боп қарқындап, Сөз бастаппын сахнадан жарқылдап». Сонан кейін билеп кете беріппін — Екі аяғым әр жерден бір тарпылдап.	Dediğine göre, “ Çok iyi olup parlayıp, Başlamışım konuşmaya durmadan”. Ondan bir dans etmişim – İki ayağım her yerden bir kayıp.
Ақ ит шығып, көк ит кірген ауызды-ай! Жарық болса жерге кірер қауыздай. Сияр едім... сахнаны босатпай Мылқау болып турып аппын мауыздай.	Beyaz köpek girip, mavi it giren ağız – ay Delik olsa yere girecek havuz kadar, Sığardım, sahneyi boşaltmadan Dilsiz olup donup kalmışım sağır gibi.
Дөң айбат қып, біреу маған урсып қап... Біреу мені алдап-сулап... ушықтап... Біреу мені көтеріп ап жөнелген Бір бәтеңкем сол арада түсіп қап...	Boş tehdit edip birisi bana bağırıp Biri beni kandırıp- su döküp.. sıçratıp... Birisi beni kaldırıp yönelmiş Bir botum o esnada düşmüş..
II Мекен қылып журт көзінен тасаны, Көңіл лоблып, қарным мықтап ашады. Жанбай жатып, сөніп қалар деп қорқып... Сүндет маған мықтап массаж жасады.	II Yurt edinip millet gözünden bakışı, İçim guruldayıp, karnım çok acıkıyor. Yanmadan, sönüverirdi diye korkup Sundet bana iyice masaj yapıyor.
Біреу турып (жүрегімді қуса ғып) «Шақырады, — деді, — сені, Мышанов». Мышановым милиция бастығы Енді, кәне, солай қарай ушалық.	Birisi kalkıp (kalbimi indirip) “ Çağırdı, - diyor, - seni Mışanov”. Mışanov’um polis başkanı Şimdi, hadi, ona doğru uçalım.
Мышановтың не айтқанын баяндап Не қыламыз... Отырсыз ғой жайды аңдап. Екі бетім өрттен қалған күл қусап, Жүрдім узақ қум ішінде аяңдап.	Mışanov’un ne dediğini özetleyip Ne yapacağız.. Oturuyorsunuz ki durumu takip edip İki yüzüm yanmış kül gibi (utanmak) Gezdim uzun kum içinde endişelenip.
Ертеңіне (шымбайыма батырып) РайОНО алды мені шақырып. «Амансыз ба, о, мас жолдас!» дегені Өмір бойы таусылмайтын тақырып...	Ertesine (namusuma dokunup) Belediye beni çağırdı “iyi misiniz, ov sarhoş yoldaş (dost)!” dediği Hayat boyunca bitmeyen bir mevzu..
Көшедегі сулу қыздар етегі, Көз алдымнан көлбең-көлбең етеді.	Sokaktaki güzel kızlar eteği, Göz önümde uçuş – uçuş ediyor

Жарқамыста болса жердің жарығы Ойланбай-ақ енгім келіп кетеді.	Jarakamış'ta olsa yerin yarığı (çukuru) Düşünmeden inmek isterim.
Концерт бітті, артист кетті мың болғыр, Өкінсең де оралмайды енді ол күн. Концерт деген жайына қап ендігі Желауыздың жаңалығы мен болдым.	Konser bitti, şarkıcı gitti bin olan, Pişman olsan da dönmeyecek artık o gün Konser denen bir yana olup sonraki Milletin yeni haberi ben oldum.
«Мына бала құдық болып барады...» «Абыройдан айырылуға жарады...» «Бөрібасар болады деп жүргенде Топ ішінде жаман күшік талады».	" Bu çocuk kuyu oluyor.." " Saygısından ayrılmaya yaradı.." " Kurt saldırısı olacak diye gezerken Grup içinde kötü enik saldırdı".
Айтып жатыр: «Қараң болды енді арман… Осылайша тарылады кең жалған... Арақ деген сияды ғой шыныға, Іше алмасаң арақ сенің неңді алған?»	Diyorlar: " Karanlık oldu artık hayal Böylece dağıldı geniş yalan.. İçki denen sığıyor ki kaseye, İçmeyi bilmiyorsan içki senin neyine?"
Жарар енді, кешір халқым, тоқтайық, Басымыздан осындай бір өтті айып. Жақсылық та, жамандық та өткінші, Жоқ болады көз алдында боп ғайып.	Yeter artık, af et halkım, durduralım, Başımıza geldi artık böyle bir ayıp. İyilik de, kötülük de geçici, Yok olur göz önünden aniden.
Біреу өтер бул дүниеден сүрінбей, Мысық қусап жүргені де білінбей. Абыройды қолдан бердім мен сонда Қырқып алған қошаққанның жүніндей.	Birisi geçer bu hayattan sürünmeden, Kedi gibi gezmesinde belli olmadan. Saygıyı elden verdim ben o zaman Kesip alan koyunun yünü gibi.
Сол күндерде ауып қалған жүгімді, Қалай артам көлігіме бүгінгі? Жүз қайтара тазартсам да, тереңнен Көре берем кетпей қойған мінімді!	O zaman artan yükümü, Nasıl yükleyeyim arabama bugünkü? Yüz defe temizlesem de, derinden Görüyorum hiç gitmeyen anımı!
Жеңсем-дағы ойымдағы арманды... Жеңе алмадым бойымдағы жалғанды — Өмір бойы тазартумен келсем де Сүйектегі сырқырағыш таңбамды...	Yensem de aklımdaki hayali… Yenemedim boynumdaki yalanı – Hayat boyu temizleyip gelsem de Kemiketki sızlayan mührümü…(izimi)
Итін қосып... атқа мініп, жабылып... Қумаса да қаштым содан сабылып. Моншаға да бірге барды сол концерт Уят соққан өкпе-бауыры қабынып...	Köpeğini alıp, ata binip, yanaşıp.. Kovalamasa da kaçtım ondan saklanıp. Hamama da beraber gidiyor o konser Ayıp vuran ciğer bağrıma sarılıp..
Қызыл тілім, зер төгетін зерегім, Талай жерде дөңгеледі зеренің. Талай жерде несібеңді түгесіп, Талай жерде болды журтқа керегің,	Kızıl dilim, akıl döken akıllım, Bir çok yerde yuvarlandı . Birçok yerde nasibini bağlayıp Bir çok yerde oldu millete gereğin
Талай түнді тыныштықтан қалып сырт, Сені жазып... жығылғанмын талықсып... ...Біздің концерт аман-есен жүр ме екен Сол кезеңге тағы да бір барып шық!	Bir çok gece huzurdan ayrı kalıp Seni yazıp.. düşmüştüm bayılıp… Bizim konser sağ – salim mi geziyor O zamana tekrar bir gidip gel!

4. HAYVANLAR

БАЙШҰБАР	**BAYŞUBAR**
I	
Күңнің болса қулағында сырғасы, Құлдың да бар күліп-ойнар құрдасы... Байшубардың нәті өгіз демесең Аттан жайлы — су төгілмес жорғасы.	Cariyenin varsa kulağında küpesi Kölenin de var güler – oynar arkadaşı Bayşıbar'ın cinsi öküz demezsen Attan iyi - su dökülmez rahvanı
Төрт туяғын сырт-сырт басып найқалтып, Тойған қарнын Байшубардың шайқалтып, Көкорайдан көйлегіміз көлбеңдеп Жөнелеміз жорғасымен тайпалтып.	Dört toynağıyla tak – tak basıp, sallanıp Doymuş karnını Bayşıbar'ın kımıldatıp Yeşil yayladan elbisemiz uçuşup Yönleriz hızlı yürüyüşle tutuşup
Шыбын тисе оқыралап шығынбай Тып-тыныш боп аяңдайды урынбай. Ортасына шаңырақтай мүйіздің Бір жас мініп алып шыбындай.	Sinek değse kaçmadan sıvışıp Sessiz olup gidiyor yavaşça Ortasına Şanırak gibi boynuza Bir genç sinek gibi yapışıp
Жас баламыз — түсінбедік түгіне... Мәселенің бүгі менен шігіне. Әрі семіз, әрі жорға Байшубар «Жетті деп жүр Жақияның түбіне...»	Çocuğuz - anlayamadık hiç bir şeyini Meselenin ne eni ne sonunu Hem semiz, hem tez Bayşubar "Getirdi derler Jakıyan'ın sonunu"
Тау қуласа қуламас ол — басқарма, Сүйенетін асқақтаған асқарға. «Өзім берем Байшубардың жауабын, Сойыңдар!» — деп буйрық берді жастарға.	Dağ yıkılsa o yıkılmaz – yönetim, Sırt dayayan topallayan himayesine "Ben veririm Bayşubar'ın cevabını, " Kesiniz!" diye emretti gençlere.
Жарқамысқа өгіз етін жейтуғын... Батыр келді — Бөкенбаев дейтуғын... «Әрі семіз, әрі кәрі осы», — деп, Байшубарға тіреді журт ой түбін.	Jarkamış'a öküz etini yiyecek…. Batır geldi – Bökenbaev denen "Hem semiz, hem yaşlı bu", - diye Bayşubar'a diretti halk oyunu sonunda
II Өгіз емес, соятындай буйволды, Ат шаптырып, улан-асыр той болды. Басқармамыз Жақияның басында Байшубардан қутылатын ой болды.	II Öküz değil, kesecek gibi mandayı, At koşturup, koca asır toy oldu Yönetmemiz Jakıya'nın başında Bayşubar'dan kurtulacak fikir oldu
Ат үстінде біреуге урсып зіркілдеп, Басқармамыз доңайбат қып жүр тілдеп. Сол Байшубар бір сағатқа жетпей-ақ Тай қазанда қайнап жатты бұлкілдеп...	At üstünde birine kızıp, ciyaklayıp Başkanımız tehdit ediyor söylenip. O Bayşubar bir saate kalmadan Tay kazanda kaynıyordu fokurdayıp
III Ақ жапалақ үкі көзді баламын, Аспандағы туларға көз саламын. Аудан жақтан еттің иісі сүйреді, Далақтаған шалбарлардың балағын.	III Ak baykuş gözlü çocuğum, Gökyüzündeki bayraklara bakıyorum Merkez taraftan ettin kokusu getirdi, Dalgalanan pantolonların paçasını.
Қызыл көйлек, сары көйлек, көк көйлек, Сайға түсті аудан жақтан беткейлеп. Бөшке турды босағанда иісі өрттей Маңайына барған кісі көп сөйлеп.	Kırmızı gömlek, sarı gömlek, mavi gömlek Saya düştü merkez taraftan inerek. Böşke kaldı sislenip kokusu ateş gibi Yanına giden herkes çok konuşup
Айналғанда той дуылдап күн кешке Таусылды арақ стақандап... бір бөшке. Арақ пенен Байшубардың етінің	Dönünce düğün duman akşamına Bitti içki bardakla… bir Böşke için. İçki ile Bayşubar'ın etinin

Не істегенін адам айтса сенбес те.	Neler yaptığını, anlatırsa inanılmaz
Екі беті бөрткен жандар күшті, шат... Бірін-бірі құшағына қысқыш-ақ. Жер қозғалса қозғалмастар қозғалып... Жеңілтектер ушып кетті қус қусап!	İki yüzü kızarmış insanlar mutlu, mesut… Bir – birinin kucağına sıkışıp Yer sallansa sallanmayanlar sallanıp Hafifmeşrepler uçup gitti kuş olup!
Әлі есімде, басқарма айтты: «Ерегес... Я бір шатақ қылатын жер — бул емес... Облыстан келгендердің алдында Жарылғастар жасамасын төбелес!».	Hala aklımda, yönetme dedi “ Çekiş… Yada sorun çıkaracak yer - burası değil.. Bölgeden gelenlerin karşısında Buralılar çıkartmasınlar kavga”
Қутырсаң бір осындайда қутыр-ақ, Ытылсаңдар осындайда утыл-ақ. Бір колхоздың бытырадай тиыны, Жалғыз тойда ағып кетті бытырап.	Kuduracaksan böylelikle kuduruver, Yenilecekseniz böylelikle yenilin Koca kolhozun mermi parası Tek düğünde bitti gitti, yok olup.
Ат шабыс пен атты мерген ай қабақ... Балуан шықты көк шалғынға тайғанап. Буныменен тынбайтыны бул тойдың Басқармаға анық болды айдан-ақ...	At koşturan atlı yaycı ay kabak Pehlivan çıktı, yeşil çimene kayıp. Bununla bitmeyeceği bu toyun Yönetime belli oldu aydan ak…
IV «Я бір бәлем, осы саған керегі... Ырымталдау ушып түсер жер еді...» Актив біткен екідай боп... жартысы Басқармаға тісін қайрап жүр еді.	IV “Ya bir belam, bu işte sana gereği Rahat yerden uçup düşer zamandı…” Aktifleşen amfoter olup…yarısı Yönetime diş bileyip geziyorlardı.
Бір айдан соң Жарқамысқа сот келді, Жел ауызға жанып турған от берді. Түйреп кетті мүйізімен Байшубар Көкорайда бір шалқыған көктеді...	Bir ay sonra Jarkamıs’a mahkeme geldi Yel ağza yanıp duran ateş verdi Süsüp gitti boynuzu ile Bayşubar Yaylada sınırsız çimen yeşerdi…
... Ақылдасып іс қылған ба басқарма... Журттың сөзін қыстырған ба басқарма. Шыбын жаны уша берген бір қойдың Бір ысқырса мал дәрігері Оспанға.	… Anlaşıp mı iş yapmışlar yönetim… Halkın sözünü bastırdı mı yönetim. Sinek canlı uçan bir koyunun Bir ıslık çalsa veteriner Osman’a
Шөпшілерге қызыл турам ет болмай, Талай күйген бригадир бет болмай, Басқарманың қонағына сойылған Ойнап жүрген жабағылар оқтаудай.	Biçicilere kırmızı dilim et olmadan, Çok yandı brigadier boş yere, Yönetimin misafirine kesilmiş Oynaşıyordu taylar oklavalar gibi
Таразылап бірі — өтірік, бірі — шын, Сөз біткеннің бурысы мен дурысын, Жеті жылға кесім кесті келтитіп Тез бітіріп Жақияның «жумысын»...	Teraziye göre biri yalan, biri gerçek Konuşanın eğrisi ile doğrusunu Yedi yıla kurban kesti kısaltıp Tez bitirip Jakıan’ın “işini”…
V Басы узақ та, тойдың соңы тез болды. Ер деп жүрген басқармамыз ез болды. Қуйттай ғана Қаратөбе колхозы Осындай бір дүрбелеңге кез болды.	V Başlangıcı zor, toyun sonu tez oldu Er dediğimiz yönetmemiz ödlek oldu Küçücük Karatöbe kolhozu Böyle bir kargaşaya tam oldu
Аузыменен қус ататын мерген көп, Аузыменен зер төгетін зергер көп. Туяғымен күй төгуші ед Байшубар, Мен өгізде мундай жорға көргем жоқ.	Ağzıyla kuş vuran okçu çok Ağzıyla cevher döken kuyumcu çok Toynaklarıyla türkü dökerdi Bayşubar, Ben öküzde böyle bir rahvan görmedim

Соқырдың да болады ғой жолдасы, Мисыздың да болады ғой молдасы, Менің көрген кереметім кезінде — Байшубардың бипылдаған жорғасы. Менің көрген кереметім — таң нуры... Адамдардың мінезінің сан қыры. Тарғыл ала терісіндей өгіздің Адамдардың ала-кула тағдыры. Айырмаған май сияқты тортасын, Көрдім сондай адамдардың ортасын. Мен де ішкенмін Байшубардың бір қасық. Бір ауданды қарық қылған сорпасын. Соның үшін сәл жалғанды сүймеймін, Соның үшін отқа түссем күймеймін. Соның үшін терісінен өгіздің Шындық жасап шығарғанша илеймін	Körün de vardır yoldaşı Akılsızın da vardır hocası Benim gördüğüm mucizem zamanında - Bayşubar'ın zil çalan rahvanı Benim gördüğüm mucizem – tan nuru İnsanların huyunun çeşidi Benekli alacalı derisi gibi öküzün İnsanların siyah beyaz kaderi Ayırmamış tereyağı gibi yayığı Gördüm böyle insanların içini Ben de içtim Bayşubar'ın bir kaşık Bir kasabayı, doyuran çorbasını. O yüzden hiç yalan sevmiyorum O yüzden ateşe düşsem yanmıyorum O yüzden öküzün derisini Gerçeği çıkartana kadar yoğuruyorum

КӨК ЕШКІНІҢ ҚҰЛАҒЫ	**GÖK KEÇİNİN KULAĞI**
I Көңіл бөлмей атқан оқтан басқаға, Лаулап жанып кәрі Берлин — астана, Танкілердің табанының астында Жатыр еді шала-жансар жас бала. Бір тас солдат бес жыл бойы сынбаған, (Аман қалып аждаһадан мыңдаған) Тас баланы алды-дағы көтеріп, Барып турды тас туғырдың үстіне — Еш заманда ешбір солдат турмаған. Тас сәбиді алған кезде көтеріп, Тас жүректен тамшылады от өріп. Азат еткен атасының бауырына Жетім сәби жбысқанда жөтеліп. Треповте... алтын жүзі албырап Жеміс піскен қоңыр күзде балбырап... Ерғали тур... сол қолында тас бала... Оң қолында тас қанжары салбырап. Күллі адамның бақытына қатысы бар кісінің — қалтасында бәкісі... Сол қолында — ауру бала көкжөтел, Оң қолында — салбыраған сапысы. Ең соңғы рет сүртілгенде қан даты, Қайта қанға батпаса екен сол бәкі. «Қан төкпен!» — деп кеше берген антынан, Қайтпаса екен қан майданның солдаты. Өмір үшін талай сәби жылады. Өмір үшін талай терек құлады. Өмір үшін талай құлақ кесілді, Соның бірі — көк ешкінің құлағы.	I Gönül vermeden, atan oktan başkaya Yanıp eski Berlin – başkent, Tankların ayağının altında Yatıyordu az yaralı genç Bir taş asker beş yılı boyu kırılmamış (Sağlam kaldı ejderhadan binleyen) Taş çocuğu alıverdi kaldırıp, Gidip durdu taş direğin üstüne Hiç bir zaman her hangi asker durmayan Taş bebeği aldığında kaldırıp, Taş yürekten damladı ateş yanıp Özgür etmiş dedesinin kardeşine Yetim bebek yapıştığında öksürüp. Trepov'ta altın yüzü parlayıp Yemiş pişti kara güzde yumuşayıp Ergalı duruyor, sol elinde o bebek Sağ elinde taş zinciri sallanıp. Tüm insanın mutluluğuna sebep Tüm kişinin – cebinde çakısı.. Sol elinde – hasta çocuk kuru öksürük, Sağ elinde – sallanan sapı En son defa silinmişken kan lekesi Keşke Tekrar kana boyanmasa o çakı "Kan dökmeyiniz" – diye kişi verdi andını Geri çekinmesin kan meydanın askeri Hayat için kaç bebek ağladı Hayat için kaç kavak düştü Hayat için kaç kulak kesildi Onların biri – gök keçinin kulağı

Бул жағдайды айт десең де айтамын, Ол ниеттен қайт десең де айтамын. Әсіресе айтпа деген жерлерде, Тіріледі өліп жатқан шайтаным.	Bu durumu, söyle desende söylemem O niyetten dön desende dönemem Özelikle söyleme dediğiniz yerlerde Diriliyor içimdeki şeytanım
II Сол көктемде қалың шыққан жуаны-ай, Өріп кеттік сай-саланы қуалай, Қырық бестен әрең шыққан денсаулық, Секілді боп бит терісі биялай.	II O baharda kalın çıkan soğan – ay Toplandık bağ – bahçeyi kovalayıp Kırk beşten zor çıkan sağlık Bit derisi gibi parlayıp
Төрт жыл өтіп бір күннен соң бір күн кеп, Соғыс тынды зеңбірегі зіркілдеп. Соғыс даусы Балаларға ауысты — Көкжөтелдің көмейінде күркілдеп.	Dört yıl geçip günden son gün gelip Savaşın da toplarının sesi durup. Savaş sesi Çocuklarınkine değişti – Öksürüğün damağında gürleyip.
Түгел қулап бір ауылдың баласы, Таусылып тур ата-ананың шарасы: Қайырымы жоқ ханның қызы секілді Ақтөбенің аппақ ауруханасы.	Hepsi düşüp bir köyün çocukları, Bitiyordu anne-babanın çaresi Hayrı yok Han'ın kızı gibi Aktöbe'nin bembeyaz hastanesi.
Сол көктемде ауырмаған бала жоқ, Ерғалидан басқа бізде пана жоқ. Бәкісі өткір Ерғалиды шақырдық, Ол да өзінше алдын алған шара боп.	O baharda hastalanmayan çocuk yok, Egali'den başka bize yuva yok Çakısı keskin Ergali'yı çağırdık O da kendince önleyecek çare olup
Көзіндегі сәл тірілтіп шырағын, Көңіліндегі сәл жүгіртіп пырағын, А, құдайлап отырды да Ерекең, Қолына алды көк ешкінің құлағын...	Gözündeki az dirilterek ışığını Gönlündeki az koşturup kanadını A, Rabbim diye oturdu Ereke Eline aldı gök keçinin kulağını
Сала құлаш салпаң құлақ көгілдір, Кесілерде қорқа-қорқа көңіл жүр. Я, құдайым, көкжөтелдің шипасын, Берер кезде қол-аяғын жеңіл қыл!	Geniş yen sarkık kulak mavimsi Kesileceği an korkan gönül var Ya, Rabbim gök öksürüğünün şifasını Vereceği zaman kol – ayağını hafiflet!
III Қалғанда орып... өз-өзінен ант алып, Шертіп турған шеміршектен қан тамып... Мүйізінен айырылмады Ерекең, Тентек ешкі тулағанмен жалтарып. Кемпір турды күн шыққандай күлімдеп, Көздің жасы босай-босай біріндеп... Тіршіліктен аунап түскен тірі қан, Туяқ серпіп тулап жатыр дірілдеп...	III Kaldığında taplayıp, kendi-kendine ant verip Tık-tık diye duruyor kemikten kan damlayıp... Boynuzundan ayrılmadı Ereke Şaşkın keçi kaçsa da kıpırdayıp Nine duruyor güneş çıkmış gibi gülümseyip, Gözün yaşı boşalıyor tek – tek Hayattan dönüp düşen diri kan Toynağını yayıp yanıyor titreyip
Бор кеседен бүлк-бүлк етіп қан қайнап, Кемпір отыр қарсы алдында шай қайнап. «Аш қарында көк ешкінің құлағы... Ішіп қойсаң ем болад!» — деп айқайлап!	Bor keseden bülk- bülk yapıp kaynayıp Nine duruyor, karşında çay kaynayıp. "Aç karına gök keçinin kulağı... İçersem merhem olacak! – diye bağırıp!
Қандай қиын бармас жерге барысу, Қандай қиын алмас жерден алыс, Қан ішер дер қарғаушы едік фашисті, Қандай қиын кесіп алып қан ішу!	Nasıl da zor gidilmez yere gitmek, Nasıl da zor alınmayacak yerden almak Kan içer diye beddua ediyorduk faşiste Nasıl da zormuş keserek kan içmek!!
IV Өмір дейтін қиын жолда ең ізгі,	IV Hayat denen zor yolda en iyisi

Нар тәуекел, қалдырмадық немізді?	Tesadüfe, bırakmadık neyimizi?
Дір-дір етіп... сәл қозғалып қулағым	Dir dir yapıp az hareketlenip kulağım
Балағымен, бақасымен, уымен...	Paçası ile, kurbağası ile, zehirle..
Қағып салдым қасықтағы «теңізді».	Yakaladım kaşıktaki “denizi”
Көкжөтелден кеуіп қалған балдырған,	Gök öksürükten kurudu yavru
Соңғы үмітін қасық қанға қалдырған,	Son umudunu bir kaşık kana bırakan,
От секілді өнешімде жүгірді,	Ateş gibi boğazımdan geçti,
Бір қорғасын жан-жүйемді жандырған!	Bir çelik canımı yakan!
Тауды кезген, тасты кезген көк ешкі	Dağı gezen, taşı gezen gök keçi
Ат қойдыртып, айдар таққан емес-ті.	At verip, ilk takan değildi
Ерекеңнің бәкісінің үстіне	Ereken’in çakısının üstüne
Шыққан кезде бойы бултқа теңесті.	Çıktığında boyu buluta ulaştı.
Боран кешкен, түбіт киген кебенек,	Fırtına geçmiş, yün giyen elbise
Өмір үшін жортқан кезде жебелеп,	Hayat için çabaladığım zaman koşup
Жалғыз қасық қызыл қанның үстінде	Yalnız kaşık kırmızı kanın üstünde
Айналып жүр екі түрлі көбелек.	Dönüyordu iki çeşit kelebek.
Арбасып жүр екі өмірдің иесі:	Çabalayıp İki hayatın sahipleri
Бірінші өмір — көк ешкінің киесі.	Birinci hayat – gök keçinin ruhu
Екінші өмір — қара дүлей соғыстың	İkinci hayat – kara kötü savaşın
Ақ кеудеме жағып кеткен күйесі.	Beyaz göğsüme sürmüş olduğu kara közü
Екі өмірдің екі түрлі отынан —	İki hayatın iki çeşit ateşinden –
Қуат алып айқасады екі қан...	Güç alıp yarışıyor iki kan
Қай жеңгені боз өкпемді бітейді,	Hangi yeneni soğuk
Көкжөтелдің көк қарғысы шоқыған...	Kuru öksürüğün kuru bedduası gagalamış
Көздерінде не кіреуке, не туман,	Gözlerinde nede is, nede sis
Көңілінде не қорқыныш, не күмән,	Gönlünde ne korku, ne şüphe,
Бір туннельде бірін-бірі соққанда	Bir tünelde bir – birine çarptığında
Екі жақтан ағып келіп екі қан...	İki taraftan akıp geliyor iki kan
Бірінші қан күрк-күрк еткен Соқыр Қан,	Birincisi bülk – bülk eden Kör Kan
Қузғыны бар у тырнағын батырған.	Kargası var zehirli tırnağını batırtmış
Екінші қан — жанып турған көзі бар	İkinci kan – yanıp duran gözü var
Көк қулақтан кесіп алған Батыр Қан.	Gök kulaktan kesip almış Batır kan.
«Тауда ойнаған, таста ойнаған ешкіден	“Dağda oynamış, taşta oynamış keçiden
Тамған нәрдің қудіретін естіп ем, —	Damlayan tadın gücünü duymuştum, -
Деп Ерекең шайға барып отырды...	Diye Ereke çaya gitti …
Ем еді деп келе жатқан ескіден».	Şifa idi gelen bize eskiden”.
Шал тастады дәу бәкісін сәкіге	Dede bıraktı çakısını ranzaya
Жетімді емдеп жаңа жеткен жетіге.	Yetimi iyileştirip yeni basan yediye
Шал қарады қулағыма қалқиған,	Dede baktı kulağıma sallanmış
Мен қарадым қулақ кескен бәкіге	Ben baktım kulak kesmiş çakıya
Шал қарады шай қуйылған кесеге...	Dede baktı çay doldurmuş bardağa
Мен қарадым алдымдағы шешеге,	Ben baktım önümdeki anneye
Ол қарады мойынымдағы қылқиып,	O baktı boynumdaki sallanıp,
Төрт жыл бойы қайтпай жүрген есеге...	Dört yıl boyu geçmeyen öcüme
Туған улдан қалған жалғыз ат үшін,	Doğmuş erkekten kalan yalnız at için,
Туған улдан келген жалғыз хат үшін,	Doğmuş erkekten gelen yalnız mektup için
Сүртті кемпір сүлгісімен күрметтеп,	Sildi nene havlusu ile hürmetle
Ерғалидың сала қулаш бәкісін.	Ergali’yin siyah – beyaz çakısını

V Артта қалған аруақтай көмескі, Бақыт деген хабар ма екен емескі? Бақыт, бәлки, жалт-жулт еткен бәкіден Бір құлағы ушып түскен Көк Ешкі? Бақыт деген көрдім ғой деп Егесті... Көру ме екен өзеуреген өңешті? Екі аяғы, екі қолы бар Бақыт Не көрмеді? Нені көрді? Не кешті? Ер болса да — Ерғалидың бәкісі, Сумдық екен қан-қан болып жатысы! Қандай бақыт мәңгі бақи тоқтаса Қан соғыстың қиян-кескі атысы! Қанжарлардың қатал жүзін қан тамған Сүрту ме екен балауызбен бал тамған? Бақыт деген бауыздаған жауызды... Бәкіңді алып қарау ма екен қалтаңнан?! Ауыл тола қара қағаз алған үй, Ауыл тола азаматсыз қалған үй. Әкесі жоқ балаларға бәкіңмен Бақыт турап беремісің, Ерғали? Бул соғыста — кеше тынған атысы — Жоқ болса да медалі мен бәкісі... Баланың да, бар секілді қатысы, Бар секілді бар сәбидің әлемде Фашизмнен алынбаған ақысы. Өмір үшін талай сәби жылады, Өмір үшін талай терек құлады, Өмір үшін талай құлақ кесілді — Соның бірі — Көк Ешкінің құлағы. Бул зор күрес — қырық бестің майында... Өлі туяқ сірескенде тоқтады. Ең соңғы қан... Қаратөбе сайында... Көкжөтелдің үні өшкенде тоқтады. Қырық бестің жанып-сөнген оттары Жоқтамаған құрбандарын жоқтады. Бес жыл бойы тоқтамаған Қызыл Қан Көк Ешкінің құлағында тоқтады; Сол Ерлікті... жырлап берер күн қанша? Жыландардың соңғы зәрі сынғанша. Тыныштықтың шағып келген жүрегін. Мүйіздердің сырқырауы тынғанша... Жер бетінде бейбітшілік болсын-ау Жер бетіне бүтіншілік толсын-ау...	V Arkada kalmış ruh gibi eski, Mutluluk denen haber miydi değil mi? Mutluluk, belki, parıldayan çakıdan Bir kulağı yere düşmüş Gök Keçi? Mutluluk diye görmüştüm Eges'i Görmek miydi canı çıkan keçiyi? İki ayağı, iki kolu var Mutluluk Ne görmedi? Neyi gördü? Ne geçti? Er olsa da – Ergali'yin çakısı Korkunçmuş kan- kan olarak yatışı! Hangi mutluluk sonsuz dursa da Kan savaşın kötü zalim atışı! Bıçağın sert yüzünden kan damlamış Silmek mi ….. bal damlamış? Mutluluk denen boğazlayan düşmanı Çakıyı çıkarıp bakmak mı cebinden?! Köy dolu siyah kağıt almış ev Köy dolu erkeklersiz kalmış ev Babası yok çocukları çakıyla Mutluluk doğrayıp verir misin Ergali? Bu savaşın – dün durmuş atışı – Olmasa da madalya ile çakısı .. Çocuğun da var bir şekilde alakası Varmış bir bebeğin dünyada Faşizmle alınmamış hakkı. Hayat için çok bebek ağladı Hayat için çok ağaç kırıldı, Hayat için çok kulak kesildi – Onun biri – Gök keçinin kulağı. Bu zor savaş – kırk beşin mayısında Ölü toynak donduğunda durdu. En son kan.. Karatöbe sayesinde Kuru öksürüğün sesi kapanınca durdu. Kırk beşin yanıp – sönmüş ateşleri Yas tutmayan kurbanlara yas tuttu. Beş yıl boyu durmayan Kızıl kan Gök keçinin kulağı ile durdu O kahramanlığı … Anlatır gün kaç defa? Yılanlar son zehri bitince. Sakinliğin ısırıp gelmiş yüreğini Boynuzların sızlaması durunca Yer yüzünde barış olsa keşke Yer yüzünde birlik olsun keşke

Өмір сурау... құлақ сурау... қол сурау... Жер бетінде тоқтағанмен ақынның Көкірегінде тоқтар емес сол сурау. Жалғыз аяқ, жалғыз қолды көргем мен, Тең жартысы тірісінде жерленген. Жер бетінде жарым көңіл ерлер бар, Омырауы көрінбейтін орденнен. Бір аяғын кесті соғыс Бақыттың Бес жыл бойы қара сәуле атып Түн. Жер бетінде Жарты кісі — көрсеңдер — Жер бетінде жарты кісі келеді Көлеңкесі кесіп түскен Уақыттың... Жер бетінде жарты кісі көрсеңдер, Ол — тыныштық... Ол — адамзат... Ол — сендер! Келешектің келе жатқан Тынысын Сол кісінің жүрегімен өлшеңдер... Бір дененің тең жартысын аралап... Соғыс кесті... Жер жүрегін жаралап... Тыныштықтың тірі қалған Жартысы... Ерғалиға тапсырады Аманат — Еш уақытта қантөгісті кешпеуге... Еш уақытта жер бетінен өшпеуге... Ант береді — Жалғыз қасық қан үшін Жер тәнінен Жарты тутам Кеспеуге!!!	Ömür sormak… kulak sormak… el sormak Yer yüzünde dursa da yazarın Göğsünde durmaz ki o soru. Yalnız ayak, yalnız eli gördüm ben Tam yarısı diriyken gömülmüş Yer yüzünde yarı gönül erler var Göğsü görünmeyen madalyadan. Bir ayağını kesti savaş Bakıt'ın Beş yıl boyunca siyah güneş olup Gece Yer yüzünde Yarı insan – görseniz – Yer yüzünde yarı insan gelecek Gölgesi kesilmiş Zamanın Yer yüzünde yarı insan görürseniz , O – huzur… O – insanlık … O – sizsiniz! Geleceğin gelen Nefesini O insanın yüreği ile ölçün Bir bedenin tam yarısına bakınıp Savaş kesti… Yer yüreğini yaralayıp.. Sessizliğin diri kalmış Yarısı Ergali'ye ediyor emanet – Hiçbir zaman kan dökmeyi geçmeye Hiçbir zaman yer yüzünden sönmemeye Söz verdi – Yalnız kaşık kan için Can bedeniyle Yarı tutam Kesmemeye!!!

ТАЙ	**TAY**
Мен де бір күн жігіттікке жетем деп, Ерден устап, белден устап бекемдеп, Алдымыздан таймен шықты Степан Атқа мінген бай улындай тепеңдеп: Степаным — әлі аспаған бес жастан — Нағашым ғой қуйттайымнан достасқан. Өткен жылы басқарма боп папасы Жылай-жылай біздің «елмен» қоштасқан. Мың тоғыз жүз қырық төртінші жыл еді, Боран емес, соғыс борап тур еді. Бул жағдайды жас болсам да білемін Сездіреді жетімдіктің жүрегі. Бес жасында тайға мінді Степан. (Космонавт боп айға мінді Степан.)	Ben de bir gün koca yiğit olacağım diye Erden tuttup, belden tuttup, iyice Önümüze tayla çıktı Stepan Ata binmiş zengin çocuk gibi koşturup: Stepan'ım - daha aşmamış beşini - Akrabamdı ufaklıktan dostluk kuran Geçen sene başkan oldu babası Ağlaya – ağlaya bizim köyden ayrıldı Bin dokuz yüz kırık dördüncü yıl idi Boran yapan fırtına değil savaş idi Bu olayı genç olsam da bilirim Hissettirdi yetimliğin yüreği. Beş yaşında taya bindi Stepan. (Astronot olup aya çıktı Stepan)

Тайға мініп тыныш жүрген жоқ және, «Әкел!» деді — байғазымды Степан. Кіші кемпір қарап жүрмей жайына, (Кегі бар ма келмей қалған байына) Патефонды көтеріп ап жөнелді: «Степанның байғызы деп тайына». Патефонмен тоқтаған жоқ сол сүргін, Бәрін біліп, бәрін көріп мен турмын. Жауырыным жараланып келді деп, Қус төсегін алды үлкен кемпірдің! Жарымаған ол да мендей киімге, Сол патефон кетті жетім күйінде, Төлегенге тие алмаған Қыз Жібек Зарлады енді Степанның үйінде. Басқарманың үйіндегі жеңгеміз, — (Аузын буған бузаудаймыз өңгеміз) Өзі сөйлеп, өзі билеп, дөңгелеп, Кетті соған жылтыраған теңгеміз. Сол үй жаққа жаутаңдаймыз ауырсақ, Сол үй жақтан келетіндей тәуір шақ. Отыз бір жыл кетпей қойды мурыннан Сол үй жақтан исі аңқыған бауырсақ... Сол кездегі Степан да аяулы-ақ, Біздің үйге кеп турады баяулап. Кейде таймен жорғалатып келгенде Жер бетімен мен жарысам жаяулап! Мен соғыстың жемесем де таяғын, Кетпейді естен отыз жылғым, баяғым... Европамен бірге өртеніп жүгірді Шөңге кірген менің жалаң аяғым... Біздің кемпір жыр ғып менің жайымды Зарлатады күндіз-түні уайымды. Соғыс дейтін көкжал арлан бір қасқыр Жеп кеткендей менің жалғыз тайымды. «Мен де өзімше бірдеңені білдім деп, Сенің жаяу шабысыңа күлдім деп, Степанның астындағы семіз тай «Бірдеңені» кісінейді шіңгірлеп! Мен жүремін көріп тайдың қарасын, Үйге келсе «уһілейді» анашым. Боздайды кеп ботасы өлген інгендей Жоқтап «қара қағаз» келген баласын. Сол бір кезде аспандағы айды да, Көргім келмей қара көже, шайды да, Көк есектің қодығындай көремін Степанның астындағы тайды да. Соғыс жайлы талай сөздер жатталған...	Taya binip yine sakin gezmedi, “getir!” diyor – hediyemi Stepan. Küçük nene boş gezmeyip ortada (Kini mi vardır dönmeyen beyine) Fonografı alıp yöneldi: “Stepan’ın hediyesi diye, tayına”. Fonografla durmadı o sürgün, Herşeyi bilip, herşeyi gördüm ben Omuzum sakatlandı diye gelip, Kuş yatağını aldı koca nenenin! Yetişmedi o da ben gibi giyisiye O fonograf gitti yetim halinde, Tölegen’le evlenememiş Kız Jibek Ağlardı artık Stepan’ın evinde. Başkanın evindeki yengemiz, - (Ağzı kapalı buzağı gibiyiz hepimiz) Kendi konuşup, dans edip, dönüp Gitti ona parlayan tengemiz. O eve koşuyoruz hastalansak O evden gelecek gibi her şifa Otuz bir yıl gitmedi burnumdan O evden kokusu gelen Bauırsak Tek Stepan kiymetli, o zamanda Bizim eve gelirdi yavaşça. Bazen taya binip geldiğinde Toprakta koşarak yarışırım yaya! Ben savaşın yemesem de dayağın Çıkmıyor aklımdan otuz yılım, geçmişim. Avrupa ile beraber alevlenip koşturdu Dikenliğe basmış benim yalın ayağım… Bizim nene yayıp benim halimi Ağlıyor gece gündüz derdine. Savaş denen koca yaşlı kurt Yiyip gitmiş gibi yalnız benim tayımı “O da kendince birşeyleri öğrendim diye, Senin yavaş koştuğuna güldüm diye, Stepan’ın altındaki semiz tay “birşeyleri” mırıldayıp kişniyor. Ben geziyorum peşinde tay gölgesinin Eve dönsem “iç çekiyor” anneciğim İnliyor çocuğu ölen deve gibi Yoklayıp “kara kağıdı” gelen oğlunun. İşte o zamanlar gökyüzündeki ayı da, Görmek istemeyip, siyah çorba, çayı da, Gök eşeğin çocuğu gibi görüyorum Stepan’ın altındaki tayı da. Savaş hakkında çok kelime ezberlendi..

Талай-талай тулақ болып ат қалған. Отыз жылда мен арыла алмадым Жүректегі тай ізіндей дақтардан...	Ne atlar vardı kaldı bir tek derisi Otuz yıldır ben arınamadım Yürekteki tay izi gibi lekelerden.

ЖЫНДЫ ӨГІЗ БЕН ТӘЖІБАЙ	**DELİ ÖKÜZ İLE TEJIBAY**
I Тағы айтарым таусылмайтын Тәжібай, Ел басқарды шаршап, талмай қажымай. Қашан көрсең жылтырайды семіз бет, Күн шақпайға жайып қойған қазыдай. Өзі мықты, табан мықты, сөзі нық Анда-санда алса дағы көзіліп. Шай ішсе де, ет жесе де сергектеу, Сар жамбас боп сарылмайды езіліп... II Келіншегі екі-үш құрсақ көтерген, Тәтті қатын қайнатқандай шекерден. Аты Зауза, алтын қоңыр сияқты Жігіт болсаң муз басады шекеңнен. Солай болсын келіншегі қуп, мейлі, Әңгіміміз бунымен бітпейді. Мүйізімен сүзіп кетсе жынды өгіз... Әңгіменің аяқ жағын күтпейді... Түрін көрсең төбе қуйқаң муздайды, Көріп турып қаның қалай қызбайды. Басқарманың тапсырмасы тулап жүр, Қалай устап, қалай сойып, туздайды? III Жынды өгізге не деп урсып, сөгесің? Жынды өгізді қай шанаға жегесің? — Ет болады, — деп шешіпті басқарма Шөпшілерге қызыл керек дегесін. Сөз айтпайды ол әрбір сөзін құндамай, Шыңда десе шалғымызды шыңдамай... Қала алмаймыз... жалғыз ғана Жынды өгіз Басқарманың айтқанын жүр тыңдамай! Үсті-үстіне басқа, көзге қамшы урып, Келсе дағы семіз еті шаншылып. Кері кеткен құдай атқыр кер өгіз Өкіріп жүр қуйрығынан шаншылып! IV Бес-алты үйлік қуйттай ауыл Ашамыз, Ет жейміз деп бузылады нашамыз. Бала шаға айдарымыз шошайып, Иесіз турған қыстауларға қашамыз. Қып-қызыл боп көзі жанған кер өгіз	**I** Yine anlatacağım bitmeyen Tejıbay Milleti yönetti yorulmadan şaşmadan Ne zaman görsen parlıyor kilolu suratı, Gün çıkışa konulmuş sucuk gibi Kendisi güçlü, tabanı güçlü, sözü net Arada – sırada dinlense de uyuyup. Çay içse de, et yese de dinç Sarı kalça olup yayılmıyor ezilip... II Hanımı iki üç defa hamile olmuş Tatlı kadın kaynatılmış gibi şekerden İsmi Zauza, altın kahverengi gibi Yiğit olsan buz olur alnın. Öyle olsun hanımı edepli,tamam, Sohbetimiz bununla bitmiyor Boynozuyla üsüp gitse deli öküz Sohbetin sonunu beklemez.. Suratını görürsen beynin donuyor, Görünce nasıl kanın ısınmıyor Yönetimin ödevi çok var, Nasıl yakalayıp, nasıl kesip, tuzluyacak? III Deli öküze ne diye bağırıp, sövesin? Deli öküzü hangi kızağa koşacaksın? - Et olacak, - diye çözmüş yönetim Çifçilere kızıl (para veya et) gerek deyince. Söz etmez o her kelimesini seçmeden, Gerçek dese de orağımızı sıkıştırmadan Kalamıyoruz.. Bir tek deli öküz Yönetimin dediğini geziyor dinlemeden! Üst – üste başa, gözüne kamçı vurup Gelse de yağlı eti sancılıp Geri giden allahın belası … öküz Bağırıyor kuyruğundan sancılıp! IV Beş altı ev kadar ufak köy Aşamız Et yiyeceğiz diye bozuluyor iştahımız. Çoluk – çocuk saçımız başımız dikilip Sahipsiz kalan kışlıklara kaçıyoruz. Kıp – kırmızı gözü yanan toprak renginde öküz

Бар пәлені Көшібайдан көреміз. «Жайлап қана айдап келсе тып-тыныш Екі қазан ет» — болады дей береміз.	Tüm belayı Köşıbay'dan biliyoruz. "Yavaşça getirse sessizce iki kazan et" – Olacak diyoruz.
Өңшен мықты ед жақындамайд неге ешкім? Есі қайда айқайлайтын өңештің? Соққанда егіз бүйірімен қисайып, Әрең турған жыртық үйін Дәмештің —	Hani güçlüydü herkes, yaklaşmıyor kimse? Sesi nerede bağıran horozun? Vurduğunda boynozuyla öküz eğilip, Zor duran yırtık evi Demeş'in —
Кеткен кезде күтірлетіп шекердей, Дәмеш дауысы сүйегіне жетердей, Болған кезде былай деді басқарма «Біздің бул бас бурын-соңды не көрмей.	Gittiğinde kıtırlatıp şeker gibi, Demeş'in sesi kemiğine kadar varacak gibi Olduğunda böyle dedi yönetim " bizim bu baş eskiden neden görmeden.
Келген бул бас? еркектерің ер маған, Анау жатқан ақ балтаны бер маған, Білегімде қалса күштің қалдығы Кешегі өткен қанды майдан жалмаған.	Gelen bu baş? Erkeklerin er bana, O taraftan beyaz baltayı ver bana, Bileğimde kalmışsa gücümün kalıntıları Dünkü geçen kanlı meydan yutan
Жеңістің де көріп едім мерейін, Тыныштықтың жемісін де терейін, Таба болмай әйелдердің алдында Кер өгізге өзім шығып көрейін».	Zaferin de görmüştüm merhametini, Huzurun da tohumunu toplayayım Rezil olmadam kadınların önünde Kahve öküze kendim çıkıp göreyim".
«Ойпыр-ай», — деп сығалаймыз жабықтан, Бул халық қой, не шықпайды халықтан, Еңіреп өткен ерлер деген осы ғой Сәулені аңсап алда турған жарықтан.	" Oypır – ay", diye bakıyoruz kapaktan Bu halk ki, neler çıkmaz halktan, Meleyip geçen erkekler bu olsa gerek Nuru gözleyip bekleyen ışıktan.
Ерді туған айналайын еліңнен, Айналайын маңдайдағы теріңнен, Пугачев боп турды сонда Тәжібай — Айбалта устап босағадан көрінген.	Er doğuran aferin halkına, Aferin alınındaki terinden Pugaçov gibi durdu orada Tejıbay Balta tutup eşikten gözüken
Келіншегі іште күліп сыңғырлап, Жас баласы бірдеңе деп былдырлап. Босағада турып алды басқарма, Бірді-екілі медальдары сылдырлап.	Hanımı evde gülüp kıkırdayıp Küçük çocuğu bir şey diye mırıldayıp Eşikte duruyor yönetim, Birkaç madalyası şıkırdayıp.
Ей, неғып тур шыға келмей ортаға? Тойдырмай ма тез арада сорпаға. Өңшен бала ойлап турмыз: «Ойбай-ау, Үйдей бастық тайөгізден қорқа ма?»	E niye bekliyor çıkmıyor mu ortaya? Doyurmayacak mı tez arada çorbaya Bir çok düşünüyoruz: " oho koca yönetim Öküzden yoksa korkuyor mu?"
Жоқ, басқарма қайнап турған жігердей, Бір оралғы табылыпты шідердей. Бул жерде де бір жағампаз табылып Басқарманы жатыр екен жібермей.	Hayır, yönetip kaynayan çelik gibi, Bir orak bulunmuş üçayak gibi. Bu yerde bir yalaka bulunup Yönetimi duruyormuş salmadan.
«Қосылғам жоқ соғыста да қашқанға... Жоқ! Балам! — деп умтылады басқарма. — «Жоқ, бармайсыз», — дейді жайлап жағымпаз — Бәле деген аяқ асты сасқанда...	"Arkasında olmadım savaştan kaçanın.. Hayır! Oğlum! – diye yöneliyor yönetim. - "hayır, gitmeyeceksiniz", - diye yavaş yalaka Bela denen ayak altından çıkıyor …
Шаншып кетер қарныңыздан ит өгіз, Онсыз да әбден тозған елміз, жүйкеміз, Шаба-шаба өгіз де әбден шаршасын	Sançıp gider karnınızdan it öküz, Zaten tükendi milletimiz, sinirimiz, Kovalaya – kovalya öküz iyice yorulsun

Содан кейін жығып алып үйтеміз!»	Ondan sonra yıkıp (düşürmeye) bakarız!”
VI Басқармаға қарап қойып халық тур... Мынау өгіз бармас жерге барып тур. Босағадан бір аттаған басқарма Айбалтаны алақанға жанып тур...	VI Yönetime bakıp halk bekliyor.. Bu öküz de gitmeyecek yere gidiyor Eşikten bir atladı yönetim Baltasını tutup avucuna hazır duruyor…

ҚОЯН	**TAVŞAN**
I Көшер менен екі-үш жастай үлкендеу, Қоян сою бар өнері, түлкі өңдеу. Саршунақтың сылып алған терісін Кептеріміз жаздың күні желкемдеу. Көшер мені ылғи-ылғи алдайды, Онша терең өтірікке бармайды. «Қоян сенен жүйрік емес» дейді ол, Қуып көрмей көңіл шіркін қанбайды. Жүйрік деген сөз құлаққа жетеді, Жүйріктігім киіктен де өтеді. Жүйріктікке мақтаншақтық қосылып, Мақтай қалса есім шығып кетеді. Мені жүйрік деген мақтау жуықта, Тектен-текке аңыз болып туып па? Жуа-жуа желаяқ боп алып ем, Табанымды құмда жүрген құлыққа. Көшер, сірә, сол аңызды біліп те, Мен сияқты желөкпеге күлет те, «Қоян алсақ саған берем жүрегін, Аң қағуға кеттік, — деді, — Түбекке». II Жемесем де қойекеңнің жүрегін, Бір керемет бар деп онда білемін. «Жүрек жутқан батыр», — дейтін сөзді ойлап, Жаймен ғана «жарайды» — деп күлемін. Қоңырлықта қоян заулап жур-ау сан, Тегін емес құмнан шыққан мынау шаң. Ізге түсіп Бестөбенің түбінен, «Желқуйынды» ертіп алған Раушан. Кетті бастап сары атымен шаңдатып. Көрінбейді көз жететін маңда түк. Жегім келіп ор қоянның жүрегін Мен келемін екі көзге қан қатып. Көшер семіз, қарны барлау... борпаяқ... Сәл жүгірсе жуан қарын ортаяд «Мен қайтарам қоян қашса төбеге — Дейді маған, — қолда қару — нән таяқ».	**I** Köçer benden iki – üç yaş büyük Tavşan kesme hüneri var, tilki işleme. Sincapın soyup derisini Kurutuyoruz yazın havalandırıp.. Köçer beni hep kandırıyor, O kadar derin yalana inmiyor. “Tavşan senden hızlı değil” – diyor o Kovalayıp denemeyince gönlüm durmuyor. Hızlı denen söz kulaka geliyor, Hızlılığım geyiği de geçiyor. Hızlılığa övünmek eklenip Övdüğünde aklım kaçıyor. Beni hızlı diye övdü yakında, Boştan boşa hikaye olup doğdu mu? Yapa – yapa hızlı ayak olmaya alışmış Tabanım kurnazlık denen kumlarda. Köçer, işte, o hikayeyi bilip de, Benim gibi fevri birine gülüyor da, “Tavşan alırsak sana kalbini veririm, Hayvan vurmaya gidelim dedi, - Tübek’e” II Yemesem de Tavşanın kalbini, Bir mucize var onda diye biliyorum. “Yürek yutmuş kahraman”, - denen sözü hatırlayıp Yavaşçasına “tamam” diye – sırtıyorum. Mağarad çokça tavşan geziniyor mudur, Boşuna değil bu kumdan çıkan toz, İzini takip edip Beştöbenin dibinden, “Jelkuyunu” yanına almış Rauşan Gitti başlayıp sarı atıyla toz çıkarıp Gözükmüyor göz görecek yakında hiç (bir şey) Yemek isteyip o tavşanın kalbini Ben geliyorum iki gözümde kan donup. Köçer kilolu, karnı çıkmış, yuvarlak.. Az koşarsa kalın karın ortalıyor (iniyor) “Ben döndürüyorum tavşan kaçsa yukarıya – Diyor bana, - elde silah – hazır ol”.

Қуйттай Жарас — Раушанның баласы, Жетілмеген аңшылыққа санасы, «Мен де қоян қуам ба?» — деп сурайды Менен де өткен ақымағын қарашы.	Ufak Jaras – Rauşan'ın çocuğu Daha ermemiş avcılığa aklı, "Ben de tavşan mı kovacağım?" – diye soruyor Benden de daha uyanıklığına baksana.
Қоянға тек жүйрік адам жетед деп, Жете алмасаң қоян күліп кетед деп, Жаңа-жаңа бастап келе жатқанда, Күні бойы бостан-босқа тепектеп,	Tavşana bir tek hızlı birisi yetişir diye, Yetişemezsen tavşan güler diye Yeniden daha başlayınca, Gün boyu boşu-boşuna koşturup,
Келе жатқан Раушанның алдынан Шаң бурқ етті! Жан бүлк етті қалғыған. Шыбын жаны шырқырап жүр Сүр Көжек Қалай ғана жан асың ал будан?	Geliyordu Rauşan'ın önünden Toz bir kalktı! Can bir korktu yorulmuş. Sinek canlı dönüp duruyor, Gri tavşan, nasıl da can alırsın bundan
III Бір колхозға атым кеткен жүйрікпін, Қоянбайдың Қасқасындай қуйғыттым. Қорқ-қорқ еткен Раушанның сары атын Оза-моза Сур Кожекке шүйіліктім.	III Bir kolhoza adım hızlı yayılmış Koyanbay'ın atı gibi hızlnadım. Kork-Kork eden Rauşan'ın sarı atını Geçerek gri tavşana yaklaştım.
Сай-саланы... сүзіп өтіп ылдиды, Қоян байғус тепкен доптай тызғиды. Қызыл тазы тісі кеткен ырсиып, Оң жағымда жел қайықтай ызғиды.	Toz – toprağı… geçip bakakaldı Tavşan zavallı vurmuş top gibi yuvarlandı Kırmızı köpek dişi çıkıp önüne Sağ tarafımda rüzgar gibi uçuyor
Неге сонша, жүреді журт ? Мен де жаяу. Қоян жаяу. Ит жаяу. Сары ат мінген Раушанның қасында, Сур түбіттей ушқан көжек қуйттай-ау.	Neden bu kadar koşuşturuyor millet ? Ben de yaya, tavşan yaya. Köpek yaya. Sarı at binen Rauşan'ın yanında Gri enik gibi uçan tavşan küçücük.
Қуйттай болса шешесіне обалы, Қумға кіріп кетпей ме екен жоғары? Я немесе зулап барып сайдағы Нуға кетпей ме екен қоғалы?	Ufacık da olsa annesine yazık Kumun içine düşmüyor mu yukarı? Ya olmazsa hızlı gidip saydaki Kalın ağaçlığa da mı kaçmaz mı?
Мен — ақымақ, қоян менен ақымақ Екі арамыз қол созымнан жақын-ақ. Көзін көріп қалғандаймын байғустың Шығып кеткен уясынан шатынап.	Ben – salak, tavşan ben de salak İkimizin arası bir el kadar yakın Gözünü görmüş gibi oldum zavallının Çıkıp giden göz bebeğinden parlayıp.
Ит бір жақта... Ат бір жақта ырсылдап Жете алмай жүр қуйысқаны тырсылдап. Қуйттай көжек жулдырып жүр терісін, Шалғы орақтай турған тіске қыршылдап.	Köpek bir yanda.. at bir yanda nefes nefese Yetişemeden kuruğuna hızlıca Ufacık yavru tavşan yoldurup derisini Tıpran gibi dişi duran tıkırlayıp
IV Батқан күннің қанға батқан тарағы Бултың қалың түбіт шашын тарады. Итке берме, ойбай! — деген Көшердің Қулағымды дауысы жарып барады.	IV Batmış güneşin kana batmış tarağı Bulutun kalın saçını taradı, Köpeğe vermeden, oybay! – diyen Köçer'in Kulakımda sesi patladı.
Жалт қарасам қасқа болған «шырақтың» Дәл үстіне қыран қусап қулаппын. Қулаппын да омырауым жоса боп «Мына қоян менікі, — деп — жылаппын».	Bir bakınca kasten "ışığın" Tam üstüne kartal gibi atlamışım Öyle düşmüşüm ki göğüsümü incitip "Bu tavşan benimki, - diye – ağlamışım"
Тисе бутақ, тимей кетсе терекке,	Değiyorsa dal, değmesin ağaca,

Қуттай қоян әжептәуір қорек пе? «Мына қоян менікі», — дей беріппін... Әлде әйтеуір бірдеме деу керек пе?	Ufacık tavşan fena değil mi yemeye? “ Bu tavşan benimki”, - dedim sürekli Veya her neyse bir şeyi anlatmak şart mı?
Сол сөзімде мән-мағына тур-ау сан. Іште жатты айтылмаған сурау сан. Маған қарап күлді дағы муртынан Сілікпелеп сойып алды Раушан.	O sözümde bir anlam var gibi İçimde kaldı sorulmayan sorular Bana bakarak güldü bıyık altınan Sallayıo kesip aldı Rauşan
Аң-таң болып тазы турды ала өкпе Қан-қан болып жерде жатты көжек те. Тобарсыған тілім сыймай аузыма Өртім лаулап озеуреймін өзекте.	Şaşkın şaşkın köpek durdu dellenip Kan – kan olup yerde yatıyor yavru tavşan Buruşan ağzıma dilim sığmadan Ateşim yanıp inatlaşıyorum ortada
Таппай кетті өз иесін сондай аң, Шынында да менікі еді сол қоян. Қашқан аңға жаяу жеттім дей алмай, Турды сонда... көкірекке толмай ән...	Bulamadı böylece kendi sahibini hayvan Gerçekte benimkiydi o tavşan, Kaçan ava yaya yetiştim diyemeden Durdu öyleyece … içime dolmadan şarkı.
Мен боламын аңды көрген біріншің, Өтірік айтсам қызыл тілім тілінсін. Сылқ-сылқ күліп қарны местей Көшер тур Жүгірген жоқ, ол несіне бүлінсін?	Benim avı gören ilk kişiyim Yalan söylesem kırmızı dilim dilinsin Kıkır – kıkır gülerek karnı koca Köçer duruyor Koşmadı bile, o neyine bozulsun?
V Көшерімнің алдайтынын білемін, Білсем дағы сеніп қалып жүремін. Сурап турмын екі иінімнен дем алып, «Кім жейді, — деп, — бул көжектің жүрегін?»	V Köçer’imin kandıracağını biliyorum Bilsem de inannıp geziyorum Soruyorum iki … nefes alıp, “kim yiyecek, - diye, - bu yavrunun kalbini?”
Бул сөзде де мән-мағына тур-ау сан, Іште жатты айтылмаған сурау сан... Бул сөзге де ләм демей сары атын Сарт еткізіп тайып турды Раушан...	O sözde de bir maana var gibi İçimde kaldı sorulmayan sorular Bu söze dem lem demeden sarı atını Tak diye bir kaçtı Rauşan..
Түн ішінде аақ нан илеп күлшелеп Сур Көжегім сорпа бопты бір шелек. Рекеңнің тауыса алмаған сорпасын Шалға берді ақ батасын берсе деп.	Gece yarısı beyaz ekmek yuvarlanıp Gri yavrucağım çorba olmuş bir kova, Reke’nin bitiremeyen çorbasını İhtiyara versin diye ak batasını
Қуйттай Қуан қайта-қайта кекіріп, Дастарқанда отыр екен секіріп. «Жүрегі жоқ қоян болып шықты», — деп Көшер маған айта салды өтірік.	Ufacık Kuan tekrar tekrar geğirip Sofrada oturuyormuş sıçrayıp “kalbi olmayan bir tavşanmış”, - diye Köçer bana yine attı yalanı.
Отыратын жер еді бір сырласып, Кешегі өткен аңшылықты жарласып. Тым болмаса қоян соққыр иттер-ай, Сорпасынан татырмады-ау бір қасық.	Oturacak yerdi bir sohbet edip Dünkü geçen avcılığı tartışıp Hiç olmazsa tavşan yiyen köpekler Çorbasından içirmedi bir kaşık.
Кетпей-кетпей танауымнан тымау, шаң, Кетпей-кетпей... көңілімнен сурау сан, Кешегідей жүгірісін қоймаса, Мына бала өлед, — деді Раушан.	Bir gitmedi gitti, damağımdan, toz Bir gitmedi gitti … içimdeki sorular Dünkü gibi koşmasını bırakmazsa Bu çocuk ölecek, - dedi Rauşan
Бул сөзіне Раушанның нанғам жоқ, Нанар едім ар жағына барғам жоқ. Өлесің деп қорқытқанмен өмірде,	Bu sözüne Rauşan’ın inanmadım Belki inanırdım devamını sormadım Öleceksin diye korkutsa da hayatta

Қоян қуған жүгірістен танғам жоқ.	Tavşan kovalamaktan dönmedim.
Мен өмірде жүгірістен енші аппын, Отын шапсам шауып жүріп мен шаптым. Екі аяқпен қоян қуар күн келсе, Сур Көжектің өзіменен тең шаптым.	Ben hayatta koşmaktan payımı aldım, Odun kestiysem, ben kestim İki ayakla tavşan kovalayacak gün gelse, Gri yavrunun da kendisiyle denk koştum
Адам деген бір шабудың пырағы, Адам деген бір жанудың шырағы, Өмір үшін қашып жүрген қоянмен Тең шабудың өзі неге турады?	İnsan demek bir koşturmanın tulparı İnsan demek bir yanmanın ateşi Hayat için kaçan tavşanla Denk koşmanın kendisi ne demek?
Қоян деген шаба алмайтын аң екен, Мен өмірде дәметпестен дәметем. Жете алмасқа жетемін деп дәмету — Өмірдегі жүгірістің мәні екен!	Tavşan denen koşamayan hayvanmış Ben hayattan beklenmemesi gerekenden bekledim Yetişemeyeck şeye yetişeceğim diye düşünmek Hayatta koşturmanın anlamıymış!
Жаңылмасын өмір сол бір әнінен, Айнымасын өмір сол бір сәнінен. Мен қорқамын сәл айырылған сәтінде, Айырылар деп өмір бойғы мәнінен.	Şaşmasın Hayat o şarkısından Dönmesin Hayat o bir güzelliğinden Benim korkarım az gitse benden Ayırılır diye hayat boyu anlamından
Айтарым сол ертеде де... кеште де... Будан басқа айта да алмай ештеңе. Көптен бері сен кіресің түсіме — Сур көжектің қаны тамған Бестөбе!	Diyeceğim o ki erken de veya geç.. Bundan başka diyemeden hiçbir şey Çoktan bu yana sen giriyorsun rüyama Gri yavrunun kanı damlamış Beştöbe!

5. DİĞERLERİ

ШАЛБАР ӘНІ	**PANTOLON ŞARKISI**
Сыбағамыз суымапты біздің де, Кірдік бір күн «жәрдем бергіш» тізімге. «Бөлді» маған Районо бір шалбар Елу бірдің қара суық күзінде.	Nasibimiz soğumamış bizim de Girdik bir gün yardım veren dizime “ayırdı” bana belediye bir pantolon Elli birin kara soğuk güzünde
Жақсы көйлек кие қалса жақсы иық, Тула бойға қуанышы шақ сиып. Бақыт деген менің туңғыш шалбарым Он үш жаста күлген маған ақсиып!	İyi gömlek giyiversen, omuzun da iyi Bedenine sevinci tam sığdırıp Mutluluk denen benim ilk pantolonum On üç yaşta gülmüş bana sırıtıp
Қалай ғана шығармайсың буған ән?! Қалай ғана қуанбасын бу ғалам: Мың тоғыз жүз елу бірдің күзінде Туңғыш рет шалбар кидім — шуғадан.	Nasıl yazmayayım buna bir şarkı?! Nasıl sevinmesin buna tüm alem: Bin dokuz yüz elli birin güzünde İlk defa pantolon giydim – kumaştan
Ақ дамбалды ат қып мінген — сабаусыз, Далда да емес, дау-дамайсыз, талдаусыз, Шалбар кидім, жүрек жара қуанып Шалбар кидім туңғыш рет — жамаусыз!	Ak şalvarı at gibi bindim – kırbaçsız, Sıcak da değildi, şikayetsiz, seçimsiz Pantolon giydim, kalbim yarılacak oldu sevinçten Pantolon giydim ilk defa – yamasız!
Әлемдегі бүтін лыпа — сол қусап, Ашылғандай қарсы алдымнан мың құшақ,	Dünyadaki tüm pantolon – oymuş gibi Açılmış gibi önümden bin kucak

Өмір бойы булт ішінде адасқан Шықты шалбар магазиннен күн қусап!	Ömür boyu bulut içinde kaybolmuş Çıktı pantolon dükkandan güneş gibi!
Жан-жағыма уры көзбен алақтап, Әсіресе, қыздар жаққа қарап қап, Шалбарыммен кең балақты «морской» Кронштадта жүргендеймін далақтап.	Önüme - arkama hırsız gözlerle merak salıp Özelikle, kızlar tarafa baka kalıp Pantolonumla bol paçalı “denizci” Kronstatd’ta geziyormuşum gibi havalanıp
Ызақ іздеп жатпадым да атауын, Бір кетіріп көңілімнің ақауын, Саяткердің тулпарына ат қойғандай Көлігімді «Кронштадт» деп атадым.	Çok aramadım da ona bir isim Dert bile edinmedim kendime Sayatkeri’in atına isim vermiş gibi Arabama “Kronştad” diye isim verdim
Көз біткеннің көзі менде сияқты, Сөз біткеннің сөзі менде сияқты. Тулпар қусап санап-санап басамын Алтынменен тағалаған туяқты.	Herkesin gözleri üzerimdeymiş gibi Konuşan herkesin sözleri banaymış gibi Tulpar gibi saya saya yürüyorum Altınla kaplanmış toynağı
Сонан желік бітіп бойға бір астам, Аспан бітіп көкжиекке уласқан, Гүбақшама алтын қақпа қурам деп Зәкірі бар белбеу сурап Слаштан...	Ondan sonra güç gelip bana bir tutam., Gökyüzü gibi ufka ulaşan Çiçek bahçeme altın kapı yapacağım diye Çıpası var kemer isteyip Slaş’dan
Тағып алып теңіз қылып жан-жағын, Сүзіп өтіп өзендердің аңғарын, Кеме қусап кең көшеге шығады Жел гулеген менің желкен-шалбарым.	Takıp alıp, deniz edip her tarafı Süzüp geçip nehirlerin yanından Gemi gibi geniş sokağa çıkıyor Rüzgar üflemiş benim yelken – pantolonum
Шалбарыма күн қарайды нур кірпік, Жел жалайды қыл-қыбырды қудыртып. Мәсіндей дәрет алғыш молданың Қыр сындырам жатарымда су бүркіп...	Pantolonuma güneş bakar nur kirpik Rüzgar yalıyor kıl – tozu kudurtup Mesti gibi taharet alan imamın Çizgi çiziyorum ütü ile yatmadan
Сол күндерге жетіп едім еңбектеп, Сол күндерге жетіп едім елбектеп, Сол шалбарды киіп алып аспанға Ыша бердім көбелектей көлбектеп.	O günlere ulaşmıştım emek verip O günlere gitmiştim var gücümle Bu pantolonu giyip, gökyüzüne Uçuverdim, kelebek gibi oynaşıp
Балаларды көрдім жерден анықтап, Қалаларды көрдім жерден анықтап, Шалбары жоқ балалардың үстімен Ыша бердім, уша бердім қалықтап!	Çocukları gördüm yerden iyice Şehirleri gördüm yerden iyice Pantolonu yok çocukların üstünden Uçuverdim, uçuverdim kanat açıp
Қонған да жоқ, әлі ушып жүр сол шалбар, Ол келеді қара күзде — тоңсаңдар, Ол келеді аяғымен өзі іздеп Мен сияқты жетім бала болсаңдар!	Konmadı daha, hala uçuyor o pantolon Gelecek o kara sonbaharında – donsanız Gelecek o ayağıyla arayıp Benim gibi yetim çocuk olsanız !
Келсе сонда — тыңдап көрсін ормандар, Мен сияқты шалбар жырын толғаңдар. Ең абзалы, ең абзалы, достарым, Шалбары жоқ жетім бала болмаңдар!	Geldiğinde – dinlesin onu ormanlar Benim gibi pantolon şarkısını söyleyin Mühim olanı, Mühim olanı dostlarım Pantolonu yok, yetim çocuk olmayın!

СЫРҒАНАҚ	**KAYDIRAK**
I	**I**
Аулымызда шаңғы да жоқ, шана жоқ,	Köyümüzde kayak da yok, kızak yok,
Коньки теуіп сырғанайтын бала жоқ.	Paten takıp kayan çocuk yok.
Қуйрықпенен сырғанайтын қыратқа	Kuyrukla kaymak için düzlüğe
Шыққысы кеп көкірегімде жанады от.	Çıkmak isteyip göğsümde yanıyor ateş
Жүрек шіркін тулағысы келеді,	Kalp hoşnut ürpermek ister
Аунағысы, қуанғысы келеді.	Yuvarlanmak, sevinmek ister.
Ақмоланың шығып алып басына	Akmolan'ın çıkıp başına
Төмен қарай зулағысы келеді.	Aşağı doğru uçmak ister.
Дей көрмеңдер қиял қусам муны жат...	Demeyiniz hayal etsem bunu garip
Кетті ғой деп сол алысқа тым узап...	Gitti işte o uzağa bayağı uzayıp
Сол алыста,	O uzakta,
Бір топ бала көк итке,	Bir çok çocuk mavi köpeğe
Мінгесіп ап сырғанап жүр күн узақ.	Binip kayıp geziyorlar gün boyu,
Бул ойынды ойын көріп күлмеңдер	Bu oyunu, oyun deyip gülmeyin
Ит мінді деп ине тілмен ілмеңдер!	Köpeğe bindi diye kınamayın
Қан буршақтап жауып өткен көк музда,	Kan sıçrayıp yağan mavi buzda
Өлген итті шана қылып мінгендер...	Ölmüş köpeği kızak yapıp binenler
Келмей қойған жылда сол бір көп құрбан,	Dönmediler hey yıl bir çok kurban
Өгіз болды жүнін жулып доп қылған.	Öküz olarak yününü kesip top yapan
Соғыс біздің анамызды жесір ғып...	Savaş bizim annemizi dul edip
Соғыс біздің шанамызды жоқ қылған!	Savaş bizim kızağımı yok kılan!
Тік турып ап сырғанасақ қуламай,	Dik durup kayarsak biz düşmeden
Бас сынса да шыдаймыз біз жыламай.	Baş kırılsa da biz dayanırız ağlamadan
Қи қорадан ойып алған шанамыз,	Ağıldaki eşyalardan yaptık kızak
Күл болады сырғанауға шыдамай.	Kül oldu kaymaya dayanamadan
Қалған кезде көн шоқайлар тесіліп,	Eski püsküler delindiğinde
Шұлғауменен сырғанаймыз есіріп.	Kumaş (çorap) ile kayarız biz yarışıp
Табылмай-ақ қойды бізге нән шана	Bulunmadı bize büyük bir kızak
Көрпе қылып сырғанайтын көсіліп.	Minder yapıp kayacağımız rahatlayıp
II	II
Бір көк тазы жүгіретін жеке тым,	Bir köpek koşuyordu apayrı
Қуа қалса киікке де жететін.	Kovalasa geyiğe de yetişen
Ақсап қалды түлкіге де жарамай,	Topal oldu tilkiye de yaramadan
Әдет тапты сүтке тиіп кететін.	Alıştı artık süte koşmaya
Қи қорада ит өлгелі жатқан-ды,	Ağılda köpek ölmüş yatıyordu
Сол тазыны Тақыл бір күн атқан-ды.	O tazıyı (köpeği) Takıl bir gün vurmuştu
Балтөре кеп кешке қарай бір күні	Baltöre geldi akşama doğru bir gün
«Шана таптым, тамаша», — деп мақтанды.	"kızak buldum, harika" – diye övündü
Балтөренің апасы бар ауданда	Baltöre'in ablası var merkezde
Келіп кетті алғашқы қар жауғанда.	Geldi – gitti ilk kar yağdığında
«Бешпент-шалбар беремін», — деп жездесі	"kumaş pantolon vereceğim" – diye eniştesi
Айтты деп ед әжесімен барғанда.	Demişti ninesiyle birlikte gittiğinde.
Бешпет-шалбар дүние ме, тәйірі,	Kumaş pantolon dünya mı, ya rabbim
Жолдасына тимейтуғын қайыры.	Yoldaşına değmeyen bir hayrı
Шана әкеліп берген ғой деп ойладым,	Kızak getirmiştir diye düşündüm
Шана болып жүрген кезде уайымы.	Kızak olunca tüm kaygısı.

Осылай деп қойып жүрсем көпшікті, Қулығы оның қарыс сүйем көп шықты. Қу неменің айтып жүрген шанасы Муз боп қатқан көк тазымыз боп шықты. Балташекең оны біраз өңдепті. Әрі аунатып, бері аунатып жөндепті. Балаларға айтып көрсе, қорқақтар... Көк тазыда кие бар деп көнбепті... III Ашық ауыз, аңқау ғана адал дос, Маған келді Балтөре мен Аманғос: Кеттік, — деді Ақмоланың қырына, Кеттік десе мен байғуста табан бос. Төрт аяқтап тауға шықтық тырбандап, Мен ентігем, олар күлед ыржаңдап. Көк тазы тур Тау басында. Ажалдай... Төс табаны темір қусап жылмаңдап. Ышса — таудың мертігетін киігі — Азынап тур Ақмоланың биігі. Үш бала боп көк тазыға отырдық «Көш басымыз» — Рысбектің суйығы. Ит те болса... мойныңызды бурғызбай, Табанымыз таудан түспей, тур қызбай Тірісінде жүгіргені аздай-ақ... Ағып түсті тау басынан... жулдыздай. IV Сол-ақ екен бала біткен жиылды, Көк тазының «кудайына» сыйынды. Сабақтан соң осы болар түрі бар Тауып алған ермегіміз биылғы... «Ит терісін мәрге басты дегенді, Иттің шаршап өлген жері дегенді... Естіп едік... Енді міне тосылдық... Мынауыңнан бой түршігіп шошындық. Ел аманда, журт тынышта көк иттің, Өлігіне мінді деген не сумдық? Өңшен залым, — деп ақырды, зәналақ, Неғып турсың бөлтіріктей анталап. Енді қайтып бул иттікті көрмеймін», Шынтемірдің көзі кетті қанталап. Бізге мәлім жирен қасқа Шынтемір, Буйрық берді қуйрық жағы келте бір. Бір жалт етіп осылайша үзілді Тау басынан сырғанаған мүлт өмір. Шал жөнелді сыбағаны бір беріп, Біз отырмыз қорғалақтап, күрмеліп. Ісіміздің ерсі екенін білдік те,	Böyle diye övüyorsam onu Kurnazlığı onun büyük çıktı Kurnaz şeyin dediği kızağı Buz olup donan köpeğimiz çıktı Baltaş'ın onu biraz işlemiş Bir ileri bir geri onarmış Çocuklara söylese, korkaklar Gök tazının ruhu (hayaleti) var diye istememek III Açık ağız, safça adil dost Bana geldi Baltöre ile Amongos: Gidelim, - dedi Akmola'nın tepesine Gittik dese gideceğim ben işim yok Dört ayakla dağa çıktık tırmanıp, Ben yorulsam, onlar güler kahkaha Gök tazı duruyor Dağ başında, Ecel gibi Göğüs kısmı demir gibi keskin. Uçsa – dağın ölecek olan geyik gibi – Soğuk rüzgar var, Akmola'nın tepesinde Uç çocuk olarak gök tazıya bindik "Göç başımız" – Rısbek'in yaramazı Köpek ise... boynumuzu çevirtmeden Tabanımız dağdan inmeyince ısınmıyor Dirisinde koşuyordu azıcık Akıp düştü dağ başından ... yıldız gibi IV Tam o zaman çocuk denen toplandı Gök tazının " Huda'sına" sığındı Dersten sonra böyle olacak gibi Bulduğumuz uğraşımız bu sene ki " Köpek derisini kullanmaya aldı dediği, Köpeğin yorulup ölen yeri dediği Duymuştuk, işte burada şahit olduk Bundan biz korkup şaşırdık, El aman, halk sakin gök köpeğin Ölüsüne bindi demek ne rezalet ? Hepiniz zalimler, - diye bağırdı, büyükler Ne yapıyorsun, enik gibi saldıracak Şimdi artık bu itliği görmeyeceğim" Şıntemir'in gözü kaydı kızarıp Bize malum hızlı at Şıntemir, Emir verdi kuyruk tarafı kıpırdayıp Hemen böylece durdu Dağ başından kaymış kısa hayat Dede yöneldi hediyesini vererek Biz duruyoruz, korkarak susup İşimizin ayıp olduğunu anladık

Сонан кейін көк шанаға мінбедік.	Sonra bir daha gök kızağa binmedik
Іздеп кеттік үлкейген соң басқа ермек, Уақыт өтпек, өмір озбақ, жас келмек. Сол күндерді ойлап кетсек кей-кейде Күрсінеміз шарамызды жас кернеп.	Aradık büyüyünce bir başka uğraş, Vakit geçti, zaman tozdu, yaş geldi O günleri düşünürsek bazen Yanarız, gözüme yaş alıp
Сәл ерсілеу сонда қылған ісіміз, Сәл ерсілеу сонда көрген түсіміз. Соғыс деген — тау басында өлген ит Біз соғыстың шетін көрген кісіміз.	Biraz ayıp, o zaman yaptığımız işimiz Biraz ayıp, o zaman gördüğümüz düşümüz Savaş denen – dağ başında ölen köpek Biz savaşın azını görmüş kişiyiz
Көңілің соған соқпаса да, соқса да, Оралмауға сол күндерге жоқ шама. Соғыс деген — самолеттің астынан, Балаларды сүйреп қашқан боқшана.	Kalp ona yanmasa da, yansa da, Dönmeye o günlere yok çare (güç) Savaş denen – uçağın altından Çocukları sürükleyen b*k kızak
Қол жеткіздік жеңіс деген асылға, Тауға шықтық — шаңғысы бар ғасырға. Сол ғасырдың сәл алдында, бауырым, Боқшанаға мінгеніңді жасырма!	Kolumuz yetti zafer denen asile Dağa çıktık – kayağı var asra O asrın az önünde, abicim B*k kızağa bindiğini gizleme!
Түскеніңді айт көк өгізбен қиялап, Жазғаныңды айт көз жасыңды сиялап. Нені айтсаң да сол кезеңнің алдында, Шындығыма жасай көрме қиянат!	Düştüğünü söyle gök öküzle yandan, Yazdığını söyle yaşını döktürüp Ne desende o zamanın önünde Gerçeğime yapma benim ihanet!

ЕКІ МЕТР ҚАРА МАТА ТУРАЛЫ ЖЫР	**İKİ METRE SİYAH KUMAŞ HAKKINDA TÜRKÜ**
I Қан қақырып жатқан кезде ел үшін (Артық айтсам кешір мені, Жеңісім!) Біздің урпақ не кимеді Сам жақта? — Киді ақыры киіктердің терісін...	I Kan tükürürken el için (Aşırıya kaçsam, af et beni, Zaferim!) Bizim kuşak neler giymedi Sam tarafta? – Giydi sonunda geyiklerin derisini…
Біз әкеден жыртық болып қалғанбыз, Біз жеңіске жалаңаяқ барғанбыз. Уақыт озып, шоқай тозып, тон тозып... Ең соңында шинель киіп алғанбыз.	Biz babadan yırtık olarak kalmışız, Biz zafere yalın ayak varmışız Vakit geçip, kıyafet eskitip, kürk bitip En sonunda askeri kıyafet giydik biz.
Жеңіс келіп қайта лаулап бетіміз. Қарын тойды. Енді сыртқы қабықты Түзей алмай түршігеді етіміз.	Zafer gelip tekrar parlayıp yüzümüz Karın doydu Şimdi dış görünüşümüzü Düzeltemeyip, acıyor etimiz
Қоңыздың да болады ғой қабығы, (Жақсы, әрине, денесінің жабығы) Екі метр мата есімнен шықпайды, Бірдеңенің тигендей-ақ шалығы.	Böceğin de var ya dış kabuğu, (İyi, tabi, bedeninin kapalı olması) İki metre kumaş aklımdan çıkmıyor, Bir şeyin dokunmuş gibi hayrı
...Сол бір жылы «моды» деген сөз шығып, Сол модыны көретуғын көз шығып, Қарның тойса, қара костюм моды боп Кіріп кетті санамызға тез сіңіп...	… O bir sene “moda” denen söz çıkıp O modayı görecek göz çıkıp, Karnın doyarsa, siyah takım moda olup Bizim aklımıza da kazındı hızlıca
Қыз жайында айтысатын бәс тігіп Киімі жүдеу ақын жанды жас жігіт,	Kız hakkında tartışan iddia edip Kıyafeti zayıf, yazar gibi genç yiğit

Үстіндегі иі түскен бешпетпен Жігіттікке кете алмады бастығып. Әр кезеңнің өз кезеңі, өз журты... Солай дейді алтын сақал, жез мурты. Он жетіге жетер-жетпес кезімде «Шерсть мата» болды маған көз қурты. Түн іздедім сол бір қара матаны, Күн іздедім сол бір қара матаны. Түсімде ол... мақпал қара айғыр боп Көк биені қуып бара жатады... Ақ бултгардың ар жағында адасқан Мата болып желпілдейді қара аспан. Күздің күні қара мауыт жауады Сары жапырақ жауатуғын ағаштан. II Орындалмас арман дейтін жетімді Дүниеге келтірмейтін секілді, Дүниеге бір келтірген пендесін «Қудай өзі» өлтірмейтін секілді. Тоңып қалған костюмі жоқ ақ көйлек Махаббаттың базарында өтпей кеп, Жетті-ау бір күн жететуғын жеріне Тауды кезіп, тасты кезіп, көкке өрлеп. Жетті-ау бір кун сәл тоздырып туяқты, Жетті-ау бір күн сәл жылатып қияқты, Мен де жеттім арманыма... Арманым — Екі метр қара мата сияқты. Аспанға да ушып жүр ғой уша алған, Сулуды да қушып жүр ғой қуша алған. Адам деген — армандардың Қапшығы, Іші толы үлкен арман... Кіші арман... III Айналаны жасыра алман, муны мен. Арманымның жарқыраттым нурымен. Бөренедей топас қыздың жүрегін Тіліп түстім шалбарымның қырымен! Мен барғанда турды басын таң жарып Мен барғанда турды алдымнан шам жанып. Қара костюм киіп жүрген жігіттің Жүрген жері болады екен жап-жарық! IV Кездер өтті әкеміздан жас қалған, Кездер өтті тамақ ішпей, аш қалған. Сол көктемде Сулулыққа көзіміз Шөлдегенде қайдан болсын басқа арман?! Қур сенделіп жүрген пендең біздер ме? «Бір сең!» дедік.	Üstündeki yakışan ceketle Yiğitliğe gidemedi boyun eğip. Her zamanın kendi vakti, öz yurdu Öyle diyor altın sakal, çelik bıyığı On yediye gelir – gelmez çağımda “Yün kumaş” oldu bana göz hakkı Gece aradım o bir siyah kumaşı Gündüz aradım o bir siyah kumaşı Rüyamda o … ipek siyah aygır olup Mavi kısrağın peşinde gidiyor Beyaz bulutların arkasında saklanan Kumaş olup uçuyor siyah gökyüzü Sonbaharda siyah kumaş yağıyor Sarı yaprak yağıyor ağaçtan II Gerçekleşmeyen hayal denen yetimi Dünyaya getirmeyecek gibi Dünyaya bir defa gelen kulsun “Allah kendisi” bile öldürmeyecek gibi. Donup kalan takımı yok beyaz gömlek Aşkın pazarında satılmadan Gitti sonunda gidecek yerine Dağı gezip, taşı gezip, göğe çıkıp Yetti bir gün az yorup toynağı Yetti bir gün az ağlatıp cadıyı, Bende yettim muradıma.. Muradım ise - İki metre siyah kumaş gibi. Göğe de çıkıyor çıkmasını bilen Güzele de sarılıyor sarılmayı bilen İnsan denen – hayallerin çantası İçi dolu büyük hayal .. Küçük hayal III Çevreden saklanamadan, bununla Hayalimin parlattım nuruyla Demir gibi salak kızın kalbini Yıkıp düştüm pantolonumun çizgisi ile ! Ben gittiğimde durdu hayran olup Ben gittiğimde durdu önümden ışık tutup Siyah takım giyip gezen çocuğun Gezdiğin yer oluyormuş beyaz ışık gibi! IV Zaman geçti babamızdan genç kalan, Zaman geçti yemek yemeden, aç kalan O baharda Güzelliğe gözümüz Susadığımızda nasıl olsun başka hayal?! Boş gezen kulların biz miyiz? “Bir sen” dedik!

Көз тастадық Сіздерге...	Baktık biz Sizlere..
Жүрсем дедік...	Gezsek dedik..
Сүрсем дедік	Sürsem dedik
Дәуірді.	Devri
Бүрсеңдедік қара қатқақ күздерде.	Donduk kara soğuk sonbaharda.
Жеткен жерде жүгімді артып жүз нарға	Gittiğim yerde yükümü atıp yüz deveye
Арман келіп түнгі уйқымды бузғанда,	Hayal gelip gece uykum kaçınca
Үстіменен «Костюм» дейтін ауылдың	Üstümden “takım” denen köyün
Жүреді екен баратын жол қыздарға.	Çıkıyormuş gidecek yol kızlara.
Тоқпан жілік топатай боп талғанда...	Pazı kası, bacak kası olunca
Торсақтан тобық шығып қалғанда...	Ayağından topuk çıkıp kalınca
Сиыр сауған ақшасына шешенің	İnek sağan parasına annenin
Екі метр арман сатып алғанда...	İki metre hayal satıp alınca..
Бақыт бізге келмеуші еді хатамен,	Mutluluk bize gelmiyordu yanlışlıkla,
Бақыт бізге келмеуші еді батамен,	Mutluluk bize gelmiyordu dua ile,
Нан шекерге тойған кезде —	Ekmek şekere doyduğum zaman –
Ол келді	O geldi
Дүкендегі екі метр матамен!	Dükkandaki iki metre kumaşla!
V	V
Шинелдерден өтіп барып оқ тескен,	Askeri kıyafetten delip ok geçen
Етіктерден өтіп барып от кешкен,	Etiklerden ateş geçen,
Кете ме деп қорқатынбыз үзіліп...	Gider mi diye korkuyoruz kopup
Бақыт жібі	Mutluluk ipi
Бізге жетер-жетпестен!	Bize yetmeden!
Мол ширатып бақыт жібін — мол күткен,	Çok bağlayıp mutluluk ipini – çok bekleyen ,
Сол тарапқа апарардай жол біткен,	O tarafa götürecek yol bitmiş,
Бізге костюм тігетіндер болатын	Bize takım dikenler olmuştu
Үзілмейтін	Kesilmeyen
Үміт дейтін	Ümit denen
Сол жіппен!	O iple!
Жарқ-журқ етіп киген кезде оны біз,	Güzel diye giydiğimizde onu biz,
Қалт-құлт етіп жеңілетін долы қыз.	Kalt – kült edip yenilen küstah kız
Сол күйіммен...	O türüyle
Сол киіммен	O giyimle
Таусылмас	Bitmez
Күлкілерге жетуші еді қолымыз.	Gülücüklere yetiyordu kolumuz
Өресі жоқ өспейтінің урпағы	Aklı yok büyümeyen evladı
Өткен күннің етек-жеңін қырқады.	Geçmiş günün etek-yenini kesiyor
Жауға шапқан Жалаңтөстің Ерлігін	Düşmana karşı çıkan Jalantöstin Erliğini
Біздің урпақ өз әнімен шырқады.	Bizim evlatlar kendi türküsü ile söyledi.
Тастаса да біздің тулпар терлігін,	Bıraksa da bizim at yorgunluğunu
Тастаған жоқ біздің урпақ ерлігін.	Bırakmadı bizim evlat cesurluğunu
Кебін емес, кебенектің ішінде	Kefenin yok, kefenin de içinde
Сақтай білді өз намысын, ерлігін.	Koruyabildi kendi namusunu, cesurluğunu.
Өз биігім, өз дауысым, өз әнім,	Kendi büyüğüm, kendi sesim, kendi şarkım,
Болса ғана аласадан озамын.	Olsa bile aşağıdan geçerim.
Жалғыз костюм киіп өткен күндердің	Yalnız takım giyip geçen günlerin
Тек сол үшін сүйем Алтын Тозаңын...	Tek o için severim Altın Tozan’ı
Қандай күйде болсам дағы қашан мен,	Nasıl bir durumda olsam da kaçan ben
Шындығымды өз орнымнан тосам мен.	Gerçeğimi kendi yerimden bekliyorum

Ұялмай-ақ болашаққа барамын Осы Күймен, осы Дауыс, осы Әнмен.	Utanmadan geleceğe giderim Bu halimle, bu Ses, bu Şarkı

«КАРМЕН»	**“KARMEN”**
I Деп жүрген кез; «Биыл соғыс бітеді», — Ел әскердің оралуын күтеді... Есте қапты иіссудың, сабынның Иісі аңқыған біздің колхоз дүкені. Дүкеншіміз — үлкен улы Жотаның, «Жәке» дейміз дардай қылып атағын. Дәптер берсе — өзін берген секілді — Буйдасымен жетелеп кеп ботаның... Бір қарындаш — сойып берген қойындай. Кітап берсе — қыз узатқан тойындай. Қараймыз біз қазынаға ішіп-жеп, Дым көрмеген аш көзіміз тойынбай. Тығып жүрген қолхатындый елшінің, Я болмаса, дәрісіндей емшінің, Әсіресе «Кармен» дейтін иіссу Болды менің көптеп бергі жеңсігім. Сол боп алды аяғымның сылтығы, Сол боп жүрегімнің тыртығы, Соны сепсем бүтінделіп кетердей Жамалмаған шалбарымның жыртығы. Тыныш қана... өкшемді көтермей, Я қасынбай, жөткірінбей, жөтелмей, Ызақ-узақ тартатынмын иісін Танауымен жел искеген бөкендей. Дүкенге де барам ылғи сол үшін, Дүкеншіге берем ылғи қол ушын. Кірсем болды одеколон исімен Кеңіп жүре беруші еді тынысым. Сол дүкенге ылғи барып турдым мен, Уақыт өтіп, бір күн озып бір күннен, Сүйіншіге Шоқат берген бір сомға Сол «Кармендi» сатып алып тындым мен. Алдым дағы... Алғаш жауған қар қалың, Алға қарай жалғыз ушып самғадым. Әтір шашып мынау аппақ дүниеге Жан қалтамда жатты менің арманым... II Өлген құстай түлкі жулып қанатын, Ала жарғақ жыртық тоным болатын. «Карменімді» шаштым соған асығыс	**I** Dediğim zaman: “ Bu sene savaş bitecek”, - Halk askerin dönmesini bekler… Aklımda kalmış parfüm ile sabunun Kokusu çıkan bizim kalhoz dükanı Dükkancımız – büyük oğlu Jota’nın, “Jeke” deriz şanlı edip adını Defter verse – kendisini vermiş gibi – İpi ile getirip deve yavrusunu Bir kalem – bir koyun kesmiş gibi. Kitap verse – kız almış düğün gibi Bakıyoruz biz hazineye yep – içip , Hiç görmemiş aç gözmüz doymadan Saklanan mektubu gibi konsolun Veya olmazsa, ilaci gibi doktorun Özelikle “Karmen” denen parfüm Oldu benim bir süredir hayalim. O oldu benim ayağımın sakatlığı O oldu benim kalbimin yarası Onu sıksam bütün olacak gibi Yamamış pantolonumun yırtıkları Sesizce … topuğumu kaldırmadan, Ya kaşınmadan, yutkunmadan, öksürmeden, Uzun – uzun çekiyordum kokusunu Burnu ile yel koklayan geyik gibi. Dükana da giderim hep sırf onun için Dükancıya yardım ederim el ucuyla Girsem oldu parfüm kokusu ile Rahatlardı aldığım nefesim O dükkana sürekli gidip geldim ben Zaman geçip, bir gün daha geçip dünden Müjdeciye Şokat veren bir soma (para) O “karmen’i” satın alıp rahatladım ben. Aldım da … ilk kar yağmıştı kalın, Öne doğru yalnız uçup firladım. Parfüm sıkıp bu bem beyaz dünyaya Yan cebimde duruyordu benim hayalim.. II Ölmüş kuş gibi tilki çekmiş kanadını Ala yarım yamalak kürküm vardı “karmeni’sıktım ona acele

Әлденеге сабыр таппай тағатым.	Sabırsızlanıp bir şeylere takatim .
Аяғымда — тері шәркей, тон, тумақ, Тері ішінен екі көзім жылтырап... Жігіт болып кететіндей көрінем Ешкімде жоқ тылсым иіс бурқырап.	Ayağımda – deri terlik, kürk, şapka Deri içinden iki gözüm parlayıp.. Yiğit olacakmışım gibi gözüküyorum Hiç kimsede yok sırlı koku yayılan.
Құлақшыным буйрасынан лақтың — Жұмағы еді аяздарда құлақтың. Иіссудің шәрдәрідей тамшысын Құлақшынның төбесіне құлаттым.	Şapkam kuzunun kıvırcığından - Ceneti idi soğuklarda kulağın Parfümün küçücük damlasını Şapkanın üstüne damlattım.
Әлденеге тісім түбі сырқырап, Буын босап, бір сүрініп, бір құлап, Айдалада ақ аспанның астында Біраз жүрдім «Кармен» иісім бурқырап.	Birşeylere dişim şarkıldayıp Sevinip bir uçup bir inip Bozkırda beyaz gökyüzünün altında Biraz gezdim “karmen” kokum yayılıp
Сәлден кейін... Не болғанын білмедім, Сал-сүйек боп сүйретіліп сүлдерім, Оқ боп тиіп сулу «Кармен» миыма... Ауырғандай болып сәл-сәл бір жерім.	Birazdan sonra ne olduğunu anlamadım Kuru kemik gibi süründüm Ok olup güzel “karmen” beynime Hastalanmış gibi bazı yerlerim
Терісі бар — «Кармен» қуйған лақтың, Үстімде тон — иісі бөлек бірақ тым. «Карменімнің» қу шынысын құшақтап, Қар үстіне айдалада құлаппын.	Derisi var – “karmen” dökmüş kuzunun Üstümde kürk – kokusu farklı bam başka “karmenimin” kuğu şişesine sarılıp Kar üstünde bozkırda düşmüşüm.
Сонан бері өтті қанша жыл зырлап, Пәуескедей қоңыраулары шылдырлап. Қайран «Кармен» сені еске алсам болғаны Екі көзім сала берер булдырап...	Ondan sonra geçti kaç sene hızlıca Atların kıngırakları şarkıldap Eh “karmen” seni ne zaman hatırlasam İki gözüm öne akar
Шаштаразда «Кармен» көрсем: «Көкетай, Анауыңды әрі қарай әкет-ай!» — Деп жалынам: «Ал да менен ақшаңды, «Карменіңді» себе көрме, Жәкетай!?»	Berberde “karmen” görsem: “dayıcım, O şeyini geri götür babacım!” – Diye yalvarırım: “ parası neyse al “karmenini” bana sıkma, Jeketay!?”
Кейде осылай парқын білмей әрненің, Қарап жүріп таусылады дәрменің. Құмарлықтың сырын солай үйреткен Айлар бойы аңсап жүрген «Карменім».	Bazen böyle farkını bilmeden birşeyin Bakarak biter senin dermanın Kumarlığın sırını böyle öğretmişm Aylar boyu istediğim “karmenim”
Осы күні сурасаң жастардан Қыран болып уштық дейді асқардан. Біздің сапар аталатын «Кармен» деп Иіссуға құмартудан басталған.	Bu günlerde sorsan gençlere Kartal olup uçtuk derler yüksekten Bizim sefer adı vardı “karmen” diye Parfüme olan kumarlıktan başlayan

ЕКІ ҚАСЫҚ СҮТ	**İKİ KAŞIK SÜT**
Сурау... сурау... сұрқы жүдеу суқсыр-ау! Ұмытпасам жүзіміз де суп-сур-ау. Ең қиыны жігіттікке жеткенде Сулу қызы бар үйлерден сүт сурау.	Sora.. sora tipsiz zayıf fakir – ay! Unutmazsam yüzümüz de bem – beyaz En zoru yiğit olup büyüyünce Güzel kızı var evden süt istemek.
Болмаса да қан майданда қансырау, Болмаса да хан базарда нан сурау, Беттің арын белге түйіп сүт сурап, Болды бізде арды төгіп — тамшылау.	Olmasa da kan meydanda kan istemek Olmasa da han pazarda ekmek istemek Yüzün ayıbını bele bağlayıp süt isteyip Oldu bize ar – namusu döküp – damlamak

Алтын нурын күн жатқанда жалатпай, Турасың да төсегіңен таң атпай, Сүт сурайсың — маскүнемдер сураған Ар төгетін жалғыз урттам шараптай. Сүт сураудың ол кезде үлкен мәні бар Қазір мүлдем умытылған әні бар. Ән мен мәннен қазір мүлдем айырылған Әлденені малжаңдайтын жануар. Мойнын созып умытылған кітаптан, Қыстар өтті — абыройды жутатқан. Жалғыз қасық көгілдір сүт шырпадай, Көздің нурын жарқ еткізіп тутатқан! Тутанғанда бута жанған от шашып, Шық деп жанған ортаға шық, топқа шық, Қарсы келген қасіреттен қаймықпай Турдық біздер жалаң аяқ шоқ басып. Жүректерді тесіп тікеннен Қарымтаны қайыруды күтем мен. Көңіл — тесік, табан — тесік, тесіктер Жалғыз қасық сүт ішінде бітелген! Бул сөзімді уққан қулақ уқсын-ақ, Ықпағандар ішке сырын бүксін-ақ. Кесіп алса қан тамбайтын пейілден Шыныққанбыз шайға қуяр сүт сурап. Сабырсыздан сабыр сурап алармыз, Дабырсыздан дабыр сурап алармыз. Дау-дамайсыз, далабасыз, дабырсыз Бес жыл күткен қуанышты хабармыз. Турып-турып найзамызды ырғасып, Аспан күттік оқ жаумаған нурлы ашық. Мың да төрт жүз он алты күн күттік біз Бейбітшілік таңдайына сусын боп, Көгілдір сүт тамса екен деп бір қасық. Бул айтқаным жалғыз тамшы жалғансыз, Бул күндерге жетті үзілмей жалғаусыз. Қаймағы жоқ, майы да жоқ көк сүттей Біз өмірден сурап алдық шындықты, — Құлық қоспай, сумдық қоспай алдаусыз. Сол кездерге кейін ғана шыр бітті, Сол кездерге кейін ғана нур бітті. Тыныштықтың арқасында үйрендік Түгін тартсаң майы шыққан тірлікті. Сол тірліктің арқасында қут болып, Арға қонды Азаматтық жүк толық. Кеселерге жатыр біздің Тарих — Сурап алған екі Қасық Сүт болып!	Altın nurunu gün varken yaklaştırmayan Kalkıyorsun yatağından tan atmadan Süt istersin – alkolikler isteyen Ar – namusu yalnız yudum şarap gibi Süt istemenin o zamanlar büyük anlamı var Şimdi ise çoktan unutulmuş şarkısı var Şarkı ile anlam şu an hepten ayrılmış Birşeyi yiyen hayvanlar Boynunu uzatıp unutulmuş kitaptan Kışlar geçti – namusu kaybeden Yalnız kaşık mavi süt kibrit gibi Gözün nurunu deyip yakan. Yakıldığında ağaç her tarafa ateş sıçratıp Çık diye yanan ortaya çık, halka çık Karşı gelen kötülükten şaşmayıp Durduk bizler yalan ayak köz basıp Kalpleri delip dikince İntikam almayı beklerim ben Gönül – delik, taban – delik, delikler Yalnız kaşık süt içince kapanan! Bu sözümü anlayan kulak anlasın Anlayamanlar içine sırını saklasın Kesip alsa kan damlamayan oyundan Alıştık bize çaya döker süt istemeyi Sabırsızdan sabır isteriz Sessizden ses istiyoruz . İddiasız, çenesiz, sessiz Beş yıl beklemiş sevinçli haberiz Durup dururken yayımızı alıp Gökyüzü bekledik ok yağmayan nurlu açık Bin dört yüz on altı gün bekledik Barış damağına su olup Mavimsi süt damlasa keşke bir kaşık Bu dediklerim yalnız damla yalansız Bu günlere yetti kesintisiz eksiz Kaymağı yok, yağı yok gök sütten Biz hayattan diledik gerçeği, - Kurnazlık eklemeden, saçmalık eklemeden yalansız O zamanlar sonrasına anlam geldi O zamanlara sonrasına nur geldi Huzurluğun arkasında öğrendik Derisini çeksem yağı çıkkan hayatı O hayatın arkasında kut olup Namusa kondu Erlik yük dolu Kaselere dolu bizim Tarih – İsteyip aldığımız iki kaşık süt olup!

Сол бір сүтті қайта төгу маған жат, Сол қайғыны қайта шегу маған жат. Сүт бетінен қаймақ беріп, алдаумен Баға алмаймын Шындығымды амалдап. Соғыс біздің өмір жасты өксітті, Соғыс біздің маңдай терді тепшітті. Көз жасымен көбейтіп ап жүрмейік Шындық дейтін екі қасық көк сүтті. Сол бір шындық урынбасын салқынға, Сол бір шындық сатылмасын алтынға. Сол күндердің өз шындығы өзгермей, Қалсын сол бір екі қасық қалпында.	O sütü tekrar dökmek bana ters , O derdi tekrar çekmek bana ters Süt yüzünden kaymak verip, yalanla İnandıram kendimi gerçekleri bahane edip Savaş bizim ömür yaşı yok etti Savaş bizim alın teri çıkarttı Göz yaşı ile çoğaltmayalım Gerçek denen iki kaşık mavi sütü O bir gerçek çarpılmasın soğuğa O bir gerçek satılmasın altına O günlerin öz gerçekleri değişmeden Kalsın o bir iki kaşık halinde.

МАҢДАЙ	**ALIN**
Сол кезеңнің сыры нәзік білгенге, Сол кезеңнің жыры нәзік білгенге, Біле тура қалай барам қорықпай Шындық үшін бас кететін күндерге!? Өткен күнге, Өшкен сырға жан кіріп, Жүрегіңді жүреді узақ жандырып, Жүрегімнің қылдан нәзік хабарын Айта алам ба нанбайтынды нандырып. Қалар ма екем сәл жалғанға қақтығып. Асып кетіп жүрмес пе екем аптығып, Сор сиятын сур маңдайға екі елі Сыяр ма екен шындықтағы қаттылық!? Кей нәрсенің шынын айту қиын-ақ... Жалған жатар біреулерге жиі унап. Біздің үйдің ай сайынғы кірісі — «Жәрдем ақша» — бес сом алпыс тиын-ақ. Шынын айтсам берекелі нәрсе өзі, Базардағы байшыкештей әр сөзі, Шай да аламыз, қант та аламыз осыған... Әжептәуір аяқтанып, жан созып. Өлмейтуғын өзектінің қорегі, Колхоз Бізге Тары, Талқан береді... Тары да емес, Талқан да емес, Нан да емес... Шай болатын Сол кемпірдің қорегі... «Жоқ!» деген сөз иттен жаман тақымдап, Миды жейді аш текедей бақылдап.	O zamanın sırı hassas bilene, O zamanın türküsü hassas bilene, Bildiğim halde nasıl giderim korkmadan Gerçek için kelle alacak günlere!? Geçmiş güne, Sönmüş sıra can gelip Kalbini uzun uzun ısıtıp (yakıp) Kalbimin kıldan ince haberini Söyleyebilir miyim inanmazı inandırıp. Kalır mıyım az yalana takılıp Fazla olup gezer miyim saflaşıp, Zorluk sığan beyaz alına iki eli (toprak) Sığar mı gerçekteki acılar!? Bazı şeyin gerçeğini söylemek çok zor Yalan dolanı bazıları daha çok beğenip Bizim evin aylık geliri – “hayır parası” – beş tl altmış kuruşcuk Gerçeği söylersem bereketli şey kendisi Pazardaki tüccar gibi her sözü Çay da alırız, şeker de alırız buna.. Biraz canlanıp, can katıp Ölmeyen Kolhoz Bize Darı Erzak veriyor .. Darı da değil Erzak ta değil Ekmek te değil Çay olan O teyzenin yemeği “Hayır” denen söz itten kötü havlayıp, Beynini yer aç keçi gibi manırayıp.

Ең соңында сүтке қарап қаламыз, Пенсияны алар кезге жақындап. «Жәрдем ақша» аталатын жаңағы Мапақаны өзі барып алады. Орнын тапса — отырған қыз сияқты Сол бір ақша әр керекке жарады. Бурын талай алып соны көргем-ді. Мен алатын болдым бір күн жәрдемді. Дақ-дақ басып бардым жайлап поштаға Ақша кеулеп иісі жақсы... кеудемді... Шытыр-шытыр ала қанат, шап-шағын, Сауысқандай қуйрығы бар ақшаның, Күзен қусап түсетуғын қауынға Бір жағынан урланып кеп бақшаның. Ақша тыққан қонышым бай, қойным бай, Шығайбайдың баласынан айнымай Қалдым білем, өңшең жаңа сарқулақ Санап берді — сап-сары қып Ойлыбай... Сонан кейін көктен көмек күтем бе? Ақшаны әлде түбіт қылып тұтем бе? Барып кірдім аздап басым айналып Аудандағы астанадай дүкенге. Коньки таққан табанындай баланың... Көзім тайып, аң-таң болып барамын... Иіс сабын, айна-тарақ, иіс-су Толып турған сөрелерге қарадым. Қимайының иісі аңқыған ат доға, Жылқы қусап маған қарап қапты о да. Бәрі маған — ақшаң бар ғой қалтаңда... Дейтіндей-ақ қалтада бос сақтама.. Бул дүкенде түрлі «тауар» мол дейді, Сауда істемей кеткім, сірә, келмейді. Талай жуттан аман шықты біздің үй... Нар тәуекел, биыл, сірә, өлмейді. Осындай ой жан-жүйемді кезгендей, Әрлі-берлі ауытқыған безбендей. Көзім барып Шаршы Тузға тоқтады Бір сумдықтың болатынын сезгендей. Карта ойнаса, құрыстайды арқа бой, Карта алсам ба деген уры тартады ой. Ойбай мынау ақ киіздің үстінде Басқармалар ойнайтуғын карта ғой! Карта жатыр мөрдей болып таңбасы, Дегендей-ақ кәне сатып алмашы. Қып-қызыл боп күйсеп жатыр түйесі, Қап-қара боп қонып жатыр қарғасы... Карта алмасам біздің жағдай қиынға	En sonunda süte bakıp kalıyoruz Emekli maaşı alır zamana yaklaşıp. “hayır parası” denen o şey Maaşını kendi gider alırdı Yerini görse oturmuş kız gibi O para her gereğe yaradı. Eskiden çok alıp onu görmüştüm Ben alacak oldum bir gün yardımı Tak tak yürüyüp gittim yavaş postaya Para güzel kokusu genişletip göğsümü Şıtır – şıtır ala kanat, ufacık Saksağan gibi kuyruğu var paranın Gelincik düşerdi kavunluğa Bir yandan çalıp bahçenin. Para sakladığım cebim zengin, koynum zengin Şıgabay’ın çocuğundan eksık kalmayıp Kaldım biliyorum, hepsi yeni kuruş, Sayıp verdi – sap sarı edip Oylıbay.. Ondan sonra gökten yardım bekleyeyeyim mi? Paranı yada ip gibi öreyim mi? Vardım girip biraz kafam karışıp Merkezdeki başkent gibi dükkana. Paten giymiş tabanına çocuğun Gözüm kayıp, şaşkın olup gidiyorum Kokulu sabun, ayna-tarak, parfümü Dolu duran raflara ben baktım Katranın kokusu yayılmış at yayına, Kısrak gibi bana bakakaldı o da Hepsi bana – paran var ya cebinde Der gibi cebinde boşuna saklama.. Bu dükkanda çeşit mal çok derler Alışveriş yapmadan gitmekte istemiyorum Birçok milletten sağ çıktı bizim ev Tesadufe, bu sene galiba ölmeyecek. Böyle bir düşünce içimi gezmiş gibi Öyle – böyle şaşıran terazi gibi Gözüm göre göre Şarşı Tuzga dikildi Bir kötülüğün olacağını hissetmiş gibi. Kart oynasa, bükülüyor sırtım Kart alsam mı denen hırsız çeker oyunu Tüh bu ak çadırın üstünde Başkanların oynayacağı kartlar ki Kart duruyor muür gibi izi Dermiş gibi yine satın almada Kıp - kırmızı olup kızarıp duruyor devesi Kap – kara olup konuyor kargası.. Kart almasam bizim durum zora

Айналарын сезді білем миым да, Жақан марқум ат, түйедей бағалап, Карта берді үш сом жетпіс тиынға. Картаны алдым — оныменен тоқтау ма!? Түсіп кеттім бас қатырған көп дауға... Оныншының алып алып әдебиетін, Ішін аштым, өлең болса, жаттауға! Ақша осы ғой бар керекке жараған, Ақша осы ғой қайта-қайта санаған. Жан азығы тойынған соң, бір сомға Сатып алдым екі бөлке қара нан. Бәрін алып, екі аяғым қақтығып, Сауда істеуге қанғандай-ақ жаттығы Май ішкендей жүрегім сәл қобалжып, Үйге жеттім базаршыдай аптығып. «Болды ғой деп менің, адам қарағым!» Айта ма деп бағамын да қабағын, Шайың қайда әкелген деп айтар деп, Жаймен ғана кемпірге көз саламын. Қарап турсам... қара кемпір мен білген Қара судай беті тулап жел жүрген, Я, немесе жанып жатқан өртіңді Жаңа ғана жаңбыр жауып сөндірген. Секілді боп қолына алып балғаны Сөнгендей боп ішіндегі арманы, «Көрдің бе, деп, мына сорлы маңдайды» Өз маңдайын өзі салып қалғаны! «Өмір бойы жетім бақты бул маңдай, Өмір бойы отын шапты бул маңдай...» Осылай деп өз маңдайын өзі урды Барлық пәле сол маңдайда турғандай. ...Қуйттай айтқан сол арада жыр қандай! Кемпір айтқан сол арада жыр қандай! — Мен маңдайға үрейлене қарадым «Соғыс» дейтін сөз жазулы турғандай! Мен маңдайға, Маңдай маған қарады, Секілді боп қан майданның алабы. Балға тиіп шодырайған ісігі... Соғыста өлген әкемді еске салады. Сол арада, айту керек дурысын, Төгілгендей болды барлық ырысым. Шағып ішкен несібенің ыдысын Бүйтіп көрген қызығы да курысын. Сол арада, сізге өтірік, маған шын, Келді менің келмей кеткен хабаршым. Ар оянып жүрегімнің түбінен Деді: мені болашақтан табарсың!	Döneceğini hisetti benim beynim de Jakan mehrum at, deve gibi paha biçip Kart verdi üç som yetmiş kuruşa Kartı aldım almasına – onunla durur mu? Düştüm baş ağrıtan çok derde Falancının alıp alıp edebiyatını İçini açtım, şiir olsa, ezbere!! Para bu işte tüm ihtiyaca yarayan, Para bu işte tekrar tekrar sayan, Can mahsulu doyduktan sonra bir soma (para birimi) Satın aldım 2 adet kara ekmek (nan) Tümünü alıp, iki ayagım takılıp Alışveriş yapmaya nasıl bir alışkanlık Yağ içmiş gibi kalbim biraz kalkıp Eve geldim pazarcı gibi salaklaşıp “ Oldu ki benim, adam yavrucağım1” Söyler mi diye aralıyorum kaşını Çayın nerede getirdiğin der mi diye, Yavaşça teyzeye göz gezdirdim. Baktım, kara teyze benim tanıdığım Kara su gibi yüzü şişip rüzgar gezip Ya, yoksa yanıp yakkan ateşini Daha demin yağmur yıkayıp söndürüdü Eline almış gibi baltayı Sönmüş gibi içindeki hayali “Gördün mü, diye, bunu talihsiz alını” Kendi alnını kendisi yazmış gibi! “ Ömür boyu yetim baktı bu alın, Ömür boyu odun kesti bu alın…” Böyle diye diye kendi alnını kemdi vurdu Tüm felakat) bu alında varmış gibi … Küçücük söylenen o arada cır nasıl! Teyze söyleyen o arada cır nasıl! – Ben alına acıyarak baktım “Savaş” denen söz yazılı gibiydi! Ben alına, alın bana baktı, Kan meydanın olmuş gibi afeti Çekiç değip şişmiş gibi . Savaşta ölmüş babamı hatırlattı. O esnada, demek lazım doğrusunu Dökülmüş gibi oldu tüm varlığım Kırıp içen nasibin çanağın Böyle gördüğümüz rahatı batsın. Bu arada size yalan, bana gerçek Geldi benim gelmeyen habercim Namus uyanıp kalbimin içinden Dedi ki: beni gelecekte bulursun

Деді-дағы қара түнге жоқ болды, Айтқаны аз да, уққан затым көп болды. Король крес — көк сақалы сапсиған Кейін талай уялмауға сеп болды. Кемпір жатты. Қарындасым жан-жақты Барлап қойып, қараңғыда шам жақты. Қалт-құлт еткен әлсіз шамның түбінде Бомбы қусап екі бөлке нан жатты...	Dedi ve kara geceye karıştı Söylediğim az da dinlediğim çok oldu Kral haç – gök (renk) sakalı diklenmiş Sonrasında utanmamaya sebep olan Yaşlı kadın yattı, kardeşim can yaktı Kontrol edip, geceye mum yaktı. Yanıp sönen güçsüz mumnun dibinde Bomba gibi iki dilim ekmek var

МҰЗ ҮСТІНДЕГІ ТӘУЕКЕЛ	**BUZ ÜSTÜNDE İHTİMAL (TESADÜF)**
I Айтар кезде жеңгендігін кімді-кім, Көтереді сол күндердің мың жүгін, Ақ қарлар мен Көк муздардың үстінен Көрінеді Шатынаған Шындығым... ...Көрші кемпір қалған кезде шекісіп: «Қайбір ол да отыр дейсің жетісіп, Алақанын жайып өткен Шон ғой ол. Жарымаған жамау көйлек, беті ісік...» Деп жамандап, Шонға тілін түйрепті, Бул ауылда булай сөйлеу сирек-ті. Алақанын жайды деген жаман сөз Бөліп өткен тас сияқты бүйректі — Тиген екен Шон кемпірге шаншудай, Көңілдегі қалған кірге аршылмай. Түсті есіне... қар астында қалғаны Қоян қусап несібесі таусылмай... Соңғы жылы, Соңғы айлары ед соғыстың. Біте жаздап жатқан кезі ед көп істің Тартқан кезі ед көңілдердің ауырлау... Қайтқан кезі ед қайтпай жүрген не күштің. Жүзімізде жауды жаңа жеңген түр, Секілді еді текеметке енген түр. ...Қаратөбе колхозының қоянын Қой ғып бағып... арғы бетте сол кемпір. Отыр еді белін бүгіп бүкір ғып, Келтірмей-ақ ақ көңілге күпірлік, Хабары жоқ Сарыбайынан жаманат Келмегенге — жасап біраз шүкірлік, Отыр еді атпа пешті қыздырып... Терістіктен қозғалды бір ызғырық. Түске қарай түстік жаққа жел ауды, Кететіндей Жемді бузып муз жүріп. II	 Söyleyeceksek kim kimi yendiğini, Kaldırıyordu o zamanın bin yükünü Beyaz karlarla gök buzun üstünden Gözüküyor Шатынаған Шындығым... .. Komşu nene kaldığında sataşıp: “ kimseler de oturmuyor yetişip. Avucunu geniş açan Şon o. Yarmayan yamalı elbisei yüzü şiş” Diye kötüleyip, Şon’a dilini diretip Bu köyde böyle konuşmak nadirdi. Avucunu yaydı denen kötü söz Delip geçen taş gibi böbreği - Değmiş Şon neneye sancı gibi Gönlündeki kalan kirliliğe aршылмай. Geldi aklına .. kar altında kaldığı Tavşan gibi nefsini durduramadan… Son yılı, Son ayları idi savaşın. Bitme zamanıydı çok işin Zamanıydı gönüllerin çektiği Zamanıydı dönmeyen eski gücün Yüzümüzde düşmanı yenmiş bir hal var Benzer idi halıya eğilmiş türü Karatöbe kolhozunun tavşanın Koyun edip bakıp, diğer tarafta o kadın Oturuyor şimdi belini büküp kamburlaşıp Getirmeden ak ,beyazgönlüme israflık Haberi yok, Sarıbayı’ın köt, haberi Gelmeyene – edip biraz şükür, Oturuyor şimdi sobayı o ısıtıp Terslikten hareketlendi bir ayaz. Öğlene doğru sıcak tarafa bir fırtına geldi Gidecekmiş gibi yem buzlanıp II

Сең жүруден сәл-сәл хабар жеткесін, Кемпір айтты: «Жем қозғалып кеткесін, Бір ай бойы саңырау боп қаламыз!» — Деді-дағы қолына алып өкпесін.	Bozgundan az – az haber alınca, Yaşlı kadın dedi: “ Jem[66] hareketlenince bir ay boyu sağır olacağız!” – Dedi de eline alıp öfkesini.
Аудан жаққа жедел ызғып жөнелді, Елден хабар алмақ болып ол енді. Ұмбет қалды алты жасар қыстауда Білер-білмес әлі қорқу дегенді...	Merkez tarafına hızlı koşup yöneldi Milletten haber almak için o şimdi Umbet kaldı 6 yaşındaki kışlakta Bilip bilmeden korkmanın ne olduğunu…
III Жалғыз қыстау. Жалғыз сиыр. Бір бөлме. Жағдай ауыр шын жағдайды білгенге. Даңғырайды ессіз бөлме жаңғырып, Жалғыз бала әрлі-берлі жүргенде.	III Yalnız kışlak, yalnız dana, bir oda Durum ağır gerçek durumu bilene. Ses çıkarıyor kimsesiz oda jaңğırıp, Yalnız çocuk ileri – geri yürüyünce.
Сол кездерді — кеткен кегі қайта алмай — Ұмбет кейде отырады айта алмай... Үш күн соқты сол соққаннан ақ боран Мүйізімен мақта шашқан шайтандай.	O zamanları – gittiği gibi dönemeden – Umbet bazen oturuyor söyleyemeden.. Üç gün geçti o çıkkan davuldan Boynozu ile pamuk saçmış şeytan gibi.
Бір күн өтті... Ұмбет күтті... Кемпір жоқ... Екі күн өтті... Ұмбет күтті... Кемпір жоқ... Үшінші күн муз үстінен көрінді Аудан жақтан жаман жаулық желпілдеп.	Bir gün geçti.. Umbet bekledi.. Nene yok.. İki gün geçti.. Umbet bekledi .. Nene yok.. Üçüncü gün büz üstünden Yazma uçuşup.. Merkez taraftan kötü haber uçurup
IV Әрең жеткен әлсіз кемпір бітіп дем... Әлденеге қап-қара боп түтіккен. Танау кеткен қусырылып жылқыдай Талықсып кеп су ішетін түтіктен.	IV Zar zor gelen Nene nefesi tükenip.. Bir şeylere bozulmuş simsiyah olup. Boğazı gitmiş susamış at gibi Koşup gelip su içecek delikten .
Үш күн бойы от жақпаған үй суық, Бел шеше алмас тула бойың сүйсініп. Жаман кемпір айта алмады жақсы сөз, Тым болмаса баласына исініп.	Üç gün boyu ateş yakmayan ev soğuk, Güç kurtarmaz uzun boyun hayran olup. Yaman Nene söyleyemeden iyi söz Hiç Olmazsa çocuğuna yakınıp.
Айтар сөзі аз ба еді іште, көп пе еді? Басқа сөзге кемпір тілі жетпеді: «Естіп келдім естімеген жаманат — Біз сорлыға Сарыбай енді жоқ!» — деді...	Diyeceği kelimler az mıydı içinde, çok muydu? Başka söze nenenin dili varmadı: “Duyup geldim duymadığım kötü haberi – Biz zavallıya Sarıbay artık yok!” – dedi
V Кеткен күнді... Жарқамыста кешкірткен Тірлік болған — күл шығарған, пеш түрткен. Бақыл қатын — кемпірлерді жинап ап — Шон кемпірге жаман хабар естірткен!	V Gittiği gün.. Jarakamısta geçirmiş Yaşam olmuş, kül dökmüş, soba yakmış Akıllı kadın – neneleri toplayıp – Şon neneye kötü haber duyurmuş!
Жылауға да даусы өшкен, әлі жоқ... Жыламауға беті де жоқ, халі жоқ... Қатпай жатқан музға қарай жүгірген, Күйік соққан кеудесінде жанып от.	Ağlamaya da sesi sönmüş, hali yok.. Ağlamamaya yüzü de yok, mecali yok.. Dönmeyen buza doğru koşmuş, Yanık göğsüne ateş yanıyormuş gibi
Біреу айтад түсіп өлер музға деп, Күйік қаққан елірмелеу, қызба деп, Бірге сеніп, бір сөзіне сенбейсің	Birisi der ki ölecek buza diye, Kül yakmış toplu, kız mı diye, Bir inanıp diğer sözüne inanmıyorsun

[66] Aktöbe’de bir neir adı

Айтып берген сөздеріне тізбелеп.	Söyledikleri şeyleri sırayla.
Тірі жанға керек екен тіршілік —	Canlı kişiye gerekiyormuş yaşam –
Шыбын жаны бір майысып, бір сынып,	Sinek canı bir eğrilip bir kırılıp,
Салған кезде ақ киіздің астына	Koyduğu zaman beyaz halının altına
Кемпір қалған шүйкедей боп туншығып.	Nene kalmış шүйкедей gibi boğulup.
Біреу урысып, біреу жайлап жубатқан.	Birisi bağırıp diğeri yavaş avutan
Біреу алдап, төсегіне қулатқан.	Birisi kandırıpi yatagına düşürmüş
Екі күндей ессіз жатып... үкідей...	İki gündür baygın yattı baykuş gibi
Әлі қатпай жатқан Қарақулақтан	Hala donmayan Karakulaktan
Ушып шыққан — түн ішінде көкке бір,	Uçarak çıkıp – gece yarısı göğe bir
Жерге тимей қол-аяғы жеп-жеңіл,	Yere değmeden eli ayagı çok hafif,
«Кермаңда өліп жатқан кезде әкесі,	“Kerman’da ölürken babası,
Суық үйде қатып қалар, жетпегір!» —	Soğuk evde donup kalır görgüsüz!” –
Осылай деп келе жатыр ой-ойлап,	Böylece geliyordu düşünerek,
Дақ-дақ басып, муз үстімен абайлап,	Tak – tak basıp, buz üstü ile yavaştan
Енді қалған екі жетім... солардың	Şimdi kalmış iki yetim … onların
Жамандығын көрсетпе деп құдайлап...	Kötülüğünü gösterme diye Allaha
Нан сатушы — қалған кезде хал сурап,	Ekmek satan – halini sorduğunda,
Алған еді екі бөлке нан сурап.	Almıştı 2 dilim ekmek isteyip
Сол келеді жайлап жылтып жүрегін,	O birazcık ısıtıyor kalbını,
Қолтығында лаулап жанып шам-шырақ.	Koltuk altında yakarak mumları,
VI	VI
Күн де шықты қауын бетті — әңгелек,	Güneş de çıktı kavun surat – yuvarlak,
Сарыбай қусап сары сақалы дөңгелеп.	Sarıbay gibi sarı sakalı yuvarlanıp.
Көңілінде — өліп қалған Сарыбай,	Gönlünde – ölüp gitmiş Sarıbay
Қолтығында екі бөлке нан келед!	İki kolunda iki kesik ekmek ile!
Сол күндер де умытыла ма, құдай-ау,	O günler de unutulacak mı, Allahım
Адам көңілі су тасыса лай-ау,	İnsan gönlü su taşısa çamurluk,
Отыр екен алты жасар Ұмбеті	Oturmuş 6 yaşındaki Umbet’i
Өлі де емес, тірі де емес, құр ояу.	Ne de ölü ne de diri, sadece uyanık
Қатып-семіп, айран қусап бозарып,	Donuk, ayran gibi boz rengine bürünüp
Жуас бала... өзі күйттай, өзі арық,	Sakin çocuk .. kendi küçücük kendisi zayıf
Кір көрпеге өлместей боп оранып,	Kirli yorgana ölmeyecek gibi bürünüp,
Отыр екен мумиядай сазарып.	Oturuyormuş mumya gibi titreyip.
Сол күндерді енді умытам дегенде,	O günleri artık unutacağım dediğimde
Көрші кемпір іліндірді көгенге:	Komşu nene iliındirdi көgenge:
«Алақанын жайған сонда нан сурап...	“ Avucunu yaymış orada ekmek isteyip..
Жаманбын ба дегені ғой сенен де?»	Kötü müyüm dediği işte senden de?”
...Алақанын жаймады ма? Жайды ма?	Avucunu yaymadı mı? Yaydı mı?
Тура жолдан таймады ма, тайды ма?	Doğru yoldan yıldı mı yılmadı mı?
Суға түсіп кетуді де ойлады ол,	Suya düşmeyi de düşünür o,
Шыдай алмай сол бір түнгі Қайғыға.	Dayanamadan o bir gecelik kaygıya
Мүжиді екен муз-кеудені сан сурақ,	Batıyor (sancı) buz bedeni (göğsü) dolu soru,
Еріп жатқан қайғыдай-ақ тамшылап,	Eriyen kaygı gibi damlayıp,
Қатты батты абысынның сол сөзі —	Çok battı eltisinin o sözü –
Алғансың деп сол бір кезде нан сурап.	Almıştın diye o zamanlar ekmek isteyip
Сол кездерде сурамаған нан бар ма?	O zamanlar istenmeyen ekmek var mı?

Сол кездерде жыламаған жан бар ма? Бөліспеген қайғы бар ма басқамен Қой орнына қоян бағып қалғанда!?	O zamanlar ağlamayan can var mı? Paylaşılmayan kaygı var mı başkası ile? Koyun yerine tavşan baktığımızda!?
Түні бойы ойлансаң да сен мейлі, Сол бір күндер түсіңе де енбейді, Шатыбайдың жырығында Шон кемпір Қоян бақты десең ауыл сенбейді...	Gece boyu düşünsen de sen peki O zamanlar rüyana da girmez, Şatıbay'ın çadırında Şon Nene Tavşan baktı desen köy inanmaz…
Бес жүз қоян... жер астында мың қоян... Жүреді аман күндіз оян, түнде оян. Ит қумайды, қасқыр оны жемейді... Бар екен деп ойламайды мундай аң.	Beş yüz tavşan.. yer altında bin tavşan.. Geziyor gündüz gece sağ salim Köpek kovalamaz onu Kurt onu yemez.. Varmış diye düşünmüyor böyle hayvan.
«Жер бетінде мундай ферма бар-ау деп Мына кемпір — қуйттай кемпір нар-ау деп, Төрт жыл бойы төрт мың қоян өсірген Бул кемпірдің еңбегі де бар-ау», — деп,	"Yer yüzünde böyle şirket varmış diye Bu Nene – küçücük nene diye, Dört yıl boyu dört bin tavşan yetiştirmiş Bu Nenenin emeği varmış", - diye
Айтар десең, — көзін ашып қалғыған, Сөз айтады жаман кемпір алжыған. Жүрегіне екі батпан у салып, Екі бөлке нан шығады алдынан...	Söyler dersen, - gözünü açıp şaşıran Söz söylüyor yaman nene saçmalayan. Yüreğine iki kaşık zehir koyup, İki kesik ekmek çıkar karşısından
Көздерінде — талай сорға көнген түр... Көздерінде — сан қайғыны жеңген түр... Турған кезде наубайшыдан нан алып, Қатты ойланып қалады ылғи Шон кемпір.	Gözlerinde – daha nelere dayanmış hal … Gözlerinde – çok kaygıyı derdi yenmiş hal … Dururken ekmekçiden ekmek alıp, Çok düşünceye dalıyor Şon Nene.
Муз боп қатқан шемендерді санаға Умытумен кетіруге бола ма? Екі бөлке нан келеді жып-жылы Арғы бетте тоңып жатқан балаға!	Buz olup donmuş dertleri aklına Unutmakla gidermey olur mu? İki kesik ekmek gelir sıcacık Diğer tarafta donup yatan çocuğa!
Бір ашыққан бала нанға тоймайды, Салатын да шығар тынбай ойбайды. Келе жатып кемпір солай ойлайды — Тірі кісі тіршілігін қоймайды.	Bir acıkmış çocuk ekmeğe doymaz, Durmadan bağırır gibi Gelirken nene öyle düşünür – Diri insan yaşamını bırakmaz.
VII Қан майданда қан бөліссе несі айып? Аш балаға нан бөліссе несі айып? Қан бөліскен, Нан бөліскен Кезеңге Қалай ғана біз қиянат жасайық!	VII Kan meydandan kan paylaşsa neyi ayıp? Aç çocuğa ekmek paylaşsa neyi ayıp? Kan paylaşan, Ekmek paylaşan Zamana Nasıl da biz ihanet edelim!
Көкірекке қуйттай күмән келтірмей Тар кезеңде тәуекелін өлтірмей, Шындық өткен муз үстінен өтейін Екі бөлке нан көтерген кемпірдей!	Göğsümüze küçücük şüphe getirmeden Dar zamanda tesadüfü öldürmeden, Gerçek geçmiş buz üstünden geçeyim İki ekmek almış nene gibi!
Жүректердің қозғамасам мың жүгін, Бір жүгімді кім қозғайды күн бүгін? Теңселеді ар алдында жел шайқап Шатынаған шар айнадай шындығым.	Kalplerin dokunmasam bin yüküne Bir yüküme kim dokunur gün bugün? Denkleşir önüne rüzgar çalkalayıp Dolmuş balon ayna gibi gerçeklerim.
Сол шындығым бір бузылмай ырғағы, Музға салған тәуекел боп жырлады. Жырлай-жырлай, жылай-жылай келді де, Жеңісімнің жанарында қурғады.	O gerçeğimin bir bozulmadın dalgası, Buza koyan tesaduf olup söylendi, Söyleye – söyleye,ağlaya- ağlaya geldi de Zaferimin ışığında kurudu.

Сынған муздай жырым-жырым жиегі Түрпідей боп... көңілге де тиеді. Адам бірақ... сол шындықты бәрібір Өзгермеген өз қалпында сүйеді. Сатылмасын дейді соны алтынға! Урынбасын дейді соны салқынға! Жер қайысқан солдат өткен көпірдей Қалсын дейді сәл майысқан қалпында! Жеңген шындық самурайдың сумдығын. Жеңген шындық фашизмнің қулдығын... Менің жырым көтереді майысып Сол кезеңнің шатынаған шындығын!	Kırılmış buz gibi kesik kesik yolları Törpü gibi gönlüme de değiyor. İnsan ama … o gerçeği zaten Değişmeyen kendi halinde seviyor. Satılmasın diyor onu altına! Vurulmasın diyor onu soğuğa! Yer kesişmiş asker geçen köprü gibi Kalsın diyor az mayışmış şeklinde! Kazanmış gerçek samurayın saçmalığın. Kazanmış gerçek faşizimin kolleliğini Benim türküm kaldırırr mayışıp O zamanın patlamış gerçeğin!

ОРАМАЛ	**HAVLU**
Жалғанның да болады ғой орайы, Шошқаның да болады ғой торайы. Торайды да, орайды да білмейді Басқарманың келіншегі Дарайы. Жаңа ғана түскен кезі келін боп, Көлбеңдейді көрген көзге керім боп. Үй арасы — қойқаң-қойқаң етеді: «Бір ауылдың қудайы ғой ерім», — деп. Жылтыраған нәрсе көрсе халықта Қатты уқсайды — жем жемеген балыққа: Жырымшылап, алдап-сулап, бопсалап Базына ғып қояды ылғи алып та. Біздің үйде... жайып турған қанатын, Бір керемет қус — орамал болатын. Біздің үйге келгендердің көздері Жылжып барып орамалға қонатын. «Сол нәрсені маған берсін!» — деді деп, Айтып жүрді біздің кемпір көбірек. Мен сүртуші ем орамалға желкемді Немістерден келген олжа еді деп. «Дамбал» бермек болды маған Дарайы, «Көйлек» бермек болды маған Дарайы. Қасарысып көнбей қойды жетім — ит! — Келмей қойды, келмей қойды орайы. «Сандал берем» — деді маған Дарайы, «Миндаль берем», — деді маған Дарайы, Мен миндальдың не екенін білмедім... Келмей қойды, келмей қойды орайы... Айтпаған сөз... атпаған оқ қалмады, Ақыры ол да орамалды жалмады. «Ауру шешең қумға түсе барғанда	Yalanın da vardır bir sınırı Domuzun da vardır bir yavrusu Yavruyu da, sınırı da bilmiyor Başkanların gelini Darayı. Daha yeni gelmişti gelin olup Şımarıyor gören göze kerim olup. Ev arası – takır – takır ediyor: “ Bir köyün hüdası kocam”, - diye Parlayan eşya görürse halkta Çok benziyor yem yememiş balığa: Yavaşça, kandırp, çekiştirp (yolmak) Öfkelendiriyor hep alıp da. Bizim evde .. yayıp duran kanatını Çok güzel kuş – havlu var idi Bizim eve gelenlerin gözleri Giderek o havluya düşüyor. “O eşyayı bana versin!” – dedi diye, Söylenyordu bizim nene fazladan Ben siliyordum yazmaya boynumu Almanlardan gelen hazine diye. “ Pantolon” vermek istedi bana Darayı “Gömlek” vermek istedi bana Darayı İnatlaşıp ikna olmadı yetim – it! - gelmedi giti, gelmedi gitti sınırı “ Sandal vereyim” (ayakkabı) - dedi bana Darayı “ Mindal vereyim”, - dedi bana Darayı, Ben mindalin ne olduğunu bilmem.. Gelmedi gitti, gelmedi gitti sınırı… Söylenmeyen söz.. atılmayan ok kalmadı, Sonunda o havluya yapıştı (yolup aldı) “ Hasta annen kuma düşecek olursa

Қозы сойып берейін», — деп алдады.	Kuzu keseyim", - diye kandırdı.
Түсінемін жағдайыңа, Дарайы, Сулулыққа шөлдейді жан сарайы, Жүдеп барып жетті саған майданнан Атпай жүрген алтын таңның арайы.	Anlıyorum durumunu, Darayı, Güzelliğe susuyor can sarayı, Zayıflayıp yetişti sana merkezden Söylenmeyen altın tanın (sabah) nuru.
Байың да бар... Бауырыңда балаң бар, Бәрі болды — көптеп күткен жорамал. Болмай турған жалғыз нәрсе — Сулулық — Біздің үйге жараспайтын орамал!	Kocan da var.. kardeşin de çocuğun var, Hepsi olur – çoktan beklenmiş tahminler. Olmayan tek şey ise – Güzellik – Bizim eve yakışmayan havlu!
Төрт жыл бойы сулу нәрсе көрмеген... Кез еді ол кемеліне келмеген. Қурт боп түсті қуйттай ғана орамал Көзімізге сулулыққа шөлдеген.	Dört yıl boyu güzel bir şey görmemiş.. Zamanlardı yaşını daha doldurmayan Kurt gibi düştü ufacık havlu Gözümüze güzelliğe susayan.
Алып кеттің сол нәрсені уялмай... Апам қалды — ол да қыз ғой — қия алмай — Бір кездегі бақыт сыйған отауға Алақандай ақ шүберек сия алмай...	Alıp gittin o eşyayı utanmadan… Nenem kaldı – o da bir kadın – kıyamadan Bir zamanlar mutluluk sığmış yuvaya Avuç kadar beyaz bez sığamadan
Қазір айтсам бул жағдайды қиялап, Сол келіншек — қазір кемпір — уялад... Жалғыз шаршы орамал боп көңілде Желбіреп тур қуйттай ғана қиянат...	Şimde desem bu olayı hayal edip, O gelin – şimdi nene – utanacak Yalnız karış (ölçü) olup gönlünde Dalgalanıyor ufacık ihanet…

БӘТЕҢКЕ	**BOT**
Есімде жоқ не бір қошқыл... не күрең... Қатты батқан соққым болды ол көбінен. Папасы оған жан баласы кимеген Бәтеңке әкеп берді қызыл шегірен.	Hatırlamıyorum sanki kave veya gri.. Çok sert batmış vurgun oldu o hepsinden Babası ona can oğlu giymeyen Bot getirdi kırmızı deriden.
Он аттаса із қалдырып он бөлек, (Аяғында Степанның өң бөлек.) Әрбір ізі мақтаныштың мөріндей Түсуші еді, қар үстіне дөңгелеп.	On atlasa on iz bırakır ayrı ayrı (Ayağında Stepan'ın bir ayrı) Her bir izi artisliğin mührü gibi Düşüyordu kar üstüne yuvarlanıp.
Дөңгелегі бәтеңкенің — көкте күн — Із қалдырып жер бетіне теп-тегін, Құдіретті Степанның ізінен Танушы едім қай тарапқа кеткенін.	Yuvarlağı botun – gökte güneş – İz bırakıp yer yüzüne bedava, Kudretli Stepan'ın izinden Biliyordum hangi tarafa gittiğini.
Ақсақ болып не бір ботам, не тайым, Киізбенен көмкергендей туқайын — Степанның іздерінің қасына Із тастайтын көннен, тіккен шоқайым.	Topal olup ne de bir köşeğim ne de tayım, Keçe ile donatmış gibi tabanını— Stepan'ın izlerinin yanında İz bırakırdı ben eski dikilmiş botlarım.
Сері болды ол, серке болды ол біздегі, Көңілі өсті де, бізде жоқты іздеді, Сүйел болды — көзіндегі соғыстың — Жазығы жоқ Степанның іздері,	Kahraman oldu kuzu oldu o bizdeki, Gönlü büyüdü, bizde olmayanı aradı, Nasır oldu – gözündeki savaşın – Günahı yok Stepan'ın izleri,
Табан тоңып, ішім күйіп, бой муздап, Муздар жатты болып талай тайғызбақ,	Taban donup, içim yanıp, vucüt üşüyüp, Buzlar duruyor çok kaydırmak isteyip,

Қар үстінде ізі жатты олардың Менің жетім жүрегімді айғыздап. Қан болған жоқ. Оқ бораған күзі жоқ. Оғы да жоқ. Шаншитуғын бізі жоқ, — Ізі қалды жүрегімде соғыстың — Жай ғана бір бәтеңкенің ізі боп. Мүмкін мені усақшыл деп оқушым, Күлерсің де, көңіліне тоқырсың, Қар үстінен қисық табан із көріп, Степанның іздері деп... оқырсың. Жылдар өтті. Сан бәтеңке өзгеріп. Степанды бүгін де жүр көз көріп. Сан миллион соғыс салған іздерді Көміп кетер уақыт дейтін боз көбік... Кербез басқан жігіт көрсек сыпайы Ақ чесуча китель киген қытайы Кең балақты шалбарына тутылып Кетпеуші ме ед көзіміздің упайы? Бойда қалып ерімеген муздары, Қыдырады сум соғыстың ызғары. Бәтеңкенің ізінде де қалады ол Сәбилердің жанындағы сыздағы. Қара қағаз тарататын тізімге Біз де іліндік қырық үштің күзінде... Соғыс маған тұңғыш рет көрінді Басқарманың баласының ізінде...	Kar üstünde izi vardı onların Benim yetim kalbimi ezip. Kan olmadı, Ok yayılmış güzü yok. Oku da yok, kesecek bizi yok, - İzi kaldı kalbimde savaşın – Sıradan bir botun izi olup. Belki bana dersiniz detaycı öğrencim, Gülersin de, gönlüne biçersin, Kar üstünde ters taban iz görüp Stepan'ın izler diye… okursun. Yıllar geçti. Çok bot değişip. Stepan'ı bugünlerde de görüyor gözlerim, Çok savaş bırakan izleri. Gömer geçer vakit denen ela köpük Zarif basan yiğit görsek kibar Beyaz gömlek giyen çinliyi Bol paçalı pantolonuna tutulup Gitmiyor muydu gözümüzün puanı? Kenarıda kalıp erimeyen buzları Geziniyırdu kötü savaşın zorlukları Botların da izinde kalır o Bebeklerin yanındaki çizgisi. Siyah kağıt dağıtacak listeye Biz de takıldık kırk üçün güzünde (sonbahar) Savaş bana ilk defa göründü Başkan çocuğunun izinde…

SONUÇ

1960-1970'li yılların Kazak şiir edebiyatının önde gelen isimlerinden ve lirik şiir akımının önemli temsilcilerinden, şair Ötejan Nurgaliev'in 1977-1978 yıllarında yayımlanan "Savaşın Son Yazı" adlı dört serili şiir kitabından seçili şiirlerin; Türkiye Türkçesine aktarılması ve ontolojik tahlil metoduyla çözümlenmesi çalışmamızın konusu olmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde Ötejan Nurgaliev'in hayatı ve edebi kişiliği, Kazak şiir edebiyatındaki yeri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde şiirlerin tasnifi ve tasnif konularıyla birlikte, 5 adet şiirin ontolojik çözümlemeleri, üçüncü bölümde Kazak Türkçesinde yazılmış şiirlerin Türkiye Türkçesine aktarımı verilmiştir.

Şiirler II. Dünya Savaşı konularını içermekle birlikte, savaş sonrası dönemlerin Kazakların sosyal hayatına olan etkisi, eşitsizlik, kolektifleştirme bilinci, Sovyet rejiminin yolcuzlukları hakkında konular içermektedir. Şiirlerde Kazak halkı, doğa tasvirleri, milli renkler, gelenek ve görenekler ön plana çıkmıştır. Şair şiirlerini yazarken, kendi hayatındaki olaylardan ve gerçek hayatta bulunan insanlardan bahsetmektedir. Ötejan Nurgaliev'in şiirlerinin ana kaynağını halkının folklorundan almaktadır.

Şiirlerinde genellikle savaş sonrası dönemlerdeki Kazakların sosyal hayatı, insanların iç dünyası, milli psikolojisi, rejimin karanlık yüzünü konu almıştır. Şairin şiirlerinde Kazakların gelenek ve görenekleri, Kazak köyleri öne çıkmış, Sovyet rejimi ve Yönetim şekli konu olmuştur. Şairin "Savaşın son yazı" adlı çalışması, Kazak şiir edebiyatında balat türüyle yazılan şiirler olarak, dönemin en popüler ve çok okunmuş şiir kitaplarından biridir.

Çalışmamızın şiir tasnifleri ve çözümlemesi olarak ele alınan bölümünde, ontolojik tahlil metoduyla çözümleme sırasında, şiirin dış yapısı (nazım birimi, kafiye ve redif, vezin) iç yapısı (konu, anlam, imge) olarak şu özelikler verilebilir:

Ötejan Nurgaliev, Kazak şiir edebiyatında en yaygın görülen "Kara ölen" kafiye şemasını neredeyse tüm şiirlerinde kullanmıştır. Kara ölen - Kazak halkının eski şiir biçimi olmakla birlikte, Özbek, Kırgız, Tatar, Başkurt Türklerinin şiir edebiyatında da karşımıza çıkar. Kara ölen genellikle 11'li hece, dörtlüklerden oluşur ve "aaxa" şeklinde verilmektedir. Kara ölen kafiye şeması - şiiri türküleştirmeye son derece

elverişlidir. Bu kafiye biçimini, aynı zamanda Rus halkının "Çestuşkasında" Taciklerin "Aşulasında" Uygur, Özbek Türklerinin "Koşuklarında" görmek mümkündür. Bu hususta onun hem klâsik şiir anlayışına, hem de millî edebiyat şiir anlayışına sahip çıktığı anlaşılmaktadır. Şair şiirlerinde ahengi ve anlamı pekiştirmek için ses, ek ve kelime tekrarlarına başvurmuştur. Kazak Türkçesinin yapısından kaynaklı olan, s,ş,q,t sedasız ünsüzlerini sıkça kullanmıştır. Bununla birlikte en yoğun şekilde kullanılan ekler ise –ıp-ip-up-üp zarf-fiil ekleridir, bazı fiil çekim ekleri, emir ve soru ekleri de bulunmaktadır.

Şair, şiirlerinde halk ağızlarından ve atasözü, deyim, ağıt, gelenek gibi folklorik malzemelerden de faydalanmıştır. Bunlar; onun şiirlerine doğallık, canlılık ve sadelik üslup katmıştır. Onun en çok kullandığı sanatlar, benzetme, teşbih sanatı başta olmak üzere tezat, kişileştirme, abartma ve tarizdir.

Şairin balat türünde yazılan bu şiirlerinde kelime kullanımının oldukça zengin olduğu gözlemlenmiştir. Ötejan Nurgaliev'in şiirlerin en büyük süsü ise her zaman kültürel değerleri ve milli boyalar olmuştur. "Savaşın son yazı" adlı çalışması İkinci Dünya Savaşı konulu olmasına ve Sovyet ideolojisi dönemine rağmen, Kazak halkının tarihini, kültürünü, medeni miraslarını konu etmiştir. Şiirde geçen Kazak halkının efsaneleri, gelenek – görenek anlayışları, milli oyunları, şairin eserinin estetik güzelliğini arttıran unsurladır. Şiirlerinin gönderim amacı incelendiğinde, dikkat edilecek diğer bir unsur ise halkının özünden uzlaşmaması ve milli gücüne inanmasıdır. Şairin objektif bakış açısı, dürüstlük ve eşitlik ilkesi, özgürlük ve hürriyet anlayışı, şiir dünyasında ün kazanmasına ve büyük şair olmasına zemin hazırlamıştır. Şiirlerin orijinalliği ise nesir konularına uygun temaları nazımda işlemesidir.

Ötejan Nurgaliev şairlik hayatı boyunca şiirlerini farklı üsluplarda yazmış bir şairdir. Araştırmacılar şiirlerini lirik, biyografik balat, felsefi olarak üç gruba ayırmaktadır. Şiir dünyasında lirik şiirleriyle yıldızı parlayan şair, kısa bir süre sonra üslup değiştirerek biyografik balatlar kitabını yazmıştır. Bu dört cillten oluşan "Savaşın son yazı" adlı kitabının 2'inci cildinden seçili 44 şiir Türkiye Türkçesine aktarılmış olup, ontolojik tahlil metoduyla örnek çözümlemeler verilmiştir. Bu bağlamda şiirlerin dış ve iç yapısı incelenerek, tabakalarda anlam ve gönderim şekilleri gösterilen örnekler sunulmuştur. Bir başka deyişle Ötejan Nurgaliev'in şiirlerindeki kullandığı sanat ve

ifadeler, anlamlar tespit edilerek, onun sosyal yaşam biçimi, halkına olan duyguları, edebi kişiliği ve düşünceleri kısa bir şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır.

Bir diğer husus da, Türk dünyası içinde çok fazla bilinmeyen Ötejan Nurgaliev'i daha iyi tanımak ve şiir yazdığı dönem 1960-1970'li yılların Kazak edebiyatını daha iyi anlamak açısından, onun diğer türdeki şiirlerini de incelemeye ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Айбын, А. (2011).*Энциклопедия. «Қазақ энциклопедиясы».* Алматы: 880 бет

Ашықбай, Е. (2014). *"Ақтөбе газеті".* 27 ақпан

Ашықбаев, Е. Бабажанұлы, Б.(2018). *Өтежан. Мақалалар, арнаулар, сұхбаттар жинағы.* Ақтөбе: Принта

Аполлодор, А. (2006). "*Мифологическая библиотека".* Москва

Әмірбекова, А. (2017). "Қазақ танымындағы жел, қар, боран атаулары", *Айқын\Қоғамдық саяси газет* 13 қаңтар

Әуезов, М. (1991). *Әдебиет тарихы*. Алматы: Ана тілі 275 б

Вольтер, (1985). *Философские повести*. Москва: Правда.

Гомер, (2007). *Илиада; Одиссея.* Москва: Правда.

Исаков, Ж. (2015). "1930-1960 жылдадың әдебиеті". Алматы: *Массагет газетесы*.

Калыбекова, А. (2011). *Народная мудрость казахов о воспитании*. Алматы: БАУР.

Кейкін, Ж. (2002). *Қазақтың 7777 мақал-мәтелі* Алматы: Өлке .

Қадыров А. Қ. (2013). *1940-60 жылдардағы қазақ әдебиеті* Семей: Семей.

Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. (2011) Алматы: Энциклопедия.

Қорғанбек, А. (2017). *Егемен Қазақстан газеты* 25 Қыркүйек

Марғұлан Ә.Х. (1985). *Ежелгі жыр аңыздар*. Алматы: Жазушы - 368 б

Нысанбаев, Ә. (1998). *Қазақстан Ұлттық энцклопедия*. Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы.

Оразханова, М. (2015). *Қазақ әдебиетіндегі баллада* Павлодар: Павлодар мемлекеттік унивеситеті, 182-183 бет

Сабақанова, Н. (2016). "Жылқының жөні бір бөлек" *Айқын\Қоғамдық саяси газет*

Уахатов, Б. (1997). *Қазақтың халық өлеңдері*. Алматы: Ғылым

Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (2003) *Фоногаф*

Энциклопедия (2004). Алматы: Арыс баспасы 712 бет

Ayan, E.(2017). Bir Devrin Aynası Abay Kunanbay ve Kara Sözler Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi

Bayram, Y. (2003). Ontolojik Analiz Metodu ve Bir Uygulama *Yom Sanat Dergisi*, 12 sayı

Çetin, N. (2009). *Şiir Çözümleme Yöntemleri*. Ankara: Öncü Kitap Yayınevi

Kaplan, M. (2017). *Şiir Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınevi

Kardaş, S. (2014). "Nabi'nin "Gelür Gider" Redifli Gazelinin Ontolojik Analiz Yöntemiyle Yorumlanması *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29 sayı

Öztürk, F. (2003). "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", Turkısh Studıes, Volume 2/4 s.681-682.

Söylemez, O. (2013). *Çağdaş Türk Edebiyatları – II*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Söylemez, O. Azap S. (2017). *Türk Dünyası Edebiyatları Şiir Çözümlemeleri,* İstanbul: Kesit Yayınları

Tunalı, İ . (2001). *Sanat Ontolojisi*. İstanbul: İnkilap Kitapevi

Накипов, А. - https://bilim-all.kz/olen/602-Kok-esekterge

Накипов, А. - https://bilim-all.kz/tag/olen?tag

http://www.dusunuyorumdergisi.com/lale-uzerine-notlar/ e.t. (16.04.2020 09:30)

https://qazaqadebieti.kz/1412/moldahmet-kenbaevti-k-rmesi e.t. (20.04.2020 00:38)